

E-ISSN : 2148-4139

JOURNAL OF LIFE ECONOMICS

International Peer-Reviewed and Open Access Electronic Journal

Uluslararası Hakemli ve Açık Erişimli Elektronik Dergi

Year/Yıl : 2017 Volume/Cilt : 4 Issue/Sayı : 3

Journal of Life Economics

*International Peer-Reviewed and Open Access Electronic Journal
Uluslararası Hakemli ve Açık Erişimli Elektronik Dergi*

**E-ISSN: 2148-4139
DOI PREFIX: 10.15637**

**Volume/Cilt: 4
Issue/Sayı: 4
October/Ekim 2017**

Web: <http://www.jlecon.com>

E-mail: info@jlecon.com

Address : Sarıcaeli Köyü ÇOMÜ Sarıcaeli Yerleşkesi No: 276 D-I, Merkez-Çanakkale / TÜRKİYE

Abstracting/Indexing Dizin/İndeks

Econlit

Index Copernicus (ICV: 72.31)

Applied Science & Technology Source (EBSCO Host)

Applied Science & Technology Source Ultimate (EBSCO Host)

Business Source Complete (EBSCO Host)

Business Source Corporate Plus (EBSCO Host)

Business Source Elite (EBSCO Host)

Business Source Premier (EBSCO Host)

Business Source Ultimate (EBSCO Host)

The European Reference Index (ERIHPLUS)

Econbiz

Directory of Open Access Journal (DOAJ)

J-Gate

Ulrichsweb: Global Serials Directory

Infobase Index (IBI Factor 2015= 3,56)

Euroasian Scientific Journal Index (ESJI)

MIAR : Information Matrix for the Analysis of Journals (ICDS= 5.3)

Index of Turkish Education

Bielefeld Academic Search Engine: BASE

Genamics Journal Seek

Asos Index

Arastirmax

Open Academic Journals Index (OAJI)

Impact Factor Services for International Journals (IFSIJ)

Advanced Science Index

Scientific Indexing Services (SIS)

The Directory of Research Journal Indexing (DRJI)

Directory of Indexing and Impact Factor (DIIF)

The Cite Factor

Google Scholar

Open Educational Resources Commons (OER Commons)

Open Access Library

Quality Factor (QF Code: QF-2016-29; QF Score 2016: 1,20)
The International Services For Impact Factor and Indexing (ISIFI)
WorldWideScience
Cosmos Impact Factor
Jour Informatics
Akademik Dizin
Journal Index.net
Index Islamicus
Polish Scholarly Bibliography (PBN)
SherpaRomeo
The Prerna Society of Technical Education and Research(Impact Factor: 3,8)
JournalGuide
Research Bible
Electronic Journals Library
Research Impact Factor
TÜBİTAK Ulusal Toplu Katalog(TO-KAT)
Scientific Journal Impact Factor : SJIF, (4,007)
CORE – Collective Goods Research & Explore
International Impact Factor Service (IIFS)
The Directory of Open Access scholarly Resources (ROAD)
SafetyLit
German Journal Database (ZDB): Zeitschriftendatenbank
WorldCat
Scholarsteer
Open Science Directory
JournalTOCs
Scientific World Index
SOBIAD
Pak Academic Search
Citeulike
Open Access Library (OAL)
AcademicKeys
The Romanian Editorial Platform (SCIPIO)
Turkish Journal Park Academic
WILBERT

Open Library
uni>ersia: Biblioteca de Recursos
Scientific Social Community (Romania)
Gaudeamus
GVK-GBV Union Catalogue
World Catalogue of Scientific Journals (WCOSC)
Scilit
HKUL Electronic Resources
ZHdK Medien- und Informationszentr
Western Theological Seminary
Academia
International Innovative Journal Impact Factor (IIJIF)
SPARC Impact Factor (SIF)
Efita (International Directory of Agriculture, Food and the Environment)
Journal Factor

ABOUT THE JOURNAL / DERGİ HAKKINDA

Owner/ Sahibi

RATING ACADEMY

Ar-Ge Yazılım Yayıncılık Eğitim Danışmanlık ve Organizasyon Ticaret
Limited Şirketi

Editors/Editörler

Turgay BERKSOY, Marmara University
Mehmet ŞAHİN, Çanakkale Onsekiz Mart University

Managing Editor/Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Özge UYSAL ŞAHİN

English Language Editor

Kemale KARAHAN, Çanakkale Onsekiz Mart University

v

Web Editor

Cumali YAŞAR, Çanakkale Onsekiz Mart University,
cumali.yasar@gmail.com

Secretaries

Biran YILDIRIM

Contact / İletişim Bilgileri

Adress : Sarıcaeli Köyü ÇOMÜ Sarıcaeli Yerleşkesi No: 276 D-I, Merkez-
Çanakkale / TÜRKİYE

Tel: +90 555 477 00 66

Web : <http://www.jlecon.com>

E-mail : info@jlecon.com

EDITORIAL BOARD / EDİTORYAL KURUL

Ahmet KESİK, Yıldırım Beyazıt University, Turkey , akesik@ybu.edu.tr

Ali AKDEMİR, Arel University, Turkey, aliakdemiral@gmail.com

Amer Al ROUBAIE, Ahlia University, Bahrain, aalroubaie@ahlia.edu.bh

Amran AWANG, Univesiti Teknologi MARA, Malaysia, amranawang@yahoo.com

Christian RUGGIERO, Sapienza University in Rome, Italy, christian.ruggiero@uniroma1.it

Elizabeta MITREVA, Goce Delcev University, Macedonia, elizabeta.mitreva@gmail.com

Elizabeth STINCELLI, University of Phoenix, United States , lstincelli@msn.com

Erhan GÜMÜŞ, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Faruk BALLI, Massey University, New Zeland, f.balli@massey.ac.nz

Goran ILIK, University of St. Clement of Ohrid – Bitola, Republic of Macedonia, ilic_rm@yahoo.com

Goran PERIC, Business School of Applied Studies in Blace, Serbia, goran.peric@vpskp.edu.rs

Himanshu AGARWAL, DN College, India, dr_hagarwal@yahoo.com

Igor PUSTYLNICK, Swiss Management Center, Switzerland, i.pustylnick@swissmc.ch

İrfan KALAYCI, İnönü University, Turkey , irfan.kalayci@inonu.edu.tr

Jolita DUDAITE, Mykolas Romeris University, Lithuania, jolitad@mruni.eu

Jollie ALSON, University of Perpetual Help System DALTA, Philippines, jnalseduc@yahoo.com.ph

Malgorzata Magdalena HYBKA, Poznan University of Economics, Poland, malgorzata.hybka@ue.poznan.pl

Marian BUGIULESCU, Valahia University, Romania, m_bugiulescu@yahoo.com

Mehmet ŞAHİN, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey, mehmetsahin@comu.edu.tr

Mitat ÇELİKPALA, Kadir Has University, Turkey, mitat@khas.edu.tr

Nihat FALAY, Istanbul University, Turkey, nfalay@istanbul.edu.tr

Olena YERMOSHKINA, the National Mining University, Ukraine,
YermoshkinaO@nmu.org.ua

Ömer Faruk BATIREL, Istanbul Commerce University, Turkey, obatirel@ticaret.edu.tr

Panagiotis KYRIAZOPOULOS, Graduate Technological Education Institute of Piraeus,
Greece, pkyriaz@yahoo.gr

Renalde HUYSAMEN, Free State University, Republic of South
Africa, huysamenca@ufs.ac.za

Sergii BURLUTSKI, Odessa National Economic University,
Ukraine, magistrdr@gmail.com

Slobodan CEROVIC, Singidunum University, Serbia, scerovic@singidunum.ac.rs

Snezana KAKURINOVA, Consulting & Training Center
KEY, Macedonia, snezana.kakurinova@key.com.mk

Snezana UROŠEVIĆ, Technical Faculty in Bor, Serbia, surosevic@tf.bor.ec.rs

Trellany THOMAS-EVANS, FacMET Inc., United States, ttevans@facmet.com

Turgay BERKSOY, Marmara University, Turkey, tberksoy@marmara.edu.tr

REFEREE BOARD / HAKEM KURULU

Abdurrahman BENLİ, Sakarya University, Turkey

Ahmet Güngör KEŞÇİ, Arel University, Turkey

Ahmet Kamil TUNÇEL, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Ahmet KESİK, Yıldırım Beyazıt University, Turkey

Akif ABBASOĞLU, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Ali AKDEMİR, Arel University, Turkey

Alper ALTINANAHTAR, Yeditepe University, Turkey

Amer Al ROUBAIE, Ahlia University, Bahrain

Amran AWANG, Univesiti Teknologi MARA, Malaysia

Arzu EREN ŞENARAS, Uludağ University, Turkey

Ayşe GÜNER, Marmara University, Turkey

Ayşegül MUTLU, Marmara University, Turkey

Ayşen WOLF, Arel University, Turkey

Barış ÖZDAL, Uludağ University, Turkey

Başak ERGÜDER, İstanbul University, Turkey

Christian RUGGERIO, Spanzia University, Italy

Cumhur ARSLAN, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Cüneyt AKAR, Bandırma Onyedi Eylül University, Turkey

Cüneyt KILIÇ, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Derman KÜÇÜKALTAN, Arel University, Turkey

Dursun AYDIN, Muğla Sıtkı Koçman University, Turkey

Ebru KANYILMAZ POLAT, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Elçin Aykaç ALP, İstanbul Commerce University, Turkey

Elizabeth STINCELLI, University of Phoenix, United States

Erhan İŞCAN, Çukurova University, Turkey

F. Fisun İstanbullu DİNÇER, İstanbul University, Turkey

Faruk ATAAY, Akdeniz University, Turkey

Faruk BALLI, Massey University, New Zeland

Feyza BALAN, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Gülnur KEÇEK, Dumlupınar University, Turkey

Güneş YILMAZ , Trakya University, Turkey

Gürkan ÇALMAŞUR, Erzurum Technical University, Turkey

Gürol ÖZCÜRE, Ordu University, Turkey

Halis KALMIŞ, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Hatice Özer BALLI, Massey University, New Zeland

Hilmiye Yasemin ÖZUĞURLU, Mersin University, Turkey

Hüseyin ÇEKEN, Muğla Sıtkı Koçman University, Turkey

Igor PUSTYLNICK, Swiss Management Center, Switzerland

İlkay YILMAZ , İstanbul University, Turkey

İrem SAÇAKLI SAÇILDI, Marmara University, Turkey

İrfan KALAYCI, İnönü University, Turkey

İsmail KIZILIRMAK, İstanbul University, Turkey

İsmail YILDIRIM, Hitit University, Turkey

Jollie ALSON, University of Perpetual Help System DALTA, Philippines

Karol KUJAWA, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

M. Mustafa ERDOĞDU , Marmara University, Turkey

M. Oğuz ARSLAN, Anadolu University, Turkey

Malgorzata Magdalena HYBKA, Poznan University of Economics, Poland

Meral FIRAT, Istanbul Aydın University

Metin SABAN, Bartın University, Turkey

Mitat ÇELİKPALA, Kadir Has University, Turkey

Mohammad AL-SHBOUL, University of Sharjah, UAE

Murat ŞEKER, İstanbul University, Turkey

Naci Birol MUTER, Celal Bayar University, Turkey

Nihat FALAY, İstanbul University, Turkey

Nilay KÖLEOĞLU, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Octavio REYES, Universidad Virtual del Estado de Guanajuato, Mexico

Olena YERMOSHKINA, the National Mining University, Ukraine

Ömer Faruk BATIREL, İstanbul Commerce University, Turkey

Özge UYSAL ŞAHİN, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Özlem ALBAYRAK, Ankara University, Turkey

Özlem ÖZKIVRAK, Trakya University, Turkey

Panagiotis KYRİAZOPOULOS, Graduate Technological Education Institute of Piraeus, Greece

Rüya ATAKLI YAVUZ, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

S. Rıdvan KARLUK, Anadolu University, Turkey

Sabri Sami TAN, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Sami TABAN, Eskişehir Osmangazi University, Turkey

Selami SEZGİN, Eskişehir Osmangazi University, Turkey

Selay GİRAY, Marmara University, Turkey

Sergii BURLUTSKI, Odessa National Economic University, Ukraine

Sevda AKAR, Bandırma Onyedli Eylül University, Turkey

Sinan ALÇIN, İstanbul Kültür University, Turkey

Snezana KAKURINOVA, Consulting & Training Center KEY, Macedonia

Şule AYDIN TÜKELTÜRK, Batman University, Turkey

Trellany Thomas-Evans, FacMET Inc., United States

Yavuz Tansoy YILDIRIM, Bandırma Onyedi Eylül University, Turkey

Yusuf YİĞİT, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Zahide AYYILDIZ ONARAN, İstanbul University, Turkey

Zeliha GÖKER, Akdeniz University, Turkey

WRITING AND PUBLISHING POLICIES

Journal of Life Economics is an **international refereed journal** which started to be published in 2014 (E-ISSN:2148-4139). It aims to create a forum on economic bases of life. In this perspective, high quality articles are going to be published. Opinions and studies of the academicians and researchers, especially about economics will be published. The articles in the journal will be published 4 times a year; **WINTER (January), SPRING (April), Summer (July), AUTUMN (October)**. The **DOI number** is assigned to all the articles published in the journal.

Journal of Life Economics is a **broadcasting – electronic and open access** journal. The journal's articles have "free availability on the public internet, permitting any users to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of these articles, crawl them for indexing, pass them as data to software, or use them for any other lawful purpose, without financial, legal, or technical barriers other than those inseparable from gaining access to the internet itself." Manuscripts submitted to *Journal of Life Economics* should be in line with **the following editorial principles and author guidelines**.

PUBLICATION POLICIES

1. All manuscripts proposed to the Journal Life Economics should not be previously published or submitted for publication elsewhere. The studies or their summaries which were presented in a conference or published can be accepted if it is stated in the manuscript before. Besides that if the study is supported by an institution or produced from a thesis, this must be footnoted on the title. If the studies were wanted to be revoked by any reason, it is needed to apply to the admin with a letter. Publication committee considers that the authors will keep the rules as editorial principles and author guidelines.
2. *The manuscripts sent to Journal of Life Economics are controled with "iThenticate" screening program in terms of having plagiarism.* If there is no plagiarism, they are sent to referees. But if there is a plagiarism, these manuscripts are sent back to writers without sending referee.
3. Publication Committee entitled to reject the manuscripts if not conformable with the conditions concerning the ortography and grammar or return back to the authors for correction or reform them. All manuscripts submitted to *Journal of Life Economics* are sent to at least **two referees** after the initial review of the editorial board with respect to formatting and content. After having positive feedbacks from both of the referees, the manuscripts are published. In case of having one positive and one negative feedback from the different referees, the manuscript is sent to a **third referee**. The reviewers are not apprised of the authors' names or institutions in the submitted manuscript; and authors are not told the identity of the referees.
4. Manuscripts are sent to online Manuscript Submission System and Information about the referee process for your manuscripts is given through Online Manuscript Submission System. Reviews can also be seen through this system from the following link "<http://www.jlecon.com/mts.aspx>"
5. Manuscripts are wellcomed both in **Turkish and English**. Turkish manuscripts are required English title and abstract.

6. The author's name, surname, title, institution, phone number and e-mail address must be added.
7. Copyright (printed or electronic) of the manuscripts are belong to *Journal of Life Economics*.
8. **No copyright payment.**
9. The responsibility of the idea exists in the published articles belongs to the authors

STYLE REQUIREMENTS

1. The text must be written **single spaced** by using standard Microsoft Office Word format. Margins should be 2,5 cm for all sides of the page. The total length of any manuscript submitted must not exceed **25 pages** (A4).
2. The manuscript, which does not show the names of the authors, must include the followings: Title, Abstract, Keywords under the abstract, **JEL (Journal of Economics Literature) codes**, introduction, main text, conclusion, references and appendix.
3. No footer, header or page numbers required.
4. Each manuscript must include abstract, no more than **150 words**.
5. At most **5 key** words must be written below the abstract.
6. **Abstract**, key words and JEL codes must be written in Times New Roman 11 font size and single spaced. It also should be in italic letters.
7. **The main text** should be written in Times New Roman 12 font size and single spaced. The first line of the paragraph should be shifted by 1,25 cm from the left margin. Paragraph spacing after a single paragraph (6 nk) should be given.
8. All the headlines, set in the midst, should be written in bold, in Times New Roman 12 font size and 1,5 spaced.
9. Headings and subheadings must be numbered 2., 2.1., 2.1.1. as etc decimally with bold letters. All headings should be written in bold but only the first letters of the subtitles should be capital. Spacing before and after a heading (6 nk) should be given.
10. **All the tables, figures and graphs** must be headlined and sequentially numbered. The titles of the tables and figures should be placed above the table or figures, and references belonging to table or figure should be under them. The headline must be written in Times New Roman 12 font and with bold letters. References for the tables (figure of graph) must be below the table (figure or graph) with a font size of 11 font.
11. Equations should be numbered consecutively and equation numbers should appear in parentheses at the right margin.
12. Citations in text must be done according to the HARWARD REFERENCE TECHNIQUE. In text citations, the author's last name and the year of publication (and page number of the publication if necessary) for the source must appear in the text
  - i. If the last name of the author is used, the publication date should be written in parenthesis.

Gürkaynak (2002) agree that chemical solutions ...

ii. If the last name of the author is not used, the last name of the author, the publication year and page number of the publication must appear .

The last studies (Pınar 2003: 12)...

iii. If there are two authors, last names of both of the authors should be written.

Cinicioglu and Keleşoğlu (1993) mention about the soft paddings...

iv. If there are more than two authors, cite only the surname of the first author followed by “et al.”

...asserted by Öztoprak et al.. (1999)

v. If an author has more than one publishment in the same year, different symbols (i.e. a,b,c..) must be used with the years.

...result of the studies made by Bozbey et al (2003a)

vi. If the resource is anonymous the word “anon” must be used.

...the realities spoken in recent times (Anon 1998: 53) ...

vii. if a newspaper article with an unknown writer is used, name of the newspaper, date of publication, page number should be written.

xiv

The floods occurred in the region affect the structural features (Atlas, 1998: 6)

viii. The studies made use of thesis, alphabetically ordered according to the surnames of the writers. The name of the magazine, book or booklet , etc. should be in italic and bold letters.

ix. For Internet resources, the name of the writer should be shown as mentioned before. If no writers name, the name of the resources and the date must be given

Some knowledge takes place about the bazaar (İMKB, 23.06.2003)

x. For the internet resources with unknown writers URL-sequence number and year should be written as follow:

(URL-1, 2003), (URL-1 and URL-2, 2003), According to URL-1 (2003)

References

Books :

SURNAME, NAME, Publication Year, Name of Book, Publishing, Place of Publication, ISBN.

MERCER, P.A. and SMITH, G., 1993, Private Viewdata in the UK, 2

Journals:

SURNAME, NAME , Publication Year, Name of Article, Name of Journal, Volume Number and Page Numbers.

EVANS, W.A., 1994, Approaches to Intelligent Information Retrieval, Information Processing and Management, 7 (2), 147-168.

Conferences:

SURNAME, NAME , Publication Year , Name of Report, Name of Conference Bulletin, Date and Conference Place, Place of Publication : Publishing , Page Numbers

SILVER, K., 1991, Electronic Mail: The New Way to Communicate, 9th International Online Information Meeting, 3-5 December 1990, London, Oxford: Learned Information, 323-330.

xv

Thesis :

SURNAME,NAME , Publication Year, Name of Thesis, Master's Degree/Doctorate, Name of Institute

AGUTTER, A.J., 1995, The Linguistic Significance of Current British Slang, Thesis (PhD), Edinburgh University.

Maps:

SURNAME, NAME , Publication Year, Title, Scale, Place of Publication: Publishing. MASON, James, 1832, Map of The Countries Lying Between Spain and India, 1:8.000.000, London: Ordnance Survey.

Web Pages:

SURNAME, NAME, Year, Title [online], (Edition), Place of Publication , Web address: URL

HOLLAND, M., 2002, Guide to Citing Internet Sources [online], Poole, Bournemouth University, http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide_to_citing_internet_sourc.html, [Date Accessed: 4 November 2002].

YAYIN İLKELERİ VE YAZIM KURALLARI

Journal of Life Economics, 2014’de yayın hayatına başlayan (E-ISSN:2148-4139) uluslararası hakemli ve süreli bir dergidir. Dergi, yaşamın ekonomik temellerinin tartışıldığı bir forum oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, yüksek kalitede teorik ve uygulamalı makalelere yer verilecektir. Başta ekonomi olmak üzere tüm sosyal bilim alanlarında çalışan akademisyenler, araştırmacılar ve profesyonellerin görüş ve çalışmalarını bir araya getirecektir. Dergideki makaleler; **KIŞ (Ocak), BAHAR (Nisan), YAZ (Temmuz) ve GÜZ (Ekim)** dönemleri olmak üzere yılda dört kez yayımlanacaktır. *Journal of Life Economics*, **ücretsiz-açık erişimli elektronik** bir dergidir. *Dergide yayınlanan makaleler internet aracılığıyla; finansal, yasal ve teknik engeller olmaksızın, serbestçe erişilebilir, okunabilir, indirilebilir, kopyalanabilir, dağıtılabilir, basılabilir, taranabilir, tam metinlere bağlantı verilebilir, dizinlenebilir, yazılıma veri olarak aktarılabilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir.* Dergide yayımlanan tüm makalelere **DOI numarası** atanmaktadır.

Değiye gönderilecek yazılarda yazarların **yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uyması gerekmektedir.** Yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmayan yazılar için değerlendirme süreci başlatılmaz.

YAYIN İLKELERİ

1. Dergide yayınlanmak üzere gönderilen yazıların daha önce **başka bir yerde yayınlanmamış olması veya yayınlanmak üzere gönderilmemiş olması** gerekir. Daha önce **konferanslarda sunulmuş ve özeti yayınlanmış çalışmalar**, bu durum belirtilmek üzere kabul edilebilir. Ayrıca, çalışma **bir kurum tarafından destek görmüşse veya tezden üretilmişse** çalışmanın başlığına verilecek dipnotla bu durumun belirtilmesi gerekir. Yayın için gönderilmiş çalışmalarını herhangi bir nedenle dergiden çekmek isteyenlerin bir yazı ile dergi yönetimine başvurmaları gerekir. Yayın kurulu, gönderilmiş yazılarda makale sahiplerinin bu koşullara uymayı kabul ettiklerini varsayar.
2. *Journal of Life Economics*’e sunulan makaleler, başka bir çalışmadan kısmen ya da tamamen kopyalanmamış (plagiarizm) olup olmadıkları “iThenticate” tarama programı ile kontrol edildikten sonra hakemlere yollanır. Plagiarizm tespit edilen makaleler hakeme yollanmadan yazara iade edilir.
3. Yayın kurulu, yayın koşullarına uymayan yazıları yayınlamamak, düzeltmek üzere yazarına geri vermek, biçimce düzenlemek yetkisine sahiptir. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar, yayın kurulunun uygun gördüğü en az **iki hakem** tarafından değerlendirildikten sonra yayınlanması uygun görülürse dergide basılır. Bir hakemin olumlu diğer hakemin olumsuz görüş verdiği makaleler **üçüncü bir hakeme** gönderilir. Hakemlere gönderilecek yazılarda yazarın kimliği saklı tutulur.

4. Yazılar, Makale Takip Sistemi üzerinden elektronik ortamda gönderilmektedir. Bu sisteme Anasayfada yer alan "**Makale Gönder/Takip**" linkinden ulaşılabilir. Sözkonusu sisteme kayıt yapıp makale gönderildikten sonra hakem süreciyle ilgili gelişmeler ve hakem değerlendirme raporları yazarlar tarafından kolaylıkla takip edilebilir.
5. Derginin yayın dili **Türkçe ve İngilizce**'dir. Türkçe makalelerin İngilizce başlığı ve özeti bulunmalıdır. Türkçe makalelerin Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü'ne ve Yeni Yazım Kılavuzu'na uygun olması gerekir.
6. Makale gönderen yazar; ad ve soyadını, akademik ünvanını, çalıştığı kurumu, telefon numarasını, elektronik posta adresini, varsa çalışmasını destekleyen kurumu belirtmelidir.
7. Yayınlanan her türlü çalışmanın yayın hakkı dergiye aittir.
8. Dergiye gönderilen yazılara **teelif hakkı ödenmez**. Yayınlanan makalelerin teelif hakkı Dergiye aittir.
9. Dergide yayınlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarını bağlar. Yazıların bütün hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

YAZIM KURALLARI

1. Makalelerin, A4 kâğıt boyutunda ve standart Word formatında, kenar boşlukları; üst:2,5 alt: 2,5 sol: 2,5 ve alt: 2,5 cm **tek satır** aralıklı ve **iki yana yaslı** şekilde yazılması gerekir.
2. Makalelerde sayfa sınırlaması olmamakla birlikte, üst limit olarak **25 sayfanın** aşılması beklenmemektedir.
3. Yazar bilgilerinin yer almadığı makale dosyası; Türkçe başlık, Türkçe özet, İngilizce başlık, İngilizce özet, özetlerin altında anahtar kelimeler, JEL kodları ve devamında giriş, ana metin, sonuç, kaynakça ve eklerden oluşmalıdır.
4. Üstbilgi, altbilgi ya da sayfa numarası eklenmemelidir.
5. Makaleler, **Türkçe ya da İngilizce** olarak hazırlanabilir.
6. Yazının başına **150 sözcüğü geçmeyen özet** (abstract) eklenmelidir. Yazı dili Türkçe ise, mutlaka İngilizce özet ve İngilizce Başlık eklenmelidir.
7. Özetten sonra makalenin içeriğini belirten **en fazla 5 anahtar kelime** (Türkçe ve İngilizce) ve 3'ü geçmeyecek şekilde belirtilmelidir.
8. Özetler, anahtar kelimeler ve JEL Kodları Times New Roman 11 Punto, italik, tek satır aralığında ve iki yana yaslı şekilde hazırlanmalıdır.

9. Ana Metin, Times New Roman, 12 Punto, tek satır aralığında, iki yana yaslı şekilde hazırlanmalıdır. Her bir paragraf aralığı (sonra 6 nk) boşluk bırakılmalıdır. Paragrafların ilk satırları 1,25 cm içeriden başlamalıdır.

10. Türkçe ve İngilizce başlıklar, Türkçe ve İngilizce özet bölümlerinin üzerine büyük harfle, ortalanarak, 1,5 satır aralıklı, Times New Roman, 12 punto ve kalın (bold) olarak yazılmalıdır. Makalenin ana başlık ve alt başlıkları ise 2., 2.1., 2.1.1. gibi ondalıklı şekilde, giriş başlığından başlayarak (Kaynakça hariç) numaralandırılmalı ve kalın (bold) yazılmalıdır. Ana başlıklar büyük harfle yazılmalı, alt başlıkların ise yalnızca ilk harfi büyük olmalıdır. Başlıklardan önce ve sonra 6 nk boşluk bırakılmalıdır.

11. **Tüm şekil, tablo ve grafiklere** bir başlık verilmeli ve başlıklar ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Başlık tablo, şekil veya grafiğin üstünde sayfaya ortalı Times New Roman, 12 punto, kalın (bold) olarak yer almalıdır. Tablo, şekil veya grafik yazısı no'su ile birlikte verildikten sonra tek nokta konularak tablo, şekil veya grafik ismi yazılmalıdır. Kaynak bildirimleri tablo, şekil veya grafiklerin altında 11 punto olarak verilmelidir.

12. Dipnotlar (açıklama içeren) metin içinde numaralanmalı, ayrı bir sayfada numara sırasına göre "Notlar" başlığı altında Times New Roman 11 punto ile yazılmalı ve metnin arkasına konmalıdır.

13. Makalede matematiksel denklem ve formüller numara verilerek sıralanmalıdır. Numaralandırma satırın en sağında parantez içinde yapılmalıdır.

14. Metin içinde atıfları belirtmek için **Harvard referans tekniği** kullanılmalıdır. Bu tekniğe göre metin içinde geçen atıflar, yazar soyadı ve parantez içinde yer alan yayın yılı ile belirtilir. Konuyla ilgili örnekler aşağıda sırasıyla verilmiştir.

i. Yazar adı cümlenin doğal bir parçası olarak kullanılmışsa yayın yılı parantez içinde;

Gürkaynak (2002) kimyasal çözeltiler üzerinde yapmış olduğu ...

ii. Yazar adı cümlenin doğal bir parçası olarak kullanılmamışsa yazar adı, basım yılı ve sayfa sayısı şeklinde olmalıdır;

En son çalışmalar (Pınar, 2003: 12) uygulamanın ...

iii. İki yazarın bulunması durumunda, her iki yazarın soyadı da kullanılır.

Cinicioglu ve Keleşoğlu (1993) yumuşak dolgular üzerinde ...

iv. İkiyden fazla yazar olması durumunda ilk yazarın soyadını "ve diğ." ifadesi takip eder.

Öztoprak ve diğ. (1999) tarafından öne sürülen ...

v. Eğer aynı yazarın aynı yılda basılmış birden fazla yayını kullanılmışsa basım yıllarının sonuna alfabetik bir karakter ilave edilir.

Bozbey ve diğ. (2003a) tarafından yapılan çalışmalar bu sonucu ...

vi. Eğer anonim bir kaynak kullanılmışsa “anon” ifadesi kullanılır.

Son zamanlarda konuşulan gerçekler (Anon 1998: 53) ...

vii. Eğer yazarı belirsiz bir gazete yazısı kullanılacaksa gazete adı, basım yılı ve sayfa no;

Bölgede görülen sel baskınları yapısal özellikleri etkilemektedir (Atlas, 1998: 6)

viii. Tez çalışmasında faydalanılan yayınlar yazar soyadlarına göre alfabetik sırayla sıralanır. Yayının basıldığı derginin, kongre kitapçığının, kitabın vb. adı eğik (italik) olarak gösterilir

ix. İnternette alınan kaynaklara atıf yapılırken, yazar adı varsa daha önce belirtildiği şekilde gösterilir. Yazar adı yoksa kaynağı sunan kurumun adı ve tarih kullanımı aşağıdaki şekilde gösterilir.

Pazar hakkında bilgiler yer almaktadır (İMKB, 23.06.2003) veya

xix

Yazarı belli olmayan internet kaynaklarına atıf yapılırken, büyük harflerle URL-sıra numarası, yıl şeklinde yazılmalıdır. Örneğin:

(URL-1, 2003), (URL-1 ve URL-2, 2003

URL-1'e (2003) göre ...

15. **Kaynakça** Times New Roman, 12 punto şeklinde yazarların soyadları göz önüne alınarak alfabetik sırayla ve asılı biçimde çalışmanın sonunda bulunmalıdır. Her kaynak arasındaki paragraf aralığı (sonra 6 nk) olmalıdır. Eğer yazarın/ların aynı yıl içerisinde birden fazla çalışmasına atıf yapılmışsa ise bu çalışmaların yayın yılı sonuna (a,b,c,..) gibi semboller verilerek sıralanmalıdır. Makale ve bildirilerde dergi ve sempozyum/Kongre adı, kitap ve tezlerde ise kitap ve tez adı italik olarak yazılmalıdır. Kaynakça aşağıda gösterildiği şekilde düzenlenmelidir.

Kitap referansı için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, *Kitap adı*, Yayınevi, Basım Yeri, ISBN.

MERCER, P.A. and SMITH, G., 1993, *Private Viewdata in the UK*, 2

Dergilerdeki makaleler için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, Makalenin adı, *Derginin Adı*, Cilt no ve (bölüm)

EVANS, W.A., 1994, Approaches to Intelligent Information Retrieval, *Information Processing and Management*, 7 (2), 147-168.

Konferans bildirileri için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, Bildiri Adı, *Konferans Kitapçığının Adı*, Tarih ve Kongre Yeri, Basım Yeri: Yayınevi, sayfa numaraları

SILVER, K., 1991, Electronic Mail: The New Way to Communicate, *9th International Online Information Meeting*, 3-5 December 1990 London, Oxford: Learned Information, 323-330.

Tezler için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, *Tezin Adı*, Yüksek Lisans/Doktora, Enstitü Adı

AGUTTER, A.J., 1995, *The Linguistic Significance of Current British Slang*, Thesis (PhD), Edinburgh University.

Haritalar için gösterim

SOYADI, ADI., Yayın Yılı, *Başlık*, Ölçek, Basım Yeri:Yayınevi.

MASON, James, 1832, *Map of The Countries Lying Between Spain and India*, 1:8.000.000, London: Ordnance Survey.

Web sayfaları için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yıl, Başlık [online], (Edition), Yayın Yeri, Web adresi:URL

HOLLAND, M., 2002, *Guide to Citing Internet Sources* [online], Poole, Bournemouth University, http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide_to_citing_internet_sourc.html [Erişim Tarihi: 4 Kasım 2002].

**Volume/Cilt: 4
Issue/Sayı: 3
July / Temmuz 2017**

CONTENT / İÇİNDEKİLER

ACCESSIBILITY, ACCOUNTABILITY AND THE IMPACT OF SOCIAL ENTERPRISE

Herman KARAMOY & Sifrid PANGEMANAN & Ventje ILAT.....1-12

II SAYISININ RASGELELİĞİNİN SINANMASI

TESTING RANDOMNESS OF GENERATED NUMBERS BASED ON II NUMBER

Şahin İNANÇ & H. Kemal SEZEN.....13-26

**MERKEZ BANKASI BAĞIMSIZLIĞININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:
AB ÜLKELERİ ÜZERİNE YENİ NESİL PANEL VERİ ANALİZİ (1995-2015)**

*THE EFFECTS OF CENTRAL BANK INDEPENDENCE ON ECONOMIC GROWTH: NEW
GENERATION PANEL DATA ANALYSIS ON THE EU COUNTRIES (1995-2015)*

Ömer YALÇINKAYA.....27-48

**TÜRKİYE'NİN İMALAT SANAYİ ÜRÜN GRUPLARINDAKİ İHRACAT REKABET
GÜCÜNÜN BELİRLENMESİ: 1996-2015 DÖNEMİ ANALİZİ**

*DETERMINATION OF TURKEY'S EXPORT COMPETITIVENESS
PRODUCT GROUPS: AN ANALYSIS OVER THE PERIOD 1996-2015*

IN INDUSTRIAL

Kazım SARIÇOBAN & Levent KÖSEKAHYAOĞLU.....49-72

**AVRUPA BİRLİĞİ DÖNEM BAŞKANLIĞI SİSTEMİ VE AVRUPA BİRLİĞİ
POLİTİKALARINA ETKİSİ**

*THE SYSTEM OF THE PRESIDENCY OF THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION AND ITS
EFFECTS TO THE EU POLICIES*

Mehlika Özlem ULTAN.....73-92

**TÜKETİCİLERİN GAZLI İÇECEK TÜKETİMİNDE MARKA ALGISI ÖLÇEĞİNİN TESPİTİ:
İZMİR İLİ ÖRNEĞİ**

*CARBONATED BEVERAGES BRAND PERCEPTION SCALE DETERMINATION OF
CONSUMERS: IZMIR PROVINCIAL SAMPLE*

Ebru ONURLUBAŞ & Hüseyin ÇAKIRLAR.....93-112

TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE VERGİ ÖDEME GÜCÜNE ULAŞMA TEKNİKLERİ

METHODS TO ACCESS ABILITY TO PAY PRINCIPLE IN TURKISH TAX SYSTEM

Şerif Emre GÖKÇAY.....113-133

ACCESSIBILITY, ACCOUNTABILITY AND THE IMPACT OF SOCIAL ENTERPRISE

Herman KARAMOY

*(Faculty of Economics and Business, Sam Ratulangi University
Jl. Kampus-Unsrat, Manado 95115, Indonesia, E-Mail: hermankaramoyjournal@gmail.com)*

Sifrid PANGEMANAN

*(Faculty of Economics and Business, Sam Ratulangi University
Jl. Kampus-Unsrat, Manado 95115, Indonesia)*

Ventje ILAT

*(Faculty of Economics and Business, Sam Ratulangi University
Jl. Kampus-Unsrat, Manado 95115, Indonesia)*

ABSTRACT

Social Enterprise is the organization that applies business methods and practices to create benefits to the society. This paper finds the problems encountered by Social Enterprise and its benefits to the society, the impact of the Social Enterprise programs and activities, also the influence of the stakeholders to social enterprises. This paper also discusses the Accessibility and Accountability of Social Enterprises. The Netherland Case is used as a basis for the discussion of accountability. Result shows that stakeholders need information concerning the efficiency and effectiveness of Social Enterprises activities, though empirically it is not possible for all stakeholders to have direct access to a Social Enterprise's complete information. Accountability and Accessibility are empirically influenced by organization Reputation and Legitimacy. It is found that, the better the social or impact value achieved, the stronger the legitimacy and reputation. The more compliance with regulation and guidelines, the less the oversight and scandals, in turn, increases the stakeholders' trust.

Key Words : *Social Enterprise, Accessibility, Accountability*

Jel Codes: *M410, M420, M490*

1. INTRODUCTION

Social Enterprise is one of the nonprofit organizations. Social Enterprise is a branch of non-profit-organization which mainly deliver goods and services through charity funding and voluntarism (Kam: 2010). About 40 years ago, Social Enterprise is not so well-known , not so many people care or pay attention to its activities. The Stakeholders of social Enterprise consist of many individuals and groups but mainly or mostly the citizen. It was considered as an operational unit or mostly the citizen. It was considered as an operational unit of

government with a strict procedures Nowadays, according to Geurtsen (2011) the social enterprise is under constant surveillance in a complex field of media, stakeholders and politicians.

According to Dess (Warthon 2011) “Rather than maximizing shareholder value, a social enterprise’s/entrepreneur’s main aim is to use the power of business to address social or environmental issues and use the profits generated to further these goals, a wide spectrum of business models can be applied to social ventures ranging from purely philanthropic to purely commercial”. The characteristics of a Social Enterprise of philanthropic venture might be that beneficiaries do not have to pay for goods or services. Sources of fund sometimes from donation or a gift, labor also volunteers, while supplies are in the form of donation or a gift, labor also volunteers, while supplies are in the form of donation. In the developing countries “Social enterprise has an added value in that it breaks the cycle of dependency – to – empower communities through business means” (Geurtsen and Spanger 2011). According to Gibelman and Gelman in Geurtsen (2011) due to poor performance and repeating scandals in social enterprise (public and private sector), people have started to question comments and explanations of governmental organization and private (Social) enterprises. Moreover, According to Zadek (1998), the social enterprise has an extra dilemma. The governance structure of these kind of organizations is ambiguous, resulting in the situation that everybody can claim to be a stakeholder while at the same time quoting, and discussing the comments, opinions, very limited parties have a formal say.

Since the goals of the social enterprise organization is to improve the society and to give benefit to the poor, many people (stakeholders) want to access and to understand the activity performance of the organization. They want to access and to have a detail report about the organization activity and performance in relation to the social benefit. Many stakeholders want to access the organization and to know the Accountability of the Social Enterprise.

2. RESEARCH QUESTIONS

Social enterprises are defined a special type of non-profits. Social enterprises have developed from small, private, voluntary, value and group-interest driven organizations into important providers of services and goods. Since its early development up to now the social enterprises are finally difficult to distinguish, in term of activity, with the profit seeking enterprises. However, the accessibility and the accountability still become problems due to relationship with the stakeholders. This paper is focused on the Accessibility and the Accountability of have direct interests on the Social Enterprise, Especially to ascertain that the organization purpose is to help poor people. The government imposes the regulation to be applied by the Social Enterprise as well as the guidelines from the branch. In fact, Social Enterprise have difficulty to perform the task not because of the internal problems, but rather because of the interest and needs of the stakeholders that have become a pressure to the organization activity. And, Social enterprises have difficulty to satisfy all the stakeholders needs and wants and how to provide them with formal accountability. So the research question are : What problems encountered by the Social Enterprises in performing the task to achieve the social goals? How can the Stakeholders access to the organization detailed program achievement? In relation to Accountability, how can social enterprises comply with all the government regulation and the branch guidelines or code of conduct? Who Should they be accountable to? How can the social enterprises give positive impact to the changing environment locally and internationally?

3. METHOD

The method used in this paper is descriptive. The description is qualitative and comparative. The understanding is done through comparing the theoretical concepts, opinions, the results of empirical studies. In addition, to get more understanding the topics, the empirical study especially the case of the Netherland by Geurtsen and Sprenger(2011) is used. Finally, the conclusions are drawn through describing, quoting and dicussing the comments, opinions, theorycal concepts and the some findings of researchers.

4. THEORETICAL VIEWPOINTS

What is Social Enterprise / Entrepreneurship ?

According to Verloop(2011) Social Enterprise a company with the primary goal to deliver social value in a finally sustainable and independent way. Next, according to Dees as quanted bt Wharton (2003) Social Enterprise or Entrepreneurship is often viewed as business with a social purpose that earns income for the non-profit sector. Also, according to the Social Enterprise Coalition (SEC), which represents these business in the UK, the companies are set up to tackle a social or environmental need. In other words, Business Enterprise is differ from Social Enterprise in which Social Enterprise does not creating value or benefit for Owners but it improves the social benefit for society. The social enterprises focus on how to help and to change society through preparing goods and services in order to create welfare for society through democracy and equality. Moreover, according to Mackintosh et.al.(2011) social enterprises are defined as organizations reflecting an “entrepreneurial spirit focused on social aims’ or more simply, firms with social aims operating in the market. So the social enterprise should focus on meeting the society needs and wants without profit motive. It si expected that the more interest on society needs and wants, the better the social enterprises performance and reputation. However, a slightly difference, Kam (2010), defined that social enterprise or entrepreneurship is the business activity of privateorganizations, which have as their primary task to provide to the needs in the realm of basic social rights, and get part of their income from the market.

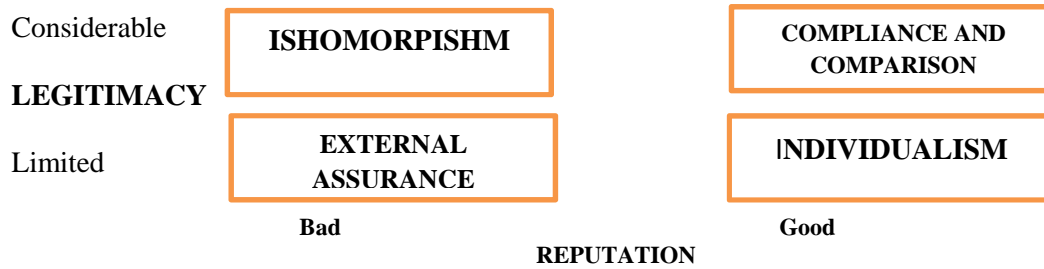
The Impact of Social Enterprise to Society

Willemijn Verloop(2012), with the support of McKinsey & Company’s Amsterdam office, hasundertaken a focused effort in the past months, to map the current landscape of Social Enterprises in the Netherlands, and understand what it takes to truly boost this sector. He said there are three types of organization : they are, Traditional Business, Social Enterprises and Charity. The first focus on finance value, the second on the impact to society value first and then finance value, the third totally or only focus on the impact to society value. So it is clear that social enterprise should mainly achieve and create the social value. The main tasks or goals of the Social enterprise is to help and increase society welfare or the social value of the community. According to Bland quated byAkwagyram (2012), a social entrepreneur sets up a business in order to make a positive change in the world. In Additions, its mainaim is to use the power of business to address social or enviromental issues and use the profits or enviromental issues and use the profits generated to further these goals. Social enterprise raising fund from many stakeholders that care the society problems. Government and private sector sometimes lack of fund to finance social project. In fact , social enterprises have potential opportunity to attract additional investment and funding in the form of charitable donation. According to Scofield (2012) “ Social entrepreneurs / enterprises typically employ sound business principles that allow them to combine charitable donation with internally generated income to achieve eventual sustainability, and in some cases, even

produce significant profits”. In other words, social enterprises have more strengths and opportunities than private firms in generating funds freely. In fact, as quoted by Geurtsen and Spranger(2011), at one point the social enterprises have shown to the society the poor performance and many scandals, while on the other point regarding the budget and program or tasks accomplishment, the central government direct influence tends to diminish (Boven 2004). According to Akwagyiram (2012), Small-scale sustainable initiatives have proven their value in helping people to improve their livelihood more than government can do. Also, social enterprises have more opportunities to get direct and solid information and knowledge stakeholders about society problems and the solution options. It can be concluded that, since the social organizations are closer to society and the social problems, they will have better understandings and solutions than any other institutions.

Accountability and Accessibility

It is no doubt that, one of the biggest problems encountered by the Social Enterprise is Accountability. Starreveld, as quoted by Geurtsen and Sprenger (2011), describes accountability as a process by which the organization supplies information about the choices the organization makes, and the way in which the organization is controlled and managed. Nonprofit organizations, philanthropy, and social enterprises have faced a long debate with the two powerful words in recent years, they are “Accountability and impact of the Social Enterprise to stakeholders, media, and the politician.” “Accountability and Impact” have been ascendant, with demands from funders, taxpayers and the concerned citizens and clients for nonprofits to be more transparent about their fundraising and spending, and how they are governed and what they have achieved with the resources entrusted to them (Ebrahim & Weisband, 2007; Gibelman & Gelman, 2008, as quoted by Geursen 2011); in addition the word impact demonstrating results in addressing complex social problems such as poverty and inequality. In addition, according to Kam(2010) the general impression of the recent past is that public attention for accountability increases. This seems to be due to two totally different phenomena. One is the occurrence of huge scandals in the profit sector, which probably have become of greater interest to the general public because of the proliferation of small private investment in stock. The checks and balances within the corporate world seem to have lost some of their power and are in that way undermining a fundamental condition of investor’s trust. The other is the growing emphasis on corporate social responsibility, social audits and soon. Accountability is needed by any organization in order to develop and be trustworthy by all stakeholders. Moreover, like any organization nowadays, social enterprises have to respond to the increasing demand for social responsibility and accountability in a broad sense (Ebrahim and Rangan 2010). As a consequence, social enterprise, as an organization has to account for, especially its actions or decisions to its stakeholders. According to Bitektine in Geursen(2011) accountability has a close relationship with Legitimacy. Because, by having or preparing good accountability an organization will be socially acceptable and desirable to its stakeholders, this is called Legitimacy. Geurtsen and Sprenger(2011) have developed an accountability Matrix that shows the relationship between Legitimacy and Reputation. In this matrix they group the social Enterprise based on considerable or limited Legitimacy, and Bad or Good Reputation. The Grouping falls into four quadrants, in which each group has its own conditions in relation to accountability.

Source : Geurtsen and Sprenger (2011)

Figure 1 : Accountability Matrix

They Explain the matrix as follows :

(1) When a social enterprise has a bad reputation and legitimacy is limited, accountability should be accompanied by additional External guarantees. This is caused by the limited trust the stakeholder has towards the social enterprise has to make an effort to comply to what is considered to be normal and socially accepted. The organization should not emphasize its uniqueness. (2) When a social enterprise has a good reputation and legitimacy is limited, the organization should stress its unique position – **Individualism** , and stay away from what is considered to be normal in the branch. (3) When a social enterprise has a good reputation and legitimacy is considerable, than the organization can explain what it is doing in an orderly way – **compliance and comparison**, which is found in the regular accountability theories which we pointed out before.

5. DISCUSSION

Accountability Matrix

Based on the Geurtsen and Spengler (2011) matrix above it can be implied that the social enterprise will have different level of accountability and accessibility depending on how good or how well its legitimacy and reputation. In addition, the accountability of social enterprise will influenced by many factors, such as specific Environment, Governance law or Regulation, Branch Guidelines or Code of conduct, and the Internal aspect or Practices of the organization. Moreover, this matrix show us that accountability and accessibility is much of social enterprises is much more influenced by reputation, such as whether or not the organizations have scandals or fraud. This will influenced the organization legitimacy which, in turn have effect to accountability and accessibility. Compare to the findings of Verloop (2011), it is clear that social enterprises its accountability also influence by whether or not they achieve the social value. Social value is not only term of economy but also in term of social, legal, and society wellbeing.

Case of the Netherland (Health Care, Education, and Social Housing), an empirical study of Geurtsen and Sprenger (2011)

The results of Geurtsen and Sprenger study were description of regulations, guidelines and internal organization initiatives from the Netherland case. Below are presented in the tabel 1-3 the examples of the Government Regulation, Branch Guidelines and the organization Initiative for social enterprise in the field of Healthcare, Education and Housing in the

Netherlands (Geurtsen and Sprenger 2011). In these tables they present all the Government regulation, Branch guidelines and internal organization initiatives that must be obeyed or taken into account or considered by social enterprises in achieving the social goals. The problems of accessibility and accountability raised when the social enterprises fail to comply with those detailed rules/guidelines or standards. As a result of failing to comply with those rules or guidelines the problems emerge. The problems will lead to the legitimacy and reputation, which in turn, influence organization's accessibility and accountability.

According to Geurtsen and Sprenger (2011), when organizations do not perform according to standards issued by the health care inspectorate, the inspection will issue a more intense oversight, in order to force organizations to improve their performance. Accountability, will give more information about this oversight but is limited accessible for stakeholders. On contrast, the newspapers try to publish these findings, but this is sometimes problematic at the moment. Numerous newspaper and rating agencies also publish rankings of health care organizations. In this situation on social enterprise usually do not have direct involvement to give more explanation to the public. Beside case study in the Health Care Sector, they also find out the case in education sector and Social Housing sector. The next sector is education which is explained in Table 2.

Most likely the same with healthcare situation, when schools do not perform according to standards issued by the educational inspectorate, in order to force schools to increase their performance. These findings are reported on various web sites and newspaper. Numerous newspaper and rating agencies also publish rankings of health care organizations. The organizations themselves are not involved in this.

Based on Geurtsen and Sprenger (2011) empirical research they provides an overview of all regulations and guidelines regarding accountability for the branches education, housing corporations and health care. Among these three sector based on the above table there are many similarities and a few differences will much more relate to the accountability and accessibility condition of social enterprise. In addition, the good accountability requirements of the quadrant 'compliance and comparison' they state that when an individual social enterprise complies to the governance code and the branch code it provides information that gives indications to stakeholders for answering the questions;

(1) Did the products and services produced, help satisfying the individual needs of stakeholders. (2) Are products and services produced in line with ethical standards, mission statement and strategic choices? (3) Does the way products and services are produced live up to ethical standards, mission statement and strategic choices?

They imply that every social enterprise must provide all possible information, but they are not obliged to link this information to the questions (1) to (3), This means that it is not possible to assess directly whether or not social enterprises take care of stakeholders needs. Health care, educational organizations and housing corporation supply much information which makes comparisons with other organizations possible. The availability of the information is dependent on the category of the organization.

Table 1. Accountability in Healthcare sector, Case study : The Netherland

Governmental regulation	Barnch guidelines	Organizational Initiatives
<p>The ministry of Health has issued guidelines for all Dutch health organizations called “jaaedocument maatschappelijke verantwoording’ The guidelines are compulsory for all organization in the health care sector. These guidelines cover general information ababout the organization, governance, policy and performance, organizational profile, quality of processes and output, annual account (financially).</p> <p>Organizations have to account for their actions once, and the data are used by different stakeholders. Also the data are used for inspection purposes. The main goal of the guidelines is to provide insight into the management of the organizations, to provide societal accountability and finally the regular annual accountability.</p> <p>The Following topics are part of the annual report:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Organizational structure ✓ Guidelines of good governance ✓ Executive and non-executive board ✓ Management control ✓ Client counsel ✓ Employee counsel ✓ Policy, plans en performance generally, quality, society and financially ✓ Quality indicators for all health care/cure activities ✓ Profit and loss statement ✓ Balance sheet ✓ Detailed explanation of all elements of both. 	<p>All health care branch organizations have agreed on a health care governance of the health care organizations. The code is compulsory for members of the branches. The code consists of guidelines for good governance, the board of directors and the oversight board. There are also rules pointed at accountability.</p> <p>The organization must provide information to their stakeholders regarding mission statement, strategic choices, mergers and liquidation. The code also suggests a annual accountability conference with stakeholders. The organizations should provide information about the linkages with stakeholders, the activities oversight board.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Annual stakeholders meeting 2. Informal golf event 3. Spesific information following an incident 4. Reporting on indicators used in newspapers 5. Reporting on indicators used in magazines.

Source : Geurtsen and Sprenger (2011)

Table 2. Accountability in Education Sector, Case Study : The Netherland

Governmental regulation	Branch guidelines	Organizational initiatives
<p>The ministry of Education, Culture and Science has issued regulation called “Richtlijn voor het jaarverslag” that is compulsory for all educational organizations financed by government. These guidelines cover general information about the organization, governance, policy and performance, organizational profile, quality of processes and output, annual account (financially). The main goal of these regulations is to inform stakeholders. Educational organizations are obliged to hand over the information about :</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Goals of the organization (mission statement) ✓ Core policies and main products and service ✓ Legal Structure, Internal Structure, staff ✓ Important aspects of policy such as, activities with major personnel impact, educational changes, quality control, strategic partners, changes in governance, changes with political impact, financial obligations caused by dismissals, handling of complaints. ✓ Profit and loss statement ✓ Balance sheet ✓ Detailed explanation of all elements of both ✓ Analysis of actual cost compared to last year cost and budgeted cost. ✓ Analysis of actual cost compared to last year cost and budgeted cost. <p>For inspection purposes scholls have to provide additional information. This information ios pointed at the output delivered and the quality of the educational process. The exact content of the information is dependent on the type of scholl</p>	<p>Desoite the general guidelines from the Ministry regarding accountability, branch organizations representing different types of scholl/university process their own governance codes. Every code prescribes the way individual organizations have to account for their actions. There is no common denominator, but the minimum requirements are put down in the governmental regulations. Additional accountability guidelines are :</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ The university branch code complies with the ministerial regulations ✓ The higher education branch code complies with ministerial regulations ✓ The branch code of vocational education scholls adds benchmarking on outputs, and the results of inspection reports ✓ The branch code of the scholls for secondary education adds no extra topics. On the other hand the branch organizations has decided to implement ‘venters voor verantwooding’ with which alle schools have to report individually twenty indicators divided into the categories: <ul style="list-style-type: none"> ❖ General ❖ School results ❖ Quality ❖ Finance & Management ❖ Educational policy 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Supplying a annual report by individual schools 2. Supplying the output of the individual schools in the annual report 3. Supplying data from satisfaction research among staff members 4. Reporting on Individual incidents 5. Benchmarking information on results

Source : Geurtsen and Sprenger (2011)

Table 3. Accountability in Social Housing Sector, Case study : The Netherland

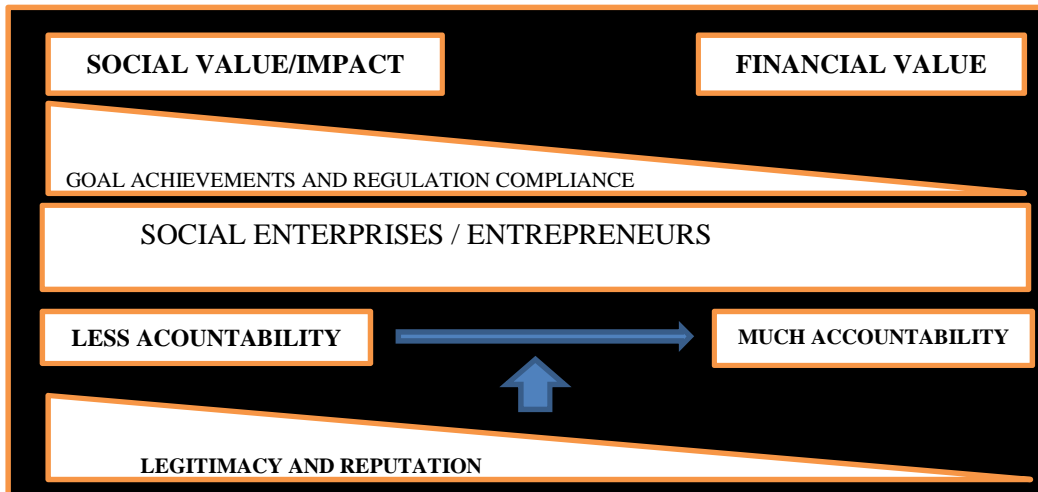
Governmental regulation	Branch guidelines	Organizational initiatives
<p>The Ministry of the Interior has issued regulation regarding the accountability of the whole sector of housing corporations.⁶</p> <p>These regulations are pointed at the major tasks of the social enterprise. These is a list of tasks which limits the scape of the organization</p> <p>The organizations should account for their actions in accordance with the civil law regulations. Beside that the organization has to report what it has done regarding the tasks it is supposed to perform.</p> <p>The organization should also account for the contribution it makes to quality of living</p> <p>Finally it has to account for the plants it implemented for special interest groups such as elderly people, handicapped, and people in need for help and support. The organization has to report on the stakeholder involvement, the negotiations with municipalities</p> <p>In the appendices the organization has to report on :</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Finacial indicators, now and in the future ✓ Key performance indocators, now and in the future ✓ Social housing indicators, now and in the future 	<p>There are gudelines which are called ‘Aedes code’. These are global guidelines, in which is steted that a housing corporation should draw up an annual report. Besides this obligation, the organization should also allow a inspection on a four year basis.</p> <p>There are no spesific branch guidelines, but there is a voluntary contest between housing corporations called ‘het glazen huis’ with which they provide insight in the organization.</p> <p>Aspects that are judged are :</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Is the organization ready for the future? ✓ Is the information accessible for the target audience? ✓ What is the societal performance? ✓ What is the financial performance? ✓ Is there a possibility to link the strategic choices to the mission statement? ✓ Information about the governance structure of the organization 	<p>Annual report by movie</p> <p>Annual report by play</p> <p>Benchmarking (voluntary)</p> <p>A societal board instead of a supervisory board</p> <p>Case and project spesific explanation of finacial and societal results</p> <p>Focusing accountability on expertise and needs of tenants</p>

Source : Geurtsen and Sprenger (2011)

In relation to the quadrant ‘**isomorphism**’ they state because of the information available the social enterprise is able to fill in this strategy. A social enterprise is able to fill in this strategy. A social enterprise faced with loss of reputation is able to bridge the gap with the available information. However, eventhough the information os available, they do not found any indication that social enterprise act accordingly in a systematic and a predetermined way. In general, every social enterprise has to comply to the governance codes. Next, for the quadrant ‘**individualism**’ the same reasoning is applicable. There are no spesific strategies available to stress the uniqueness of the individual organization. When a branch is infected by multiole incidents, there are no indications that individual organizations try to isolate themselves from others. For the quadrant ‘**external assurance**’ is more complicated. There are no endogenous accountability strategies to cope with limited legitimacy and a bad reputation. With this strategy there is a type of insurance for stakeholders that can be used in the accountability of the social enterprise. So there is a kind of assurance, but it is not issued

by the social enterprise should adjust its accountability depending on the amount of legitimacy it possesses and the reputation it holds. Based on the three main branches of social Enterprises in the Netherlands, it becomes clear that all regulation and guidelines are pointed at supplying much information to stakeholders in a formal and structured way. The information could be sufficient, but it is not stakeholder driven. There are no clear linkages with the main questions that social enterprises should answer. In response to the above discussion, the following, the researchers propose a schematic concepts to figure out the relationship of legitimacy and reputation, accountability and accessibility and the performance on improving social value or impact value and regulation compliance of the Social enterprise.

Figure 2. The Scematic relationship among Goals Achievements, Regulation Compliance, Legitimacy and Accountability.

The above schema we propose to explain the conceptual relationship among achieving social value or impact Value-which is the impact to society wellbeing, legitimacy, reputation and accountability of social enterprises. It can be implied that the higher or the greater the organization impact on society in term of delivering and increasing the social value the better the legitimacy and reputation. In turn, the better the reputation and the stronger the legitimacy, the less the formal accountability. We believe the slogan or axiom that saying : “Action speaks louder that words” will works well. In other words, no stakeholders will argue or doubt if they see, factual, everything is running well.

6. CONCLUSION

Social enterprises are nonprofit organization that used sound business method to deliver goods and services to society without profit motive. Social enterprises 'aims is to change the world by delivering products with more democracy and equality. Social enterprises have more opportunities to raise fund in the form of charitable donation that is why they do not need to account for, is another problem. Stakeholders have difficulty to get direct access to social enterprise due to government and branch regulation and guidelines. The General impression of the recent past is that public attention for accountability increases. This seems to be due to two totally different phenomena. One is the occurrence of huge scandals in the profit sector, which probably have become of greater interest to the general public because of the proliferation of small private investment in stock. The other is the growing emphasis on corporate social responsibility, social audits and so on. Accountability and accessibility is much more influenced by legitimacy and reputation. Accountability matrix shows there are four categories of social enterprises that characterized the organizational accessibility and accountability. Accountability is divided into two categories, they are Procedural Accountability, which is accountability that comply with the standard

Regulation and Consequential Accountability, which is accountability that relate to the achievement and effectiveness in performing the tasks. The impact of social Enterprises on society and environment are very important to change the world by giving solution and improving society. In fact, social enterprises / organizations are closer to society than any other organizations, they have more information and solid knowledge, as well as the solutions to solve society problems.

REFERENCES

- Alnoor Ebrahim, Alnoor Ebrahim, and V. Kasturi Rangan, 2010, The Limits of Nonprofit Impact : A Contingency Framework for Measuring Social Performance, Working Paper, Harvard Business School.
- Geurtsen R C and Sprenger P J, 2011, Accountability and Legitimacy of Social enterprises : a difficult but inevitable relationship Paper submitted to the EGPA conference September 2011
- Kam George de, 2010, Accountability and Social entrepreneurship, Nijmegen School of Management g.dekam@nsm.kun.nl How Social Entrepreneurship Is
- Knowledge@Wharton Innovation and Entrepreneurship Research Article View Article on Knowledge@Wharton Mobile
- Maureen Mackintosh, Supid Chaudhuri, and Phares GM Mujinja, Can NGOs regulate medicines markets? Social enterprise in wholesaling, and access to essential medicines
- Rupert Scofield, 2012, Helping to Improve Education Worldwide, Foundation for International Community Assistance (FINCA), www.mcgraw.hillsearchfoundation.org
- Willemijn Verloop, 2011, Opportunities for the Dutch Social Enterprise Sector McKinsey & Company's Amsterdam
- Zadek, S. (1998). "Balancing Performance, ethics, and accountability." *Journal of Business ethics* 17(13): 1421-1442

II SAYISININ RASGELELİĞİNİN SINANMASI

Şahin İNANÇ

(Öğr.Gör. , Uludağ Üniversitesi/ Keles Meslek Yüksekokulu, Bilgisayar Teknolojileri
sahininanc@uludag.edu.tr)

H. Kemal SEZEN

(Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi/ Ekonometri)

ÖZET

Benzetim çalışmalarının bir parçası olarak rasgele sayılar genellikle bilgisayarlar tarafından üretilir. Bu çalışmanın amacını, benzetim çalışmalarında kullanılabilmesi için sözde rasgele üreticinin rasgeleliğinin sınanması ve doğrulanması oluşturmaktadır. İlave olarak bu çalışmada rasgelelik testlerini yapmadan önce π sayısının elde edilmesine değinilmiştir. Bunun için hangi hesaplama yöntemi kullanıldığı, hesaplanmanın matematiksel olarak daha basit bileşenlere ayrılması, bilgisayar programı ile nasıl programlanabileceği ve istenilen basamağa kadar basit bir şekilde nasıl hesaplanabileceğine yer verilmiştir. Bu çalışmada π sayısının ilk 10000 basamağı elde edilmiş ve beş farklı rasgelelik testi ile rasgeleliğinin sınanması yapılmıştır. Dizi π sayısının virgülden sonraki basamaklarından oluşturulmuştur. Bu dizinin rasgeleliğinin araştırılması için C# programlama dilinde bir program geliştirilmiştir. Rasgeleliğin sınanması için Ki-kare testi, Kolmogorov- Smirnov testi, Poker testi, Gap (Aralık) testi, Run (koşu) testi uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Benzetim, Rasgelelik Testleri, Rasgele Sayılar, II Sayısı, C# Program.

Jel Kodu: C4, C40.

TESTING RANDOMNESS OF GENERATED NUMBERS BASED ON II NUMBER

ABSTRACT

As a part of their simulation work, random numbers are usually generated by computers. The purpose of this work is to test and verify the randomness of the so-called random generator so that it can be used in simulation runs. Additionally, in this study, the acquisition of the number of II before the randomness tests were mentioned. In this study it is performed that how this calculation method is

used, how to divide the calculation into mathematically simpler components, how to program it with the computer program, and how to calculate it as simple as the desired step. In this study, the first 10000 steps of the Π number were obtained and the randomness test was performed with five different randomness tests. The series is made up after the comma next steps of the number of Π . A program in the C# programming language was developed to investigate the randomness of this sequence. The chi-square test, the Kolmogorov-Smirnov test, the poker test, the gap test and the run test were applied to test the randomness.

Key Words: Simulation, Randomness Tests, Random Numbers, Π Number, C# Program.

Jel Codes: C4, C40.

1. GİRİŞ

Benzetim tekniği, maliyetsiz olması, politikaların geliştirilen model sayesinde saniyelik bilgisayar zamanıyla karşılaştırılma imkanı sağlaması, deneylerin tekrarlanabilme olanağı ve sıra dışı koşulların etkilerini güvenlik açısından sorun yaratmadan öngörülmesi gibi sebeplerden dolayı günümüz yöneticilerinin en önemli karar araçlarından birisidir. Günümüzde rassal sayılar şifreleme, güvenlik, kodlama gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Rassal sayıların en sık kullanıldığı alanlardan birisi de tartışmasız benzetim tekniğidir. Ancak kullanılan rassal sayıların rasgeleliği dikkat edilmesi gereken önemli bir noktadır. Altın oran, pi, e gibi irrasyonel sayıların rasgeleliğin bilinmesi farklı kullanım olanakları sunmaktadır.

Bu çalışmanın kapsamını; Π sayısının 10000 basamağının rasgeleliğinin araştırılması oluşturmaktadır. Dizi Π sayısının virgülden sonraki basamaklarından oluşturulmuştur. Bu dizinin rasgeleliğinin araştırılması için C# programlama dilinde bir program geliştirilmiştir.

2. LİTERATÜRE KISA BAKIŞ

Bu konulara ilişkin yapılan literatür taramasına aşağıda yer verilmiştir. Sena vd. (2007) yapmış oldukları çalışmada, Monte Carlo çalışmalarında kullanılması amacıyla altın oran ve pi sayılarının uygun rasgele dizi olarak görelî yararlarını tartışmışlardır. Hee ve Neggars (2008), altın oran ortalaması ve fibonacci ortalaması arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Kabirian ve Olafsson (2009) çalışmalarında, altın oran taraması olarak adlandırılan yeni SO (Simulation Optimization) yaklaşımını tartışmışlardır. Benavoli vd.(2009) yapmış oldukları çalışma, Fibonacci dizisinin altın oran ve diğer taraftan Kalman filtresi ile olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Şenaras vd. (2014), çalışmalarının amacı; lojistik harita ile üretilen dizinin rasgeleliğinin araştırılmasıdır. Bu dizinin benzetim çalışmalarında kullanılabilirliğinin araştırılması temeline dayalı C# programlama dilinde rasgeleliğinin test edilmesi için bir program geliştirilmiştir. Şenaras vd. (2015), yapmış oldukları çalışmada birçok ilginç yönüyle her alanda karşımıza çıkan ünlü altın oran sayısının virgülden sonraki 49999 hanesinin rasgelelik testleri C# programa dilinde geliştirilen program aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Şenaras ve İnanç (2016), yapmış oldukları çalışmada farklı "a" parametreleriyle üretilen çeşitli henon haritalarının rasgeleliğinin sınanmasını amaçlamışlardır. Henon haritasını oluşturmak için C# programlama dilinde geliştirilen bir yazılım kullanmışlardır. Harita oluşturulurken özellikle a katsayısının 1,4 civarındaki değerleri denenmiştir. a katsayısının 1,4'e çok yakın değerleri için sistemin kaotik olduğunu ortaya koymuşlardır.

2.1. Π Sayısı

Pi (π) yunan alfabesinin 16. harfi ve Yunanca "çevre ($\pi\epsilon\rho\acute{\iota}\mu\epsilon\tau\rho\nu$)" sözcüğünün ilk harfidir. Matematik dünyasında ve fen bilimlerinde önemli bir yere sahip olan π sayısının Şu

anki değerini hesaplamak için günümüze kadar pek çok bilim insanı yıllarını adanmıştır. Nitekim π sayısının geçmişinin Eski Mısır ve Mezopotamya'ya dayandığı belirtilmektedir (Horzum, 2016: 44).

M.Ö. 2000 yılı civarında; r 'nin tüm çemberler için sabit bir değer olduğunun farkına varıldı. Böylece n sayısının serüveni başlamış oldu. Pi sayısının esrarının anlaşılması ile ilgili çalışmaları incelediğimizde karşımıza çıkan ilk bulgu, Mısırlıların ve Babillilerin kullandıkları n değerinin, bugün bilinen sayısal değerine yakın olduğudur (Gültekin ve Asyalı, 2007).

Tablo 1'de π sayısının hesaplanmasındaki hassasiyetin (doğru basamak sayısının) tarihsel gelişiminin bir özeti sunulmuştur.

Tablo 1. Pi' nin Nümerik Tarihi

Kişi	Zaman	Doğru Basamak Sayısı
Archimedes	M.Ö. 240	3
Ptolemy	150	3
Liu Hui	263	5
Tsu Ch'ung Chi	480?	7
Al-Kashi	1429	14
Romanus	1593	15
Van Ceulen	1615	35
Sharp	1699	71
Machin	1706	100
Strassnitzky ve Dase	1844	200
Rutherford	1853	440
Shanks	1874	527
Reitwiesner ve ark. (ENIAC)	1949	2,037
Genuys	1958	10,000
Shanks ve Wrench	1961	100,265
Guilloud ve Bouyer	1973	1.001.250
Miyoshi ve Kanada	1981	2.000.036
Kanada, Yoshino ve Tamura	1982	16.777.206
Gosper	1985	17.526.200
Bailey Jan.	1986	29.360.111
Kanada ve Tamura	Eylül 1986	33.554.414
Kanada ve Tamura	Ekim 1986	67.108.839
Kanada ve ark.	Ocak 1987	134.217.700
Kanada ve Tamura	Ocak 1988	201.326.551
Chudnovskys	Mayıs 1989	480.000.000
Kanada ve Tamura	Temmuz 1989	536.870.898
Kanada ve Tamura	Kasım 1989	1.073.741.799
Chudnovskys	Ağustos. 1991	2.260.000.000
Chudnovskys	Mayıs 1994	4.044.000.000
Kanada ve Takahashi	Ekim 1995	6.442.450.938
Kanada ve Takahashi	Temmuz 1997	51.539.600.000
Kanada ve Takahashi	Eylül 1999	206.158.430.000
Kanada, Ushiro ve Kuroda	Aralık 2002	1.241.100.000.000

(Kaynak: Gültekin ve Asyalı, 2007)

2.2. Rassallık Testleri

Benzetim çalışmalarında önemli olan sahte rassal sayıların nasıl üretildiğinden çok, bu sayıların gerçekten rassal olup olmadıklarıdır. Sahte rassal sayıların gerçek rassal sayılarda doğal olarak bulunan rassallık özelliğine sahip olup olmadığı, rassallık testleriyle kontrol edilir. Sahte rassal sayılar deterministik olarak üretilse de, benzetimde kullanılabilmesi için

rassal olmaları gerekir. Benzetim diliyle konuşulurken telaffuz edilen rassal sayı, değeri 0 ile 1 arasında bulunan ve üretilme sansı bu aralıktaki diğer bütün sayıların üretilme sansına eşit olan sayıdır. Bu özellik kısaca $U(0,1)$ olarak gösterilir. Rassal sayıların en önemli iki istatistiksel özelliği düzgün dağılıma uygunluk ve bağımsızlık olarak ifade edilebilir. (Banks v.d., 2005). Bu nedenle sayıların rassallığını incelemeyen önce sayıların tekdüze dağılıma uygun biçimde dağılıp dağılmadıkları araştırılmalıdır. Ardışık olarak üretilen sayılar arasında ilişki bulunmaması gerekir. Özetle, sahte rassal sayıların gerçek rassal sayılarla aynı istatistiksel özellikler taşıması beklenir. Bu amaçla geliştirilmiş testlere tabi tutulmaksızın sahte rassal sayıların kullanılması doğru olmaz.

Rassal sayı üreteçlerinin test edilmesine ilişkin olarak testler özelliklerine göre iki farklı kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar uniform dağılıma ilişkin testler ve bağımsızlık testleri olarak adlandırılır. Söz konusu bu testlerden Kolmogorov – Smirnov ve Ki –Kare testleri uniform dağılıma ilişkin testler olmakla birlikte Run testi, Otokorelasyon testi, Gap testi ve Poker testi ise bağımsızlık testleri olarak bilinir (Banks v.d., 1996: 298).

Bunlardan uniform dağılıma ilişkin olan her iki testte, rassal sayı üreteçleri tarafından üretilen rassal sayıların örnekleme dağılımı ile teorik uniform dağılımların arasındaki uyumun derecesini ölçer. Ayrıca, bu testler örnekleme dağılımı ile teorik dağılım arasında kayda değer bir farklılık olmadığını ifade eden sıfır hipotezi temel alınarak geliştirilmiştir (Banks v.d., 1996: 299). Bu testler izleyen şekilde ele alınabilir.

2.2.1. Serpilme Diyagramları

Serpilme diyagramı (scatter diagram), (x, y) şeklindeki iki değişkene ait sıralı ikililer kartezyen koordinat sistemine yerleştirilerek, iki değişken arasında ne tür bir ilişki olduğunu araştırır(Gürsakal, 2001). Rassal sayı üreteçleri tarafından üretilen diziyeye istatistik testleri uygulamadan önce dizinin serpilme diyagramının çizilmesi aydınlatıcı olabilir. Serpilme diyagramı bilgisayar ortamında n gecikme olmak üzere, dikey eksene U_k ve yatay eksene U_{k-n} yerleştirilerek çizilir. Elde edilen diyagramda noktaların saçılımında açık bir desen olmaması diğer bir ifadeyle noktaların rassal saçılmaları beklenir. Açık bir desen görülmesi söz konusu diziyi üreten üreticinin problemlili olduğunu gösterir (Pidd, 2004:186). Ripley (1977), bu yöntemle en çok ilgilenen kişidir (Sezen, 2009).

2.2.2. Ki – Kare Uygunluk Testi

Gözlemlenen frekanslar ile teorik(beklenen) frekanslar arasındaki fark Ki-kare testinin temelini oluşturur(Serper, 2010). Ki-kare testi Karl Pearson tarafından geliştirilmiştir. Ki – kare uygunluk testi, n hacimlik bir örneklemin ana kütleyle iyi temsil edip edemediğini veya hangi bölünmeye sahip bir ana kütlede geldiği unsurlarının incelenmektedir. Gözlemlenen frekanslarla teorik frekanslar arasında az çok bir fark ortaya çıkarsa bu durumda ki – kare uygunluk testi bu farkın rassal sebeplere bağlanıp bağlanamayacağını araştırır. Ki-kare (χ^2) uygunluk testinde izlenen adımlar aşağıdaki gibidir.

Adım : 1

χ^2 uygunluk testinde ilk adım olarak amaca ilişkin hipotezler oluşturulmalıdır. Burada;

H_0 : Örneklem ana kütleyle temsil edebilir.

H_1 : Örneklem ana kütleyle temsil edemez.

hipotezleri yazılabilir.

Adım : 2

“Anlamlılık düzeyi” için %1 ve %5 düzeylerinden biri, kararın etkilenmemesi için öncelikle belirlenir.

Adım : 3

“ Red bölgesi ” ise, şu şekilde tanımlanabilir;

Red bölgesi : (Hesaplanan test istatistik değeri) $\chi_{hes}^2 > \chi_t^2$ (Tablo değeri).

Adım : 4

χ_{hes}^2 istatistiğinin bölünmesi χ_t^2 bölünmesine çok yaklaştığı için, test istatistiği belli bir anlamlılık düzeyine ve k-1 serbestlik derecesine göre mevcut bir “ χ^2 Değerleri Tablosundan” bulunan kritik değerler ile karşılaştırılmaktadır. ($\chi_{hes}^2 \leftrightarrow \chi_t^2$)

“ Test istatistiği ” burada ;

$$\chi_{hes}^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(G_i - B_i)^2}{B_i}$$

formülüne göre hesaplanır. Burada G_i ; i. sınıftaki gözlemlenen frekansı, B_i , i. sınıftaki beklenen frekansı ve k ise sınıf sayısını göstermektedir. Yukarıda red bölgesi, (χ_{hes}^2)’nın (χ_t^2)’den büyük olduğu bölge şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımlamaya göre $\chi_{hes}^2 < \chi_t^2$ olduğunda H_0 hipotezi kabul edilirken, $\chi_{hes}^2 \geq \chi_t^2$ olduğunda ise reddedilir.

Bu testte dikkat edilmesi gereken, her sınıfın teorik (beklenen) ve gözlenen frekanslarının 5’ten küçük olmamasıdır. Böyle bir durumla karşılaşıldığında sınıfların birleştirilmesi yoluna gidilir. Ancak örnek sayısı az olduğunda bunu gerçekleştirmek mümkün olmayabilir.

2.2.3. Kolmogorov - Smirnov Uygunluk Testi

Bu test 1933’de Rus Matematikçisi A.N.Kolmogorov tarafından önerilmiştir. Kolmogorov tek örnek için uyum iyiliği testini önerdikten sonra 1939’da yeni bir Rus matematikçisi olan N.V. Smirnov iki bağımsız örnek için uyum iyiliği testini önermiştir. Kolmogorov testi ve Smirnov testi benzerlik nedeniyle uygulamada Kolmogorov- Smirnov uyum iyiliği testleri olarak bilinirler. Bu test üniform dağılımın sürekli dağılım fonksiyonu $F(x)$ ile N adet gözlem setinden örneklem olarak alınmış olan ampirik sürekli dağılım fonksiyonu $S_N(x)$ ’i karşılaştırmaktadır.

Tanım olarak;

$$F(x) = x, \quad 0 \leq x \leq 1 \text{ verilebilir.}$$

Ayrıca, eğer rassal sayı üreticilerinden alınan örneklem seti ; $R_1, R_2, \dots, R_N$ olarak belirlenir ise, o zaman ampirik sürekli dağılım fonksiyonu $S_N(x)$ şu şekilde tanımlanabilir;

$$S_N(x) = \frac{R_1, R_2, \dots, (\text{toplamsayısı}) \leq x}{N}$$

Bununla birlikte, N değeri büyüdükçe (gözlem sayısı arttıkça), $S_N(x)$ fonksiyonu, $F(x)$ fonksiyonuna daha iyi bir yaklaşım ile sıfır hipotezinin doğruluğunu sağlayacaktır.

Kolmogorov – Smirnov uygunluk testi, $F(x)$ ve $S_N(x)$ fonksiyonları arasındaki en büyük kesin sapmanın, rassal değişkenler dizisi üzerinden elde edilmesi ile uyarlanan bir testtir. Bu durum bir istatistik üzerinden uyarlamalı olarak ;

$$D = \max |F(x) - S_N(x)| \quad \text{şeklinde ifade edilir.}$$

Bu ifade edilenlerin ışığında, üniform sürekli dağılıma sahip bir fonksiyonun test edilmesine ilişkin olarak test yöntemi şu adımları izlemektedir;

Adım : 1

Söz konusu verilerin küçükten büyüğe doğru sıralanmasıdır. Bu bakımdan, $(i) R'$ nin i ' ninci en küçük gözlemi belirttiği düşünülerek;

Dolayısıyla ;

$$R_{(1)} \leq R_{(2)} \leq R_{(N)} \text{ şeklinde sıralanabilir.}$$

Adım : 2

$$D^+ = \max_{1 \leq i \leq N} \{ i/N - R_{(i)} \}$$

$$D^- = \max_{1 \leq i \leq N} \{ R_{(i)} - (i-1)/N \}$$

Adım : 3

$$D = \max(D^+, D^-) \text{ hesaplanır.}$$

Adım : 4

α anlamlılık düzeyi ve verilen N örneklem büyüklüğü ile D_α , kritik değeri tablo yardımıyla tanımlanır.

Adım : 5

Karar aşaması olarak adlandırılır. Eğer örneklem istatistiği D , D_α 'dan daha büyük ise, o zaman örneklemin bir üniform dağılımdan geldiği bilgisini veren sıfır hipotezi reddedilir. Eğer $D \leq D_\alpha$ ise, sonuç olarak $\{ R_{(1)}, R_{(2)}, \dots, R_{(N)} \}$ 'in doğru dağılımı ile üniform dağılım arasında hiçbir fark olmadığı anlaşılır(Banks v.d., 1996: 299-300).

Bircan, Karagöz ve Kasapoğlu 2003 yılında yapmış oldukları çalışma sonucunda; Ki-Kare uygunluk testi ile Kolmogorov-Simirnov tek örnek testlerinin aralarında önemli bir farklılık olmadığını, küçük örnekler için Ki-Kare uygunluk testi yerine kullanımı daha kolay ve ön şarta bağlı olmayan Kolmogorov-Simirnov testinin kullanılabileceği belirtmişlerdir (Bircan v.d., 2003).

2.2.4. Diziler (Runs) Testi

Diziler testi n birimlik bir veri setinde, değerlerin gözlenme sıralarına göre rasgeleliğini sınamaktadır. n birimlik bir veri setini k gibi bir değere göre ($K=$ Ortanca, $K=$ Ortalama, $K=a$) ard arda gelişlerindeki kümelenmenin rasgelelik koşullarına uygunluğu diziler ile test edilir. Bir veri setinde değerlerin gözlenme sıralarına göre ard arda gelişlerinde k 'dan küçük ya da büyük olmalarına göre oluşturdukları kümelere dizi(run) adı verilir. n birimlik bir veri setinde değerlerin birbirlerine bağımlı olarak sıralanıp sıralanmadıklarını araştırmak için gözlenen küme sayısı (run) r ile beklenen ortalama dizi sayısı arasındaki fark aşağıdaki test modeli ile test edilir(Özdamar, 2004).

$$z = \frac{r - \mu_r}{\sigma_r} = \frac{r - \frac{2n_1n_2}{n_1 + n_2} + 1}{\sqrt{\frac{(2n_1n_2)(2n_1n_2 - n_1 - n_2)}{(n_1 + n_2)^2(n_1n_2 - 1)}}}$$

Tek örneklem run anlamlılık testi genellikle bir örnekte rasgeleliğin test edilmesinde kullanılır. Ancak belirtilmesi gereken önemli bir nokta run testinin rasgeleliğin test edilmesi için gerekli olduğu fakat yeterli olmadığıdır. Ölçümlerin bazı belirlenmiş sıralamalara göre yapıldığı çalışmalarda sıkça sorulan sorulardan bir tanesi ölçümlerin ortalama değerlerinin seride farklı noktalarda farklılık gösterip göstermediğidir (Kalaycı, 2008: 97).

Üretilen sayıların belirli bir ortalamanın aşağısında ve yukarısında ya da altında ve üstünde yer alma durumunun gerçek değerler ile beklenen değerler karşılaştırılarak test edilmesine ilişkindir. Karşılaştırma için Ki – kare istatistiğinden yararlanılmaktadır. Knuth’a göre sadece bağımsızlığı sınavan diziler testi ki-kare testinden daha güçlü bir testtir. Çünkü üreticilerin çoğu ki-kare testi ve serisel testten geçebilmektedir, ancak diziler testinden geçmede başarısız olmaktadır (Law ve Kelton, 2000).

2.2.5. Otokorelasyon Testi

Sayılar arasındaki korelasyonu test ederek, örneklem korelasyonu ile beklenen korelasyonu karşılaştırır. Otokorelasyon fonksiyonunun grafiği çizildiğinde ilişkileri yansıtan korelasyon katsayıları mutlak değerce sifira yakın olması u_t ‘lerin ilişkisiz olduğunu gösterir.

2.2.6. Gap Testi

Bu test belirlenen bir aralıkta sıralı değerlerin oluşmaları arasındaki boşlukları aramaya yöneliktir (Sezen, 2009). $(a,b) \subset (0,1)$ olmak üzere, belli bir üretic ile $(0,1)$ aralığından üretilen $u_1, u_2, \dots$ sayılarına bağlı

$$b_n = \begin{cases} 1, & u_n \in (a, b) \\ 0, & u_n \notin (a, b) \end{cases}$$

sayıları üretilsin. $b_1, b_2, \dots$ dizisi 0,1’lerden oluşan bir dizidir. Dizide 1 rakamlarının aralarında bulunan 0 rakamlarının sayısı rasgeledir. Hatta, bir 1’den sonra ilk 1’in ortaya çıkışına kadarki 0’ların sayısı (X) geometrik dağılıma sahip olacaktır ve $p=b-a$ olmak üzere,

$$f(x) = P(X = x) = p(1 - p)^x, x = 0, 1, 2, \dots$$

dır. Böylece, $b_1, b_2, \dots$ dizisinde 1’ler arasında bulunan sıfırların sayıları gözlenerek geometrik dağılıma uyum testi yapılabilir (Öztürk ve Özbek, 2004).

2.2.7. Poker Testi

Bir poker elindeki gibi sayıların gruplandırıldığı düşünülür. Daha sonra ise, Ki – kare testi kullanılarak elden elde edilen ile beklenen durum karşılaştırılır. Bununla birlikte, üniformluğun test edilmesinde hipotezler izleyen şekilde oluşmaktadır;

$$H_0 : R_i = U[0,1]$$

$$H_1 : R_i \neq U[0,1]$$

Burada boş (sıfır) hipotez olan H_0 hipotezi, $[0,1]$ aralığı üzerinde sayıların üniform olarak dağıldığını ifade eder. Ayrıca bağımsızlık için test yapmada ilgili hipotezler şu şekildedir;

$H_0: R_i = \text{Bağımsız}$ (olarak birbirini etkilemeden dağılım gösterir.)

$H_1: R_i \neq \text{Bağımsız}$ (olarak birbirini etkilemeden dağılım gösterir.)

Burada ise H_0 hipotezi, sayıların bağımsız olduklarını ifade etmektedir. Bunlara ilave olarak, karar alıcı burada ifade edilen her bir test için α değerini belirlemektedir. Bu α değeri sık sık 0.01 ya da 0.05 anlamlılık düzeylerinde belirlenmektedir (Banks v.d., 1996 : 298).

Poker testi, üretilen rasgele sayıların rasgele olup olmadığını incelemek için kullanılır. Uygulamada önce 5 ondalıklı sayılar üretilir ya da üretilen rasgele sayılar 5'erli gruplar haline sokulur. Basamaklar belirli bir poker eli gibi gruplanır. Olasılıklar her bir elin beklenen vuku bulması ile vuku bulma sayısının çarpımı olarak hesaplanabilir. Bu ise iki düzeltme faktörünün ve kombinatuar formül kullanılması ile başarılır.

İlk faktör elin görünüş(şekil) olasılığını temsil eder. İlk çift halinde $\frac{1}{2}$ olan üçüncü faktöre ihtiyaç vardır. Çünkü AABBC ve BBAAC aynı sonucu verir, fakat iki farklı sonuç olarak kabul edilir.

3. UYGULAMA

Pi sayısının hesaplanmasında $4 \sum_{k=0}^{\infty} \frac{(-1)^k}{2k+1} = 4 \left(1 - \frac{1}{3} + \frac{1}{5} - \frac{1}{7} + \frac{1}{9} - \frac{1}{11} \dots \right)$ formülü kullanılmıştır. Bu formüle göre Pi sayısı hesaplanırken sadece toplama işlemi (fark işlemi de toplamının bir türevi) kullanmak yeterli olmaktadır. Parantez önündeki 4 ile çarpa işlemi ise parantez içindeki işlemin üst üste dört kere toplanması ile elde edilebilmektedir. Sonuç olarak sadece toplama işlemi ile bulunabilmektedir.

Pi sayısı hesaplanırken sayı basamakları çok büyük olduğundan toplama işlemi bildiğimiz toplama şeklinde değil de özel bir fonksiyon aracılığı ile yapılmaktadır. Bu fonksiyon için algoritma aşağıda yer almaktadır.

Pi Sayısının Hesaplanması İçin Algoritma:

1. Adım: Başla
2. Sonuç, arasonuç, n, i değişkenlerini tanımla
3. Adım: n elemanlı bir döngü aç. Döngünün sayacı $i = 1$ den başlayıp ikişer ikişer sayacak şekilde ayarlanmalı. (Döngü 1 den başlayarak tek sayıları sayacak şekilde ayarlanmış olacak)
4. Adım: arasonuç değişkenine bölme fonksiyonu aracılığı ile $1/i$ hesaplanıp toplama fonksiyonu aracılığı ile üzerine ilave et
5. Adım: 4 defa çalışacak bir döngü aç
6. Adım: sonuç değişkenine arasonuç değişkenini ilave et (Döngü sona erdiğinde sonuç değişkeni 4 tane arasonuç değerinin toplamını tutuyor olacak)
7. Dur

Toplam Fonksiyonu İçin Örnek Algoritma:

Çok büyük sayı dizilerinin toplamını bilgisayar aracılığı ile hesaplanırken normal integer (tamsayı) tipinde değişken kullanarak hesaplamada bazı güçlükler vardır. Integer tipindeki değişkenlerin basamak sayısı sınırlıdır (En fazla 30 basamak civarı vs. olabilmektedir). Bu sebepten dolayı çok büyük iki sayının (100.000 basamaklı iki sayı gibi) toplamını bulmak için öncelikle sayıları string (kelime katarı) şeklinde tanımlamak gerekir. Toplama işleminin yapmak için de bir seferde bütün sayıyı toplamak yerine sayı dizisini tek tek basamaklara ayırıştırıp sondan başlayarak her bir rakamı ayrı ayrı toplayıp başa doğru giderek yapılmaktadır.

Algoritma kısaca aşağıdaki şekildedir.

Adım: Başla

Adım: x, y, toplam, rakamtoplam, devreden, kalan değişkenlerini tanımla (x ve y değişkenleri toplanacak olan sayıları tutacaktır)

Adım: x ve y sayılarının küçük olanının rakam sayısı kadar işlem yapacak bir döngü oluştur.

Adım: Döngünün her adımında x ve y sayılarının sonundan başlayarak birer rakamını toplayıp sonuç üzerine devreden değişkenini ilave et ve rakamtoplam değişkenine aktar.

Adım: rakamtoplam 9'dan büyük çıkarsa devreden değerini 1 yap ve rakamtoplam değerini 10'a göre modunu alıp kalan sonucu rakamtoplama aktar. Rakamtoplam 9'dan büyük çıkmazsa devreden değerini 0 yap.

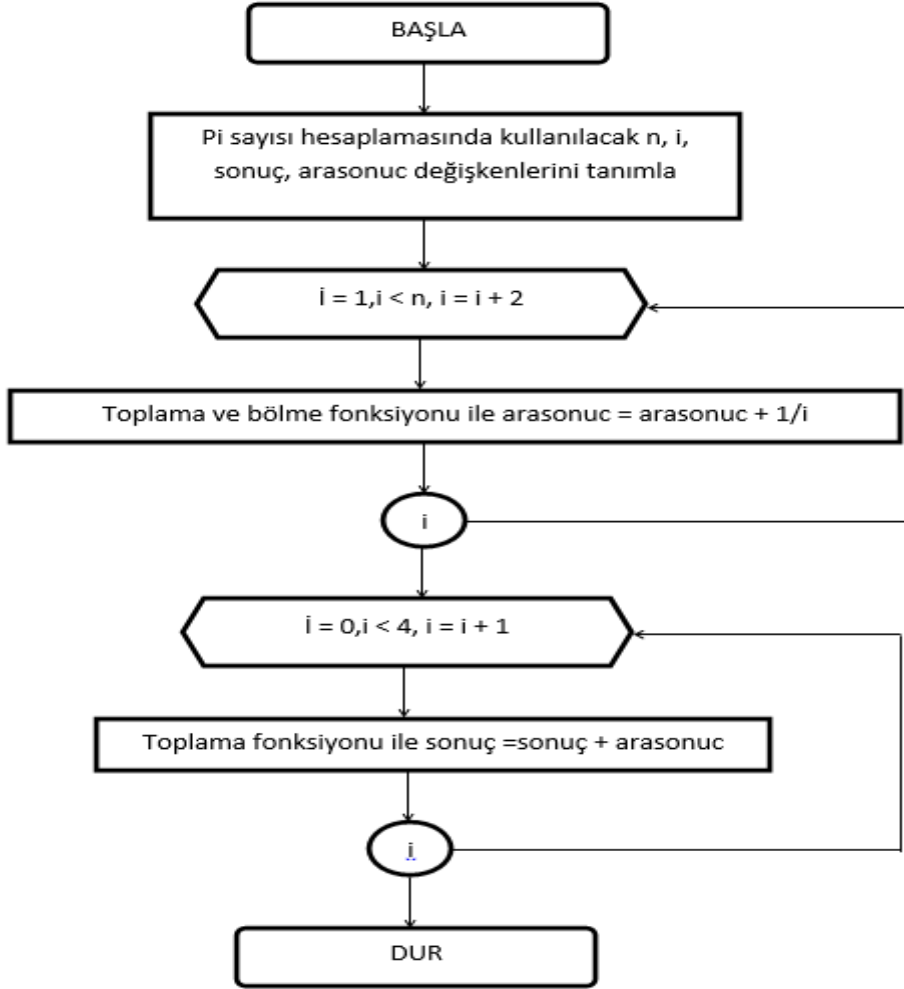
Adım: toplam = rakamtoplam + toplam (string oalarak toplama işlemi yap)

Adım: Dur

Algoritma bittiğinde toplam değişkeni x ve y'nin toplam sonucunu tutuyor olacaktır. Bölme algoritması da toplam algoritmasına benzer şekilde hesaplanabilmektedir.

Program akış çizgeleri sistem akış çizgelerine göre daha ayrıntılıdır ve he bir adımın ayrıntılı analizini içermektedir. mantık akış çizgesi olarak da adlandırılır (Sezen vd., 2016: 53). Şekil 1'de pi sayısının hesaplanması için akış şeması gösterilmektedir.

Şekil 1. Pi Sayısının Hesaplanması İçin Akış Şeması

Ki-Kare Testi :

KikareTablo : 9999,5

H1 : 9,41536192814045

H0 reddedilemiyor. Sayılar rassal

RUN Testi :

Z (0.01) : 10367,1101940181

H1 : -0,173941035429934

H0 reddedilemiyor. Sayılar rassal

Poker Testi :

X (0.01) : 10367,1101940181

H1 : 1,70343521825397

H0 reddedilemiyor. Sayılar rassal

Kolmogorov & Smirnov Testi :

D (0.01) : 0,0163008150611301

H1 : 0,00689999999999991

H0 reddedilemiyor. Sayılar rassal

Gap Testi :

GAP testi sonucuna göre h0 reddedilemiyor sayılar rassal

0 rakamı için : 0,09669999999999977

1 rakamı için : 0,10249999999999998

2 rakamı için : 0,10199999999999998

3 rakamı için : 0,09739999999999977

4 rakamı için : 0,10109999999999998

5 rakamı için : 0,10449999999999998

6 rakamı için : 0,10199999999999998

7 rakamı için : 0,09679999999999977

8 rakamı için : 0,09469999999999977

9 rakamı için : 0,10129999999999998

GAP D(0,01) : 0,0163

Bütün rakamlar için değerler D(0,01) den büyük olduğundan sayılar rassaldır.

4. SONUÇ

Çalışmanın uygulama bölümünde irrasyonel bir sayı olarak kabul edilen Pi sayısının ondalık basamaklarının rasgeleliğinin araştırılması amacıyla C# programlama dilinde geliştirilen program ile uygulanan rassallık testlerine ilişkin sonuçlara yer verilmiştir. Pi sayısı hesaplandıktan sonra geliştirilen rassallık ile ilgili bilgisayar programları kullanılmıştır. Pi sayı dizisi virgülden sonraki 10000 basamak için bu testlerden geçmiştir. Söz konusu basamaklara Ki-kare testi, Kolmogorov-Smirnov (K-S) testi, poker testi, aralık testi ve koşu testleri uygulanmıştır. Rasgelelik testlerinin sonuçları incelendiğinde testlerin tamamında dizinin düzgün dağılıma uygunluğunu veya dizi elemanlarının birbirinden bağımsızlığını ifade eden sıfır hipotezinin reddedilemediği görülmüştür. Bu sonuç söz konusu dizi elemanlarının rasgele sayılar olduğunu ima etmektedir. Bu testler hiçbir zaman kesin bir uygunluğu ispat etmemektedir, söz konusu testleri geçen üreteçler kontrol edilmemiş bir özelliği barındırıyor olabilir. Dolayısıyla uygulanan testlerde testlerin sadece red sonucunun anlamlı olduğu belirtilmektedir. Ancak tam rasgeleliğin sağlanmasının neredeyse imkansız olması nedeniyle, rassal sayılarla çalıştırılan benzetim modelinin sistemin gerçek davranışını yansıtabilmesi için kullanılan sayıların birkaç istatistik testi geçmesi yeterli görülmektedir. Yapılan altı adet istatistiksel testi geçen dizinin benzetim çalışmaları başta olmak üzere rassal sayılara ihtiyaç duyulan alanlarda kullanılabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Banks J., Carson J.S., And Nelson B. L., (1996), *Discrete-Event System Simulation*, Prentice Hall Inch, Usa.
- Banks J., Carson J.S., Nelson B. L., Nicol D.M. (2005), *Discrete-Event System Simulation*, Prentice Hall Inch, Usa.
- Benavoli A., L.Chisci , A.Farina (2009), “Fibonacci sequence, Golden section, Kalman Filter And Optimal Control”, *Signal Processing*, Vol.89,1483-1488.
- Bircan, H., Karagöz Y., Kasapoğlu Y., (2003), Ki-Kare Ve Kolmogorov Smirnov Uygunluk Testlerinin Simülasyon İle Elde Edilen Veriler Üzerinde Karşılaştırılması, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 1, 69-80.
- Gültekin Ahmet Turan, Asyalı Musa Hakan (2007), “Pi Sayısının Monte-Carlo Methodu Ve Gregory/Leibniz Formülüyle Hesaplanması”, *Journal Of Yaşar University*, pp.1-8.
- Gürsakar, N.(2001), *Bilgisayar Uygulamalı İstatistik I*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, Bursa.
- Hee S.K., Neggers J. (2008), “Fibonacci Mean And Golden Section Mean”, *Computers & Mathematics with Applications*, 228.
- Horzum Tuğba, (2016), “İrrasyonel Sayıların Öğretimi İçin Görsel Model Önerisi: e ve π sayıları”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı / Volume 1 – s / p. 42-57
- Kabirian A., Olafsson S. (2009), “Simulation Optimization With Hybrid Golden Region Search”, *Winter Simulation Conference*.
- Kalaycı Ş. (2008), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Law A. M., Kelton D. W. (2000), *Simulation Modeling And Analysis*, Mcgraw Hill, Boston.
- Özdamar, Kazım (2004), *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi*, Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- Öztürk Fikri, Özbek Levent (2004), *Matematiksel Modelleme Ve Benzetim*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Pidd, Michael (2004), *Computer Simulation In Management Science*, John Wiley & Sons, Ltd, Usa.
- Sena S.K., Agarwal Ravi P., Shaykhian Gholam Ali (2007), “Golden Ratio Versus Pi As Random Sequence Sources For Monte Carlo Integration”, *Mathematical and Computer Modelling*, vol 48,,161-178.
- Sezen H.K., Sert Eteman F., Şenaras Eren A., Arıkan Kargı V.S., (2016), *Yöneylem Araştırmasına Giriş*, Dora Yayınevi, Bursa.
- Şenaras Eren Arzu, İnanç Şahin, Sezen Hayrettin Kemal, (2015), “C# Programlama Dilinde Geliştirilen Program İle Rasgeleliğin Sınanması”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt/Vol. XXXIV, Sayı/No. 1, 2015, pp. 27-46.

Şenaras Eren Arzu, İnanç Şahin, (2016), “Testing Randomness Of Generated Numbers Based On The Henon Map”, *International Peer-Reviewed Journal Of Humanities And Academic Scinence*, Sayı. 17, pp. 17-34.

Şenaras Eren Arzu, İnanç Şahin, Sezen Hayrettin Kemal (2014), “Analyzing Randomness Of Numbers Generated By Logistic Map”, *Uluslararası Hakemli Ekonomi Yönetimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:1, Cilt:1, pp. 23-37.

MERKEZ BANKASI BAĞIMSIZLIĞININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: AB ÜLKELERİ ÜZERİNE YENİ NESİL PANEL VERİ ANALİZİ (1995-2015)

Ömer YALÇINKAYA

(Yard. Doç.Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İİBF-İktisat Bölümü,
E-mail: oyalcinkaya@agri.edu.tr)

Özet

Bu çalışmada, Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerde merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri 1995-2015 dönemi için yeni nesil panel veri analizi metodolojisi kapsamında ekonometrik olarak incelenmektedir. Bu açıdan çalışmada, AB ülkelerinde merkez bankalarının temel hedefleri olarak belirlenen fiyat istikrarının sağlanabilmesine ve sürdürülebilmesine yönelik tesis edilen yasal bağımsızlık düzeylerinin, üye ülkelerin ekonomik büyüme performansları üzerinde teorik yazında öngörüldüğü gibi bir etkiye sahip olup olmadığının ampirik açıdan da değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma sonucunda, inceleme döneminde AB ülkelerinde merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin ekonomik büyüme üzerinde teorik çerçevede öngörülen etkilerinin, çalışma dönemi itibarıyla AB ülkelerinde ampirik açıdan da geçerli olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte sonuçlar, AB ülkelerinin reel ekonomik büyüme performanslarının artırılmasında ve uzun dönemde sürdürülebilirlik kazanmasında merkez bankalarının yasal bağımsızlık düzeylerinin de mevcut yapısıyla önemli bir etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme, Merkez Bankası Yasal Bağımsızlık Endeksi, Avrupa Birliği Ülkeleri, Yeni Nesil Panel Veri Analizi.

Jel Kodları: C50, E00, E58.

THE EFFECTS OF CENTRAL BANK INDEPENDENCE ON ECONOMIC GROWTH: NEW GENERATION PANEL DATA ANALYSIS ON THE EU COUNTRIES (1995-2015)

ABSTRACT

In this study, the effects of the level of statutory independence of the central bank on economic growth in the European Union (EU) member countries are examined econometrically in the context of new generation panel data analysis methodology for the period 1995-2015. In the study from this aspect, it is aimed to empirically assess whether the level of statutory independence established for the maintenance and sustainability of price stability which is the main objective of central banks in the EU countries, has an effect on the economic growth performances of member countries as is predicted in the theoretical framework. As a result of the study, it was determined that of the level of statutory independence of the central bank in EU countries had a positive direction and statistically significant effect on economic growth during the review period. These results show that the predicted effects on the theoretical framework of the level of statutory independence of the central bank on economic growth are also empirically valid in the EU countries as of the study period. However, the results suggest that of the levels of statutory independence of the central banks with the current structure have also a significant impact on the real economic growth performance of the EU countries is enhanced and achieved sustainability in the long-term.

Key Words: Sustainable Economic Growth, Central Bank Statutory Independence Index, The European Union Countries, New Generation Panel Data Analysis.

JEL Codes: C50, E00, E58.

1. GİRİŞ

Ülke ekonomilerinde belirlenen makroekonomik amaçlara ulaşılabilmesinde kullanılan ekonomi politikaları temel olarak para ve maliye politikalarının toplamından oluşmaktadır. Maliye politikaları, hükümetlerin ekonomik büyümenin sağlanabilmesi, istihdamın artırılabilmesi vb. gibi belli makroekonomik amaçları gerçekleştirebilmek amacıyla gelir yaratma ve harcama yapma yöntemlerini şekillendirmelerini ifade etmektedir. Para politikaları ise merkez bankalarının çeşitli para politikası araçlarını kullanarak, fiyat istikrarı ile finansal istikrar şeklindeki iç ve dış dengeyi gözeten temel makroekonomik hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için aldıkları kararları belirtmektedir. 1970’li yıllara kadar sürdürülebilir ekonomik büyüme ve tam istihdam hedeflerine ulaşılabilmesinde maliye politikalarının destekleyicisi olarak kullanılagelen para politikaları, 1970’li yıllardaki petrol krizleriyle ortaya çıkan yüksek enflasyonist süreçlerin ardından genellikle fiyat istikrarının sağlanmasını ve sürdürülmesini açık veya örtülü olarak temel amaç edinen bir yapıya kavuşturulmuştur (TCMB, 2013a: 2).

Bu bağlamda, 1970’lerin sonrasında temel amaçları fiyat istikrarı olarak belirlenen para politikalarının uygulayıcısı merkez bankalarının yasal olarak bağımsız bir yapıya kavuşturulmaları, fiyat istikrarını sağlayabilmeleri ve sürdürebilmeleri açısından süreç içerisinde oluşturulmaya başlanan en önemli kurumsal unsurlar arasında gösterilmektedir. Bağımsızlık, merkez bankalarının kurumsal, yönetsel, finansal ve para politikasına yönelik kararlarını, herhangi bir baskı olmadan ve bağımsız bir şekilde alabilmeleri durumunu belirtmektedir. Bu yönüyle, merkez bankalarının güvenilirliğini ve para politikalarının etkinliğini artıran bağımsızlık, fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi hedeflerinin gerçekleştirilebilmesinde bir ön koşul olarak görülmektedir (TCMB, 2012: 1-3). Fiyat

istikrarı, iktisadi karar birimlerinin tüketim, yatırıma ve tasarrufa yönelik kararlarında dikkate almaya gerek duymayacakları ölçüde düşük bir enflasyon oranını belirtmekte ve yüksek enflasyonun yarattığı belirsizlik ortamının ortadan kalkmasına yardımcı olmaktadır. Nitekim fiyat istikrarının sağlanamadığı enflasyonist bir ortam, iktisadi karar birimleri açısından belirsizlik yaratmakta ve iktisadi aktörleri tüketim ve yatırım konularında kararsızlığa itmektedir. Fiyatlarda meydana gelen sürekli ve değişken oranlı artışlar, tüketicilerin farklı mal ve hizmetleri birbirleriyle kıyaslamalarını ve alacakları ürünleri seçmelerini zorlaştırarak tüketim kararlarını sınırlandırmaktadır. Bununla birlikte, enflasyonist bir ortamda firmalar, gelecek dönemdeki maliyetlerini ve kârlarını öngöremediklerinden, yatırımlarından bekledikleri getirileri elde edemeyeceklerini hesaplamakta zorlandıklarından, uzun vadeli yatırımlar yapma konusunda kararsız kalmaktadırlar. Fiyat istikrarsızlığının neden olduğu bu belirsizlik ve kararsızlık, iktisadi karar birimlerini tüketim ve yatırım yapmak yerine enflasyonun zararlı etkilerinden korunmak amacıyla tasarruflarıyla döviz, altın, gayrimenkul vb. gibi finansal araçları satın almaya yöneltmektedir. Bu yönüyle fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi, görece fiyatları kolayca karşılaştırabilen karar birimlerinin tüketimlerini ve yatırımlarını reel alanlara yönlendirerek ekonomik büyümenin sağlanabilmesi ve potansiyeli düzeyinde sürdürülebilir kılınabilmesi için gerekli ekonomik ortamı yaratmaktadır (TCMB, 2013: 7-8).

Bu noktadan hareketle çalışmada, Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerde merkez bankalarının temel hedefleri olarak belirlenen fiyat istikrarının sağlanabilmesine ve sürdürülebilmesine yönelik tesis edilen yasal bağımsızlık düzeylerinin, üye ülkelerin ekonomik büyüme performansları üzerinde teorik yazında öngörüldüğü gibi bir etkiye sahip olup olmadığının ampirik açıdan değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada merkez bankası yasal bağımsızlık endeksleri açısından dünyanın önde gelen modern merkez bankacılığı uygulamalarına sahip olan ve fiyat istikrarının görece sağlanmış olduğu AB ülkelerinde, merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri 1995-2016 dönemi için ekonometrik olarak incelenmektedir. Bu yönüyle, merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyleri ve fiyat istikrarı açısından benzer özelliklere sahip olan AB ülkeleri üzerine yürütülen çalışmanın bulgularının, bu konuda sınırlı sayıda çalışmanın bulunduğu literatürün gelişimine kullanılan kapsamlı merkez bankası yasal bağımsızlık değişkeni ve seçilen ülke grubu itibarıyla katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, öncelikle merkez bankası bağımsızlığı kavramı ve bu kavramın gelişim sürecine ilişkin teorik tartışmalar genel hatlarıyla açıklanmaktadır. Akabinde, merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin ölçülmesine yönelik geliştirilen çeşitli yaklaşımlar ile ampirik literatür özetlenmekte ve çalışmanın literatürdeki konumu belirtilmektedir. Üçüncü bölümde, AB ülkelerinde merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri yatay kesit bağımlılığını dikkate alan panel veri metodolojisi kapsamında 1995-2015 dönemi için ekonometrik olarak incelenmektedir. Çalışma genel değerlendirmelerin bulunduğu dördüncü bölümle tamamlanmaktadır.

2. MERKEZ BANKASI BAĞIMSIZLIĞI: TEORİK ÇERÇEVE VE AMPİRİK LİTERATÜR

2.1. Merkez Bankası Bağımsızlığının Gelişimi

Merkez bankası bağımsızlığına ilişkin teorik yazın incelendiğinde, merkez bankalarının bağımsızlığı düşüncesinin ilk defa Klasik iktisatçı David Ricardo (1824) tarafından dile getirildiği görülmektedir. Ricardo “Bir Ulusal Bankanın Kurulmasına İlişkin Plan” başlıklı çalışmasında, merkez bankalarının hükümetlere karşılıksız avans vermemesi ve hükümetlerin de merkez bankalarının politikalarına müdahale etmemesi gerektiğini

belirtmektedir (Ricardo, 1824: 10-11). Ricardo merkez bankalarının hükûmetlerden bağımsız olmaları gerektiğini 1824 yılında belirtmiş olmasına rağmen, merkez bankalarının yasal açıdan bağımsız bir yapıya kavuşturulma çalışmaları çok daha yakın bir geçmişe dayanmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında merkez bankalarının fiyat istikrarını sağlamada nominal çapa olarak gördükleri Altın Standardı ve Bretton Woods gibi uluslararası parasal sistemlerin birbiri ardına işlerliğini kaybetmelerinin ve süreç içerisinde yaşanan siyasi belirsizliklerin daha önemli bir etkiye sahip olduğu kabul edilmektedir (Doğru, 2013: 26).

19. yüzyılın sonlarından itibaren Almanya Merkez Bankası öncülüğünde dünya genelindeki birçok merkez bankası tarafından kullanılmaya başlanan Altın Standardı ile merkez bankaları sadece altın rezervleri karşılığında para basmaya başlayınca dünyada etkin ve istikrarlı bir ödeme sisteminin oluşması sağlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar sürdürülen Altın Standardı sistemi, savaş döneminde terk edilmiş ve döviz kontrolü uygulamalarına başvurulmuştur. Savaş sonrasında, kamu borç yükünün artması, enflasyon oranlarının yükselmesi, ülkelerin para birimleri arasında yeni bir eşitlemenin nasıl belirlenmesi gerektiğine yönelik siyasi sorunların yaşanması vb. Altın Standardı sistemine yeniden etkin bir şekilde geçilmesini engellemiştir. 1922 yılında Cenova'da düzenlenen konferanslar Altın Standardı parasal sisteminin yeniden inşasına esas oluşturmuş, katılımcı ülkelerde merkez bankalarının kurulmasının ve merkez bankalarının siyasi baskılardan ve kontrollerden uzaklaştırılmasının gerekliliği tartışılmıştır. Ancak savaş sonrasındaki dönemde ülkelerin fiyat ve döviz kuru kontrolü uygulamalarını kaldırmaları mümkün olmayınca, son tahlilde merkez bankası bağımsızlığını da öngören Altın Standardı kısa bir süre daha devam ettirildikten sonra 1936 yılında tamamen terk edilmiştir. Bu süreçte, meydana gelen 1929 Büyük Buhranı ile merkez bankalarının güvenilirliğinin azalmasına bağlı olarak var olan bağımsızlıkları da büyük ölçüde sınırlandırılmış ve para politikalarının hükûmetlerce hazine birimleri tarafından yürütülmesine başvurulmuştur. Uluslararası parasal sistemi yeniden yapılandırmak üzere 1946 yılında uygulanmaya başlanan Bretton Woods sisteminde ise döviz kurları hükûmetlerce belirlenmiş ve merkez bankaları, hükûmetler adına piyasadaki likiditeyi yöneten ve hükûmetlere mali danışmanlık yapan kurumlar haline dönüştürülmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından merkez bankalarının savaşın olumsuz etkilerini gidermek üzere yeniden yapılanma çalışmalarına katkıları özellikle Avrupa ülkelerinde kredibilitelerini tekrar kazanmalarında önemli bir rol oynamıştır. Ortodoks makro iktisadi politikalar kullanılarak enflasyonla mücadele edilmesi ve merkez bankası bağımsızlığının yasal olarak belirlenmeye başlanması, merkez bankalarının saygınlıklarının daha da artmasını sağlamıştır (TCMB, 2012: 4-5).

Bu dönemi takiben ekonomi literatüründe, para ve maliye politikalarının evrimini önemli ölçüde etkileyen Keynesyen teoriler birbiri ardına ortaya çıkmaya başlamıştır. A. W. Phillips (1958), İngiltere'nin 1861-1957 dönemine ait enflasyon ve işsizlik verilerini kullanarak yaptığı çalışmada, enflasyon ve işsizlik oranları arasında ters yönlü ve istikrarlı bir ilişkinin varlığını belirlemesi bu teorilerin en önemlilerinden birini oluşturmuştur (Phillips, 1958: 283-299). Phillips Eğrisi olarak tanımlanan bu ilişki, uygulanan politikalarda yüksek enflasyon ve işsizlik oranları arasında bir tercih yapılması gerektiği düşüncesini ortaya çıkarmış ve 1960'lı yıllarda ülkeleri kısa vadede enflasyonist para politikaları uygulayarak yüksek işsizlikle mücadele etmeye yönlendirmiştir. Buna karşılık, M. Friedman ve E. Phelps gibi Monetarist iktisatçılar, yüksek enflasyonun işsizlik oranlarını azalttığı düşüncesini reddederek, enflasyonist politikaların uzun dönemde hem istihdamı hem de ekonomik büyümeyi olumsuz olarak etkilediğini belirtmişlerdir. M. Friedman öncülüğündeki ve enflasyonun parasal bir olgu olduğunu ileri süren görüşler, düşük enflasyon oranlarının sağlanmasının merkez bankalarının görevi olması yönündeki düşüncülerin dayanağını

oluşturmuştur. Bu düşüncelerin yansımaları zamanla ekonomide hissedilmiş ve enflasyon ile işsizlik oranları arasındaki ters yönlü ilişkiler, 1960'ların sonlarından itibaren bozulmaya başlamıştır. 1970'li yıllardaki petrol krizlerinin de etkisiyle, yüksek oranlı işsizlikle mücadelede genişletici politikalar izleyen ülkeler, işsizlik oranlarını azaltamadıkları gibi yüksek oranlı enflasyonist süreçlerle de karşı karşıya kalmışlardır. Bu tarihten itibaren ülke ekonomilerinde yaşanan yüksek oranlı enflasyonist ortam ile Bretton Woods sisteminin işlerliğini kaybetmesi, merkez bankalarının kurumsal yapılarındaki değişimin temellerini hazırlamış ve uygulanan politikaların başarısızlık nedenleri incelenmeye başlanmıştır (Eroğlu ve Eroğlu, 2010: 121-124).

Bu bağlamda, fiyat istikrarını sağlamada F. Kydland ve E. Prescott (1977) tarafından geliştirilen zaman tutarsızlığı kavramına dayalı olarak getirilen teorik açıklamalar ön plana çıkmış ve merkez bankalarının bağımsızlığı kavramının modern literatürdeki ilk temelleri atılmıştır. Monetarist düşünce akımını benimseyen bu iktisatçılar, kurala bağlı olmayan para politikası uygulamalarının enflasyonist eğilimler yaratacağını, merkez bankalarının kurala bağlı para politikası uygulamalarının ise sürpriz enflasyon olasılığını ve zaman tutarsızlığı problemini ortadan kaldıracığını ifade etmişlerdir. Bu yaklaşımla birlikte, fiyat istikrarını sağlama ve sürdürme hedefleriyle uyumlu uzun dönemli politikalar oluşturabilecek ve uygulayacağı politikalara yönelik güvenilir taahhütlerde bulunabilecek bağımsız bir merkez bankasının tesis edilmesi, zaman tutarsızlığı sorununa bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır (Altıntaş ve Taban, 2002: 31-32).

Böylelikle 1980'lerden itibaren gelişmiş ekonomiler başta olmak üzere gelişmekte olan ekonomilerin birçoğunda, enflasyonla mücadele edinilen dönemleri, merkez bankalarının yasal açıdan bağımsızlıklarının sağlanmasına ve para politikalarının nihai amaçlarının belirlenmesine yönelik çalışmaların hızlandığı dönemler izlemiştir. Enflasyonla mücadelede kamuoyuna verilen taahhütlerle merkez bankalarının kredibilitésinin artırılması ve beklentilerin yönetilmesi konusundaki çabalar bu çalışmalar arasında önemli bir yer tutmuştur. Bu dönemde fiyat istikrarını sağlayıcı uygulamaların, ancak yasal olarak bağımsız kılınacak merkez bankaları tarafından yürütülebileceği düşüncesi de giderek yaygınlık kazanmıştır. 1990'lı yıllarda merkez bankalarının tam istihdama ve sürdürülebilir ekonomik büyümeye ulaşılmasında en önemli katkılarının, fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülebilmesi suretiyle olabileceği düşüncesi genel kabul görmüş ve fiyat istikrarı, merkez bankaları tarafından temel hedef olarak benimsenmeye başlamıştır (TCMB, 2012: 7). Bu tarihten itibaren, dünya genelinde merkez bankası bağımsızlığının fiyat istikrarının sağlanmasındaki ve sürdürülebilmesindeki önemi dikkate alınarak, gelişmiş ülkeler başta olmak üzere gelişmekte olan birçok ülkede merkez bankalarına yasal açıdan bağımsız bir kurumsal yapı sağlanmaya çalışılmıştır (Demirgil, 2011: 115).

Merkez bankalarının bağımsızlık konusundaki evrimi dikkate alındığında günümüzde merkez bankası bağımsızlığı kavramı en genel tanımıyla, hükümetlerin veya devletlerin merkez bankacılığına ilişkin çeşitli kurumsal unsurlar üzerindeki etkilerinin yasal açıdan sınırlandırılması veya tamamen kaldırılması durumlarını ifade etmektedir. Bununla birlikte, teorik yazın incelendiğinde merkez bankası bağımsızlığı kavramına ilişkin politik (amaç), ekonomik (araç), finansal ve kurumsal açıdan yasal bağımsızlık olarak birbirini tamamlayan genelde dört farklı sınıflandırmanın yapılmış olduğu görülmektedir. Bu sınıflandırmalardan amaç bağımsızlığı, merkez bankasının uygulayacağı politikalarda esas aldığı temel amaçları veya hedefleri seçmekte bağımsız olmasını, araç bağımsızlığı ise merkez bankasının yasayla belirlenmiş olan nihai hedefine ulaşmada kullanacağı para politikası araçlarını ve yöntemlerini, hükümetin ya da başka bir otoritenin onayına gerek duymadan serbestçe seçebilmesini/kullanabilmesini ifade etmektedir. Finansal bağımsızlık, merkez bankasının

bağımsız bir şekilde faaliyetlerini sürdürürken, hedeflerini yerine getirebilmesi açısından yeterli mali kaynağa ve kendi bütçesini belirleme yetkisine sahip olması durumlarını belirtmektedir. Bunların yanında merkez bankasının, bütçe onaylanması sürecinde kurum dışı müdahalelerden uzak tutulması ve görevine yönelik harcamalarını serbestçe belirleyebilmesi gibi unsurlar da finansal bağımsızlık kapsamında değerlendirilmektedir. Son olarak kurumsal bağımsızlık, merkez bankası üst düzey yöneticilerinin görev sürelerinin, atanma, çalışma ve görevden ayrılma kurallarının ve karar alma organlarındaki tüm üyelerin işlevlerinin yasalarla açık ve siyasi baskıdan bağımsız olarak belirlenmesi durumlarını tanımlamaktadır (Oktar, 1996: 84-85; Özatay, 2015: 325-27).

2.2. Merkez Bankası Bağımsızlığının Ölçülmesi ve Ampirik Literatür

Teorik yazında merkez bankası bağımsızlığı kavramının 1970'lerden itibaren gösterdiği gelişimin ardından, merkez bankalarının yasal bağımsızlık düzeyini belirlemek üzere bağımsızlığın ekonomik politik, finansal ve kurumsal boyutları dikkate alınarak, farklı yazarlar tarafından ve çeşitli nitelikteki merkez bankası bağımsızlığı endeksleri türetilmeye başlanmaktadır. Merkez bankalarının yasal bağımsızlık düzeyi kantitatif olarak ölçülebilince, dünya genelindeki merkez bankalarının bağımsızlık düzeyleri açısından karşılaştırılabilirlikleri ve/veya merkez bankası bağımsızlığının çeşitli makroekonomik göstergeler üzerindeki etkilerinin ampirik olarak incelenebilmesi de olanaklı hale gelmektedir. İlgili literatür incelendiğinde, her biri merkez bankası bağımsızlığının yasal açıdan farklı boyutlarını dikkate alan ve çeşitli ülkeler için hesaplanan bu endekslerden başlıcalarının sırasıyla; Parkin ve Bade (1978-PB), Grilli, Masciandaro ve Tabellini (1991-GMT), Cukierman, Webb ve Neyaptı (1992-CWN) ve Alesina ve Summers (1993-AS) şeklinde olduğu görülmektedir. Bu yazarlar tarafından hesaplanan söz konusu merkez bankası bağımsızlığı endekslerinin tümü, kapsadığı ülkelerin ilgili yıllarda merkez bankası kanunlarındaki yasal düzenlemelere dayanmakta ve merkez bankası bağımsızlığını ekonomik, politik, finansal ve kurumsal açıdan temsil eden çeşitli alt göstergelerin baz alınmasıyla türetilmektedir. Bununla birlikte PB, AS ve GMT şeklindeki merkez bankası bağımsızlık endeksleri hesaplanırken, ağırlıklı olarak merkez bankası bağımsızlığını ekonomik ve/veya politik açıdan temsil eden çeşitli alt göstergeler kullanılmakta, bağımsızlığı finansal ve kurumsal açıdan temsil eden alt göstergeler ise yeterince dikkate alınmamaktadır¹ (Eijffinger ve Schaling, 1993: 50-70). PB, GMT ve AS şeklindeki merkez bankası bağımsızlık endekslerinin merkez bankalarının yasal bağımsızlık düzeyini kapsamlı olarak ölçebilmesini sınırlandıran bu durum, Cukierman ve diğ. (1992) çalışmalarında dikkate alınmakta ve CWN şeklindeki merkez bankası bağımsızlık endeksiyle büyük ölçüde giderilmektedir (Garriga, 2016: 852-53).

Bu kapsamda, diğer merkez bankası bağımsızlık endekslerine kıyasla daha kapsayıcı bir şekilde oluşturulan CWN merkez bankası bağımsızlık endeksi, merkez bankalarının yasal bağımsızlık düzeyini ekonomik, politik, finansal ve kurumsal boyutlarıyla temsil eden dört farklı temel kritere (gruba) ait on altı alt göstergenin kullanılmasıyla hesaplanmaktadır. Birinci grupta; merkez bankası başkanının, atanmasına, görev süresine, görev şekline ve görevden alınmasına, İkinci grupta; merkez bankası ile hükümet arasında çıkabilecek sorunların çözümüne ve merkez bankasının para politikası ile bütçe sürecine katılım derecesine, Üçüncü grupta; merkez bankasının yasasında belirtilen temel amaçlarına ve Dördüncü grupta; merkez bankasının kamu kesimine borç verebilme yeteneğine (miktar, vade, faiz oranı vb.) ilişkin kriterler bulunmaktadır. Bu dört temel gruptaki 16 alt göstergenin her birine belli kriterlere göre 0 (en düşük bağımsızlık düzeyi) ile 1 (en yüksek bağımsızlık düzeyi) arasında mutlak değerler verilmekte ve merkez bankası yasal bağımsızlık endeksi bu dört temel grubun ağırlıklı ortalaması kullanılarak 0 ile 1 arasında değerler alacak şekilde hesaplanmaktadır.² Bu kriterlere göre türetilen CWN merkez bankası bağımsızlık endeksi,

gelişmiş ve gelişmekte olan 72 ülke ve 1950-1989 dönemi için hesaplanarak ilgili ülke merkez bankaları yasal bağımsızlık düzeyleri açısından karşılaştırılmakta ve CWN endeksinin enflasyon üzerindeki etkileri ampirik olarak incelenmektedir (Cukierman ve diğ. 1992: 356-360).

İlgili literatürde, CWN endeksinin merkez bankalarının yasal bağımsızlık düzeyini daha tutarlı bir şekilde hesaplayabildiğinin genel kabul görmesiyle birlikte 1992 yılından itibaren merkez bankası bağımsızlığını konu edinen teorik ve ampirik düzeydeki birçok çalışmada, CWN endeksi referans olarak alınmakta ve farklı ülkeler ve/veya zaman aralığı için yeniden türetilerek kullanılmaktadır. (Eijffinger ve Schaling (1993), Banaian ve diğ. (1998), Polillo ve Guillén (2005), Jakome ve Varquez (2005), Crowe ve Meade (2008), Bodea ve Hicks (2015) ve Garriga (2016)). Bu kapsamdaki çalışmalardan Garriga (2016-GA) tarafından oluşturulan GA şeklindeki merkez bankası bağımsızlığı endeksinde CWN endeksinin kapsamı ve hesaplama yöntemi temel alınmakta ve GA endeksi gelişmiş ve gelişmekte olan 182 ülke ve 1970-2012 dönemi için genişletilerek yeniden hesaplanmaktadır. Bununla birlikte GA endeksinde, CWN endeksinden farklı olarak merkez bankalarının yasal bağımsız düzeyleri üzerinde etkili olduğu düşünülen yeni gelişmeler; çeşitli merkez bankası reformları, merkez bankalarının belirli bir yılda kurulup kurulmadığı ve para politikasının bölgesel bir parasal birliğin (Avrupa Merkez Bankası-ECB vb.) elinde olup olmadığı vb. dikkate alınmaktadır.³ Bu yönüyle, CWN merkez bankası bağımsızlığı endeksi referans alınarak ve genişletilerek türetilen GA endeksi, merkez bankası bağımsızlığını ölçme noktasında daha kapsayıcı bir şekilde hesaplanmaktadır (Garriga, 2016: 849-868).

İlgili literatür incelendiğinde, teorik çerçevede merkez bankası bağımsızlığının tanımlanmasının ve farklı nitelikteki endekslerle ölçülebilmesinin ardından, merkez bankası bağımsızlığının enflasyon, işsizlik, ekonomik büyüme vb. gibi makroekonomik göstergeler üzerindeki etkilerini ampirik olarak inceleyen çalışmaların da yapılmaya başlandığı görülmektedir. Gelişmiş/gelişmekte olan ülkeler ve ülke grupları üzerinde zaman serisi/panel veri analizi metodolojisi kapsamında ve ağırlıklı olarak CWN endeksi kullanılarak yapılan çalışmalarda, genellikle merkez bankası bağımsızlığı endekslerinin enflasyon oranı (fiyat istikrarı) üzerindeki etkileri inceleme konusu yapılmaktadır. Bu kapsamdaki çalışmalarda; merkez bankası bağımsızlığı ile enflasyon oranı arasında genellikle negatif yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişkinin olduğu diğer bir deyişle, merkez bankası bağımsızlığının teorik yazında öngörüldüğü gibi fiyat istikrarının sağlanması/sürdürülmesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. (Parkin ve Bade (1978), Grill ve diğ. (1991), Cukierman ve diğ. (1992), Eijffinger ve Schaling (1993), Alesina ve Summers (1993), Eijffinger ve diğ. (1994), Alesina ve Gatti (1995), Bleaney (1996), Eijffinger ve diğ. (1998), Haan ve Kooi (2000), Sturm ve Haan (2001), Arnone ve diğ. (2006), Anastasiou (2009), Garriga, (2016)). Bu kapsamdaki çalışmaların sınırlı bir bölümünde ise merkez bankası bağımsızlığı ile enflasyon oranı arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığı, merkez bankası bağımsızlığının fiyat istikrarının sağlanması üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. (Haan ve Siermann (1996), Crowe ve Meade (2007), Daunfeldt ve Luna (2008)).

Diğer taraftan, gelişmiş/gelişmekte olan ülke grupları üzerinde panel veri analizi metodolojisi ve ağırlıklı olarak CWN endeksi kullanılarak yapılan sınırlı sayıda bazı çalışmalarda ise merkez bankası yasal bağımsızlığının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin merkez bankası yasal bağımsızlık düzeylerindeki farklılıkların dikkate alınmadan gruplandırıldığı ve ekonomik büyümenin arz-talep yönlü temel belirleyici faktörlerinin açıklayıcı değişken olarak kullanılmadan modellendiği çalışmalarda, genellikle merkez bankası yasal bağımsızlığının ekonomik

büyüme üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. (Grill ve diğ. (1991), Eijffinger ve Schaling (1993), Alesina ve Summers (1993), Eijffinger ve diğ. (1994), Hafız (1998), Akhand (1998), Haan ve Kooi (2000), De Mendonça (2006), Anastasiou (2009), Garriga (2016)). Bu kapsamdaki çalışmaların bazılarında ise merkez bankası yasal bağımsızlığının ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı bir etkiye sahip olduğu, merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin teorik yazında öngörüldüğü gibi ekonomik büyümenin sağlanmasında ve sürdürülebilir kılınmasında önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. (De Long ve Summers (1992), Cukierman ve diğ. (1993), Borrero (2001), Garriga (2016)).

Ampirik literatür bir bütün olarak değerlendirildiğinde, gelişmiş/gelişmekte olan ülkeler üzerine yapılan çalışmalarda genellikle merkez bankası yasal bağımsızlığının enflasyon üzerindeki etkileri incelenmekte ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştıran çalışmaların ise nispeten sınırlı kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte, panel veri analizi kullanılarak yapılan çalışmalarda merkez bankası yasal bağımsızlığının; fiyat istikrarının sağlanmasında ve sürdürülmesinde önemli bir etkiye sahip olduğu genel sonuç olarak belirlenirken, ekonomik büyümenin sağlanması ve sürdürülebilmesi üzerindeki etkilerin ise net olmadığı görülmektedir. Bu durumun oluşmasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gruplandırılmasında merkez bankası yasal bağımsızlık düzeylerindeki farklılıkların dikkate alınmadan ve/veya ekonomik büyümenin arz-talep yönlü temel belirleyici faktörlerinin açıklayıcı değişken olarak kullanılmadan modellenmesinin etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada ise ilgili literatür taramasının ardından merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyini ölçme noktasında daha kapsamlı bir endeksin (GA) ve ekonomik büyümenin diğer temel belirleyici faktörlerinin kontrol değişkeni olarak kullanılmasıyla, AB ülkelerinde merkez bankası bağımsızlığının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ampirik olarak incelenmektedir. Bu yönüyle, merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyleri ve fiyat istikrarı açısından benzer özelliklere sahip olan AB ülkeleri üzerine yürütülen çalışmanın bulgularının, bu konuda sınırlı sayıda çalışmanın bulunduğu literatürün gelişimine kullanılan kapsamlı merkez bankası yasal bağımsızlık değişkeni, kullanılan ekonometrik yöntem ve seçilen ülke grubu itibarıyla katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN VERİLERİ, METODOLOJİSİ VE BULGULARI

Bu çalışmada, AB üyesi ülkelerde merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri 1995-2015 dönemi için yıllık bazda ve ampirik olarak incelenmektedir.⁴ Bu açıdan çalışmada, AB ülkelerinde merkez bankalarının temel hedefleri olarak belirlenen fiyat istikrarının sağlanabilmesine ve sürdürülebilmesine yönelik tesis edilen yasal bağımsızlık düzeylerinin, üye ülkelerin ekonomik büyüme performansları üzerinde teorik yazında öngörüldüğü gibi bir etkiye sahip olup olmadığının ampirik açıdan da değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada, AB ülkelerinde GA (2016) endeksiyle ölçülen merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin ekonomik büyüme (Reel Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla-GSYİH) üzerindeki etkilerini tespit etmek için kurulacak modellerde kullanılan değişkenler ile kaynakları Tablo 1’de açıklanmaktadır.⁵

Tablo 1. Modellerde Kullanılan Değişkenlerin Tanımlanması

İnceleme Dönemi: 1995-2015			Öngörülen Etkiler
Değişkenlerin Kısaltması	Değişkenlerin Tanımı	Değişkenlerin Veri Kaynakları	
PCRGDP	Kişi Başına Düşen Reel GSYİH (2011-USD-PPP).	World Bank (WB) (World Development Indicators).	(+) (+) (+)
RGFCF	Reel Sabit Sermaye Yatırımları (2010-USD).		
RXM	Dışa Açıklık Oranı (2010-USD).		
EL	İstihdam Edilen İşgücünün Sayısı	The Conference Board (Total Economy Database-TED May 2017).	(+)
RDK	Reel Efektif Döviz Kuru Endeksi (2010).	World Bank (WB) (World Development Indicators). OECD-Stat (Organization for Economic Cooperation and Development Statistics).	(+)
HC	Eğitim Endeksi	Penn World Table (Version 9.0).	(+)
GA	Merkez Bankası Yasal Bağımsızlık Endeksi	Garriga, Ana Carolina. (GA-2016).	(+)
Not	Tabloda tanımlanan bütün değişkenlerin inceleme dönemindeki doğal logaritmik formları ekonometrik analizlerde kullanılmaktadır. Analizlerde değişkenlerin önünde bulunan "LN" sembolü bu durumu belirtmektedir.		

Çalışmada, AB ülkelerinde merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini tespit etmek üzere fiziki-beşerî sermaye birikimi, dışa açıklık oranı ve reel döviz kuru kontrol değişkenleriyle birlikte yatay kesit bağımlılığını (YKB) dikkate alan yeni nesil panel veri analizi metodolojisi kullanılarak tahmin edilecek ekonometrik model Eşitlik 1'de tanımlanmaktadır:⁶

$$\text{Model-1: } LNPCRGP_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LNRGFCF_{it} + \beta_2 LNEL_{it} + \beta_3 LNHC_{it} + \beta_4 LNRXM_{it} + \beta_5 LNRDK_{it} + \beta_6 LNGA_{it} + u_{it} \quad (1)$$

Modeldeki (α) terimi sabit parametreyi, (β) terimi eğim parametrelerini, (u) terimi hataları, (i) ve (t) terimleri ise sırasıyla paneldeki ülkeleri ve zamanı temsil etmektedir. Panel veri metodolojisinde serilerin durağanlık durumu önem taşımakta, durağan olmayan serilerle analiz yapıldığında tutarsız t , F ve R^2 test istatistik değerleriyle karşılaşılabilmektedir. Dolayısıyla, panel veri çalışmalarında sahte regresyon olgusundan kaçınılmalı ve tutarlı sonuçlar elde edilebilmek için öncelikle serilerin durağanlık durumunun incelenmesi gerekmektedir (Tatoğlu, 2013:199). Panel verilerin durağanlığını belirlemek için kullanılacak birim kök testleri, paneli oluşturan birimlerde YKB'nin olup olmasına göre birinci ve ikinci nesil şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Birinci ve ikinci nesil panel birim kök testlerinde seriyi oluşturan kesit birimlerin sırasıyla birbirinden bağımsız ve birbirine bağımlı olduğu varsayılmaktadır. Birinci nesil panel birim kök testlerinde seriyi oluşturan kesitlerden birinde meydana gelen şoktan tüm birimlerin eşit oranda etkilendikleri varsayılırken, ikinci nesil panel birim kök testlerinde ise seriyi oluşturan kesitlerden birinde meydana gelen şoktan her bir birimin farklı şekilde etkilendiği kabul edilmektedir. Bununla birlikte, paneli oluşturan birimler arasında YKB'nin olması durumunda birinci nesil panel birim kök testleri (Hadri 2000, Levin ve diğ. 2002, Im ve diğ. 2003, Breitung 2005 vb..) tutarlı sonuçlar vermemekte

ve daha güvenilir sonuçlar türetebilen (Taylor ve Sarno 1998, Breuer ve diğ. 2002, Pesaran 2007, Palm ve diğ. 2011, Hadri ve Kurozumi, 2012, Pesaran ve diğ. 2013 vb.) ikinci nesil panel birim kök testleri kullanılabilir. Bu nedenle, panel veri analizlerinde kurulan modeller tahminlenmeden modeldeki serilerde/eş-bütünleşme denkleminde YKB'nin araştırılması ve analizlerde kullanılması gerekli birim kök ile diğer ardıl testlerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu durum dikkate alınmadığında kullanılan testlerin güvenilir sonuçları üretemeyebileceği belirtilmektedir (Menyah ve diğ. 2014: 390-91).

Bununla beraber, panel verilerde YKB araştırılırken serilerin zaman ve kesit boyutları gözeticiler panelin; zaman boyutu kesit boyutundan büyük olduğunda ($T > N$) Breusch ve Pagan (1980) CD-LM1 testi, zaman boyutu kesit boyutuna eşit ($T = N$) ve zaman boyutu kesit boyutundan küçük olduğunda ($T < N$) Pesaran (2004) CD-LM2 testleri kullanılabilir. Diğer yandan, grup ortalamasının sıfır ve birim ortalamasının sıfırdan farklı olduğu durumlarda sapmalı sonuçlar verebilen CD-LM1 ile CD-LM2 testleri Pesaran ve diğ. (2008) tarafından test istatistiğine yatay kesitlerin ortalaması (μ_{Tij}) ve varyansı (u_{Tij}) eklenerek Eşitlik 2'deki gibi geliştirilmiştir:

$$LM_{adj} = NLM^{**} = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=j}^{n-1} \sum_{j=i+1}^n \frac{(T-K)\tilde{\rho}_{ij}^2 - \mu_{Tij}}{u_{Tij}} \right)$$

(2)

Düzeltilmiş CD-LM testi olarak (CD-LM_{adj}) anılan bu test, grup ortalamasının sıfır ve bireysel ortalamasının sıfırdan farklı olduğu durumlarda CD-LM1 ile CD-LM2 testlerine kıyasla daha tutarlı sonuçları üretebilmekte ve paneli oluşturan serilerin zaman ve kesit boyutlarının bütün alternatif koşullarında kullanılabilir (Pesaran ve diğ. 2008:105-127). CD-LM_{adj} testinde yatay kesit bağımlılığının varlığı “seride veya modelde yatay kesit bağımlılığı bulunmamaktadır” temel hipotezine karşılık, “seride veya modelde yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır” şeklindeki alternatif hipoteziyle araştırılmaktadır. Asimtotik olarak standart normal dağılım özelliği gösterdiği varsayılan CD-LM_{adj} testinde, temel hipotezin reddedilmesi durumunda seride ve/veya modelde YKB'nin bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Çalışmada, AB ülkeleri için tanımlı modeldeki serilerde ve eş-bütünleşme denkleminde yatay kesit bağımlılığının varlığı CD-LM_{adj} testiyle incelenmekte ve sonuçları Tablo 2'de raporlanmaktadır.

Tablo 2'deki sonuçlar tahlil edildiğinde, tanımlı modeldeki bütün değişkenler ve eş-bütünleşme denklemi için Sabit ile Sabit+Trend formlarında hesaplanan CD-LM_{adj} test istatistikleri olasılık değerlerinin 0.01'den küçük olduğu görülmektedir. Bu durumda, AB grubunda değişkenler ve eş-bütünleşme denklemi için CD-LM_{adj} testine göre oluşturulan temel hipotezlerin reddedilmesi gerekmektedir. Tüm bunlar, AB grubunda paneli oluşturan yatay kesit birimler arasında tanımlı modeldeki değişkenler ve eş-bütünleşme denklemleri açısından yatay kesit bağımlılığının bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, sonuçlar analizlerin izleyen aşamalarında YKB'nin varlığını dikkate alan yeni nesil panel veri metodolojisi test yöntemlerinin kullanılmasının gerektiğine işaret etmektedir.

Tablo 2. Yatay Kesit Bağımlılığı Sınama Testi Sonuçları

CD-LM _{adj} Test İstatistikleri		Sabit	Sabit+Trend	P
Değişkenler	LNPCRGP	156.54* [0.000]	113.85* [0.000]	4
	LNRGFCF	116.70* [0.000]	107.72* [0.000]	4
	LNEL	117.45* [0.000]	104.77* [0.000]	4
	LNHC	187.33* [0.000]	169.91* [0.000]	2
	LNRXM	187.49* [0.000]	135.89* [0.000]	3
	LNRDK	117.45* [0.000]	107.03* [0.000]	4
	LNGA	45.00* [0.000]	42.25* [0.000]	1
Eş-Bütünleşme Denklemi (Model)		7.50* [0.000]	7.50* [0.000]	3

Not: CD-LM_{adj} istatistiklerinin önündeki “*” işareti % 1 önem düzeyinde serilerde ve modelde YKB’nin bulunduğunu belirtmektedir. Tablodaki “P” sütünü değişkenler için Schwarz bilgi kriterleri eşliğinde belirlenen optimal gecikme uzunluklarını ve köşeli “[ ]” parantez içindeki değerler test istatistiklerine ait olasılıkları göstermektedir.

Bu kapsamda, AB ülkelerinde tanımlı modeldeki serilerin durağanlık koşulu, YKB’yi dikkate alan ve Pesaran ve diğ. (2013) tarafından geliştirilen (Multifactor Panel Unit Root Test) Çok Faktörlü Panel Birim Kök Testiyle araştırılmaktadır. Bu test, YKB’ni dikkate alan ve Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CIPS (Cross-Sectionally Augmented IPS) Panel Birim Kök Testi ile Sargan ve Bhargava (1983) tarafından geliştirilen SB testinin YKB’yi dikkate alacak şekilde geliştirilmesiyle oluşturulan CSB (Simple Average of Cross-Sectional Augmented Sargan-Bhargava) Panel Birim Kök Testine dayanmaktadır. CIPS ve CSB Panel Birim Kök Testlerinde, paneli oluşturan yatay kesit birimlerin çok faktörlü hata yapısı içerisinde k adet gözlenebilen zaman serisine bağlı olan ve m adet gözlenemeyen faktöre ait bilgileri içermekte ve paneli oluşturan yatay kesit birimdeki ortak faktörlerin hata yapısından kaynaklanan otokorelasyonun ortadan kaldırılmasına olanak tanınmaktadır. Böylece, CIPS ve CSB Panel Birim Kök Testlerinde, üretim, faiz oranı, işsizlik oranı vb., makroiktisadi değişkenler ile teknolojik şoklar, mali politikalar vb., seriler üzerinde etkili olabilecek ve yatay kesit bağımlılığına neden olabilecek ortak faktörlerin etkilerinin de dikkate alınmasıyla durağanlık analizi yapılmaktadır. T ve N arasındaki tüm kombinasyonlarda kullanılabilen ve tutarlı sonuçlar verebilen CIPS ve CSB Panel Birim Kök Test istatistikleri aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$CIPS^*_{NT} = N^{-1} \sum_{i=1}^N t_i^*(N, T) \quad (3)$$

$$CSB_{NT} = N^{-1} \sum_{i=1}^N CSB_i(N, T) \quad (4)$$

Burada, (N) terimi paneldeki yatay kesit birimlerin sayısını, (T) terimi panelin zaman boyutunu ve $(t_i^*(N, T))$ terimi ise panelin örneklem dağılımını göstermektedir. Hesaplanan CIPS ve CSB test istatistiği değerleri Pesaran ve diğ. (2013) tarafından Stokastik simülasyon yöntemiyle oluşturulan kritik tablo değerleriyle karşılaştırılmakta ve durağanlık için hipotezler sınanmaktadır. Test sonucunda, hesaplanan CIPS ve CSB test istatistik değerlerinin kritik tablo değerlerinden büyük olması durumunda temel hipotez (paneli oluşturan tüm yatay kesit birimler için seride birim kök bulunmaktadır veya seri eş-bütünleşik değildir) kabul edilmekte ve panel genelinde seri için alternatif hipotez reddedilmektedir (Pesaran ve diğ. 2013: 96-99). Çalışmada tanımlanan modeldeki değişkenlerin durağanlık durumu, LNRDK, LNGA ve LNRGDP serilerinden ikisinin çoklu faktör olarak kullanıldığı CIPS ve CSB Panel Birim Kök Testleriyle araştırılmakta ve sonuçları Tablo 3 ve Tablo 4’te sunulmaktadır.

Tablo 3. CIPS ve CSB Panel Birim Kök Testi Sonuçları (Sabit)

Değişkenler:	LNPCRGP		LNRGFCF		LNEL		LNHC		
L	Test İstatistikleri		Test İstatistikleri		Test İstatistikleri		Test İstatistikleri		
	CIPS	CSB	CIPS	CSB	CIPS	CSB	CIPS	CSB	
1	-1.522*	1.050*	-2.019*	0.812*	-2.213*	0.682*	-0.851*	1.987*	
2	0.000*	0.140*	0.000*	0.302*	—	0.165*	0.000*	0.414*	
3	—	0.063*	—	0.183*	—	0.092*	—	0.269*	
4	—	0.026*	—	0.059*	—	0.025*	—	0.030*	
Faktörler:	LNRDK, LNGA		LNPCRGP, LNGA		LNPCRGP, LNGA		LNPCRGP, LNGA		
Değişkenler:	LNRXM		LNRDK		LNGA				
L	Test İstatistikleri		Test İstatistikleri		Test İstatistikleri				
	CIPS	CSB	CIPS	CSB	CIPS	CSB			
1	-1.768*	0.977*	-2.318*	0.434*	-20.93	0.338*			
2	0.000*	0.385*	0.000*	0.257*	-10.34	—			
3	—	0.255*	—	0.198*	—	—			
4	—	0.084*	—	0.086*	—	—			
Faktörler:	LNPCRGP, LNGA		LNPCRGP, LNGA		LNPCRGP, LNRDK				
Kritik Değerler	L	CIPS				CSB			
		0.01	0.05	0.01	0.05				
	1	-2.68	-2.40	0.157	0.197				
	2	-2.51	-2.17	0.088	0.118				
	3	—	—	0.039	0.054				
4	—	—	0.005	0.008					

Not: Tablodaki “L” sütunu değişkenler için hesaplanan test istatistiklerinin elde edildiği gecikme uzunluklarını belirtmektedir. CIPS ve CSB test istatistikleri için kritik tablo değerleri, iki faktörlü olacak şekilde ve (T=21) ile (N=27) koşullarına uygun olarak Pesaran ve diğ. (2013) çalışmasından alınmıştır. Tabloda değişkenler için en fazla dört gecikme uzunluğuna kadar hesaplanabilen test istatistiklerinin önündeki “*” işareti % 1 önem düzeyinde değişkenlerin ilgili gecikme uzunluğunda seviye değerinde durağan olmadıklarını göstermektedir.

Tablo 3’teki CIPS ve CSB Panel Birim Kök Testi Sonuçları incelendiğinde, AB ülkeleri üzerine tanımlı modeldeki tüm değişkenlerin (CIPS testinde LNGA değişkeni hariç) Sabitli formda % 1 anlamlılık düzeyine göre seviye değerinde durağan olmadıkları görülmektedir. Tanımlı modeldeki bütün serilerin birinci farklarında durağan olduklarını belirten bu durum, değişkenler için Sabitli formda hesaplanan CIPS (CIPS testinde LNGA değişkeni hariç) ve CSB test istatistik değerlerinin kritik tablo değerlerinden 0.01 önem düzeyinde büyük olmasından ve temel hipotezlerin kabul edilmesinden anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, LNGA değişkeni için CIPS ve CSB test istatistikleri farklı sonuçları ortaya çıkarmış olsa da küçük örneklerde CSB test istatistiklerinin CIPS istatistiklerine kıyasla daha güvenilir ve güçlü sonuçlar verdiği kabul edilmektedir (Pesaran ve diğ. 2013: 96). Bu durum dikkate alındığında, LNGA değişkeninin de seviye değerinde değil birinci farkında durağan olduğu anlaşılmaktadır. Benzer durum, Tablo 4’teki Sabit+Trend formundaki CIPS ve CSB Panel Birim Kök Testi sonuçları açısından da geçerli olmakta ve AB ülkeleri üzerine tanımlı modeldeki tüm değişkenlerin % 1 anlamlılık düzeyine göre seviye değerinde durağan olmadıkları ve fakat birinci farklarında durağan oldukları görülmektedir.

Tablo 4. CIPS ve CSB Panel Birim Kök Testi Sonuçları (Sabit+Trend)

Değişkenler:	LNPCRGP		LNRGFCF		LNEL		LNHC	
L	Test İstatistikleri		Test İstatistikleri		Test İstatistikleri		Test İstatistikleri	
	CIPS	CSB	CIPS	CSB	CIPS	CSB	CIPS	CSB
1	-1.945*	0.164*	-2.182*	0.208*	-2.195*	0.283*	-2.571*	0.128*
2	—	0.066*	—	0.094*	—	0.089*	—	0.082*
3	—	0.042*	—	0.064*	—	0.052*	—	0.043*
4	—	0.010*	—	0.015*	—	0.008*	—	0.011*
Faktörler:	LNRDK, LNGA		LNPCRGP, LNGA		LNPCRGP, LNGA		LNPCRGP, LNGA	
Değişkenler:	LNRXM		LNRDK		LNGA			
L	Test İstatistikleri		Test İstatistikleri		Test İstatistikleri			
	CIPS	CSB	CIPS	CSB	CIPS	CSB		
1	-2.123*	0.121*	-2.053*	0.138*	-15.91	0.076*		
2	—	0.069*	—	0.057*	-10.92	—		
3	—	0.038*	—	0.041*	—	—		
4	—	0.013*	—	0.008*	—	—		
Faktörler:	LNPCRGP, LNGA		LNPCRGP, LNGA		LNPCRGP, LNRDK			
Kritik Değerler	L	CIPS		CSB				
		0.01	0.05	0.01	0.05			
	1	-3.06	-2.78	0.063	0.074			
	2	-3.17	-2.64	0.036	0.044			
	3	—	—	0.014	0.017			
4	—	—	0.000	0.000				

Not: Tablo 3'teki açıklamalara bakınız.

CIPS ve CSB Panel Birim Kök Testi sonuçlarına göre, birinci farklarında durağanlaştıkları belirlenen tanımlı modelin serilerindeki fark alma işlemi, serilerde geçmiş dönemde meydana gelebilen olası arizi şokların etkisini ve uzun dönemde seriler arasında olması muhtemel bütünleşik ilişkileri de ortadan kaldırabilmektedir. Bu durumdaki seriler seviye değerinde durağan olmasalar da bu serilerin durağan oldukları bir bileşimi bulunabilmekte ve bu durum eş-bütünleşme analizleriyle belirlenebilmektedir (Tarı, 2010). YKB'nin olmadığı modellerde (Johansen 1988, Pedroni 1999, Kao 1999 vb..) birinci nesil panel eş-bütünleşme testleri kullanılabilirken, eş-bütünleşme denkleminde yatay kesit bağımlılığının olması durumunda, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiler YKB'ye izin veren (Westerlund ve Edgerton 2007, Westerlund 2008 vb..) ikinci nesil panel eş-bütünleşme testleriyle araştırılabilmektedir.

Bu çalışmada kullanılan Westerlund (2008) Panel Eş-Bütünleşme Testinde, modeldeki seriler arasında uzun dönemli eş-bütünleşik ilişkiler, paneli oluşturan yatay kesit birimler arasında otoregresif parametrenin sırasıyla aynı ve farklı olduğu varsayımına dayanan DH panel (DH_p) ve DH grup (DH_g) test istatistikleriyle panel ve grup boyutunda incelenebilmektedir. Bununla birlikte, (DH_p) ve (DH_g) testlerinde temel hipotezlerin (modeldeki seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisi bulunmamaktadır) reddedilmesi durumunda, sırasıyla paneli oluşturan bütün yatay kesit birimlerde ve paneli oluşturan yatay kesit birimlerin en azından bazılarında eş-bütünleşme ilişkisinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Hem (DH_p) hem de (DH_g) testlerinde temel hipotezlerin kabul ya da red edilmesine hesaplanan test istatistik değerlerinin normal dağılım kritik tablo değerleriyle karşılaştırılarak karar verilmektedir. Test sonucunda (DH_p) ve (DH_g) test istatistik değerlerinin kritik tablo değerinden (2.33) büyük olması durumunda temel hipotezler reddedildiğinden, paneli oluşturan tüm kesitlerde ve/veya paneli oluşturan kesitlerin en azından bazılarında % 1 anlamlılık düzeyinde eş-bütünleşme ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Westerlund, 2008: 196-199). Çalışmada, AB ülkeleri üzerine tanımlanan modeldeki seriler arasında uzun dönemli ilişkiler, Westerlund (2008) Panel Eş-Bütünleşme testleriyle incelenmekte ve sonuçları Tablo 5'te raporlanmaktadır.

Tablo 5. Westerlund (2008) Panel Eş-Bütünleşme Test Sonuçları

Test İstatistikleri	Sabit	Sabit+Trend
DH _g	10.43* [0.000]	6.97* [0.000]
DH _p	5.32* [0.000]	5.32* [0.000]
$\tilde{\Delta}_{adj}$	1.73** [0.042]	

Not: Bootstrap (10.000) kullanılarak elde edilen (DH_p) ve (DH_g) test istatistiklerinin önündeki “*” işareti % 1 anlamlılık düzeyinde modeldeki seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin bulunduğunu belirtmektedir. “[ ]” köşeli parantez içindeki sayılar test istatistiklerine ait olasılık değerlerini göstermektedir. $\tilde{\Delta}_{adj}$ test istatistiğinin önündeki “**” işareti ise eş-bütünleşme denklemindeki eğim katsayılarının % 5 anlamlılık düzeyinde heterojen olduğunu göstermektedir.

Tablo 5'teki sonuçlar tahlil edildiğinde, AB ülkeleri üzerine tanımlanan modelde DH_p ve DH_g test istatistiklerine göre kurulan temel hipotezlerin Sabit ile Sabit+Trend formların her ikisinde de % 1 anlamlılık düzeyinde reddedildiği anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar, AB üyesi ülkeler üzerine tanımlı modeldeki seriler arasında panel geneli ile paneli oluşturan bütün yatay kesit birimler açısından uzun dönemli bir eş-bütünleşme ilişkisinin bulunduğu anlamına gelmektedir. AB ülkeleri üzerine tanımlanan modelde seriler arasındaki eş-bütünleşik ilişkiler belirlendikten sonra, eş-bütünleşme denklemindeki eğim katsayılarının homojenlik ya da heterojenlik durumu Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen Eğim Katsayılarının Homojenliği (Slope Homogeneity Tests) testiyle incelenebilmektedir. Bu teste, modelin eş-bütünleşme denklemindeki eğim katsayılarının paneli oluşturan yatay kesit birimlerde farklılık gösterip göstermediği ($\tilde{\Delta}_{adj}$) test istatistiğiyle “eğim katsayıları homojendir” şeklindeki temel hipotezle araştırılmaktadır. Hesaplanan ($\tilde{\Delta}_{adj}$) test istatistiği olasılık değerlerinin 0.05'ten büyük olması durumunda temel hipotez % 5 anlamlılık düzeyinde kabul edildiğinden, eş-bütünleşme katsayılarının paneli oluşturan yatay kesit birimlerde homojen olduğuna karar verilmektedir (Pesaran ve Yamagata, 2008: 50-93). Çalışmada tanımlı modelin eş-bütünleşme denklemindeki eğim katsayılarının homojenlik veya heterojenlik durumunu belirlemek üzere hesaplanan Tablo 5'teki ($\tilde{\Delta}_{adj}$) test sonuçları incelendiğinde, tanımlı model için hesaplanan ($\tilde{\Delta}_{adj}$) test istatistiği olasılık değerlerinin 0.05'ten küçük olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, tanımlı modelin eş-bütünleşme denklemindeki, sabit terim ile eğim katsayılarının heterojen olduğunu ve paneli oluşturan yatay kesit birimler için uzun dönemli eş-bütünleşik ilişkilerin geçerli olduğunu göstermektedir.

Çalışmada AB ülkeleri için tanımlı modeldeki serilerin; birbirlerinden etkilendiklerinin, birinci farklarında durağan olduklarının, uzun dönemde eş-bütünleşik ve eğim katsayılarının heterojen olduğunun tespit edilmesiyle birlikte, modeldeki bağımsız değişkenlere ait uzun dönemli katsayıların uygun yöntemlerle tahmin edilmesi gereklilik arz etmektedir. Bu doğrultuda, çalışmada AB ülkelerinde merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin ekonomik büyüme üzerindeki uzun dönemli etkileri, tüm bu unsurları dikkate alan Görünüşte ilişkisiz Dinamik Eş-Bütünleşme Regresyon (Dynamic Seemingly Unrelated

Cointegrating Regressions) DSUR yöntemiyle tahmin edilmektedir. Mark ve diğ. (2005) tarafından geliştirilen DSUR yöntemi, yatay kesit bağımlılığını dikkate almakta, eş-bütünleşik regresyonları parametrik bir yöntemle tahmin etmekte ve modeldeki eş-bütünleşik vektörlerin homojen veya heterojen olduğu durumlarda etkin sonuçlar sağlayabilmektedir. Bununla beraber DSUR yöntemi, zaman boyutunun yatay kesit boyutundan büyük olduğu durumlarda daha tutarlı ve asimtotik olarak normal dağılım sağlayan sonuçlar üretebilmekle birlikte zaman boyutunun yatay kesit boyutundan küçük olduğu durumlarda da kullanılabilir. (Mark vd., 2005: 797-820). Çalışmada AB ülkelerinde merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini tespit etmek üzere fiziki-beşerî sermaye birikimi, dışa açıklık oranı ve reel döviz kuru kontrol değişkenleriyle birlikte kurulan model DSUR yöntemiyle tahmin edilmekte ve sonuçları Tablo 6’da raporlanmaktadır.

Tablo 6. Uzun Dönemli Eş-Bütünleşme Katsayıları: Panel DSUR Sonuçları

Bağımlı Değişken: LNPCRGP		
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata
LNRGFCF	0.4092*	0.0154 [0.000]
LNEL	1.5212*	0.0469 [0.000]
LNHC	0.3283*	0.0989 [0.001]
LNRXM	0.1006*	0.0207 [0.000]
LNRDK	0.0397*	0.0070 [0.000]
LNGA	0.0719**	0.0307 [0.019]

Not: Modeldeki değişkenler için hesaplanan katsayıların önündeki “*” ve “**” işaretleri katsayılara ait t-istatistiklerinin sırasıyla % 1 ve % 5 önem düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Değişkenler için t-istatistik değerlerinin hesaplanmasında Newey-West değişen varyans standart hatası kullanılmıştır. “[ ]” köşeli parantez içindeki değerler katsayılara ait olasılıkları belirtmektedir.

Tablo 7’deki tahmin sonuçları tahlil edildiğinde; LNRGFCF, LNEL, LNHC, LNRXM, LNRDK ve LNGA şeklindeki tüm açıklayıcı değişkenlerin katsayılarının beklentilerle uyumlu olarak pozitif yönlü ve istatistiki açıdan %1 ile % 5 önem düzeyinde anlamlı oldukları anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar, inceleme döneminde fiziksel sermaye birikiminde, eğitim seviyesi veri alındığında/alınmadığında beşeri sermaye birikiminde, dış dünyayla ekonomik bütünleşme derecesinde, reel döviz kurunda ve merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinde meydana gelen artışların/iyileşmelerin AB ülkelerinin reel ekonomik büyüme performansını pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Tablo 7’deki model sonuçları değişkenlerin katsayıları açısından incelendiğinde, LNRGFCF, LNEL, LNHC, LNRXM, LNRDK ve LNGA açıklayıcı değişkenlerinin katsayılarının sırasıyla (0.409), (1.521), (0.328), (0.101), (0.040) ve (0.072) olarak hesaplandığı görülmektedir. Bu sonuçlar, örneklem döneminde bir yandan çalışmada ekonomik büyümenin temel belirleyicisi olarak kullanılan bütün faktörlerin AB grubundaki ülkelerin reel ekonomik büyüme performansını arttırdığını göstermekte diğer yandan da söz konusu etkinin büyüklüğünün en fazla fiziki-beşeri sermaye birikiminde en az ise reel döviz kurunda olduğunu ortaya koymaktadır.

Diğer yandan, Tablo 7’deki model sonuçları çalışmanın özünü oluşturan LNGA şeklindeki açıklayıcı değişkenin katsayısı açısından incelendiğinde, merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyini gösteren LNGA endeksinin katsayısının (0.072) olarak hesaplandığı görülmektedir. Bu durum, inceleme döneminde merkez bankalarının yasal bağımsızlık düzeyinde meydana gelen % 1’lik bir artışın, AB grubundaki ülkelerin reel ekonomik büyüme performansı üzerinde uzun dönemde yaklaşık olarak % 0.072 oranında bir artışı meydana getirdiğini göstermektedir. Bu sonuçlar, AB ülkelerinde merkez bankalarının temel hedefleri

olarak belirlenen fiyat istikrarının sağlanabilmesine ve sürdürülebilmesine yönelik tesis edilen yasal bağımsızlık düzeylerinin, üye ülkelerin reel ekonomik büyüme performanslarının artırılmasına ve uzun dönemde potansiyeli düzeyinde sürdürülebilir kılınabilmesine olanak sağladığını göstermektedir. Bununla birlikte sonuçlar, merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin ekonomik büyüme üzerinde teorik yazında öngörülen etkilerinin çalışma dönemi itibariyle AB ülkelerinde ampirik açıdan da geçerli olduğunu ortaya koymaktadır.

4. SONUÇ

Dünya genelinde 1970'lerin sonrasında temel amaçları fiyat istikrarı olarak belirlenen para politikalarının uygulayıcısı merkez bankalarının aynı zamanda yasal açıdan bağımsız bir yapıya kavuşturulmaya başlanması, merkez bankalarının temel amaçlarına ulaşabilmelerinde sağlanan en önemli kurumsal unsurlar arasında gösterilmektedir. Nitekim yasal açıdan sağlanan bağımsızlık merkez bankalarının güvenilirliğini ve para politikalarının etkinliğini artırarak, fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi hedeflerinin gerçekleştirilebilmesine olanak tanımaktadır. Fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi ise iktisadi karar birimlerinin tüketimlerini-yatırımlarını reel alanlara yönlendirerek ekonomik büyümenin sağlanabilmesi ve özellikle potansiyeli düzeyinde sürdürülebilir kılınabilmesi için gerekli ekonomik ortamı yaratmaktadır.

Bu noktadan hareketle çalışmada, yasal bağımsızlık düzeyleri açısından dünyanın önde merkez bankalarına sahip olan AB üyesi ülkelerde merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri 1995-2015 dönemi için yıllık bazda ve ekonometrik olarak incelenmektedir. Bu açıdan çalışmada, AB ülkelerinde merkez bankalarının temel hedefleri olarak belirlenen fiyat istikrarının sağlanabilmesine ve sürdürülebilmesine yönelik tesis edilen yasal bağımsızlık düzeylerinin, üye ülkelerin ekonomik büyüme performansları üzerinde teorik yazında öngörülmesi gibi bir etkiye sahip olup olmadığının ampirik açıdan da değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada, AB ülkelerinde merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini tespit etmeye fiziki-beşerî sermaye birikimi, dışa açıklık oranı ve reel döviz kuru kontrol değişkenleriyle birlikte kurulan model yatay kesit bağımlılığını dikkate alan yeni nesil panel veri analizi metodolojisi kullanılarak tahmin edilmektedir. Çalışma sonucunda AB ülkeleri üzerine tanımlanan modelin teorik yazınla ve ampirik literatürdeki sınırlı sayıda çalışmayla uyumlu olduğu belirlenen sonuçlarını bir bütün olarak şu şekilde özetlemek mümkün olmaktadır.

Çalışmada, fiziksel sermaye birikiminde, eğitim seviyesi veri alındığında/alınmadığında beşerî sermaye birikiminde, dış dünyayla ekonomik bütünleşme derecesinde, reel döviz kurunda ve merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinde meydana gelen artışların/iyileşmelerin, inceleme döneminde AB ülkelerinin reel ekonomik büyüme performansları üzerinde pozitif ve istatistikî açıdan anlamlı bir şekilde etkili olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte çalışmada ekonomik büyümenin temel belirleyicisi olarak kullanılan faktörlerin AB grubundaki ülkelerin reel ekonomik büyüme performansları üzerindeki pozitif yönlü olan etkilerinin büyüklüğünün ise sırasıyla: istihdam edilen işgücünün sayısı, sabit sermaye yatırımları, çalışma çağındaki nüfusun eğitim düzeyi, dış dünyayla ekonomik bütünleşme derecesi, merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyi ve reel döviz kuru şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, örneklem döneminde beklentilerle uyumlu olarak bir yandan çalışmada ekonomik büyümenin temel belirleyicisi olarak kullanılan bütün faktörlerin AB grubundaki ülkelerin reel ekonomik büyüme performanslarını arttırdığını gösterirken diğer yandan da söz konusu etkinin büyüklüğünün en fazla fiziki-beşerî sermaye birikiminde en az ise reel döviz kurunda olduğunu ortaya koymaktadır.

Tanımlanan modelin bulguları çalışmanın özünü oluşturan merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyi açısından değerlendirildiğinde, AB ülkelerinde inceleme döneminde merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyini temsilen kullanılan değişkenin katsayısının (0.072) olarak tahmin edildiği belirlenmiştir. Bu durum, inceleme döneminde merkez bankalarının yasal bağımsızlık düzeyinde meydana gelen % 1'lik bir artışın, AB ülkelerinin reel ekonomik büyüme performansı üzerinde uzun dönemde yaklaşık olarak % 0.072 oranında bir artışı meydana getirdiğini göstermektedir. Ampirik literatürdeki sınırlı sayıdaki çalışmayla da uyumlu olduğu belirlenen bu sonuçlar, AB ülkelerinde merkez bankalarının temel hedefleri olarak belirlenen fiyat istikrarının sağlanabilmesine ve sürdürülebilmesine yönelik tesis edilen yasal bağımsızlık düzeylerinin, üye ülkelerin reel ekonomik büyüme performanslarının artırılmasına ve uzun dönemde potansiyeli düzeyinde sürdürülebilir kılınabilmesine olanak sağladığını göstermektedir. (De Long ve Summers (1992), Cukierman ve diğ. (1993), Borrero (2001), Garriga (2016)). Bununla birlikte sonuçlar, merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin ekonomik büyüme üzerinde teorik yazında öngörülen etkilerinin çalışma dönemi itibarıyla AB ülkelerinde ampirik açıdan da geçerli olduğunu ortaya koymaktadır.

Tüm bu sonuçlar, çalışma döneminde AB ülkelerinin reel ekonomik büyüme performanslarının artırılmasında ve uzun dönemde potansiyeli düzeyinde sürdürülebilirlik kazanmasında (ekonomik büyümenin arz-talep yönlü diğer belirleyici unsurları sabitken) merkez bankalarının yasal bağımsızlık düzeylerinin de mevcut yapısıyla önemli bir etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte sonuçlar, çalışmada AB ülkelerinde merkez bankası yasal bağımsızlık düzeylerinin reel ekonomik büyüme üzerinde inceleme dönemi itibarıyla olduğu belirlenen etkilerinin süreklilik arz etmesine, geliştirilmesine ve güçlendirilmesine yönelik politika tedbirlerinin uygulanmasının gerekliliğini de ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, AB ülkelerinde politika yapıcılarının tarafından 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren merkez bankası yasal bağımsızlık endekslerine göre, dünyanın önde gelen modern merkez bankacılığı uygulamalarına sahip olmaya başlayan merkez bankalarının, yasal bağımsızlık düzeylerinin mevcut durumunun geliştirilmesine ve güçlendirilmesine yönelik politika tedbirlerinin geliştirilip uygulanması gereklilik arz etmektedir. Böylelikle, AB ülkelerinde merkez bankalarının yasal bağımsızlık düzeylerinin geliştirilip güçlendirilmesiyle, üye ülkelerin hemen tümünde 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren görece sağlanıp sürdürülebilirlik kazanan fiyat istikrarının korunması ve merkez bankaları yasal bağımsızlık düzeyleri ile reel ekonomik büyüme arasındaki bağıntıların güçlendirilerek devam ettirilebilmesi mümkün olabilecektir. Son olarak, merkez bankası yasal bağımsızlık düzeyinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmak üzere ileriki tarihlerde yapılacak ampirik çalışmalarda, merkez bankası yasal bağımsızlık düzeylerindeki farklılıklar dikkate alınarak ve ekonomik büyümenin arz-talep yönlü temel belirleyici faktörleri açıklayıcı değişken olarak kullanılarak farklı ülke grupları üzerinde çalışılmasının, bu konuda sınırlı sayıda çalışmanın bulunduğu literatürün gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKHAND, H. A., 1998, Central Bank Independence and Growth: A Sensitivity Analysis, *Canadian Journal of Economics*, 31, 303-17.
- ALESINA, A. ve SUMMERS, L. H., 1993, Central Bank Independence and Macroeconomic Performance: Some Comparative Evidence, *Journal of Money Credit and Banking*, 25(2), 151-162.
- ALESINA, A. ve GATTI, R., 1995, Independent Central Banks: Low Inflation at No Cost?, *The American Economic Review*, 85(2), 196-200.
- ALTINTAŞ, H. ve SAMİ, T., 2002, Gelişmekte Olan Ülkelerde Merkez Bankası Bağımsızlığı: Karşılaşılan Güçlükler ve Sınırlamalar, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 27-45.
- ANASTASIOU, A., 2009, Central Bank Independence and Economic Performance. *Cyprus Economic Policy Review*, 3(1), 123-156.
- ARNONE, M. LAURENS, B. J. ve SEGALOTTO J. F., 2006, The Measurement of Central Bank Autonomy: Survey of Models, Indicators, and Empirical Evidence, IMF Working Paper, No: WP/06/227.
- BANAİAN, K., BURDEKIN, R. C. ve WILLETT, T. D., 1998, Reconsidering the Principal Components of Central Bank Independence: The More the Merrier?, *Public Choice* 97(1), 1-12.
- BLEANEY, M., 1996, Central Bank Independence, Wage Bargaining Structure, and Macroeconomic Performance in OECD Countries, *Oxford Economic Papers*, 48, 20-28.
- BODEA, C. ve HICKS, R., 2015, Price Stability and Central Bank Independence: Discipline, Credibility, and Democratic Institutions, *International Organization*, 69, 35-61
- BORRERO, A. M., 2001, On The Long and Short of Central Bank Independence, Policy Coordination, and Economic Performance, IMF Working Paper, No: WP/01/19.
- BREITUNG, J., 2005, A Parametric Approach to The Estimation of Cointegration Vectors in Panel Data, *Econometric Reviews*, 24(2) 151-173.
- BREUER, J. B., MCNOWN, R. ve WALLACE, M., 2002, Series-specific Unit Root Tests with Panel Data, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 64(5), 527-546.
- CROWE C. ve MEADE, E. E., 2007, The Evolution of Central Bank Governance Around the World, *Journal of Economic Perspectives*, 21(4), 69-90.
- CROWE C. ve MEADE, E. E., 2008, Central Bank Independence and Transparency: Evolution and Effectiveness, *European Journal of Political Economy*, 24, 763-777.
- CUKIERMAN, A., WEBB, S. ve NEYAPTI, B., 1992, Measuring the Independence of Central Banks and Its Effect on Policy Outcomes, *The World Bank Economic Review*, 6(3), 353-398.
- CUKIERMAN, A. KALAITZIDAKIS, P., SUMMERS, L. H. ve WEBB S. B., 1993, Central Bank Independence, Growth, Investment and Real Rates, *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 39, 95-140.
- DAUNFELDT, S. O. ve LUNA, X. D., 2008, Central Bank Independence and Price Stability: Evidence From OECD-Countries, *Oxford Economic Papers*, 60(3), 410-422.

- DE MENDONCA, H. F., 2006, Central Bank Independence and Economic Growth: An Analysis of the Link between Them, *Análise Econômica*, 24-45.
- DEMİRGİL, H., 2011, Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Makroekonomik Performans: TCMB Örneği, *SosyoEkonomi*, 2, 113-136.
- DOĞRU, B., 2013, Merkez Bankası Bağımsızlığının Çıktı Açığına Etkisi: Türkiye Örneği, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 25-40.
- EIJFFINGER, S. C. W. ve SCHALING, E., 1993, Central Bank Independence in Twelve Industrial Countries, CentER for Economic Research, Vol: 140, Tilburg University.
- EIJFFINGER, S. C. W. VAN ROOIJ, M. ve SCHALING, E., 1994, Central Bank Independence: A Panel Data Approach, CentER Discussion Paper Series, No: 9493, Tilburg University.
- EIJFFINGER, S. C. W., HOEBERICHTS, M. M. ve SCHALING, E., 1998, A Theory of Central Bank Accountability, CentER Discussion Paper; Vol: 103, Macroeconomics, Tilburg.
- EROĞLU, N. ve EROĞLU, İ., 2010, Merkez Bankalarının Bağımsızlığı ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası TCMB'nin Bağımsızlık Tartışması Üzerine Bir Değerlendirme, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 121-144.
- GARRIGA, A. C., 2016, Central Bank Independence in the World: A New Data Set, International Interactions, *Empirical and Theoretical Research in International Relations*, 42(5), 849-868.
- GRILLI V., MASCIANDARO, D. ve TABELLINI, G., 1991, Political and Monetary Institutions and Public Financial Policies in the Industrial Countries, *Journal of Economic Policy*, 6(13), 341-392.
- HAAN, J. D. ve SIERMANN, C. L. J., 1996, Central Bank Independence, Inflation and Political Instability in Developing Countries, *The Journal of Policy Reform*, 1(2), 135-147.
- HAAN, J. D. ve KOOI, W. J., 2000, Does Central Bank Independence Really Matter? New Evidence for Developing Countries Using A New Indicator, *Journal of Banking and Finance*, 24, 643-64.
- HADRI, K., 2000, Testing for Stationarity in Heterogeneous Panels, *Econometrics Journal*, 3, 148-161.
- HADRI, K. ve KUROZUMI, E., 2012, A Simple Panel Stationarity Test in the Presence of Serial Correlation and a Common Factor, *Economics Letters*, 115, 31-34.
- HAFIZ, A. A., 1998, Central Bank Independence and Growth: A Sensitivity Anaylsis, *The Canadian Journal of Economics*, 31(2), 303-317.
- IM, K. S., PESARAN, M. H. ve SHIN, Y., 2003, Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels, *Journal of Econometrics*, 115(1), 53-74.
- JACOME L. I. ve VAZQUEZ, F., 2005, Any Link Between Legal Central Bank Independence and Inflation?: Evidence from Latin America and the Caribbean, IMF Working Paper, No: WP/05/75.

- JOHANSEN, S., 1988, Statistical Analysis of Cointegration Vectors, *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(2), 231-254.
- KAO, C., 1999, Spurious Regression and Residual-Based Tests for Cointegration in Panel Data, *Journal of Econometrics*, 90(1), 1-44.
- LEVIN, A., LIN, C. F. ve CHU, C. S. J., 2002, Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties”, *Journal of Econometrics*, 108(1), 1-24.
- MARK, N. C., OGAKI, M. ve SUL, D., 2005, Dynamic Seemingly Unrelated Cointegrating Regressions, *Review of Economic Studies*, 72, 797-820.
- MENYAH, K., NAZLIOĞLU, Ş. ve WOLDE-RUFAEL, Y., 2014, Financial Development, Trade Openness and Economic Growth in African Countries: New Insights from a Panel Causality Approach, *Economic Modelling*, 37, 386-394.
- OKTAR, S., 1996, *Merkez Bankasının Bağımsızlığı*, 1. Baskı, İstanbul, Bilim Teknik Yayınları.
- ÖZATAY, F., 2015, *Parasal İktisat, Kuram ve Politika*, 4. Baskı, Ankara, Efil Yayınevi.
- PALM, F. C., SMEEKES, S. ve URBAIN, J. P., 2011, Cross-Sectional Dependence Robust Block Bootstrap Panel Unit Root Tests, *Journal of Econometrics*, 163(1), 85-104.
- PARKIN, M., ve BADE, R., 1978, Central Bank Laws and Monetary Policies: A Preliminary Investigation, Department of Economics Research Reports Economics Working Papers Archive, Department of Economics, University of Western Ontario, London, Research Report: 7804.
- PEDRONI, P., 1999, Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61(1), 653-670.
- PESARAN, M. H., 2007, A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-Section Dependence, *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312.
- PESARAN, M. H. ve YAMAGATA, T., 2008, Testing Slope Homogeneity in Large Panels, *Journal Of Econometrics*, 142(1), 50-93.
- PESARAN, M. H., ULLAH, A. ve YAMAGATA, T., 2008, A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence, *The Econometrics Journal*, 111(1), 105-127.
- PESARAN, M. H., SMITH, L. V. ve YAMAGATA, T., 2013, Panel Unit Root Tests in The Presence of A Multifactor Error Structure, *Journal of Econometrics*, 175(2), 94-115.
- PHILLIPS, A. W., 1958, The Relationship between Unemployment and the Rate of Change of Money Wages in the United Kingdom 1861-1957, *Economica New Series*, 25(100), 283-299.
- POLILLO, S. ve GUILLÉN, M. F., 2005, Globalization Pressures and the State: The Global Spread of Central Bank Independence, *American Journal of Sociology*, 110, 1764-1802.
- RICARDO, D., 1824, *Plan for the Establishment of a National Bank*, London, Bell Yard.
- STURM, J. E. ve HAAN, D. J., 2001, Inflation in Developing Countries: Does Central Bank Independence Matter?, CESifo Working Paper Series, No: 511.
- TARI, R., 2010, *Ekonometri*, 6. Baskı, Kocaeli, Umuttepe Yayınları.
- TATOĞLU, F. Y., 2013, *İleri Panel Veri Analizi-Stata Uygulamalı*, 2. Baskı, İstanbul, Beta.

- TAYLOR, M. P. ve SARNO, L., 1998, The Behavior of Real Exchange Rates During The Post-Bretton Woods Period, *Journal of International Economics*, 46(2), 281-312.
- TCMB. 2012, Merkez Bankası Bağımsızlığı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Bağımsızlık, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, www.tcmb.gov.tr, Erişim Tarihi: 01.06.2017.
- TCMB. 2013, Enflasyon ve Fiyat İstikrarı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, www.tcmb.gov.tr, Erişim Tarihi: 01.06.2017.
- TCMB. 2013a, Parasal Aktarım Mekanizması, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, www.tcmb.gov.tr, Erişim Tarihi: 01.06.2017.
- WESTERLUND, J. ve EDGERTON, D. L., 2007, A Panel Bootstrap Cointegration Test, *Economics Letters*, 97(3), 185-190.
- WESTERLUND, J., 2008, Panel Cointegration Tests of the Fisher Effect”, *Journal of Applied Econometrics*, 23(2), 193-233.

NOTLAR

---

¹Bu çalışmalarda, merkez bankası bağımsızlık endekslerinin türetilmesinde kullanılan politik ve ekonomik alt göstergeler ile endekslerin hesaplanma yöntemi hakkında ayrıntılı bilgi için sırasıyla bakınız: Parkin ve Bade (1978), Grilli ve diğ. (1991), Alesina ve Summers (1993) veya Eijffinger ve Schaling (1993).

²CWN merkez bankası bağımsızlık endeksinin türetilmesinde kullanılan temel ve alt göstergeler ile endeksin hesaplanmasında baz alınan puanlama sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: (Cukierman ve diğ. 1992: 356-360).

³GA merkez bankası bağımsızlık endeksinin türetilmesinde dikkate alınan bu yeni göstergeler ve hesaplama yöntemi hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: (Garriga, 2016: 849-868).

⁴Çalışmada inceleme döneminin 1995 yılı ile başlatılmasında, tahmin edilecek ekonometrik modellerde kullanılan ve WB veri tabanından derlenen açıklayıcı değişkenlerin ilgili veri tabanında bazı ülkeler için bu tarihten itibaren temin edilebilmeleri etkili olmuştur. Bununla birlikte, 28 üyesi bulunan AB grubunda Güney Kıbrıs’a ait merkez bankası yasal bağımsızlık endeksi (GA) verileri ilgili veri tabanında yeterli uzunlukta temin edilemediğinden sadece bu ülke analizlere dâhil edilememiştir.

⁵**PCRGDP** değişkeni; çalışmada kapsanan tüm ülkeler için WB veri tabanından reel (2011 baz yılı fiyatlarıyla) ABD doları (USD) olarak ve satın alma gücü paritesi cinsinden (PPP) alınmıştır. **RGFCF** değişkeni; WB veri tabanından reel (2010 baz yılı fiyatlarıyla) ABD doları (USD) cinsinden alınmış ve tüm ülkeler için aynı veri tabanından alınan toplam nüfusa oranlanarak kişi başına düşen değerler cinsinden kullanılmıştır. Bununla birlikte Malta’nın 1995-1999 dönemi için sabit sermaye yatırımları verisi, WB veri tabanında reel formda bulunmadığından, ilgili veri 1995-1999 dönemi için nominal (USD) olarak alınmış ve ülkenin GSYİH deflatörüyle reel forma dönüştürülerek kullanılmıştır. **HC** değişkeni; aktif nüfusun ilk, orta ve yükseköğretim kademelerindeki ortalama okullaşma yılı (Barro-Lee, 2013 ve Cohen ve Leker, 2014) ile aynı eğitim kademelerindeki getiri oranlarına (Psacharopoulos, 1994) dayalı olarak ve kişi başına değerler cinsinden hesaplanan eğitim endeksi değerini temsil etmektedir. **EL** değişkeni; TED veri tabanından binde cinsinden alınan istihdam edilen işgücü değişkeninin tüm ülkeler için aynı veri tabanındaki yıl ortasındaki toplam nüfusa oranlanmasıyla kişi başına değerler olarak elde edilmiştir. **RXM** değişkeni; tüm ülkeler için WB veri tabanından reel (2010 baz yılı fiyatlarıyla) ABD doları (USD) cinsinden alınan mal-hizmet ihracat ve ithalat değerleri toplamının aynı veri tabanındaki reel GSYİH (2010-USD) değişkenine

---

oranlanmasıyla elde edilmiştir. Bununla birlikte Malta'nın 1995-1999 dönemi için mal-hizmet ihracat ve ithalat verileri, WB veri tabanında reel formda bulunmadığından, ilgili veri 1995-1999 dönemi için nominal (USD) olarak alınmış ve ülkenin GSYİH deflatörüyle reel forma dönüştürülerek kullanılmıştır. **RDK** değişkeni; Estonya, Litvanya ve Slovenya dışındaki diğer tüm ülkeler için WB veri tabanından 2010 baz yılı ve tüketici fiyat endeksine dayalı olarak hesaplanan reel efektif döviz kurları şeklinde alınmıştır. Bununla birlikte, WB veri tabanında reel efektif döviz kuru verisi yeterli uzunlukta temin edilemeyen Estonya, Litvanya ve Slovenya için ilgili veri OECD-Stat veri tabanından ulusal para birimlerinin ABD doları cinsinden karşılığını gösteren nominal döviz kurları şeklinde alınmıştır. Tüm ülkelerin **GA** şeklindeki merkez bankası yasal bağımsızlık endeks verileri 1995-2012 dönemi için Garriga (2016) çalışmasından alınmıştır. Bununla birlikte, bütün ülkelerin **GA** endeksi için 2013-2015 döneminde eksik olan verileri 2012 yılından itibaren ki değerlerini alacak şekilde genişletilmiştir. Çalışmada tanımlanan model, **GA** merkez bankası yasal bağımsızlık değişkeninin temin edilebilirliği dikkate alınarak 1995-2012 dönemi için aynı metodoloji kullanılarak tahmin edilmiş ve benzer sonuçlarla karşılaştırılmıştır.

⁶Çalışmada tanımlanan modelin tahmininde Gauss 10.0 ve Stata 14.00 ekonometri paket programları kullanılmaktadır.

TÜRKİYE’NİN İMALAT SANAYİ ÜRÜN GRUPLARINDAKİ İHRACAT REKABET GÜCÜNÜN BELİRLENMESİ: 1996-2015 DÖNEMİ ANALİZİ*

Kazım SARIÇOBAN

(Arş. Gör. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Dış Ticaret Bölümü,
E-mail: kazimsaricoban@hotmail.com)

Levent KÖSEKAHYAOĞLU

(Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü,
E-mail: leventkosekahyaoglu@sdu.edu.tr)

Birol ERKAN

(Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü,
E-mail: birol.erkkan@usak.edu.tr)

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin imalat sanayi ürünleri ihracatındaki küresel rekabet gücünü, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (RCA) yöntemini kullanarak belirleyebilmektir. Veri seti, SITC Rev.3, 3 dijit sınıflandırmadaki 157 mal grubuna ait ihracat verilerinden oluşmakta, zaman aralığı ise 1996'dan 2015'e 20 yılı kapsamaktadır. Çalışmanın analizinde, Vollrath İndeksi kullanılmış ve her bir ürün grubu için RCA katsayıları hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre Türkiye, 157 imalat sanayi ürün grubu ihracatından, 57'sinde rekabet avantajına, kalan diğer 100 mal grubunda ise rekabet dezavantajına sahiptir. Türkiye'nin, rekabet avantajına sahip olduğu söz konusu 57 ürün grubundan 19'u güçlü üstünlük, 18'i orta derece üstünlük ve 20'si de zayıf üstünlük şeklindedir. Bununla birlikte, RCA katsayılarında ikinci dönem itibari ile önemli düşüşler de söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: İmalat sanayi, rekabet gücü, Vollrath İndeksi, Türkiye.

Jel Kodları: B17, B27, F17.

---

* Bu çalışma, Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU danışmanlığında, Kazım SARIÇOBAN tarafından 07.10.2016 tarihinde tamamlanan, “Ülkelerin İhracat Rekabet Güçlerinin Belirlenmesi: Türkiye ve G-20 Ülkelerinin Karşılaştırmalı Analizi” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

DETERMINATION OF TURKEY'S EXPORT COMPETITIVENESS IN INDUSTRIAL PRODUCT GROUPS: AN ANALYSIS OVER THE PERIOD 1996-2015

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the global competitiveness of Turkey's manufacturing industry products by using the Revealed Comparative Advantage (RCA) method. The data set, SITC Rev.3, consists of export data for 157 groups of goods in 3 digit classification and the time interval covers 20 years from 1996 to 2015. In the analysis of the study, the Vollrath Index is used and the RCA coefficients are calculated for each product group. According to the results, Turkey has a competitive advantage in exports of 57 manufacturing industry groups, and a competitive disadvantage in the remaining 100 commodity groups. Of the 57 product groups in which Turkey has a competitive advantage, 19 are strong superiority, 18 are moderate superiority and 20 are weak superiority. However, there are significant decreases in the RCA coefficients as of the second period.

Keywords: Manufacturing, competitiveness, Vollrath Index, Turkey.

Jel Codes: B17, B27, F17.

1. GİRİŞ

Dünya ekonomisinde, özellikle 1980'den sonra küreselleşme olgusunun ön plana çıkması ile birlikte ülkeler arası sınırlar önemini yitirmiş ve bu tarihten itibaren dünya ticaretindeki aktörlerin sayısı ve dolayısıyla da ticareti yapılan ürünlerin sayısı giderek artmıştır. Bu yeni ekonomik yapı, aynı zamanda sanayi ürünleri ihracatında söz sahibi gelişmiş ülkelerin yıllardır sürdürdüğü egemenliklerinin de sona ermesine neden olmuştur. Bu süreçte az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, ekonomik atılım politikalarını hızla hayata geçirerek üretimlerini ve ürün çeşitliliğini arttırmışlardır. Küresel olarak ekonomik ortam, artık daha çok aktörden, daha çok üründen ve daha çok rakipten oluşan bir büyük piyasa haline gelmiştir. Artık firmaların ya da ülkelerin bu ortamda ayakta kalabilmeleri, piyasanın rekabetçi işleyişini bilmekten ve ona uygun politikaları uygulamaktan geçmektedir.

Ülkelerin toplam ihracatlarındaki yıldan yıla ya da dönemsel artışlar önemlidir, ancak hükümetler ya da karar mercileri için daha da önemlisi, hangi ürün gruplarının ya da sektörlerin rekabet avantajına, hangilerinin de rekabet dezavantajına sahip olduğunu ve hangilerinin desteklenmesi, ön plana çıkarılması ve teşvik edilmesi gerektiğinin bilinmesidir. Bunun yolu da bu sektör ya da ürün gruplarının, ülke ya da dünya ölçeğinde analizlerle, karşılaştırmalı üstünlüklerini belirlemekten geçmektedir. Çünkü bu şekildeki analizlerle ülkeler, rekabet avantajına/dezavantajına sahip oldukları sektör ya da ürün gruplarını belirleyecek, avantajlı konumda olduklarını ön plana çıkaracak ve bu sektörleri uzun dönemli rekabet, ihracat ya da sanayi politikaları ile destekleyecek, böylelikle bu sektörlerdeki ihracatlarını ve rekabet güçlerini uzun dönemli ve planlı bir şekilde arttırabileceklerdir. Dahası bu türden analizler, hem ülkelerin ekonomik ve politik anlamda uluslararası alanda söz sahibi olabilmelerinde hem de firma ve sektörlerin ekonomik kazanımlarının yanı sıra küresel rekabet ortamında ayakta kalabilmelerinde kritik rol oynayacaktır.

Çalışmanın temel konusu, Türkiye'nin imalat sanayi ürünlerinin ihracat rekabet gücünün, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (RCA¹) yöntemi kullanılarak belirlenmesidir. Bunun için SITC² Rev.3, 3 dijital sınıflandırmadaki 157 mal grubuna ait ihracat verileri

kullanılmış ve her bir ürün grubu için Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük katsayıları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu yöntemle, Türkiye'nin söz konusu mal gruplarından hangilerinde rekabet gücüne sahip olduğu ya da hangilerinde dezavantajlı konumda olduğu ayrıntılı olarak analiz edilebilmektedir. Çalışmada kullanılan söz konusu 157 mal grubu EK 1'deki tabloda gösterilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin rekabet avantajına sahip olduğu ürün grupları metin içerisinde tablolarda gösterilmiştir. Ancak, tüm mal grupları için ayrı ayrı yorumlama yapılmamış, bunun yerine her tablo için örnekler verilerek, kalan kısımlar okuyucunun yorumuna bırakılmıştır. Türkiye'nin rekabet dezavantajına sahip olduğu mal grupları ise EK 2'deki tabloda gösterilmiştir.

İlk olarak çalışmada, Türkiye'nin ve dünyanın toplam ihracatı, toplam imalat sanayi ihracatı ve toplam ihracat içinde imalat sanayinin payı araştırılmış, daha sonra ise konuyla ilgili literatür incelenmiş ve kullanılacak veri ve yöntem tanıtılarak analiz kısmına geçilmiştir. Burada ise, Türkiye'nin imalat sanayi ürün grupları için hesaplanan RCA katsayıları tablolarda gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

2. TÜRKİYE'NİN VE DÜNYANIN İMALAT SANAYİ İHRACATI: 1996-2015 DÖNEMİ İÇİN GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Tablo 1'de, Türkiye'nin ve dünyanın toplam ihracatı, toplam imalat sanayi ihracatı ve toplam ihracat içinde imalat sanayi ürünlerinin payı, yıllara göre sütunlar halinde gösterilmiştir. Comtrade veri tabanından elde edilen ihracat verileri "x1.000" Amerikan Doları şeklindedir.

Tabloya göre, Türkiye'nin toplam ihracatı içinde, imalat sanayi ürünlerinin payı dalgalı bir seyir izlemektedir. 1996 yılında toplam ihracatın %74,7'sini oluşturan imalat sanayi ürünleri, 2000 yılında %78, 2005 yılında %77,6, 2010 yılında %77,3 ve 2015 yılında ise %74,7 olarak gerçekleşmiştir.

Dünya ölçeğinde ise, 1996 yılı imalat sanayi ürünleri, toplam dünya ihracatının %74,5'ini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, bu oranın 2015 yılına dek gerilediği görülmektedir. 2000 yılında dünya imalat sanayi ürünlerinin, toplam dünya ihracatı içindeki payı %73,7 iken, bu oran 2005 yılında %71,6'ya, 2010 yılında %66,4'e ve 2015 yılında %66'ya kadar gerilemiştir. 20 yıllık ortalamalar dikkate alındığında ise, Türkiye'nin imalat sanayi ürünlerinin, toplam ihracat içindeki payı %77,7 iken, dünya genelinde bu oran %70,3 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak bakıldığında hem Türkiye hem de dünya için imalat sanayi ürünlerinin, toplam ihracat içinde önemli bir payının olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu sonuçlar, yapılan çalışmanın önemini de ayrıca vurgulamaktadır.

Tablo 1. Türkiye ve Dünyanın İmalat Sanayi Ürünleri İhracatı Genel Görünümü (1996-2015)

Yıl	Türkiye'nin Toplam İhracatı	Türkiye İmalat Sanayi İhracatı	Pay %	Dünyanın Toplam İhracatı	Dünya Toplam İmalat Sanayi İhracatı	Pay %
1996	22.788.848	17.017.379	74,7	5.146.629.151	3.834.053.243	74,5
1997	26.005.111	19.677.729	75,7	5.335.677.739	4.034.003.385	75,6
1998	26.619.912	20.678.469	77,7	5.300.934.842	4.099.602.934	77,3
1999	26.587.173	21.066.351	79,2	5.508.187.439	4.242.025.861	77,0
2000	27.485.359	21.444.581	78,0	6.311.127.227	4.653.562.316	73,7
2001	31.333.944	24.433.234	78,0	6.071.625.514	4.492.038.266	74,0
2002	35.761.981	28.865.223	80,7	6.379.270.499	4.749.186.630	74,4
2003	47.252.836	38.039.382	80,5	7.419.840.065	5.476.746.969	73,8
2004	63.120.948	50.742.933	80,4	9.018.392.766	6.593.735.492	73,1
2005	73.476.408	57.012.409	77,6	10.170.063.099	7.282.847.324	71,6
2006	85.534.675	69.072.875	80,8	11.886.316.783	8.291.666.997	69,8
2007	107.271.749	86.782.486	80,9	13.563.461.356	9.468.123.623	69,8
2008	132.002.384	103.906.421	78,7	15.689.690.062	10.372.353.012	66,1
2009	102.138.525	78.237.511	76,6	12.212.875.340	8.238.014.071	67,5
2010	113.979.451	88.601.839	77,7	14.899.415.924	9.889.410.059	66,4
2011	134.915.251	104.339.225	77,3	17.692.676.930	11.370.948.505	64,3
2012	152.536.652	108.063.489	70,8	17.489.146.844	11.287.378.131	64,5
2013	151.796.483	115.771.285	76,3	18.094.741.271	11.119.504.777	61,5
2014	157.714.945	121.250.048	76,9	17.671.376.905	11.389.656.197	64,5
2015	143.850.376	107.487.282	74,7	16.107.088.024	10.629.799.117	66,0
Ort.			77,7			70,3

Kaynak: Comtrade verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. <https://comtrade.un.org/> (Erişim Tarihi:10.05.2017).

3. DÜNYADA YENİ ULUSLARARASI İŞ BÖLÜMÜ VE DÖNÜŞÜM SÜRECİ

Dünya ekonomisi, 1950-1974 arasında önemli bir büyüme hızına sahipti ve söz konusu dönemde ortalama büyüme hızı 2,9'a ulaşmış, Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki iş gücü, tarihte ilk defa reel gelirlerinde bir artış yaşamıştı. Ekonomi literatüründe bu döneme "altın çağ" denilir. Fakat, artan küresel rekabet ile birlikte, üretimin kitleselleşip sermaye birikimi yoğunlaştıkça kâr oranlarında da önemli düşüşler yaşanmıştır. 1960'ların ortalarından itibaren tüm dünyada sanayi kârları gerilerken, altın çağın sonunun da yaklaştığı düşünülmekteydi. Sermayenin ulusal sınırlar içindeki birikim hızı, yeni yatırımları gerçekleştirmek için çok daha yüksek kârları gerekli kılmaktaydı ve sermayenin kârlılığı, içinde bulunduğu ulusal pazarın büyüklüğü ile sınırlı idi. Dahası finans sistemi, sabit kur rejimi ve kontrol altında tutulan sermaye piyasalarından yeterli gelir elde edemiyor, bu yüzden finansal sermaye 19. yüzyıldaki akışkanlığına özlem duyuyordu (Yeldan, 2009:12).

1970'li yıllar dünya ekonomisinde yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştur. Bu yeni dönemde mal, sermaye ve emek piyasalarının serbestleşmesi, düzenlemelerin azaltılması ve özelleştirme, gelişmiş ülkelerin yaşadıkları Fordist krize ve gelişmekte olan ülkelerin yaşadıkları borç krizlerine çözüm yolu olarak sunulmuştur (Onaran, 2004, akt. Yurtoğlu,

2006). Özellikle finans dünyasında, “finansal baskıya son” şeklinde dile getirilen slogan, “finansal sistemin kuralsızlaştırılması ve serbestleştirilmesi” şeklinde neoliberal politikaların odak noktası haline getirilmiştir (Yeldan, 2009:12). Özellikle 1970’lerden sonra, kapitalist sistemin krizlerden çıkış için başvurduğu temel yol, artı-değeri yükseltmek ve kâr oranları artışını sağlayarak, sermaye birikiminin istikrarını sağlamak olmuştur. Bu amaçla kapitalizmin öngördüğü dönüşüm dinamikleri, emek maliyetlerini azaltmak ve kapitalist devletin geliri yeniden dağıtma işlevini, doğal olarak, sermayenin lehine olacak biçimde yeniden düzenlenmesi üzerinde şekillenmiştir. Bu bağlamda, üretim yapısı uluslararası rekabete uygun biçimde değiştirilmiş, teknoloji yatırımları da arttırılmıştır. Sermayenin sınır tanımazcasına uluslararası düzeyde hareket etmesi ve üretimin emeğin ucuz olduğu ülkelere kaydırılması sağlanmış, çalışma koşullarına esneklik kazandırılması ve kuralsızlaştırma yoluna gidilmiş, kapitalist devletin ekonomideki rolü ve müdahalesi de buna bağlı olarak azaltılmıştır (Aydoğanoglu, 2011:43-44).

1970’li yıllarda uluslararası düzeyde hem endüstriyel üretimde hem de işgücü piyasasında büyük değişimler yaşanmıştır. Bu değişim dünya çapında, endüstriyel üretimin mekânsal olarak yeniden düzenlenmesine yol açmış ve yaşanan bu değişimler ‘yeni dünya iş bölümü’ olarak adlandırılmıştır. Değişen iş bölümü olgusunun ortaya çıkardığı bir başka gerçeklik ise sanayi üretiminin çok-merkezli hale gelmesi ve iş gücünün enformelleşmesi ve esnekleşmesidir. Gelişmekte olan ülkeler açısından bu gelişmenin sonuçları daha çok emek yoğun mallar üreterek yeni uluslararası iş bölümüne eklenmek olmuştur (Dedeoğlu, 2000:163). Bu bağlamda Fröbel vd. (1980) yeni uluslararası iş bölümü kavramını ele almışlardır. Bu yaklaşım, imalat sanayiinin gelişmekte olan ülkelere kaymasını, üretim süreçlerinin bölünmesiyle açıklamaktadır. Niteliksiz işgücünün kullanıldığı süreçler de bu ülkelere kaydırılmıştır. Üçüncü dünya ülkelerinde, imalat sektörünün ortaya çıkmasıyla üretim ilişkileri yeniden yapılanarak, daha önce hammadde ihracatçısı olan ülkelerin iş bölümü anlayışı da değişmiştir. Bu değişimin iki ana sebebi vardır: Birincisi, gelişmekte olan ülkelerde, tarım sektöründe istihdamın azalması sonucunda, imalat sanayine geçen işçilerin hepsinin bu sektör tarafından istihdam edilememesi sonucu, açığa çıkan büyük iş gücü arzının varlığıdır. Bu bağlamda gelişmekte olan ülkeler ucuz emek depolarına dönüşmektedirler. Bu durum, firmalara işçi alma ve çıkarmada kolaylık sağladığı gibi, istedikleri işçi profilini seçmelerine de olanak sağlamaktadır. Ayrıca ucuz emek gücü, gelişmekte olan ülkelerde, ihracata yönelik sanayileşme yapısını da şekillendirmektedir. İkinci etken ise üretim yerleri ve üretimin düzenlenmesine dair işlerin farklı yerlerde olmasına olanak sağlayan teknolojik değişimlerdir (Fröbel vd., 1980:35-36 akt. Yurtoğlu, 2006:77-78).

Lipietz (1997) ise 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan uluslararası iş bölümünün oluşumunu açıklayabilmek amacıyla “tersine çevrilmiş (transposed) Ricardogil karşılaştırmalı üstünlükler teorisi” olarak adlandırdığı bir yaklaşım sunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, kriz karşısında savunma stratejilerine bağlı kalarak iş gücü piyasalarında esnekleşmeye yönelen ülkeler, emek yoğun sanayilerde yoğunlaşırken; hücum stratejilerini benimseyerek iş gücü piyasalarını esnekleştirmeyen, buna karşın üretim ve organizasyon yapılarını esnekleştirebilmeye olanak sağlayan kurumsal düzenlemeleri gerçekleştiren ülkeler, teknoloji yoğun ileri sanayilerde yoğunlaşmaktadırlar (Lipietz 1997:16-17 akt. Köse ve Öncü, 2000:78). İş gücü piyasalarını esnekleştiren ülkeler, şirketler için cazip mekânlar olarak görülmektedir. Özellikle emek yoğun sektörlerde örgütlenmekte olan şirketler, çalışanlar üzerinde doğrudan denetim kurulabilmesine imkân sağlayacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin söz konusu olduğu ulusal ortamları tercih etmektedirler. Buna karşın, teknoloji yoğun “bilim temelli ve farklılaşmış mallar” sektörlerinde örgütlenmekte olan

şirketler ise iş gücünün nitelikçe gelişmesine olanak sağlayan ulusal ortamlara yönelmektedirler (Köse ve Öncü, 2000:78-79).

Son olarak 1980'ler ve 1990'lardan itibaren, bilgisayar teknolojisindeki gelişmeleri vurgulamak gerekir. Bu gelişmeler öncelikle firmaların üretim organizasyonlarında önemli değişikliklere yol açmış ve bu durumun hem yerel hem de uluslararası emek piyasalarında önemli yansımaları olmuştur. Bu süreçle birlikte, ürün devreleri çok hızlanmış, firmalar için Ar-Ge yatırımlarının önemi giderek artmıştır. Talebe göre bir ürün konseptinin belirlendiği ve daha sonra bunu gerçekleştirecek teknolojik yeniliklerin geliştirildiği, bu süreçte de farklı tipte teknolojilerin birleştirilmesiyle tamamen farklı teknolojik yeniliklerin ortaya çıkartıldığı hareketli bir Ar-Ge ve rekabet ortamı doğmuştur. Bu çerçevede, standart malların büyük hacimli üretimine dayalı Fordist üretim sistemi yerini, bilgisayar destekli imalat sistemleri yardımıyla çok çeşitli ürünleri küçük miktarlarda üretebilen esnek üretim sistemine bırakmıştır (Çaşkurlu, 2007:290-291).

4. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Balassa ve Noland (1989) yaptıkları çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Japonya'nın, 1967-1983 dönemi için, karşılaştırmalı üstünlüklerindeki değişiklikleri araştırmışlardır. Bu bağlamda, 57 temel mal grubunun yanında 167 imalat sanayi ve 20 ileri teknoloji ürün grubu ile Balassa İndeksi ve Net Ticaret İndeksi kullanılarak analizler yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, Japonya'nın uzmanlaşma düzeyinin, çarpıcı bir şekilde niteliksiz emek yoğun ürünlerden nitelikli emek yoğun ürünlere doğru kaydığı tespit edilmiştir. Aynı dönemde Japonya'nın, hammadde yoğun ürünlere dezavantaja sahip olduğu, ABD'nin ise hammadde yoğun ve nitelikli emek yoğun ürünlerdeki karşılaştırmalı üstünlüğünü sürdürdüğü belirlenmiştir. Ayrıca her iki ülke de ileri teknoloji ürünlerinde karşılaştırmalı üstünlüklerini arttırmışlardır.

Wolff (2000) çalışmasında, Kanada imalat sanayi rekabet gücü değişikliklerini ve kısmi olarak azalan üretim verimliliğinin etkilerini araştırmıştır. Wolff, Kanada'nın rekabet gücünü belirlemek amacıyla, 33 imalat sanayi ürün grubunun 1970-1997 dönemi dış ticaret verilerini kullanarak Balassa İndeksi ile RCA katsayılarını hesaplamıştır. Elde edilen RCA sonuçlarına göre Kanada'nın, ulaştırma ekipmanları, özel karayolu taşıtları, motor araçları, demir içermeyen metal ve ağaç ürünlerinin ihracatında rekabet gücüne sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Li ve Bender (2002) yaptıkları çalışmada, dünyanın yedi bölgesi (AB, Kuzey Amerika, Latin Amerika, Güney Asya, Okyanusya, Doğu Asya, ASEAN) için, imalat sanayi ürünlerinin ihracat rekabet gücünü belirlemeye çalışmışlardır. Bu bağlamda, 1981-1983 ortalama RCA katsayıları ve 1995-1997 ortalama RCA katsayıları Vollrath İndeksi ile hesaplanmıştır. Analiz sonuçlarına göre; Avrupa ve Doğu Asya ekonomileri ihracat dezavantajına sahipken, Güneydoğu Asya ekonomileri ve Latin Amerika ekonomilerinin rekabet gücüne sahip olduğu görülmüştür. Ele alınan her iki dönemde de en çok karşılaştırmalı üstünlüğe sahip sektörlerin, Avrupa Birliğinde olduğu tespit edilmiştir.

Sharma ve Dietrich (2004), Hindistan'ın imalat sanayi ürünlerinin ihracat rekabet gücünü ölçmeyi ve sektördeki yapısal değişikliği amprik olarak analiz etmeyi amaçlamışlardır. Bu bağlamda imalat sanayiinden 143 ürün grubu, 1980, 1990 ve 2000 yılı verileri ile Balassa İndeksi ve Simetrik RCA kullanılarak ölçülmeye ve test edilmeye çalışılmıştır. Analiz sonucunda, Hindistan'ın otarşik ekonomiden liberal ekonomiye geçişi sonrasında, söz konusu imalat sanayi sektörlerinde, önemli dönüşüm yaşadığı ve sanayileşmede uzmanlaşma lehine bir ivme yakaladığı belirlenmiştir.

Eroğlu ve Özdamar (2005), 1990-2003 dönemi için, Türk imalat sanayi içinde beyaz eşya sektörünün, AB ve dünya karşısındaki rekabet gücünü analiz etmişlerdir. Çalışmada

yöntem olarak Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler yaklaşımı kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, Türkiye'nin AB ve dünya karşısında, beyaz eşya sektöründeki ihracat rekabet gücünü giderek arttığı, ancak bu durumun daha çok sektörün kendi içsel dinamiklerinden kaynaklandığı belirlenmiştir.

Kösekahyaoğlu ve Özdamar (2009) yaptıkları çalışmada, Türk imalat sanayinin Avrupa Birliği pazarındaki rekabet gücünü, ülke ve endüstri temelinde, Balassa ve Donges tarafından geliştirilen yöntemlerle ve ayrıca regresyon analizi ile değerlendirmeyi ve zaman içerisinde ortaya çıkan değişimi incelemeyi amaçlamışlardır. Elde edilen sonuçlara göre Türkiye'nin, AB pazarında tekstil ve giyim eşyasının yer aldığı SITC 6 ve SITC 8 gruplarında, AB ülkeleri karşısında bir rekabet avantajına sahip olduğu, ancak diğer ürün gruplarında dezavantajlı konumda olduğu belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucu ise, ücret ve iç pazar büyüklüğünün hem emek hem de teknoloji yoğun sektörlerde, Türkiye'nin rekabet gücünün temel belirleyicilerinden biri olduğunu göstermiştir.

Yunus vd. (2010), Malezya ve Singapur'un dış ticaret yapısı ve uzmanlaşma düzeylerini, 2000-2009 dönemi verilerini kullanarak açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımı ile hesaplamaya çalışmışlardır. Bu bağlamda, SITC 3 üç haneli 6, 7 ve 8 ile başlayan mal grupları kullanılmış ve Balassa İndeksi ile analizler yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, Malezya'nın rekabet gücünün tarımsal sektörlerden yarı-imalat sanayi ürünlerine (özellikle demir, çelik ve çinko) doğru gelişme gösterdiği belirlenmiştir. Bununla birlikte Malezya, özellikle SITC 6 grubundaki tarımsal ürünlerin alt sektörlerinde, Singapur'a karşı üstünlüğünü 25 mal grubunda kaybettiği tespit edilmiştir.

Şahin (2016) yaptığı çalışma ile Türkiye ve BRIC ülkelerinin imalat sanayi rekabet güçlerini belirlemeye çalışmıştır. Analizde, 1996-2014 dönemi için, SITC 5-8 ürün grupları 1 dijit olarak kullanılmış ve Karşılaştırmalı İhracat Performans İndeksi ile RCA katsayıları hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, Türkiye'nin SITC 6 ve SITC 8 sınıflandırmasında rekabet gücünün yüksek olduğu, Çin hariç, Brezilya, Rusya ve Hindistan karşısında imalat sanayi rekabet gücünün yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Çolak (2017), Türkiye'nin 2014 yılı için imalat sanayi ürünlerindeki ihracat rekabet gücünü, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler yöntemini kullanarak hesaplamaya çalışmıştır. Analiz sonuçlarına göre Türkiye'nin, imalat sanayi dışı ürünler dâhil, 2014 yılında, ihracatını yaptığı 4 haneli 1248 ürün grubunun %31,41'inde (392 mal grubu) rekabetçi olduğu; imalat sanayi ürünlerinde ise bu oranın %32,20 (353 mal grubu) olduğu belirlenmiştir.

5. VERİ VE YÖNTEM

Çalışmada, Türkiye'nin imalat sanayi ürünleri için, SITC Rev.3, 3 dijit 157 adet imalat sanayi ürün grubu kullanılmış ve bu gruplandırmaya ait Comtrade³ veri tabanından alınan ihracat verileri ile analizler yapılmıştır. Bu 157 adet imalat sanayi ürün grupları EK 1'deki tabloda gösterilmiştir. Çalışmanın zamanı ise 1996'dan 2015'e 20 yıllık bir periyotu kapsamaktadır. Bu çalışmaya kaynak olan tez çalışmasından farklı olarak, burada verilerin güncel olmasını sağlamak amacıyla 2015 yılı da analizlere dahil edilmiştir.

Çalışmada yöntem olarak, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (Revealed Comparative Advantage: RCA) yaklaşımı kullanılmış ve RCA katsayıları, Vollrath'ın (1991) Nispi İhracat Avantajı İndeksi kullanılarak hesaplanmıştır. Söz konusu bu indeks, Balassa'nın (1965) geliştirmiş olduğu RCA formülüne dayanmaktadır. Ancak, Vollrath'ın bu indeksi, ülkenin ve malın (sektörün) çifte hesabını (double counting) önleme noktasında Balassa'nın

indeksinden ayrılmakta, bu da analizlerde daha güvenilir sonuçların elde edilmesine olanak sağlamaktadır.

Vollrath İndeksini açıklamaya geçmeden önce, Bela Balassa'nın (1965) RCA yöntemini kısaca açıklayalım. Aşağıda yer alan Balassa İndeksi formülünde, 'X' ihracatı, 'j' bir ülkeyi, 'k' sektör ya da ürün grubunu, 't' zamanı ve 'w' ise ülke gruplarını (ya da dünyayı) temsil etmektedir (Balassa, 1965:99-123):

$$RCA = \frac{X_{kt}^j / X_t^j}{X_{kt}^w / X_t^w} \quad (1)$$

Formülde, büyük kesrin pay kısmı 'j' ülkesinin 't' dönemindeki toplam 'k' malı ihracatının, 'j' ülkesinin toplam ihracatı içindeki payını gösterir. Büyük kesrin payda kısmı ise, ülke grubunun (ya da dünyanın) 't' dönemindeki 'k' malı ihracatının, dünya toplam ihracatı içindeki payını gösterir.

Bununla birlikte, ihracat rekabet gücüne ilişkin analizler genellikle Balassa indeksiyle yapılmakta olup, çok güvenilir sonuçlar vermemektedir. Zira, Balassa indeksi formülünde, pay kısmında, örneğin, Türkiye'nin otomobil ihracatı, Türkiye'nin toplam ihracatına oranlanmaktadır. Halbuki, toplam ihracatın içinde de zaten otomobil ihracatı bulunmaktadır. Bu durum güvenilir sonuçlar vermeyecektir. Bu nedenle otomobil hariç, toplam ihracata oranlanması daha uygundur. Aynı şekilde, Balassa İndeksinin payda kısmında, dünyanın otomobil ihracatı dünyadaki toplam ihracata oranlanmaktadır. Bu da çok rasyonel değildir. Çünkü, dünya otomobil ihracatının içinde Türkiye'nin ihracatı da bulunmaktadır. O halde, Türkiye'nin dünya içindeki kısmını çıkarmak, o şekilde oranlamak gerekir. Bununla birlikte, Balassa indeksinde, dünya toplam ihracatı kullanılmaktadır. Burada da doğru bir mukayese için, dünya toplam ihracatından, Türkiye'nin toplam ihracatını öncelikle çıkarmak gerekir ki sonuçta Türkiye'yi, Türkiye hariç dünya ile kıyaslamak daha rasyoneldir.

Bu kısa açıklamadan da anlaşılacağı gibi Vollrath İndeksi, çifte hesabı önlemekte ve analizlerde daha güvenilir sonuçlar vermektedir. İndeksi kısaca, bir ülkenin belli bir mal ya da sektör ihracatının yurt içi uzmanlaşmasının, aynı mal ya da sektör ihracatının dünya uzmanlaşmasına oranı şeklinde tanımlayabiliriz. Bu yönüyle indeksin, ülkenin uzmanlaşmasını dünyanın uzmanlaşması ile karşılaştırdığını söylemek mümkündür. Vollrath'ın RCA indeksini aşağıdaki gibi formüle edebiliriz (Fronberg ve Hartmann, 1997:7).

$$RCA = \frac{X_{kt}^j / X_{-kt}^j}{X_{kt}^{-j} / X_{-kt}^{-j}} \quad (2)$$

X_{kt}^j → 'j' ülkesinin 't' döneminde 'k' malı (ya da sektörü) ihracatını,
 X_{-kt}^j → 'j' ülkesinin 't' döneminde 'k' malı (ya da sektörü) hariç toplam ihracatını,
 X_{kt}^{-j} → 't' döneminde ' X_{kt}^j ' hariç 'k' malı (ya da sektörü) toplam dünya ihracatını,
 X_{-kt}^{-j} → 't' döneminde ' X_{kt}^j ' ve ' X_{-kt}^j ' hariç dünya toplam ihracatını göstermektedir.

- $RCA > 1$ olduğu durumda, 'j' ülkesindeki 'k' malı (sektörü) ihracatının payı, 'j' ülkesi dışındaki ülkelerin (ya da dünyanın) toplamının 'k' malı (sektörü) ihracatı payından büyüktür. Bu ise, 'k' malında (sektöründe) 'j' ülkesinin ihracat rekabet gücünün olduğunu gösterir.
- $RCA < 1$ ise, 'j' ülkesindeki 'k' malı (sektörü) ihracatının payı, 'j' ülkesi dışındaki diğer ülkelerin (ya da dünyanın) toplamının 'k' malı (sektörü) ihracatı payından küçüktür. Bu

durum, söz konusu malda (sektörde) ülkenin rekabet dezavantajına sahip olduğunu ifade eder.

- RCA=1 ise, 'j' ülkesindeki 'k' malı (sektörü) ihracatının payı, 'j' ülkesi dışındaki ülkelerin (ya da dünyanın) toplamının 'k' malı (sektörü) ihracatı payına eşittir. Bu durumda ihracat rekabet gücünde bir denge söz konusudur.

Kısaca RCA, '1'den büyük değerler alırsa, ülke o sektörde/ürün grubunda uzmanlaşmıştır ya da bir başka deyişle rekabet gücüne sahiptir; RCA değeri '1'den küçük değerler alırsa, o zaman da ülkenin o sektörde/ürün grubunda rekabet gücü yoktur yani dezavantaja sahiptir (Bojnec ve Fertő, 2006:584; Khatibi, 2008:4; Nesterenko, 2006:6).

RCA katsayılarını yorumlarken, söz konusu katsayıların üstünlük derecelerini daha iyi analiz edebilmek için RCA'nın aldığı değerleri aşağıdaki gibi 4 gruba ayırabiliriz (Hinloopen ve Marrewijk, 2001:13):

1. Grup → $0 < RCA \leq 1$	Dezavantaj, rekabet gücü yoktur.
2. Grup → $1 < RCA \leq 2$	Zayıf üstünlük vardır.
3. Grup → $2 < RCA \leq 4$	Orta derecede üstünlük vardır.
4. Grup → $4 < RCA$	Güçlü bir üstünlük vardır.

Türkiye'nin imalat sanayi ihracatındaki rekabet gücünün belirlenmeye çalışıldığı bu çalışmada, 1996'dan 2015'e 20 yıla ait RCA değerlerinin aritmetik ortalaması alınmıştır. Aritmetik ortalama ise, matematiksel işlemlere en elverişli ve genel olarak da en çok kullanılan ortalama türüdür. Ancak hesaplamada gözlem değerlerinin tümü göz önüne alındığından, aritmetik ortalama, ister istemez, aşırı büyük ya da aşırı küçük uç değerlerden etkilenmekte (Suner Karakülah, 2015:10-14) ve aritmetik ortalamasının güvenilirliğini zayıflatmaktadır. Bu nedenle gözlem değerlerindeki aşırı uç değerlerin -yani, normalin dışında seyreden gözlem değerlerinin- varlığı durumunda, bu değerler söz konusu gözlem dizisinden çıkarılarak hesaplama yapılabilir. Bu şekilde aşırı uç değerlerin çıkarılmasıyla elde edilen ortalamaya ise "*uygun ortalama*" yöntemi denir. Yani, 'aykırı veya uç değerler çıkarılarak elde edilen ortalamalar' *uygun ortalama* olarak adlandırılmaktadır. Bu nedenle *uygun ortalama*, gözlem değerlerinin merkezi eğilimini en uygun şekilde özetleyen yöntem olarak kullanıma uygundur (TCMB, 2015:3-4). Keza bu çalışmada da 1996-2015 dönemi 20 yıla ait RCA değerlerinin aritmetik ortalaması için '*uygun ortalama*' yöntemi kullanılmıştır.

Bununla birlikte tablolarda bazı kısaltmalar söz konusudur. Bunlar:

- **1996-2005:** İlk Dönem; 1996-2005 arası 10 yılın RCA katsayılarının aritmetik ortalamasını gösterir.
- **2006-2015:** İkinci Dönem; 2006-2015 arası 10 yılın RCA katsayılarının aritmetik ortalamasını gösterir.
- **Uyg. Ort.:** Serideki en küçük ve en büyük RCA değerlerinin çıkartılıp, kalan değerlerin aritmetik ortalamasını gösteren "*uygun ortalama*" değerleridir.
- **Üstünlük:** Uygun ortalama RCA değerlerine göre, üstünlüklerin durumunu gösterir.

6. ANALİZ VE BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında, Türkiye'nin Comtrade veri tabanından çekilen, 1996'dan 2015 yılına kadarki 157 ürün grubuna ait imalat sanayi ihracat verileri kullanılarak, Vollrath İndeksi ile analizler yapılmış ve sonuçlar tablolarda gösterilmiştir. Elde edilen analiz

sonuçlarına göre Türkiye, SITC Rev.3, 3 dijit sınıflandırmadaki 157 imalat sanayi ürün grubu ihracatından 57'sinde rekabet üstünlüğüne sahip iken, kalan diğer 100 ürün grubunun ihracatında ise rekabet dezavantajına sahiptir. Türkiye, rekabet avantajına sahip olduğu bu ürün gruplarından 19'unda güçlü, 18'inde orta derece ve 20'sinde ise zayıf üstünlüğe sahip konumdadır.

Burada, uygun ortalama RCA'nın aldığı değerlere göre üstünlükler sınıflandırılmış ve ilk olarak Türkiye'nin güçlü üstünlüğe sahip olduğu ürün grupları, daha sonra ise orta derece ve zayıf üstünlüğe sahip olduğu ürün grupları tablolarda gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 2'de Türkiye'nin, SITC Rev.3, 3 dijit sınıflandırmadaki 157 imalat sanayi ürün grubu içinden, güçlü üstünlüğe sahip olduğu mal grupları ve RCA değerleri gösterilmiştir. Elde edilen analiz sonuçlarına göre Türkiye, rekabet avantajına sahip olduğu 57 ürün grubundan 19'unda güçlü üstünlüğe sahiptir. Tabloya göre Türkiye'nin en yüksek RCA değerine sahip olduğu ürün grubunun 659 kodlu "Halılar ve diğer Yer Kaplamaları" olduğu görülecektir (RCA=10,7). Bu ürün grubunun ilk dönem RCA değeri '7,29' iken, ikinci dönem önemli bir artış göstererek '14,58'e yükselmiştir. Bunun anlamı, Türkiye bu ürün grubundaki rekabet üstünlüğünü ikinci dönem itibariyle önemli oranda arttırmıştır.

Türkiye'nin ikinci en yüksek RCA değeri ise, 658 kodlu "Dokumaya Elverişli Maddelerden diğer Hazır Eşya ve Takımlar" ürün grubudur (RCA=8,85). Bu mal grubunun ilk dönem '12,07' olan RCA değerinin, ikinci dönem '5,72'ye kadar gerilediği görülmektedir. Bu ise, Türkiye'nin bu ürün grubundaki ilk dönem itibariyle sahip olduğu üstünlüğün, ikinci dönem önemli oranda gerilediğini göstermektedir.

Tabloda bazı ürün gruplarının RCA değerlerindeki ikinci dönem düşüşler dikkati çekmektedir. Her ne kadar Türkiye, hala bu mal gruplarında güçlü üstünlüğe sahip olsa da eğer ileriki dönemlerde önlem alınmazsa, ilk aşamada güçlü üstünlüğünü daha sonra ise rekabet avantajını kaybetme riski ile karşı karşıya kalabilir. Örneğin 761 ve 843 kodlu ürün grupları, ilk dönemde güçlü üstün konumda iken, ikinci dönem orta derece üstünlüğe gerilemişlerdir.

Tablo 2. Türkiye'nin İmalat Sanayi İhracatında Güçlü Üstünlüğe Sahip Olduğu Ürün Grupları

SITC Ürün Grupları	1996-2005	2006-2015	Uyg. ort.	Üstünlük
659 - Halılar ve diğer Yer Kaplamaları	7,29	14,58	10,70	<i>Güçlü üstünlük</i>
658 - Dokumaya Elverişli Maddelerden diğer Hazır Eşya ve Takımlar	12,07	5,72	8,85	<i>Güçlü üstünlük</i>
676 - Demir veya Çelikten (Alaşımli, Alaşımısız) Filmaşın, Çubuk ve Profiller	6,27	11,16	8,73	<i>Güçlü üstünlük</i>
844 - Kadın/Kız Çocuklar İçin Örme Giyim Eşyası	12,05	5,37	8,37	<i>Güçlü üstünlük</i>
661 - Kireç, Çimento, Tabii Taşlar, Asfalt ile Bunlardan Eşya	7,17	8,63	7,91	<i>Güçlü üstünlük</i>
845 - Örölmüş Olsun Olmasın diğer Giyim Eşyası	9,34	5,17	7,16	<i>Güçlü üstünlük</i>
812 - Demir, Çelik ve Seramikten Radyatörler (Elektriksiz) Lavabolar, Küvetler, Musluk Taşları	5,06	7,68	6,39	<i>Güçlü üstünlük</i>
842 - Kadın/Kız Çocuklar İçin Örölmemiş Giyim Eşyası ve Aksesuarları	7,62	4,98	6,29	<i>Güçlü üstünlük</i>
846 - Giyim Eşyası İç Aksesuar ve Giyim Eşyası Parçaları (Çorap, Mendil, Eldiven vb.)	5,98	5,40	5,69	<i>Güçlü üstünlük</i>
656 - Kurdeleler, Etiketler, Armalar, Tüller vb.	6,19	4,68	5,39	<i>Güçlü üstünlük</i>
583 - Plastikten Monofil, Çubuk, Profiller-Enine Kesiti 1mm'yi Geçen	2,11	7,86	4,95	<i>Güçlü üstünlük</i>
672 - Demir veya Çelikten Külçe ve Diğer İlk Şekillerde Yarı Mamuller	5,80	4,07	4,94	<i>Güçlü üstünlük</i>
693 - Alüminyum, Bakır veya Demir Çelikten Teller, Halatlar, Kablolar, Mensucat	4,19	5,11	4,63	<i>Güçlü üstünlük</i>
761 - Televizyon Alıcıları (Kombine Olsun Olmasın)	6,43	2,94	4,62	<i>Güçlü üstünlük</i>
841 - Erkek/Erkek Çocuklar İçin Örölmemiş Giyim Eşyası ve Aksesuarlar	5,02	4,15	4,61	<i>Güçlü üstünlük</i>
653 - Sentetik veya Suni Flamentler ve Devamsız Liflerden Mensucat	4,14	4,96	4,58	<i>Güçlü üstünlük</i>
655 - Örme Mensucat	3,06	6,07	4,55	<i>Güçlü üstünlük</i>
652 - Pamuklu Mensucat	4,21	4,73	4,47	<i>Güçlü üstünlük</i>
843 - Erkek/Erkek Çocuklar İçin Örme Giyim Eşyası	5,49	2,95	4,04	<i>Güçlü üstünlük</i>

Tablo 3'te ise, Türkiye'nin rekabet avantajına sahip olduğu 57 ürün grubundan, orta derece üstünlüğe sahip olduğu 18 ürün grubu gösterilmiştir. Uygun ortalama RCA değerlerine göre sıralanan tabloda, en yüksek RCA değeri 651 kodlu "Tekstil İplikleri" ürün grubuna aittir (RCA=3,99). İlk dönem güçlü üstünlüğün söz konusu olduğu bu ürün grubunun RCA değeri ikinci dönem itibari ile gerilemeye başlamıştır. Aksine, ikinci en yüksek RCA değerine sahip 532 kodlu "Debagatta Kullanılan Boyayıcı Hülasalar ve Sentetik Boyama Müstahzarlar" mal grubu ise, ilk dönem orta derece üstünlüğe sahip iken, ikinci dönem güçlü üstünlüğe doğru geçiş yapmıştır.

Tabloda bazı dikkat çekici sonuçlar da söz konusudur. Örneğin, 581 kodlu “Plastikten Tüpler, Borular, Hortumlar; Conta, Dirsek, Rakor vb.” mal grubu, ilk dönem zayıf üstünlüğe sahip iken, ikinci dönem önemli bir sıçrayış göstererek güçlü üstünlüğe yükselmiştir. Buna karşın, 848 kodlu “Tekstil Dışında Kalan Giyim Eşyası, Şapka vs.” mal grubu ise, ilk dönem güçlü üstün bir konumda iken, ikinci dönem keskin bir düşüşle zayıf üstünlüğe gerilemiştir. Keza, bu da daha önceki tabloda RCA düşüşleri için vurgulanan, Türkiye’nin dikkate alınması gereken hususlardan biridir.

Tablo 3. Türkiye’nin İmalat Sanayi İhracatında Orta Derece Üstünlüğe Sahip Olduğu Ürün Grupları

SITC Ürün Grupları	1996-2005	2006-2015	Uyg. Ort.	Üstünlük
651 - Tekstil İplikleri	4.30	3.76	3.99	<i>Orta derece üstünlük</i>
532 - Debagatta Kullanılan Boyayıcı Hülasalar ve Sentetik Boyama Müstahzarlar	3.04	4.71	3.88	<i>Orta derece üstünlük</i>
775 - Evlerde Kullanılan Elektrikli veya Elektriksiz Diğer Makinalar	2.71	4.61	3.69	<i>Orta derece üstünlük</i>
662 - Silisli Fosil Unları Ve Benzerlerinden Eşya, Tuğla, Kiremit, Karolar vb. Eşya	4.14	3.18	3.65	<i>Orta derece üstünlük</i>
783 - Başka Yerde Belirtilmeyen Motorlu Karayolu Taşıtları	3.55	3.81	3.65	<i>Orta derece üstünlük</i>
848 - Tekstil Dışında Kalan Giyim Eşyası, Şapka vs.	5.11	1.92	3.47	<i>Orta derece üstünlük</i>
665 - Züccaciye, Cam Eşya	4.06	2.66	3.31	<i>Orta derece üstünlük</i>
897 - Kıymetli, Yarı Kıymetli, Kaplama Metallerden Kuyumcu ve Mücevherci Eşyası	3.21	3.09	3.19	<i>Orta derece üstünlük</i>
697 - Adi Metallerden Ev İşlerinde Kullanılan Eşya ve Aksam	2.91	3.16	3.04	<i>Orta derece üstünlük</i>
554 - Sabunlar, Temizleme, Cilalama Ürünleri	3.78	2.48	3.03	<i>Orta derece üstünlük</i>
581 - Plastikten Tüpler, Borular, Hortumlar; Conta, Dirsek, Rakor vb.	1.60	4.30	2.98	<i>Orta derece üstünlük</i>
782 - Eşya Taşımaya Mahsus Motorlu Taşıtlar	1.54	4.13	2.87	<i>Orta derece üstünlük</i>
613 - Tabaklanmış, Aprelenmiş, Bütün Halinde Kürkler	1.65	3.88	2.67	<i>Orta derece üstünlük</i>
811 - Prefabrik Yapılar	1.81	3.41	2.61	<i>Orta derece üstünlük</i>
691 - Demir, Çelik Veya Alüminyumdan İnşaat ve İnşaat Aksamı	2.01	3.16	2.60	<i>Orta derece üstünlük</i>
733 - Metalleri Dövme, Çekiçleme veya Kalıpta Dövme Suretiyle İşlemeye Mahsus Takım Tezgahları	1.69	3.16	2.45	<i>Orta derece üstünlük</i>
679 - Demir veya Çelikten İnce, Kalın Borular ve İçi Boş Profiller, Boru Bağlantı Parçaları	2.51	2.36	2.39	<i>Orta derece üstünlük</i>
773 - Elektrik Dağıtım Donanımı (Teller, Kablolar, İzalötörler, Bağlantı Parçaları)	2.12	2.48	2.31	<i>Orta derece üstünlük</i>

Tablo 4’te, Türkiye’nin imalat sanayi ürün grupları ihracatında rekabet avantajına sahip olduğu 57 mal grubundan, zayıf üstünlüğe sahip olduğu 20 ürün grubu, uygun ortalama RCA değerlerine göre büyükten küçüğe sıralanmıştır. Buna göre Türkiye’nin, bu

sınıflandırmadaki en yüksek RCA değeri, '1,97' ile "Gıda İşleme Makinaları" mal grubuna aittir. İlk dönem '1,68' RCA değeri ile zayıf üstün konumda bulunan bu ürün grubu, ikinci dönem önemli bir artış göstererek (RCA=2,28), orta derece üstünlüğe yükselmiştir. Buna karşın, '1,95' RCA değeri ile ikinci sırada bulunan 625 kodlu "Kauçuktan İç ve Dış Lastikler (Yeni/Eski)" mal grubu, ilk dönem '2,19' RCA değeri ile orta derece üstünlüğe sahip iken, ikinci dönem bu değer '1,75' RCA değeri ile zayıf üstünlüğe gerilemiştir.

Tabloda bazı dikkat çeken sonuçlar da söz konusudur. Örneğin, ilk dönem dezavantajlı konumda bulunan 642, 722, 893, 582 ve benzer diğer mal grupları, ikinci dönem itibariyle avantajlı konuma gelmişlerdir. Bunlardan, özellikle, 642 kodlu "Kâğıt, Kâğıt Hamuru, Karton ve Selülozik Liflerden Mamul Eşya" ürün grubundaki değişim dikkat çekmektedir. İlk dönem '0,99' RCA değeri ile dezavantajlı konumda bulunan bu mal grubu, ikinci dönem önemli bir artış göstererek '2,16' RCA değeri ile orta derece üstünlüğe yükselmiştir.

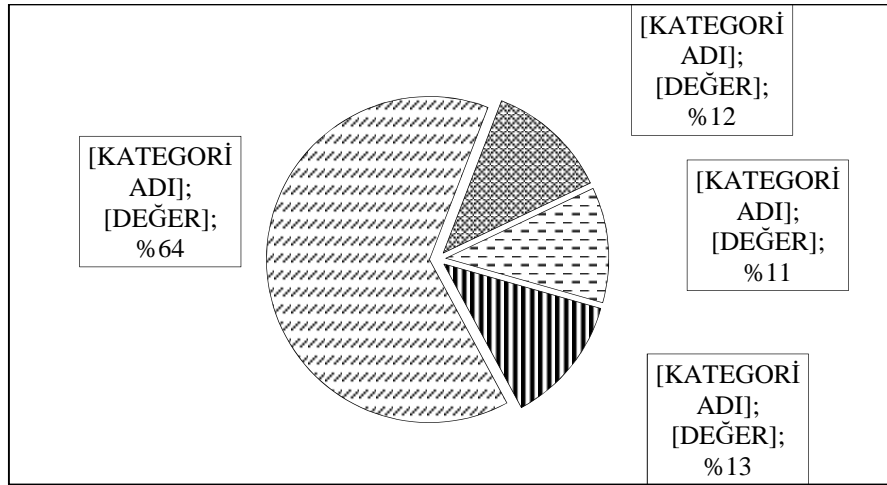
Bu gruplandırmaya, rekabet avantajı/dezavantajı sınırında olduğundan, ayrıca önem verilmesi gerekmektedir. Çünkü bu ürün gruplarının desteklenmesi, ürün gruplarındaki mevcut üstünlüğü korurken/arttırırken, desteklenmemesi ise söz konusu ürün gruplarının dezavantajlı bir konuma gerileyeceği anlamına gelmektedir. Buna, yukarıda da saydığımız, ilk dönemki dezavantajlı konumdan, avantajlı konuma yükselişler örnek olarak gösterilebilir.

Tablo 4. Türkiye'nin İmalat Sanayi İhracatında Zayıf Üstünlüğe Sahip Olduğu Ürün Grupları

SITC Ürün Grupları	1996-2005	2006-2015	Uyg. Ort.	Üstünlük
727 - Gıda İşleme Makinaları	1,68	2,28	1,97	Zayıf üstünlük
625 - Kauçuktan İç ve Dış Lastikler (Yeni/Eski)	2,19	1,75	1,95	Zayıf üstünlük
654 - Dokumaya Elverişli Diğer Maddelerden Dokunmuş Mensucat (İpek, Yün, Keten vb.)	1,94	1,82	1,86	Zayıf üstünlük
692 - Demir Çelik Veya Alüminyumdan Depo, Sarnıç, vb. Kaplar	1,25	2,45	1,86	Zayıf üstünlük
621 - Kauçuk Ve Kauçuktan Eşya	1,25	2,34	1,80	Zayıf üstünlük
629 - Kauçuktan diğer Eşya (Hijyenik, Eczacılık Ürünleri, Taşıyıcı Kolonlar)	1,12	2,39	1,77	Zayıf üstünlük
657 - Özel İplikler ve Dokunmamış Mensucat	1,62	1,76	1,69	Zayıf üstünlük
642 - Kağıt, Kağıt Hamuru, Karton ve Selülozik Liflerden Mamul Eşya	0,99	2,16	1,57	Zayıf üstünlük
891 - Ateşli Harp Silahları Ve Malzemeleri	1,15	1,81	1,48	Zayıf üstünlük
664 - Cam	1,40	1,33	1,37	Zayıf üstünlük
678 - Demir veya Çelikten Teller	1,06	1,66	1,34	Zayıf üstünlük
722 - Traktörler	0,98	1,55	1,26	Zayıf üstünlük
793 - Gemiler ve Suda Yüzen Taşıtlar	1,13	1,37	1,23	Zayıf üstünlük
893 - Plastikten Mamul Eşya	0,86	1,38	1,12	Zayıf üstünlük
582 - Plastiklerden Levhalar, Filmler, Yapraklar, Plakalar	0,85	1,38	1,10	Zayıf üstünlük
666 - Çanak-Çömlek	0,91	1,27	1,09	Zayıf üstünlük
699 - Diğer Adi Metallerden Eşya (Kilit, Zincir, Yay, Fermuar, Dikiş, Nakış Aletleri vb.)	0,74	1,45	1,09	Zayıf üstünlük
713 - Motorlar ve Aksamı	0,84	1,27	1,07	Zayıf üstünlük
821 - Mobilya, Aksam ve Parçaları	0,66	1,36	1,01	Zayıf üstünlük
673 - Demir veya Alaşimsız Çelikten Kaplanmamış Yassı Hammadde Mamulleri	0,57	1,43	1,00	Zayıf üstünlük

Buraya kadar, Türkiye'nin imalat sanayi ürünlerinin, SITC Rev.3, 3 dijital sınıflandırmaya göre, rekabet güçlerinin analizi yapılmış ve sonuçlar üstünlükler de dikkate alınarak ayrı ayrı tablolarda gösterilmiştir. Genel olarak sonuçları Şekil 1 üzerinden değerlendirmek gerekirse, Türkiye, 157 imalat sanayi mal grubu ihracatından, 57'sinde rekabet avantajına, 100'ünde ise rekabet dezavantajına sahip konumdadır. Türkiye'nin rekabet avantajına sahip olduğu bu mal gruplarının dağılımı, 19'u güçlü üstünlük (%12), 18'i orta derece üstünlük (%11) ve 20'si de zayıf üstünlük (%13) şeklindedir.

Şekil 1. Türkiye'nin İmalat Sanayi Ürün Gruplarındaki Avantaj/Dezavantaj Dağılımı

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın temel konusunu, Türkiye'nin imalat sanayi ürün gruplarındaki küresel rekabet gücünün, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük yöntemi ile belirlenmesi oluşturmaktadır. Bu amaca yönelik olarak, Comtrade veri tabanından SITC Rev.3, 3 dijit sınıflandırmadaki 157 ürün grubuna ait ihracat verileri alınmış ve her bir ürün grubu için RCA katsayıları Vollrath İndeksi kullanılarak hesaplanmıştır. Analiz sonuçlarına göre; Türkiye'nin 157 imalat sanayi ürün grubu ihracatından 57'sinde rekabet avantajına, 100'ünde ise rekabet dezavantajına sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin rekabet avantajına sahip olduğu 57 ürün grubundan 19'unda güçlü üstünlüğe, 18'inde orta derece üstünlüğe ve 20'sinde ise zayıf üstünlüğe sahip konumda olduğu ortaya konulmuştur.

Türkiye'nin güçlü üstünlüğe sahip olduğu 19 mal grubundan, en yüksek RCA değeri '10,7' ile 659 kodlu "Halılar ve diğer Yer Kaplamaları" ürün grubuna aittir. Bu mal grubunun ilk dönem RCA değeri '7,29' iken, ikinci dönem önemli bir artış göstererek '14,58'e yükselmiştir. Bunun anlamı, Türkiye bu ürün grubundaki rekabet üstünlüğünü ikinci dönem itibariyle önemli oranda arttırmıştır. Türkiye'nin orta derece üstünlüğe sahip olduğu 18 ürün grubundan en yüksek RCA değeri ise 651 kodlu "Tekstil İplikleri" ürün grubuna aittir (RCA=3,99). İlk dönem güçlü üstünlüğün söz konusu olduğu bu ürün grubunun RCA değeri, ikinci dönem itibari ile gerilemeye başlamıştır. Türkiye'nin zayıf üstünlüğe sahip olduğu 20 ürün grubundan, en yüksek RCA değerine sahip mal grubu, '1,97' ile "Gıda İşleme Makinaları" ürün grubudur. İlk dönem '1,68' RCA değeri ile zayıf üstün konumda bulunan bu ürün grubu, ikinci dönem önemli bir artış göstererek (RCA=2,28), orta derece üstünlüğe yükselmiştir.

Bununla birlikte, tablolarda bazı RCA değerlerinde ikinci dönem düşüşler söz konusudur. Türkiye, her ne kadar bu mal gruplarında uygun ortalamaya göre rekabet avantajına sahip olsa da eğer ileriki dönemler için önlem almazsa, rekabet avantajını kaybetme riski ile karşı karşıya kalabilir. Örneğin 761 ve 843 kodlu ürün grupları, ilk dönemde güçlü üstün konumda iken, ikinci dönem orta derece üstünlüğe gerilemişlerdir. Aynı şekilde, 848 kodlu "Tekstil Dışında Kalan Giyim Eşyası, Şapka vs." mal grubunda Türkiye, ilk dönem güçlü üstün bir konumda iken, ikinci dönem keskin bir düşüşle zayıf üstünlüğe gerilemiştir. Benzer olay zayıf üstün bir konumda olan mal grupları için de geçerlidir. Bu sınıflandırma, rekabet avantajı/dezavantajı sınırında olduğundan ayrıca önemlidir. Çünkü

zayıf üstünlüğün söz konusu olduğu mal gruplarının desteklenmesi, bu ürün gruplarındaki mevcut üstünlüğü koruyacağı/arttıracığı, desteklenmemesi ise söz konusu ürün gruplarında ülkenin dezavantajlı bir konuma gerileyeceği anlamına gelir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin imalat sanayi ihracatının, toplam ihracat içindeki payı da dikkate alındığında (2015 yılı, %74,7), Türkiye, imalat sanayi ürün gruplarında rekabet avantajının olduğu tüm mal gruplarındaki üstünlüğünü korumalı ve ileriki dönemler için bunu sürdürmeye çalışmalıdır. Bu noktada Türkiye, özellikle, yatırımlara, istihdama ve sanayi kesimine uygulanan destekleri arttırmalı ve doğrudan yabancı yatırımlar için kendini daha cazip hale getirecek politikaları devreye sokmalıdır. Bununla birlikte, Türkiye'nin bu kategorideki rekabet gücünü arttırabilmesi/sürdürebilmesi için emeğin verimliliğini arttırarak, ihracat yapısını araştırma bazlı mallara doğru kaydırması, yani sanayide Ar-Ge bazlı yapısal dönüşümler uygulaması gerekmektedir.

Tablolarda da görüldüğü gibi, özellikle ikinci dönem RCA katsayılarındaki düşüşler dikkate alındığında, konunun önemi daha çok ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Türkiye, uzun vadeli ve planlı bir şekilde, üstünlüğe sahip olduğu imalat sanayi ürün gruplarını, uygun ticaret, ihracat ya da teşvik politikaları ile desteklemelidir. Bunun yanı sıra, üretim ve ihracat üzerindeki maliyetleri azaltıcı vergi düzenlemelerine gitmeli ve özellikle ara malı ve girdi maliyetleri konusunda politikalar üretmelidir. Benzer şekilde Türkiye'nin, Ar-Ge yatırımlarının arttırılmasına, üniversite-sanayi iş birliğinin sağlanmasına ve markalaşma gibi konulara da ayrıca önem ve destek vermesi gerekmektedir.

NOTLAR:

¹ Revealed Comparative Advantage (RCA): Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük.

² Standard International Trade Classification (SITC): Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması. <https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=14>, ET:10.05.2017.

³ Not: Veriler, Comtrade veri tabanından üç ayrı zaman diliminde elde edilmiştir. <https://comtrade.un.org/> (ET:10.10.2014 / 15.11.2015 / 10.05.2017).

KAYNAKÇA

- Aydoğanoglu, E. (2011). “Emek Sürecinin Dönüşümü”. Kültür Sanat - Sen Yayınları, No:5. Ankara.
- Balassa, B. & Noland, M. (1989). “‘Revealed’ Comparative Advantage in Japan and the United States”, *Journal of International Economic Integration*, 4(2):8-22.
- Balassa, B. (1965). “Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage”. The Manchester School of Economic and Social Studies. 33(2):99-123.
- Bojnec, Š. & Fertő, I. (2006). “Does Comparative Advantages in Agri-Food Trade Matter for Multifunctional Rural Development: The Case of Hungary and Slovenia”. *Journal of Central European Agriculture*. 7(3):583-586.
- Comtrade, United Nations Comtrade Database, <https://comtrade.un.org/> (ET:10.10.2014 / 15.11.2015 / 10.05.2017).
- Çaşkurlu, S. İ. (2007). “Uluslararası İşbölümü, Teknoloji ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Çolak, A. B. (2017). “Türkiye’nin Dış Ticaret Rekabet Gücünün Değerlendirilmesi: İmalat Sanayi Üzerine Bir Analiz”. *Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi*. Şubat-2017. 29(338):34-39.
- Dedeoğlu, S. (2000). “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği”. *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 86. s.139-170.
- Eroğlu, Ö. & Özdamar, G. (2005). “Türk İmalat Sanayinin Rekabet Gücü ve Beyaz Eşya Sektörü Üzerine Bir İnceleme”. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(2):1-22.
- Fronberg, K. & Hartmann, M. (1997). “Comparing Measures of Competitiveness”. Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe. Discussion Paper No: 2, 1997.
- Hinlopen, J. & Marrewijk, C. V. (2001). “On the empirical distribution of the Balassa index”. *Review of World Economics / Weltwirtschaftliches Archiv* 137, pp.1-35.
- Khatibi, A. (2008). “Kazakhstan’s Revealed Comparative Advantage Vis-À-Vis the EU-27”. European Centre for International Political Economy (ECIPE). Working Paper, No: 03/2008, pp.1-12.
- Köse, A. H. & Öncü, A. (2000). “İşgücü Piyasaları ve Uluslararası İş Bölümünde Uzmanlaşmanın Mekânsal Boyutları: 1980 Sonrası Dönemde Türkiye İmalat Sanayii”. *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 86. s.72-90.
- Kösekahyaoğlu L. ve Özdamar, G. (2009). “Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Türk İmalat Sanayinin Rekabet Gücündeki Değişimler”. Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 14(1):17-30.
- Li, K-W. & Bender, S. (2002). “The Gain and Loss in Export Advantage Among World Regions”. International Economic and Finance Association. UK Chapter, London. November 2002.

- Nesterenko, O. (2006). “Competitiveness of Ukrainian Products”. Master of Arts in Economics, National University ‘Kyiv-Mohyla Academy’. Economics Education and Research Consortium Master’s Program in Economics. pp.1-49.
- Şahin, D. (2016). “İmalat Sanayinde Rekabet Gücünün Ölçümü: Türkiye ve BRIC Ülkeleri Örneği”. Ege Akademik Bakış Dergisi. 16(4):709-718.
- Sharma, A. & Dietrich, M. (2004). “The Indian Economy Since Liberalisation: The Structure and Composition of Exports and Industrial Transformation (1980–2000)”. Sheffield Economic Research Paper Series, SERP Number: 2004004, May 2004, pp.1-38.
- SITC, Standard International Trade Classification. <https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=14>, (ET:10.05.2017).
- Suner Karakülah, A. (2015). “Biyostatistik: Merkezi Eğilim ve Değişim Ölçüleri”, http://biyoistatistik.med.ege.edu.tr/Dersler/Biyostatistik/3.%20Merkezi%20Egilim%20ve%20Degisim%20Olculeri_AS.pdf, (ET: 05.12.2015).
- TCMB, (2015). “Beklenti Anketi’ne İlişkin Yöntemsel Açıklama”. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, İstatistik Genel Genel Müdürlüğü, Reel Sektör Verileri Müdürlüğü. <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/b96a77dd-6e78-41ae902a-359d647d286d/BA-YontemselAciklama.pdf?MOD=AJPERES&CA-CHEID=b96a77dd-6e78-41ae-902a-359d647d286d>, (ET:05.12.2015).
- Vollrath, T. L. (1991). “A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage”. *Weltwirtschaftliches Archiv*, Bd. 127, H. 2 (1991). pp.265-280.
- Wolff, E. (2000). “Has Canada Specialized in the Wrong Manufacturing Industries?”. CSLS Conference on the Canada – U.S. Manufacturing Productivity Gap, January 21-22, Ottawa, Ontario.
- Yeldan, E. (2009). “Neoliberal Küreselleşmenin Yapılandırılması ve Uluslararası Yeni İşbölümü”. *Toplum ve Hekim Dergisi*. 24(1):11-14.
- Yunus, M. M. - Mohamed, Z. - Mahyideen, J. M. and Saidon, R. (2010). “Revealed Comparative Advantage of Malaysian Manufacturing: Malaysia and Singapore”. In *Proceedings of Fifth Malaysian National Economic Conference. Prociding PERKEM V, JILID-1*, pp.278-288.
- Yurtoğlu, H. (2006). “Uluslararası İşbölümü, Mekânsal Yapılanma, Türkiye’de İmalat Sanayii”. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

EK 1. SITC Rev.3, 3 Dijit Sınıflandırmaya göre İmalat Sanayi Ürün Grupları

1	511 - Hidrokarbonlar ve Türevleri
2	512 - Alkoller, Fenoller, Fenol-Alkoller vb. Türevleri
3	513 - Karboksilik Asitler ve Türevleri
4	514 - Azot Fonksiyonlu Bileşikler
5	515 - Organo-İnorganik, Heterosiklik Bileşikler, Nükleik Asitler
6	516 - Diğer Organik Kimyasal Maddeler
7	522 - İnorganik Kimyasal Elementler, Asitler, Bileşikler, Metallerin Asit, Hidroksit ve Peroksitleri
8	523 - Diğer İnorganik Kimyasal Maddeler
9	524 - Oksi ve Peroksi Metalik Asitlerin Tuzları, Kıymetli Metallerin Bileşikleri
10	525 - Radyoaktif Elemanlar ve Bileşikleri, Bunları İçeren Karışım ve Atıklar
11	531 - Sentetik Organik Boyayıcı Maddeler
12	532 - Debagatta Kullanılan Boyayıcı Hülasalar ve Sentetik Boyama Müstahzarlar
13	533 - Pigmentler, Vernikler, Boyalar
14	541 - Eczacılık ve Eczacılık Ürünleri
15	542 - İlaçlar
16	551 - Uçucu Yağlar Rezinoitler
17	553 - Parfüm ve Kozmetik veya Tuvalet Müstahzarları
18	554 - Sabunlar, Temizleme, Cilalama Ürünleri
19	562 - Mineral Kimyasal Gübreler (272.Grubun Dışındakiler)
20	571 - Etilen Polimerleri (İlk Şekillerde)
21	572 - Stiren Polimerleri (İlk Şekillerde)
22	573 - Vinil Klorür veya Halojenli Diğer Olefin Polimerleri (İlk Şekilde)
23	574 - Poliasetaller ve Diğer Polieterler ve Epoksi Reçineler (İlk Şekillerde)
24	575 - Diğer Plastikler (İlk Şekillerde)
25	579 - Plastikten Döküntü, Kalıntı ve Hurdalar
26	581 - Plastikten Tüpler, Borular, Hortumlar; Conta, Dirsek, Rakor vb
27	582 - Plastiklerden Levhalar, Filmler, Yapraklar, Plakalar
28	583 - Plastikten Monofil, Çubuk, Profiller-Enine Kesiti İmmiy Geçen
29	591 - Haşarat Öldürücüler ve Zararlı Bitkileri Yok Ediciler
30	592 - Nişasta, İnülin, Buğday Gluteni, Albüminler, Yapıştırıcı ve Tutkallar
31	593 - Patlayıcı Maddeler, Fitiller ve Fişekler
32	597 - Ateşlemeyi Önleyici Müstahzarlar, Çözücü Müstahzarlar, Yağlama Müstahzarları
33	598 - Diğer Kimya Sanayi Ürünleri
34	611 - İşlenmiş Deri ve Köseleler
35	612 - Deri ve Köseleden Mamul Eşya (Makina, Mekanik İşlerde Kullanılan Saraciye Eşyası)
36	613 - Dabaklanmış, Aprelenmiş, Bütün Halinde Kürkler
37	621 - Kauçuk ve Kauçuktan Eşya
38	625 - Kauçuktan İç ve Dış Lastikler (Yeni/Eski)
39	629 - Kauçuktan Diğer Eşya (Hijyenik, Eczacılık Ürünleri, Taşıyıcı Kolonlar)
40	633 - Mantardan Eşya
41	634 - Kaplamalık Ağaçlar, Levhalar, Kontrplak, Sırık, Kazık vs. İle Ağaç Yünü
42	635 - Ağaçtan Muhafazalar, Kutu, Kafes Sandık, vs. İle İnşaat ve Marangozluk Mamulleri
43	641 - Kağıt ve Karton
44	642 - Kağıt, Kağıt Hamuru, Karton ve Selülozik Liflerden Mamul Eşya
45	651 - Tekstil İplikleri
46	652 - Pamuklu Mensucat
47	653 - Sentetik veya Suni Flamentler ve Devamsız Liflerden Mensucat
48	654 - Dokumaya Elverişli Diğer Maddelerden Dokunmuş Mensucat (İpek, Yün, Keten vb.)
49	655 - Örne Mensucat

50	656 - Kurdeleler, Etiketler, Armalar, Tüller vb.
51	657 - Özel İplikler ve Dokunmamış Mensucat
52	658 - Dokumaya Elverişli Maddelerden Diğer Hazır Eşya ve Takımlar
53	659 - Halılar ve Diğer Yer Kaplamaları
54	661 - Kireç, Çimento, Tabii Taşlar, Asfalt İle Bunlardan Eşya
55	662 - Silisli Fosil Unları ve Benzerlerinden Eşya, Tuğla, Kiremit, Karolar vb. Eşya
56	663 - Mineral Maddelerden Mamul Diğer Eşya ve Cihazlar
57	664 - Cam
58	665 - Züccaciye, Cam Eşya
59	666 - Çanak-Çömlek
60	671 - Dökme ve Aynalı Demir, Ferro Alyajlar
61	672 - Demir veya Çelikten Külçe ve Diğer İlk Şekillerde Yarı Mamuller
62	673 - Demir veya Alaşımız Çelikten Kaplanmamış Yassı Hadde Mamulleri
63	674 - Demir veya Alaşımız Çelikten Kaplanmış Yassı Hadde Mamulleri
64	675 - Paslanmaz veya Alaşımız Çelikten Yassı Hadde Mamulleri
65	676 - Demir veya Çelikten (Alaşımız, Alaşımız) Filmaşın, Çubuk ve Profiller
66	677 - Demir veya Çelikten Demiryolu ve Tramvay Hattı Malzemesi
67	678 - Demir veya Çelikten Teller
68	679 - Demir veya Çelikten İnce, Kalın Borular ve İçi Boş Profiller, Boru Bağlantı Parçaları
69	691 - Demir, Çelik veya Alüminyumdan İnşaat ve İnşaat Aksamı
70	692 - Demir Çelik veya Alüminyumdan Depo, Sarnıç, vb. Kaplar
71	693 - Alüminyum, Bakır veya Demir Çelikten Teller, Halatlar, Kablolar, Mensucat
72	694 - Bakır, Alüminyum, Demir veya Çelikten Çivi, Vida, Pim, Rondela vb. Eşya
73	695 - El Aletleri ve Makineler İçin Aletler
74	696 - Bıçakçı Eşyası ve Sofra Takımları, Bunların Aksam ve Parçaları
75	697 - Adi Metallerden Ev İşlerinde Kullanılan Eşya ve Aksam
76	699 - Diğer Adi Metallerden Eşya (Kilit, Zincir, Yay, Fermuar, Dikiş, Nakış Aletleri vb.)
77	711 - Buhar Kazanları, Kızgın Su Kazanları ve Aksamı
78	712 - Buhar Türbinleri İle Aksam ve Parçaları
79	713 - Motorlar ve Aksamı
80	714 - Turbo jetler, Tepkili Motorlar, Diğer Gaz Türbinleri vb. Aksamı
81	716 - Elektrik Motorları ve Jeneratörler İle Bunların Aksam ve Parçaları
82	718 - Diğer Güç Motorları (Su Tribünleri, Su Çarkları, Nükleer Reaktörler, Işınlanmış Yakıt Elemanları)
83	721 - Tarımsal Makinalar (Traktörler Hariç) ve Aksam Parçaları
84	722 - Traktörler
85	723 - Toprağın Tesviyesi, Cevherleri Taşıma, Yayılması, Kar Küreyicileri vb.
86	724 - Tekstil, Çamaşır Yıkama ve Kurutma, Ütüleme Makina ve Aksam ve Parçaları
87	725 - Kağıt Hamuru, Kağıt/Karton İmaline, İşlenmesine Mahsus Makina ve Cihazlar
88	726 - Matbaacılıkta Kullanılan Makinalar
89	727 - Gıda İşleme Makinaları
90	728 - Diğer Makinalar ve Cihazlar İle Aksam Parçaları
91	731 - Takım Tezgâhları (Torna Tezgâhları, Planya, Vergel, Yiv Açma, Dişli Açma vb. Makinalar)
92	733 - Metalleri Dövme, Çekiçleme veya Kalıpta Dövme Suretiyle İşlemeye Mahsus Takım Tezgâhları
93	735 - Alet Tutucular İle 731 ve 733 Gruplarındaki Makinaların Aksam ve Parçalar
94	737 - Tav Ocakları, Döküm Potaları, Hadde Lehim, Hadde Makinaları
95	741 - Isıtıcı ve Soğutucu Ekipmanları, Bunların Aksam ve Parçaları
96	742 - Sıvılar İçin Pompalar, Sıvı Elevatörleri İle Bunların Aksam, Parçaları
97	743 - Diğer Pompalar, Fanlar, Santrifujler, Filtre Makine ve Cihazları
98	744 - Forkliftler, Diğer Yük Arabaları ve Kaldıraçlar, Asansörler
99	745 - Elektrikli Olmayan Diğer Makine ve El Aletleri vb. Aksam Parçaları

100	746 - Her Nevi Rulmanlar
101	747 - Borular, Kanallar, Depolar İçin Musluklar, Valfler vb. Cihazlar
102	748 - Transmisyon Milleri ve Kranklar
103	749 - Döküm Plakaları ve Modelleri, Kalıplar, Contalar
104	751 - Büro Makinaları (Yazı, Hesap, Fotokopi)
105	752 - Otomatik Bilgi İşlem Makineleri vb. Ait Birimler
106	759 - Büro ve Bilgi İşlem Makinalarının Aksam ve Parçaları
107	761 - Televizyon Alıcıları (Kombine Olsun Olmasın)
108	762 - Telsiz Telefon, Telsiz Telgraf ve Radyo Yayınları İçin Alıcı Cihazlar
109	763 - Plak Döndürücüler, Pikaplar, Kaset Çalarlar, Video Kayıt ve Gösterme Cihazları
110	764 - Telli Telefon ve Telgraf Cihazları, Telsiz Telefon Telgraf Cihazları vb. Aksamı
111	771 - Elektrikli Güç Makinaları (716 Hariç) (Transformatörler, Statik Konvertörler, Endüktörler)
112	772 - Elektrik Devreleri, Rezistanslar vb. Aksam ve Parçaları
113	773 - Elektrik Dağıtım Donanımı (Teller, Kablolar, İzalötörler, Bağlantı Parçaları)
114	774 - Elektro Teşhis Cihazları (X Işınlı, Alfa, Beta, ve Gama Işınlı Cihazlar)
115	775 - Evlerde Kullanılan Elektrikli veya Elektriksiz Diğer Makinalar
116	776 - Katot Işınlı Tüpler, Yarı İletken Tertibat; Elektrik Devreleri
117	778 - Elektrikli Makinaların Aksam ve Parçaları
118	781 - Motorlu Yolcu Taşıtları (Binek Otomobilleri vb.)
119	782 - Eşya Taşımaya Mahsus Motorlu Taşıtlar
120	783 - Başka Yerde Belirtilmeyen Motorlu Karayolu Taşıtları
121	784 - Motorlu Taşıtların Aksam ve Parçaları İle Şase ve Karoserleri
122	785 - Motosikletler, Bisikletler, Sakatlar İçin Koltuklar vb. Aksam Parçaları
123	786 - Römorklar ve Yarı Römorklar
124	791 - Demiryolu Taşıtları, Aksam ve Parçaları
125	792 - Hava Taşıtları, Uzay Araçları vb. Aksam, Parçaları
126	793 - Gemiler ve Suda Yüzen Taşıtlar
127	811 - Prefabrik Yapılar
128	812 - Demir, Çelik ve Seramikten Radyatörler (Elektriksiz) Lavabolar, Küvetler, Musluk Taşları
129	813 - Işıklı İsim Tabelaları ve Aksamı, Portatif Elektrik Lambaları
130	821 - Mobilya, Aksam ve Parçaları
131	831 - Sandıklar, Bavullar, Çantalar ve Kılıflar
132	841 - Erkek/Erkek Çocuklar İçin Örülmemiş Giyim Eşyası ve Aksesuarlar
133	842 - Kadın/Kız Çocuklar İçin Örülmemiş Giyim Eşyası ve Aksesuarları
134	843 - Erkek/Erkek Çocuklar İçin Örne Giyim Eşyası
135	844 - Kadın/Kız Çocuklar İçin Örne Giyim Eşyası
136	845 - Örülmüş Olsun Olmasın Diğer Giyim Eşyası
137	846 - Giyim Eşyası İç Aksesuar ve Giyim Eşyası Parçaları (Çorap, Mendil, Eldiven vb.)
138	848 - Tekstil Dışında Kalan Giyim Eşyası, Şapka vs.
139	851 - Ayakkabılar ve Aksamı
140	871 - Optik Aletler ve Aksamı
141	872 - Tıbbi Araç ve Gereçler
142	873 - Başka Yerde Sınıflandırılmamış Metreler ve Sayaçlar
143	874 - Ölçü, Kontrol, Ölçü, Ayar Alet ver Cihazlar, Bunların Aksam ve Parçaları
144	881 - Sinema ve Fotoğrafçılıkla İlgili Aletler
145	882 - Fotoğrafçılıkta Kullanılan Filmler, Kimyasal Müstahzarlar ve Kağıt, Karton vs.
146	883 - Sinemacılıkta Kullanılan Filmler
147	884 - Optik Cihazlar İle Aksam ve Parçaları
148	885 - Saatler
149	891 - Ateşli Harp Silahları ve Malzemeleri

150	892 - Basılmış Yayınlar
151	893 - Plastikten Mamul Eşya
152	894 - Çocuk Arabaları, Oyuncaklar, Spor Malzemeleri
153	895 - Büro Eşyası, Kırtasiye Malzemeleri
154	896 - Sanat ve Koleksiyon Eşyası, Antika Eşya
155	897 - Kıymetli, Yarı Kıymetli, Kaplama Metallerden Kuyumcu ve Mücevherci Eşyası
156	898 - Müzik Aletleri ve bunların Aksam ve Parçaları
157	899 - Başka Yerde Belirtilmemiş Çeşitli İşlenmiş Eşyalar

Kaynak: UNCTADSTAT, (2017). http://unctadstat.unctad.org/EN/Classifications/DimSicRev3Products_DsibSpecialGroupings_Hierarchy.pdf, (Erişim Tarihi: 10.05.2017).

EK 2. Türkiye'nin İmalat Sanayi İhracatında Dezavantaja Sahip Olduğu Ürün Grupları

SITC Ürün Grupları	1996-2005	2006-2015	Uyg. Ort.	Üstünlük
781 - Motorlu Yolcu Taşıtları (Binek Otomobilleri vb.)	0.60	1.36	0.99	Dezavantaj
786 - Römorklar ve Yarı Römorklar	0.99	1.03	0.97	Dezavantaj
771 - Elektrikli Güç Makinaları (716 Hariç) (Transformatörler, Statik Konvertörler, Endüktörler)	0.82	1.11	0.96	Dezavantaj
784 - Motorlu Taşıtların Aksam ve Parçaları İle Şase ve Karoserleri	0.68	1.18	0.94	Dezavantaj
634 - Kaplamalık Ağaçlar, Levhalar, Kontrplak, Sırık, Kazık Vs. İle Ağaç Yünü	0.43	1.41	0.91	Dezavantaj
741 - Isıtıcı Ve Soğutucu Ekipmanları, Bunların Aksam ve Parçaları	0.66	1.05	0.86	Dezavantaj
724 - Tekstil, Çamaşır Yıkama ve Kurutma, Ütüleme Makina Ve Aksam ve Parçaları	0.56	1.16	0.85	Dezavantaj
533 - Pigmentler, Vernikler, Boyalar	0.62	1.01	0.81	Dezavantaj
674 - Demir veya Alaşımız Çelikten Kaplanmış Yassı Hadde Mamulleri	0.63	0.93	0.78	Dezavantaj
813 - Işıklı İsim Tabelaları Ve Aksamı, Portatif Elektrik Lambaları	0.70	0.85	0.77	Dezavantaj
737 - Tav Ocakları, Döküm Potaları, Hadde Lehim, Hadde Makinaları	0.46	1.08	0.77	Dezavantaj
711 - Buhar Kazanları, Kızgın Su Kazanları Ve Aksamı	0.72	0.77	0.75	Dezavantaj
694 - Bakır, Alüminyum, Demir Veya Çelikten Çivi, Vida, Pim, Rondela vb. Eşya	0.59	0.91	0.74	Dezavantaj
671 - Dökme ve Aynalı Demir, Ferro Alyajlar	1.03	0.46	0.71	Dezavantaj
553 - Parfüm ve Kozmetik Veya Tuvalet Müstahzarları	0.54	0.82	0.68	Dezavantaj
523 - Diğer İnorganik Kimyasal Maddeler	1.02	0.69	0.68	Dezavantaj
663 - Mineral Maddelerden Mamul Diğer Eşya Ve Cihazlar	0.53	0.74	0.63	Dezavantaj
749 - Döküm Plakaları Ve Modelleri, Kalıplar, Contalar	0.35	0.88	0.61	Dezavantaj
635 - Ağaçtan Muhafazalar, Kutu, Kafes Sandık, Vs. İle İnşaat Ve Marangozluk Mamulleri	0.39	0.84	0.60	Dezavantaj
611 - İşlenmiş Deri ve Köseleler	0.46	0.75	0.59	Dezavantaj
742 - Sıvılar İçin Pompalar, Sıvı Elevatörleri İle Bunların Aksam, Parçaları	0.46	0.70	0.58	Dezavantaj
851 - Ayakkabılar ve Aksamı	0.59	0.54	0.56	Dezavantaj
747 - Borular, Kanallar, Depolar İçin Musluklar, Valfler vb. Cihazlar	0.48	0.63	0.55	Dezavantaj
716 - Elektrik Motorları ve Jeneratörler ile Bunların Aksam ve Parçaları	0.47	0.63	0.55	Dezavantaj
574 - Poliasetaller ve Diğer Polieterler ve Epoksi Reçineler (İlk Şekillerde)	0.51	0.61	0.55	Dezavantaj
723 - Toprağın Tesviyesi, Cevherleri Taşıma, Yayılması, Kar	0.47	0.61	0.53	Dezavantaj

Küreyicileri vb.				
721 - Tarımsal Makinalar (Traktörler Hariç) ve Aksam Parçaları	0.34	0.72	0.52	Dezavantaj
748 - Transmisyon Milleri Ve Kranklar	0.41	0.62	0.52	Dezavantaj
612 - Deri ve Köseleden Mamul Eşya (Makina, Mekanik İşlerde Kullanılan Saracıye Eşyası)	0.58	0.45	0.50	Dezavantaj
743 - Diğer Pompalar, Fanlar, Santrifujler, Filtre Makine ve Cihazları	0.29	0.64	0.47	Dezavantaj
772 - Elektrik Devreleri, Rezistanslar vb. Aksam Ve Parçaları	0.30	0.62	0.46	Dezavantaj
831 - Sandıklar, Bavullar, Çantalar ve Kılıflar	0.47	0.42	0.45	Dezavantaj
592 - Nişasta, İnülin, Buğday Gluteni, Albüminler, Yapıştırıcı ve Tutkallar	0.27	0.61	0.42	Dezavantaj
873 - Başka Yerde Sınıflandırılmamış Metreler ve Sayaçlar	0.29	0.57	0.42	Dezavantaj
792 - Hava Taşıtları, Uzay Araçları vb. Aksam, Parçaları	0.56	0.32	0.40	Dezavantaj
728 - Diğer Makinalar Ve Cihazlar İle Aksam Parçaları	0.25	0.55	0.40	Dezavantaj
744 - Forkliftler, Diğer Yük Arabaları ve Kaldıraçlar, Asansörler	0.32	0.48	0.40	Dezavantaj
511 - Hidrokarbonlar Ve Türevleri	0.42	0.33	0.38	Dezavantaj
522 - İnorganik Kimyasal Elementler, Asitler, Bileşikler, Metallerin Asit, Hidroksit Ve Peroksitleri	0.32	0.42	0.37	Dezavantaj
714 - Turbo jetler, Tepkili Motorlar, Diğer Gaz Türbinleri vb. Aksamı	0.32	0.41	0.36	Dezavantaj
575 - Diğer Plastikler (İlk Şekillerde)	0.28	0.44	0.36	Dezavantaj
746 - Her Nevi Rulmanlar	0.28	0.41	0.34	Dezavantaj
696 - Bıçakçı Eşyası Ve Sofra Takımları, Bunların Aksam ve Parçaları	0.26	0.44	0.34	Dezavantaj
677 - Demir veya Çelikten Demiryolu ve Tramvay Hattı Malzemesi	0.06	0.76	0.34	Dezavantaj
899 - Başka Yerde Belirtilmemiş Çeşitli İşlenmiş Eşyalar	0.33	0.32	0.32	Dezavantaj
591 - Haşarat Öldürücüler ve Zararlı Bitkileri Yok Ediciler	0.33	0.32	0.32	Dezavantaj
745 - Elektrikli Olmayan Diğer Makine ve El Aletleri vb. Aksam Parçaları	0.21	0.42	0.32	Dezavantaj
531 - Sentetik Organik Boyayıcı Maddeler	0.19	0.44	0.31	Dezavantaj
695 - El Aletleri ve Makineler İçin Aletler	0.28	0.36	0.31	Dezavantaj
593 - Patlayıcı Maddeler, Fitiller ve Fişekler	0.15	0.46	0.30	Dezavantaj
551 - Uçucu Yağlar Rezinoitler	0.30	0.30	0.30	Dezavantaj
778 - Elektrikli Makinaların Aksam ve Parçaları	0.22	0.39	0.29	Dezavantaj
641 - Kağıt Ve Karton	0.21	0.39	0.29	Dezavantaj
735 - Alet Tutucular ile 731 Ve 733 Gruplarındaki Makinaların Aksam ve Parçalar	0.14	0.40	0.27	Dezavantaj
562 - Mineral Kimyasal Gübreler (272.Grubun Dışındakiler)	0.23	0.30	0.26	Dezavantaj
892 - Basılmış Yayınlar	0.21	0.32	0.26	Dezavantaj
731 - Takım Tezgâhları (Torna Tezgâhları, Planya, Vergel, Yiv Açma, Dişli Açma vb. Makinalar)	0.16	0.35	0.25	Dezavantaj
579 - Plastikten Döküntü, Kalıntı ve Hurdalar	0.19	0.32	0.25	Dezavantaj
725 - Kağıt Hamuru, Kağıt/Karton İmaline, İşlenmesine Mahsus Makina ve Cihazlar	0.16	0.31	0.23	Dezavantaj
598 - Diğer Kimya Sanayi Ürünleri	0.17	0.29	0.23	Dezavantaj
718 - Diğer Güç Motorları (Su Tribünleri, Su Çarkları, Nükleer Reaktörler, Işınlanmış Yakıt Elemanları)	0.12	0.33	0.22	Dezavantaj
895 - Büro Eşyası, Kırtasiye Malzemeleri	0.25	0.20	0.22	Dezavantaj
785 - Motosikletler, Bisikletler, Sakatlar İçin Koltuklar vb. Aksam Parçaları	0.24	0.19	0.21	Dezavantaj
513 - Karboksilik Asitler ve Türevleri	0.18	0.23	0.20	Dezavantaj
791 - Demiryolu Taşıtları, Aksam ve Parçaları	0.11	0.32	0.20	Dezavantaj
542 - İlaçlar	0.22	0.18	0.20	Dezavantaj
597 - Ateşlemeyi Önleyici Müstahzarlar, Çözücü Müstahzarlar,	0.15	0.24	0.19	Dezavantaj

Yağlama Müstahzarları				
726 - Matbaacılıkta Kullanılan Makinalar	0.11	0.26	0.17	Dezavantaj
512 - Alkoller, Fenoller, Fenol-Alkoller vb. Türevleri	0.24	0.10	0.17	Dezavantaj
541 - Eczacılık Ve Eczacılık Ürünleri	0.24	0.11	0.17	Dezavantaj
514 - Azot Fonksiyonlu Bileşikler	0.20	0.14	0.17	Dezavantaj
524 - Oksi Ve Peroksi Metalik Asitlerin Tuzları, Kıymetli Metallerin Bileşikleri	0.22	0.16	0.16	Dezavantaj
675 - Paslanmaz Veya Alaşımız Çelikten Yassı Hadde Mamulleri	0.10	0.23	0.16	Dezavantaj
898 - Müzik Aletleri ve Bunların Aksam Ve Parçaları	0.27	0.09	0.16	Dezavantaj
872 - Tıbbi Araç ve Gereçler	0.12	0.19	0.15	Dezavantaj
573 - Vinil Klorür veya Halojenli Diğer Olefin Polimerleri (İlk Şekilde)	0.10	0.17	0.14	Dezavantaj
571 - Etilen Polimerleri (İlk Şekillerde)	0.08	0.20	0.14	Dezavantaj
874 - Ölçü, Kontrol, Ölçü, Ayar Alet ve Cihazlar, Bunların Aksam ve Parçaları	0.09	0.15	0.12	Dezavantaj
516 - Diğer Organik Kimyasal Maddeler	0.08	0.14	0.11	Dezavantaj
894 - Çocuk Arabaları, Oyuncaklar, Spor Malzemeleri	0.06	0.11	0.09	Dezavantaj
883 - Sinemacılıkta Kullanılan Filmler	0.08	0.10	0.08	Dezavantaj
882 - Fotoğrafçılıkta Kullanılan Filmler, Kimyasal Müstahzarlar ve Kağıt, Karton vs.	0.05	0.11	0.08	Dezavantaj
764 - Telli Telefon ve Telgraf Cihazları, Telsiz Telefon Telgraf Cihazları vb. Aksamı	0.09	0.05	0.07	Dezavantaj
572 - Stiren Polimerleri (İlk Şekillerde)	0.02	0.13	0.06	Dezavantaj
751 - Büro Makinaları (Yazı, Hesap, Fotokopi)	0.06	0.06	0.06	Dezavantaj
712 - Buhar Türbinleri İle Aksam Ve Parçaları	0.07	0.05	0.05	Dezavantaj
885 - Saatler	0.04	0.06	0.05	Dezavantaj
774 - Elektro Teşhis Cihazları (X Işınlı, Alfa, Beta, Ve Gama Işınlı Cihazlar)	0.04	0.05	0.05	Dezavantaj
763 - Plak Döndürücüler, Pikaplar, Kaset Çalarlar, Video Kayıt Ve Gösterme Cihazları	0.04	0.05	0.04	Dezavantaj
884 - Optik Cihazlar İle Aksam ve Parçaları	0.04	0.03	0.04	Dezavantaj
752 - Otomatik Bilgi İşlem Makineleri vb. Ait Birimler	0.03	0.03	0.03	Dezavantaj
871 - Optik Aletler Ve Aksamı	0.04	0.03	0.03	Dezavantaj
633 - Mantardan Eşya	0.02	0.04	0.03	Dezavantaj
881 - Sinema Ve Fotoğrafçılıkla İlgili Aletler	0.01	0.06	0.03	Dezavantaj
515 - Organo-İnorganik, Heterosiklik Bileşikler, Nükleik Asitler	0.04	0.02	0.03	Dezavantaj
896 - Sanat ve Koleksiyon Eşyası, Antika Eşya	0.06	0.02	0.03	Dezavantaj
525 - Radyoaktif Elemanlar ve Bileşikleri, Bunları İçeren Karışım ve Atıklar	0.00	0.04	0.02	Dezavantaj
759 - Büro ve Bilgi İşlem Makinalarının Aksam ve Parçaları	0.01	0.02	0.02	Dezavantaj
762 - Telsiz Telefon, Telsiz Telgraf ve Radyo Yayınları İçin Alıcı Cihazlar	0.01	0.02	0.01	Dezavantaj
776 - Katot Işınlı Tüpler, Yarı İletken Tertibat; Elektrik Devreleri	0.01	0.01	0.01	Dezavantaj

AVRUPA BİRLİĞİ DÖNEM BAŞKANLIĞI SİSTEMİ VE AVRUPA BİRLİĞİ POLİTİKALARINA ETKİSİ

Mehlika Özlem ULTAN

(Yrd.Doç.Dr., Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü, E-posta: ozlemultan@gmail.com)

Özet

Avrupa Birliği'nde, 6 ayda bir değişen rotasyon sistemiyle gerçekleşen dönem başkanlığı, ülke devlet ve hükümet başkanlarının kendilerini uluslararası alanda gösterebilecekleri bir sistemdir. Dönem başkanlığını yürüten üye ülke, trio olarak adlandırılan üçlü gruplar halinde bir arada çalışmaktadırlar. Trio, uzun vadeli hedefler belirlemekte ve 18 aylık bir süre boyunca ön planda olacak önemli konuları belirleyen ortak bir gündem hazırlamaktadır. Avrupa Birliği'nin başından beri var olan bu sistem, genişleme ve derinleşme süreçleriyle yenilenmiş ve daha verimli hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma kapsamında, özellikle Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra dönem başkanlığı yapan ülkelerin politikaları analiz edilecektir. Bu çerçevede trionun ortak bir politika mı yürüttüğü yoksa her dönem başkanı ülkenin kendi önceliklerini mi uygulamaya çalıştığı araştırılacaktır. Sonuç olarak, politik öneme sahip olan bu sistemin, Avrupa Birliği'nde politika yapımına ne derece katkı sağladığı anlaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği Konseyi, Dönem Başkanlığı Sistemi, Trio.

JEL Kod: F53, N44

THE SYSTEM OF THE PRESIDENCY OF THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION AND ITS EFFECTS TO THE EU POLICIES

Abstract

The rotating presidency, which takes place every 6 months in the European Union, is a system in which the heads of states and governments can show themselves in the international arena. Member states which are holding the presidency work together closely in groups of three, called trios. The trio sets long-term goals and prepares a common agenda determining the major issues over an 18 month period. This system, which has existed since the beginning of the European Union, has been renovated and developed by processes of enlargement and deepening. In this study, especially after the entry into force of the Treaty of Lisbon, the politics of the countries that preside over the term will be analyzed.

In this framework, it will be analyzed that whether the trio has a common policy or each president country tries to apply the country's own priorities. As a result, it will be attempted to understand the extent to which this system, which has a political prescription, contributes to policy-making in the European Union.

Anahtar Kelimeler: *The Council of the EU, The Presidency System, Trio.*

JEL Codes: *F53, N44*

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği 1952'den beri faaliyet gösteren bir örgüt olmakla birlikte, zaman zaman hükümetlerarası niteliğinin sorgulandığı durumlarla karşılaşmaktadır (Saygın, 2011: 31). Avrupa Birliği dönem başkanlığı sistemi, Birliğin hükümetlerarası niteliğinin altını çizen önemli unsurlardan birini teşkil etmektedir. Avrupa Birliği Konseyi çatısı altında yer alan dönem başkanlığı sistemi, Birlikteki ülkelerin seslerini duyurabileceği bir sistem olarak da öneme sahiptir. Altı aylık sürelerden oluşan rotasyon sistemiyle, dönem başkanlığı yapan ülkelerin politik konularda aldığı hedefler ve uygulama planları, AB'nin karar alma mekanizmasına etki eden ve politika oluşturulmasına imkân tanıyan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

AB'nin hükümetlerarası niteliğini vurgulamasının yanı sıra, rotasyon sistemi sebebiyle demokratikliğinin de altının çizildiğini söylemek mümkündür. Birliğin devlet başkanlarından oluşması nedeniyle sembolik ve politik öneme sahip olan dönem başkanlığı sisteminin anlaşılabilmesi için öncelikle, Avrupa Birliği Konseyi'nin işleyişine ve gelişimine kısaca değinilecektir. Daha sonra dönem başkanlığı ve trio sistemi açıklanacak, AB Konseyi, AB Zirvesi ve kurucu antlaşmalarla geçirdiği değişimler değerlendirilecektir. Özellikle Lizbon Antlaşması'ndan sonra son haline kavuşan dönem başkanlığı sisteminde, dönem başkanlığı yapan ülkelerin politik öncelikleri irdelenecek ve bu önceliklerin AB politikalarına dönüşme süreci kapsamında bir değerlendirme yapılacaktır.

2. AVRUPA BİRLİĞİ KONSEYİ

Avrupa Birliği'nde Konsey terimi, tek bir organa verilen bir terim olmadığı için öncelikle Konsey olarak ifade edilen organların kısaca açıklanması yerinde olacaktır. Türkçeye çevrildiğinde kavram karmaşası yaşanır gibi olmakta, organların İngilizce isimleri değerlendirildiğinde herhangi bir kavram karmaşasının olmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda Konsey kavramının karıştırılabileceği üç ayrı kurum olduğunu söylemek mümkündür.

Avrupa Konseyi (The Council of Europe), 5 Mayıs 1949 tarihinde kurulan Avrupa'nın ilk siyasal kuruluşlarından biridir. Avrupa Birliği kurumlarından biri olmayan Konsey, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi ve ortak Avrupa kimliğinin artırılması amacını taşımaktadır. Avrupa Konseyi'ne, Türkiye'nin de aralarında olduğu 47 devlet üyeyken, 6 devlet de gözlemci üyelik statüsüne sahiptir. Ayrıca Avrupa Birliği Adalet Divanı ile karıştırılan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de, bu kurumun yargı denetim mekanizması olarak faaliyet göstermektedir (Council of Europe, 2017).

Avrupa Konseyi (The European Council), 1974 yılında faaliyete geçmiş, 1993 yılında yasallık kazanmış ve 2009 yılında Avrupa Birliği'nin asli kurumlarından biri haline gelmiştir (Akdoğan, 2013: 160). 28 üye ülkenin bakan düzeyindeki temsilcilerinden oluşmakta ve AB Zirvesi ya da Avrupa Zirvesi isimleriyle de anılmaktadır. Karar alma mekanizmasına dâhil olmayan Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin politik önceliklerini belirlemek amacını

taşımaktadır (The European Council, 2017). 1993 yılında alınan bir karar doğrultusunda (Council Decision, 93/591/EC, 8, 1993), ‘Avrupa Birliği Konseyi’ olarak nitelendirilmesi karara bağlanmıştır. Ancak Lizbon Antlaşması kapsamında, Avrupa Birliği’nin İşleyişine İlişkin Antlaşma’nın (ABİİA) 237-243. maddeleri arasında sadece Konsey (The Council) olarak ifade edilmektedir (Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 2012). Bu çalışma kapsamında kavram karmaşasından kaçınmak adına, bu kurum için AB Zirvesi ifadesi kullanılacaktır.

Avrupa Konseyi (The Council of the European Union), 1951 Paris Antlaşması ile oluşturulmakla birlikte, bugünkü Avrupa Birliği’nin ana kurumlarından birini teşkil etmektedir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nu kuran Paris Antlaşması’nda Yüksek Otorite (şimdiki Komisyon) önemli yetkilere sahip iken, Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu kuran Roma Antlaşması ile Konsey’in yetkileri artırılmıştır. Böylece hem yasama hem de yürütme organı olarak etkin bir konuma sahip olmuştur. Bazı kaynakların Bakanlar Konseyi olarak nitelendirmesi söz konusu olmakla birlikte, bakan düzeyindeki temsilcilerden oluşan Avrupa Konseyi (The European Council) ile karışması ihtimalinden dolayı, bu çalışma kapsamında AB Konseyi şeklinde ifade edilecektir.

2.1. Avrupa Birliği Konseyi’nin Antlaşmalar Nezdinde Gelişimi

Bu başlık altında AB Konseyi ile ilgili tüm gelişmeler değerlendirilmeyecektir; ancak dönem başkanlığı sisteminin daha iyi anlaşılması adına, AB Konseyi’nin yapısının açıklanması gerektiği düşünülmektedir. AB Konseyi, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nu kuran 18 Nisan 1951 tarihinde imzalanan Paris Antlaşması ile oluşturulan dört temel AB kurumundan birisidir (Bataklar, 2013: 254).

AB Konseyi, Avrupa Parlamentosu ile birlikte Birliğin yasama organı olarak faaliyet göstermektedir (Saygın, 2013: 229). 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması’nın 146. Maddesinde AB Konseyi’nin kuruluş niteliği açıkça belirtilmekte, üye devlet temsilcilerinden oluşacağı ve hükümetlerin üyelerinden birini temsilci olarak yetkilendireceği ifade edilmektedir (Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma, 2017: 215). 1967 yılında yürürlüğe giren Füzyon Antlaşması ile AKÇT, EURATOM ve AET’nin Konseyleri birleştirilerek tek bir konseye dönüştürülmüştür. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile oluşturulan üç sütunlu yapıda Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ikinci sütunu oluşturmaktadır (Avrupa Birliği’ni Kuran Antlaşma, 2017). Birliğin ekonomik ve siyasi açıdan olduğu kadar savunma konusunda da desteklenmesi gerektiği görüşünü savunan Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının oluşturulması görevi AB Konseyi’ne verilmiştir (Saygın, 2017: 183).

AB Konseyi’ndeki toplantılara genelde dışişleri bakanları katılmaktayken, görüşülecek konulara göre diğer ilgili bakanlarla da AB Konseyi toplantıları yapılmaktadır. Maastricht Antlaşması’nda yer alan, AB Konseyi’nin bakan seviyesindeki birer temsilciden oluşmasına yönelik ifadesi doğrultusunda dışişleri bakanlarının etkisi azaltılmaya çalışılmış, teknik konularla ilgili bakanlıkların katılımının artırılması amaçlanmıştır. Ancak bu durum, AB Konseyi oluşumlarını/konfigürasyonlarını çeşitlendirmiş ve bakanların katılacakları toplantı sayılarının artması sebebiyle toplantılarında çakışmalar yaşanması söz konusu olmuştur. Bunun sonucunda, Aralık 1999 Helsinki Zirvesi’nde Konsey oluşumlarının en fazla 15 olacağı ifadesi kullanılmıştır (Helsinki European Council, 1999). Haziran 2002 Sevilla Zirvesi’nde ise 9 Konsey oluşumu olması kararlaştırılmış ve isimleri şu şekilde belirtilmiştir (Seville European Council, 2002: 22):

- ❖ Genel İşler Konseyi,
- ❖ Ekonomik ve Finansal İşler Konseyi,

- ❖ Adalet ve İç İşleri Konseyi,
- ❖ İstihdam, Sosyal Politika, Sağlık ve Tüketici ile İlgili Sorunlar Konseyi,
- ❖ Rekabet Konseyi,
- ❖ Ulaşım, Telekomünikasyon ve Enerji Konseyi,
- ❖ Tarım ve Balıkçılık Konseyi,
- ❖ Çevre Konseyi,
- ❖ Eğitim, Gençlik ve Kültür Konseyi.

Bu oluşumlar kapsamında yapılan toplantılara dönem başkanı başkanlık etmektedir, dolayısıyla AB Konseyi toplantıları genellikle AB dönem başkanlığını yürüten ülkenin topraklarında yapılmaktadır (Günoğur, 2007: 257).

13 Aralık 2007 tarihinde imzalanan ve 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması kapsamında, Avrupa Birliği Antlaşması'nın 16. Maddesinin 9. fıkrası "Konsey Başkanlığı, dışişlerinin hariç olmak üzere, Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 236. maddesine uygun olarak belirlenen şartlar kapsamında, eşit bir rotasyon sistemine göre Konsey'deki üye devletlerin temsilcileri tarafından yerine getirilir." (Reçber, 2012: 478) ifadesini kullanmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 236. maddesine göre; AB Konseyi, Dışişleri Konseyi haricindeki konfigürasyonlar ve konfigürasyon başkanlıkları ile ilgili kararları nitelikli çoğunlukla alacaktır (Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 2012). AB Konseyi tek bir yasal kurum olmasına rağmen, içerisinde 10 farklı oluşum barındırmaktadır. Tartışılan konunun niteliğine bağlı olarak toplanan bu oluşumlardan 'Genel İşler Konseyi'ne daha önce 'Dışişleri Konseyi' de dâhil iken, Lizbon Antlaşması ile iki oluşum birbirinden ayrılmış ve Dışişleri Konseyi ayrı bir oluşum olarak belirlenmiştir (The European Council and the Council of the EU Through Time, 2016: 33).

Günümüz itibariyle, AB Konseyi'nin 28 üyesi bulunmaktadır. AB Konseyi üyesi bakanların, karar alma süreçlerinde kullandıkları oylarla, temsil ettikleri üye devlet hükümetini taahhüt altına sokma yetkileri bulunmaktadır. Üye devletlerin Brüksel'deki daimi temsilcilerinin ya da üst düzey bürokratların katıldığı toplantılarda üst düzey bakanların hükümetleri adına AB Konseyi'nde oy kullanma yetkileri bulunmamaktadır (Candan, 2014: 172).

AB Konseyi; yetkileri ve AB'nin diğer kurumları karşısındaki konumu itibariyle, nihai karar verici AB kurumlarından biridir. Üye devletlerin bakanları da kendi devletlerinin çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler. Bu açıdan bakıldığında, AB'nin hükümetlerarası niteliği açıkça ortaya çıkmaktadır. Ancak bakanların karar alırken, Birliğin genel çıkarlarını göz ardı etmeden hareket ettikleri de unutulmamalıdır.

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DÖNEM BAŞKANLIĞI SİSTEMİ

Üç atla çekilen Rus kızıağı anlamına gelen "Troyka" modeli, başkanlık görevinin daha etkin hale getirilmesi amacıyla uygulanmaya başlanmıştır. Bu sisteme göre, halen dönem başkanlığını yürüten ülkenin bakanlarıyla, bir önceki ve bir sonraki ülkelerin bakanları bir araya gelerek sorunları çözmeye çalışmaktadır (The Presidency of the Council of the EU, 2017).

Dönem başkanlığını yürüten ülkenin belli sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluklar, Birliğin sürekli genişlemesi ve derinleşmesi sebebiyle gittikçe artan bir öneme sahip olmaktadır. Dönem başkanının sorumlulukları ve yetkilerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Bozkurt vd, 2011: 105):

- ❖ AB Zirvesi ve AB Konseyi arasındaki koordinasyonu sağlamak,

- ❖ AB Konseyi'nde yapılan toplantıların gündemini belirlemek ve başkanlık etmek,
- ❖ AB Konseyi'nin diğer organlarla ilişkilerinde AB Konseyi'ni temsil etmek,
- ❖ Üye devletler arasındaki görüş ayrılıklarını, anlaşmazlıkları uzlaşma yoluyla çözmeye çalışmak,
- ❖ Karar almada tutarlılığı ve sürekliliği sağlamak.

Dönem başkanlığı sisteminin yapısı, antlaşmalar, AB Konsey kararları ve AB Zirveleri ile alınan kararlar doğrultusunda değişim göstermiştir. Dönem başkanlığı sisteminin günümüzdeki işleyişinden bahsetmeden önce, tarihsel gelişiminin değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

3.1. Dönem Başkanlığı Sisteminin Gelişimi

Dönem başkanlığı, Birliğin kendisi kadar eski bir sistemdir. Kurucu ülkeler, genel bir başkan seçmek yerine, kurumun politik yönünü temsil edecek başkanın dönüşümlü olarak başkanlık etmesinin daha yararlı olacağına ve daha işlevsel olacağına karar vermişlerdir. Bu durum, Avrupa Kömür ve Çelik Antlaşması döneminde 3 aylık periyotların olması şeklinde kararlaştırılmışken, Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması ile bu dönemlerin 6 aya çıkarılması karara bağlanmıştır (Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma, 2017: 2015).

Dönem başkanlığı sistemine yöneltilen eleştirileri, 1970'li yıllardan beri görmek mümkündür. O dönemdeki eleştiriler de günümüzdekilerle benzerlik göstermektedir. Politikaların uygulanmasında sürekliliğin sağlanmasında yaşanan zorluklar, genişlemeler sonucu dönem başkanlığı sırasının geç gelmeye başlaması, başkanın siyasi niteliğini kötüye kullanabilecek olması, yetersiz hazırlık zamanı nedeniyle tam olarak düzenlenemeyen kararlar alınması ve artan işgücü gibi sebeplerle dönem başkanlığı sisteminin eleştirildiği görülmektedir. Dönem başkanlığının iş yükü artarken, süresinin altı ayla sınırlı olması nedeniyle politikaların oluşturulması için yeterli hazırlık süreci bulunmamaktadır. Bu durum alınan kararların doğruluğu ya da yeterliliği konusunu tartışılır hale getirmektedir (Vanhoonacker and Schout, 2013: 4). Bu eleştirilere çözüm bulmak amacıyla yapılan ilk ve en önemli raporun 1975 yılında yayınlanan Tindemans Raporu'dur. Tindemans Raporu, dönem başkanlığı süresinin 1 yıla uzatılmasını önerirken, başkanlığın rotasyonu değişmemek üzere, bazı görevlerin tek bir ülkenin ya da tek bir kişinin sorumluluğuna verilmesini teklif etmiştir (Report by Leo Tindemans, 1976). Ancak ileride de anlatılacağı gibi, buna yakın bir değişim ancak Lizbon Antlaşması ile hayata geçirilebilecektir.

Dönem başkanlığı sistemi Maastricht Antlaşması'nın J5/3 maddesi ile düzenlenmiş (Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma, 2017: 115), Amsterdam Antlaşması'nda da 18/3-4 maddesinde ele alınmıştır (Amsterdam Antlaşması, 2017: 13). Buna göre dönem başkanlığı sistemi, 1 yıl içerisinde 2 defa, Ocak ve Temmuz aylarında dönem başkanlığının değişmesi yoluyla işlemektedir. Üye ülkelerin dönem başkanlığı sırası başlangıçta alfabetik sıraya göre düzenlenmekteydi (Karluk, 2011: 377). 1995 yılında alınan bir kararla, 2003 yılına kadar olan dönem başkanlıklarının sırası belirlenmiştir. Bundan sonra yapılacak sıralamaların da belirlenen bu çerçevede doğrultusunda ilerlemesi kararlaştırılmıştır (Official Journal of the European Union, L 1/220, 1995).

Tablo 1. 1995 Yılında Belirlenen Dönem Başkanlığı Sırası

BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER
Ocak-Haziran 1995	Fransa
Temmuz-Aralık 1995	İspanya
Ocak-Haziran 1996	İtalya
Temmuz-Aralık 1996	İrlanda
Ocak-Haziran 1997	Hollanda
Temmuz-Aralık 1997	Lüksemburg
Ocak-Haziran 1998	İngiltere
Temmuz-Aralık 1998	Avusturya
Ocak-Haziran 1999	Almanya
Temmuz-Aralık 1999	Finlandiya
Ocak-Haziran 2000	Portekiz

BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER
Temmuz-Aralık 2000	Fransa
Ocak-Haziran 2001	İsveç
Temmuz-Aralık 2001	Belçika
Ocak-Haziran 2002	İspanya
Temmuz-Aralık 2002	Danimarka
Ocak-Haziran 2003	Yunanistan
Temmuz-Aralık 2003	İtalya
Ocak-Haziran 2004	İrlanda
Temmuz-Aralık 2004	Hollanda
Ocak-Haziran 2005	Lüksemburg
Temmuz-Aralık 2005	İngiltere

Dönem başkanlığı sisteminde yaşanan değişimlerden bir diğeri 2005 yılında alınan bir Konsey kararıyla yapılmıştır. Artan üye sayısı, dönem başkanlığı sıralamasının tekrar belirlenmesini gerektirmiştir. Ayrıca bu karar alınırken, 2006 yılının ikinci yarısında dönem başkanlığı yapacak olan Almanya ile 2007 yılının ilk yarısında dönem başkanlığı yapacak olan Finlandiya'nın dönem başkanlıkları sırası da değiştirilmiştir (Official Journal of the European Union, L 328/60, 2005).

Tablo 2. 2005 Yılında Belirlenen Dönem Başkanlığı Sırası

BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER
Ocak-Haziran 2006	Avusturya
Temmuz-Aralık 2006	Finlandiya
Ocak-Haziran 2007	Almanya
Temmuz-Aralık 2007	Portekiz
Ocak-Haziran 2008	Slovenya
Temmuz-Aralık 2008	Fransa
Ocak-Haziran 2009	Çek Cumh.
Temmuz-Aralık 2009	İsveç
Ocak-Haziran 2010	İspanya
Temmuz-Aralık 2010	Belçika
Ocak-Haziran 2011	Macaristan
Temmuz-Aralık 2011	Polonya
Ocak-Haziran 2012	Danimarka

BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER
Temmuz-Aralık 2012	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
Ocak-Haziran 2013	İrlanda
Temmuz-Aralık 2013	Litvanya
Ocak-Haziran 2014	Yunanistan
Temmuz-Aralık 2014	İtalya
Ocak-Haziran 2015	Letonya
Temmuz-Aralık 2015	Lüksemburg
Ocak-Haziran 2016	Hollanda
Temmuz-Aralık 2016	Slovakya
Ocak-Haziran 2017	Malta
Temmuz-Aralık 2017	İngiltere
Ocak-Haziran 2018	Estonya

Üye sayısında yaşanan artış ve küçük ülkelerin görev esnasında karşı karşıya kaldıkları zorluklar, sistemin yavaş yavaş değişmesine sebep olmuştur. Yapılacak değişikliklerle iki küçük devletin arka arkaya dönem başkanlığı yapmasından kaynaklanan sorunların önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Sonuç olarak, hem AB Konseyi'nin faaliyetlerinde devamlılık sağlanması, hem de politik açıdan çok etkili olmayan ülkelerin gücü artırılarak, yaşanabilecek aksaklıkların önüne geçilmesi planlanmıştır (Karluk, 2011: 377).

AB dönem başkanlığı sıralaması, 2007 yılında Birliğe üye olan 2 devletin de dönem başkanlığı sistemine dâhil edilmesi için, 1 Ocak 2007 tarihinde alınan bir AB Konseyi kararıyla yeniden değiştirilmiştir. Bunun sonucunda 2018 yılının ikinci yarısı Bulgaristan, 2019 yılının ikinci yarısı ise Romanya'nın dönem başkanlığı yapmaları kararlaştırılmıştır (Official Journal of the European Union, L 1/11, 2007).

Tablo 3. 2007 Yılında Belirlenen Dönem Başkanlığı Sırası

BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER
Temmuz-Aralık 2018	Bulgaristan
Ocak-Haziran 2019	Avusturya
Temmuz-Aralık 2019	Romanya
Ocak-Haziran 2020	Finlandiya

2007 yılında imzalanan ve 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile dönem başkanlığı sistemi yeniden değişikliğe uğramıştır. Antlaşmayla sistemde yapılan en önemli iki değişiklikten ilki; AB Konseyi'nin nitelikli çoğunlukla karar almasına ilişkin olurken, ikinci değişiklik dönem başkanlığı sisteminin işleyişinde olmuştur (The European Council and the Council of the EU Through Time, 2016: 31). Avrupa Birliği Antlaşması'nın 18. maddesine göre artık Dışişleri Konseyi ile diğer Konsey oluşumları birbirlerinden ayrılmıştır. Buna göre, Dışişleri Konseyi'ne Birliğin Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi(1) başkanlık edecek, diğer Konsey oluşumlarındaki başkanlığın belirlenmesi kararı, Zirve tarafından nitelikli çoğunlukla alınacaktır (Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 2012).

Hükümetlerarası Konferansın sonuç bildirisine eklenen 9 numaralı bildiriye bulunan taslak Zirve kararı incelendiğinde "Dışişleri Konseyi dışındaki Konsey başkanlıkları, önceden belirlenmiş ve üç üye ülkeden oluşan takımlar tarafından 18 aylık bir süre için üstlenilecektir. Söz konusu takımların belirlenmesinde eşit rotasyon usulü uygulanırken, üye ülkeler arasındaki farklılıklar ve Birlik içerisindeki coğrafi denge göz önünde bulundurulacaktır. Bu takımlara dâhil olan her üye devlet, Dışişleri Konseyi dışındaki Konseylere 6 aylık bir süre için başkanlık edecek, takımı oluşturan diğer üye ülkeler, başkanlığı elinde bulunduran üye ülkeye tüm sorumluluklarında, ortak bir program dâhilinde yardımcı olmakla yükümlü olacaklardır. Takımları oluşturan üye ülkelerin, kendi aralarında alternatif düzenlemeler yapabileceği de aynı düzenleme ile kabul edilmektedir." (C-115/341, O.J. 2008: 339) ifadesi ile dönem başkanlığının yeni işleyiş mekanizması açıklanmaktadır. Buna göre, artık dönem başkanlığı resmi olarak 6 aylık bir dönemi kapsamakta, fakat fiilen 18 aylık bir sürece tekabül etmektedir. Ayrıca, üçlü dönem başkanlığı sistemi artık 'Trio' olarak adlandırılmaktadır.

2009 yılında alınan AB Konseyi kararı doğrultusunda trio belirlenirken, artan üye sayısı, üye devletlerin çeşitliliği ve coğrafi dağılımlarının göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir (Official Journal of the European Union, L 322/28, 2009). AB Konseyi kararında yer alan bir diğer değişiklik, dönem başkanları sıralamasının yeniden düzenlenme tarihinin belirlenmesidir. 1995 yılındaki AB Konseyi kararlarında sıralama bittikten sonra

başkanlığın tekrar baştan başlaması öngörülürken, 2009 yılındaki kararda dönem başkanlığı yapacak ülkelerin 2020 yılına kadar belirlendiği, ondan sonraki ülkelerin belirlenmesinin ise 1 Temmuz 2017 tarihinden önce tamamlanması gerektiği ifade edilmiştir (Official Journal of the European Union, L 322/28, 2009).

2007 ve 2009 yıllarında yapılan değişikliklerin ardından, dönem başkanlığı sırasıyla ilgili son AB Konseyi kararı 2016 yılında alınmıştır. 2013 yılında Hırvatistan'ın AB üyesi olmasıyla sıralamada değişiklik yapılması gerekmiştir. Buna göre, Hırvatistan Ocak-Temmuz 2020 tarihleri arasında ilk dönem başkanlığı görevini yerine getirecektir. Ayrıca bu kararlar birlikte, Avrupa Birliği'nden çıkması gündemde olan İngiltere'nin dönem başkanlığı kaldırılmış, yerine İngiltere'den sonra dönem başkanlığı yapacak olan ülkeler öne çekilmiştir. Sonuç itibarıyla, Temmuz-Aralık 2017 döneminde İngiltere yerine Estonya'nın dönem başkanlığı yapması kararlaştırılmıştır. Ayrıca dönem başkanlığı sıralaması 2030 yılına kadar yeniden düzenlenmiştir. (Official Journal of the European Union, L 208/42, 2016).

Tablo 4. 2016 Yılında Belirlenen Dönem Başkanlığı Sırası

BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER
Temmuz-Aralık 2017	Estonya
Ocak-Haziran 2018	Bulgaristan
Temmuz-Aralık 2018	Avusturya
Ocak-Haziran 2019	Romanya
Temmuz-Aralık 2019	Finlandiya
Ocak-Haziran 2020	Hırvatistan
Temmuz-Aralık 2020	Almanya
Ocak-Haziran 2021	Portekiz
Temmuz-Aralık 2021	Slovenya
Ocak-Haziran 2022	Fransa
Temmuz-Aralık 2022	Çek Cumhuriyeti
Ocak-Haziran 2023	İsveç
Temmuz-Aralık 2023	İspanya
Ocak-Haziran 2024	Belçika
Temmuz-Aralık 2024	Macaristan
Ocak-Haziran 2025	Polonya
Temmuz-Aralık 2025	Danimarka
Ocak-Haziran 2026	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
Temmuz-Aralık 2026	İrlanda
Ocak-Haziran 2027	Litvanya
Temmuz-Aralık 2027	Yunanistan
Ocak-Haziran 2028	İtalya
Temmuz-Aralık 2028	Letonya
Ocak-Haziran 2029	Lüksemburg
Temmuz-Aralık 2029	Hollanda
Ocak-Haziran 2030	Slovakya
Temmuz-Aralık 2030	Malta

Yukarıdaki tabloda, dönem başkanlığı sırasının son hali görülmekle birlikte, Lizbon Antlaşması ile geçilen üçlü dönem başkanlığı sisteminin ülkelere göre sıralamasına bir sonraki bölümde tablolara yer verilecektir.

Lizbon Antlaşması ile AB Zirvesi'ne dönem başkanının başkanlık etmesi durumu kaldırılmıştır. Artık 2,5 yıllığına seçilen, bir defaya mahsus tekrar seçilmesi mümkün olan ve

herhangi bir ulusal görevde bulunamayacak olan başkan, AB Zirvesi'ne başkanlık edecektir.(2) Daimi Zirve başkanlığının yürürlüğe girmesi, mevcut rotasyon sisteminin etkinliğini ve işlevselliğini kaybettiğine yönelik eleştirileri bertaraf etmek amacını taşımaktadır. Bunun en önemli göstergesi, 28 üyeli AB'de (İngiltere'nin dönem başkanlığı sisteminden çıkarılmasıyla 27), dönem başkanlığı sırası ancak 13,5 yılda bir aynı ülkeye gelmektedir. Bu kişinin aynı zamanda AB Zirvesi'ne de başkanlık ettiği göz önünde bulundurulduğunda, 6 aylık bir zaman diliminde Zirve çalışmalarına yön verilmesinin etkinliği tartışılmaktadır. Buna ek olarak, başkanın hem Zirvelere, hem AB Konseyi'ne başkanlık etmesi, hem de kendi ülkesinde başbakanlık ya da devlet başkanlığını yürütmesi, tüm bu görevlerin yürütülmesindeki verimliliği azaltacaktır. Bu sebepten ötürü, Lizbon Antlaşması, AB Zirvesi'nin başına 2,5 yıllığına tek bir başkan getirmekte ve bu kişinin kendi ülkesinde herhangi bir ulusal görevde bulunmayacağını da belirtmektedir (Bayraktaroğlu Özçelik, 2008: 212). Bu durum dönem başkanlığı sisteminin önemini azaltmasa da uluslararası arenada görünürlüğünü azaltmıştır. 6 ayda bir değişen dönem başkanı yerine, 2,5 yıllığına seçilen başkanın AB Konseyi toplantılarına başkanlık edecek olması bu durumun bir göstergesidir (The European Council and the Council of the EU Through Time, 2016: 33).

Dönem başkanlığının üçlü gruplanan ülkeler halinde, trio sistemiyle yapılmasının bazı avantajları bulunmaktadır. Yeni sistemle birlikte, yoğun iş yükünün ve sorumluluğun tek ülkeye değil, trioda yer alan diğer ülkelere de paylaştırılması mümkün olacaktır. Dönem başkanlığı süresinin uzaması, uzun dönemli politikaların uygulanabilirliğini arttıracaktır. Bunun gibi avantajların yanı sıra, üçlü dönem başkanlığı sisteminin bazı zayıf yönleri de bulunmaktadır. Örneğin, görev dağılımı yapılması esnasında prestijli politika alanlarında sorumluluk alacak olan ülkelerin seçilmesi konusunda anlaşmazlıklar yaşanması söz konusu olabilecektir. Yeni trio sisteminde farklı ülkelerin olması, bürokratik işlemlerin farklı dillere çevrilmesi dolayısıyla teknik işlerin uzamasına ve ülkeler arasında bazı koordinasyon sorunları çıkmasına sebep olabilecektir (Vanhoonacker and Schout, 2013: 12-13).

Siyasi açıdan önem teşkil eden dönem başkanlığı görevini yürüten ülkenin bazı sorunlarla karşı karşıya kaldığı da unutulmamalıdır. Bu sorunların başında, fiziki açıdan küçük ve aynı zamanda siyasi açıdan zayıf olan ülkelerin hem Birlik içerisinde hem de uluslararası arenada Birliği etkili temsil edip edemediği meselesi gelmektedir. Ayrıca dönem başkanlığı süresi olan 6 ay içerisinde başlatılan projeleri tamamlamamak da diğer bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sürenin trio sistemi ile toplamda 18 aya çıkarılması ile aşılına çalışıldığı daha önce de ifade edilmiştir. Ancak projelerin tamamlanması aşamasında dönem başkanı ülkenin Komisyon ile ilişkilerinin de oldukça önemli olduğu göz ardı edilmemelidir (Günoğur, 2007: 261). Projelerin politika olarak uygulanmaya başlaması ve yasalaşması aşamalarında Komisyon'un hızlı hareket etmesi, dönem başkanlığı bitmeden projelerin olumlu bir şekilde sonuçlanmasına imkân tanıyacaktır.

4. DÖNEM BAŞKANI ÜLKELERİN ÖNCELİKLERİ VE POLİTİKALARI

1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması'nın uygulanması sürecinde ilk trio (üçlü başkanlık sistemi), İspanya-Belçika-Macaristan üçlüsünden oluşmaktadır (The European Council and the Council of the EU Through Time, 2016: 31). 2007 yılından beri fiilen uygulanmakta olan bu sistemin farklılaştırılmış hali, Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra resmîyet kazanmıştır. Lizbon Antlaşması'nda yer alan altı aylık dönem başkanlığı sisteminin, üç üye ülkenin 18 aylık bir başkanlık takımı oluşturması ile değiştirilmesi hükmünün uygulanabilirliği de, İspanya-Belçika-Macaristan triosunun faaliyetleri doğrultusunda analiz edilmeye başlanacaktır. Üçlü dönem başkanlığında, 6 aylık dönem başkanlığından farklı olan en önemli unsur; 18 aylık sürede bu görevi yürütecek olan

ülkelerin bu süre için hazırlanan ortak bir gündeme sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Aşağıdaki tablolar, trio dönemleri, tarihleri ve amaçlarıyla dönem başkanı ülkelerin açıkladıkları öncelikleri doğrultusunda hazırlanmıştır.(3) Böylece hem 18 aylık trionun ortak gündemi, hem de dönem başkanı ülkenin önceliklerinin ayrı ayrı anlaşılması hedeflenmiştir.

Tablo 5. Lizbon Antlaşması Sonrasındaki 1. Trio ve Öncelikleri

	BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER	ÖNCELİKLER
1. TRIO	Ocak-Haziran 2010	İspanya	1- Lizbon Antlaşması'nın Uygulanması 2- Ekonomik iyileşme 3- Avrupa Birliği'nin küresel güç haline gelmesi 4- AB vatandaşlarına yönelik politikalar
	Temmuz-Aralık 2010	Belçika	1- Ekonomik krizden çıkış ve yeniden ekonomik büyüme 2- Yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadele 3- İklim ve çevre sorunlarının iyileştirilmesi 4- Özgürlük, adalet ve güvenlik politikaları 5- Avrupa Birliği'nin dış ilişkilerdeki küresel etkinliğinin artırılması 6- Lizbon Antlaşması'nın tam olarak uygulanabilir kılınması
	Ocak-Haziran 2011	Macaristan	1- Büyüme, istihdam ve sosyal katılım 2- Daha güçlü bir Avrupa'nın kurulması ve geleceğin korunması 3- Vatandaşlarına yakın bir Avrupa 4- Sağduyulu genişleme ve global yaklaşım

Kaynak. Belgian Presidency, EU Presidency, 2017.

Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra faaliyet gösteren ilk trioda 3 ülkenin de bazı başlıklar çerçevesinde ortak hareket ettiği anlaşılmaktadır. Bu başlıklardan en önemlileri ekonomik krizin etkilerinden çıkmak, ekonomik büyüme, istihdam ve sosyal katılım olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm trio üyelerinin bu amaçlara öncelik verdiği ve ortak politika yürütmeye çalıştığı görülmektedir. Tüm trio üyelerinin ortak önceliklerinden bir diğeri ise Avrupa Birliği'nin küresel bir güç haline gelmesi ve dış ilişkilerinde etkinliğini artırmasıdır. Genişlemenin küresel güç olmaya yapacağı katkının da tüm trio üyeleri tarafından altının çizildiğini belirtmek mümkündür.

Lizbon Antlaşması'nın getirdiği yeniliklerin tam olarak uygulanması konusu ise ilk dönem başkanı olan İspanya ve ondan sonra dönem başkanı olan Belçika'nın öncelikleri arasında yer almaktadır. Lizbon Antlaşması ile ilk defa seçilen AB Zirve Başkanı, Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi ve dönem başkanı ülkenin, hep birlikte uyum içinde çalışacağı konusunun özellikle vurgulandığı görülmektedir. Ayrıca İspanya dönem başkanlığı sürecinde Avrupa Parlamenterleri sayısının 18 yeni koltukla artırılması, AB Vatandaşları Girişimi'nin uygulanabilirliği üzerinde çalışılması ve Birlik olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmak için görüşmelerinin başlatılması İspanya'nın Lizbon Antlaşması'nın uygulanabilirliği konusunda atacağı adımlar olarak belirlenmiştir. Belçika da bu doğrultuda AB kurumları ile uyum içinde çalışarak Antlaşma'nın uygulanabilirliğini artırmayı hedeflediğini açıklamıştır.

Macaristan ve İspanya'nın öncelikli alanlar arasında belirlediği vatandaşlarına yakın bir Avrupa konusunda, Lizbon Antlaşması'nda yer alan Avrupa Vatandaşları Girişimi'nin

desteklenmesi, adalet ve içişlerinde işbirliğinin sağlanması, insan haklarının korunmasına yönelik faaliyetlerin artırılması ve Schengen alanı ile ilgili konuların da görüşülmesi hedeflenmektedir.

Son öncelikli başlık ise iklim, çevre ve enerji politikalarına yönelik atılacak adımları belirtmektedir. Bu konunun önemine dikkat çekmek adına, Macaristan ve Belçika'nın dönem başkanlıkları sırasında birçok konferans ve seminer düzenlenmesi planlanmıştır. Ayrıca Macaristan'ın ortak tarım politikasına öncelik vereceği yönündeki açıklamalarla, AB'nin geleceğe yönelik adımlar atması gerektiğinin de altı çizilmektedir.

Tablo 6. Lizbon Antlaşması Sonrasındaki 2. Trio ve Öncelikleri

	BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER	ÖNCELİKLER
2. TRIO	Temmuz-Aralık 2011	Polonya	1- Ekonomik büyüme 2- AB'nin enerji, gıda ve askeri güvenliğinin geliştirilmesi 3- Avrupa'nın açıklığının/şeffaflığının savunulması
	Ocak-Haziran 2012	Danimarka	1- Daha Sorumlu bir Avrupa 2- Daha Dinamik bir Avrupa 3- Daha Yeşil bir Avrupa 4- Daha Güvenli bir Avrupa
	Temmuz-Aralık 2012	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	1- Daha etkin ve sürdürülebilir bir Avrupa 2- Gelişime önem veren, daha verimli bir ekonomiye sahip bir Avrupa 3- Dayanışma ve sosyal uyum ile vatandaşlarına daha çok anlam ifade eden bir Avrupa 4- Dünyaya ve komşularına daha yakın bir Avrupa

Kaynak. Cyprus Presidency, EU Presidency, 2017.

1 Temmuz 2011-31 Aralık 2012 tarihleri arasında faaliyet gösteren ikinci trionun üyelerini sırasıyla Polonya, Danimarka ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi oluşturmaktadır. İkinci trionun ilk trio gibi genel konulara öncelik verdiği görülmektedir. İlk trioda olduğu gibi Polonya, Danimarka ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin ortak önceliğini de, ekonomik büyüme ve istihdam alanlarının artırılması yoluyla ekonomik krizin etkilerinden kurtulmaya çalışmak oluşturmaktadır. Danimarka'nın 'daha sorumlu bir Avrupa' başlığı altında ekonomik yönetişime, 'daha dinamik bir Avrupa' başlığı altında ise istihdamın artırılmasına oldukça önem verdiği anlaşılmaktadır.

Bir diğer önceliğin iklim, çevre ve enerji politikaları doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Danimarka iklim, çevre ve enerji politikalarını ortak tarım politikası, ortak balıkçılık politikası, ortak taşıma politikası gibi diğer AB politikaları ile daha uyumlu hale getirmek için çalışacağını ifade etmiştir. Polonya da ortak tarım politikasının önemine dikkat çekmiş ve ortak tarım politikasının gıda güvenliğini ve kırsal kalkınmayı sağlamada yardımcı olacağını belirtmiştir.

Güvenlik konusunda Polonya'nın daha çok askeri konulara önem verdiği, Birliğin askeri ve sivil kapasitesinin güçlendirilmesi ve AB-NATO diyalogunun konsolide edilmesini hedeflediği görülmektedir. Danimarka ise, "Daha Güvenli bir Avrupa" hedefi kapsamında, Avrupa vatandaşlarının güvenliğinin sağlanması, uluslararası suçlar ve terör ile mücadelenin

önemsenmesi, yasa dışı göç ile mücadelenin sağlanması konularına öncelik vermiştir. Bu doğrultuda etkin ve verimli bir Avrupa Göç Sistemi oluşturmak, Schengen Alanındaki ülkeler arasında işbirliğini geliştirmek ve Avrupa'nın dış sınırlarında güvenliği artırmak hedeflenmiştir. Ayrıca AB'nin adalet ve içişleri politikalarına katılmama kararı olan Danimarka'nın, diğer trio üyelerinden daha fazla güvenlik konusunda önceliklerini açıklamış olması, dönem başkanlığı esnasında işbirliği yapmasını engelleyici nitelik taşımadığını da göstermektedir.

Polonya Avrupa'nın açıklığının ve şeffaflığının savunulması konusunu, aday ülkelerle müzakerelerin yürütülmesi ve Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında ele almaktadır. Ancak bu konuyu trio içerisinde öncelik olarak belirleyen tek ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin ise bir önceki trionun hedefleri doğrultusunda öncelikler belirlediği, vatandaşlara daha yakın bir Avrupa ile AB'nin küresel gücünü artırmaya yönelik faaliyetleri teşvik edeceği görülmektedir.

Tablo 7. Lizbon Antlaşması Sonrasındaki 3. Trio ve Öncelikleri

	BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER	ÖNCELİKLER
3. TRIO	Ocak-Haziran 2013	İrlanda	1- Kalıcı insan merkezli büyüme 2- İstihdam dostu büyümeye ve Avrupa'nın kaynaklarına yatırım 3- Avrupa ve Dünya: Ortaklarla kazan-kazan taahhütler
	Temmuz-Aralık 2013	Litvanya	1- Güvenilir 2- Büyüyen 3- Açık bir AB yaratma
	Ocak-Haziran 2014	Yunanistan	1- Büyüme ve istihdam 2- AB-Avro Alanı entegrasyonunun daha ileri bir aşamaya götürülmesi 3- Göç ve sınır kontrolü 4- Denizcilik politikası

Kaynak. Irish Presidency, Lithuanian Presidency, Greece Presidency, 2017.

1 Ocak 2013-30 Haziran 2014 tarihleri arasında görev yapacak olan üç ülke, İrlanda, Litvanya ve Yunanistan olarak belirlenmiştir. Bu üç ülkenin ortak faaliyet planı olarak yayınladıkları program incelendiğinde; AB'nin ekonomik büyümesinin sağlanması, iş imkânlarının artırılması ve istihdamın sağlanması, Tek Pazar'ın derinleştirilmesi, mali istikrar reformlarının arttırılması ve Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'nin güçlendirilmesi konularına öncelik verildiği anlaşılmaktadır. Ortak politikalar dışında her dönem başkanının öncelikleri ayrı ayrı değerlendirildiğinde hem benzer, hem de farklı konulara yer verildiği görülmektedir. Ortak politika çerçevesinde tüm trio üyeleri, büyüme, istihdam, ekonomik kalkınma gibi ekonomik gelişmenin önemine vurgu yapan politikalar izleyeceklerini açıklamışlardır. Bu durum aslında Nisan 2011 tarihinde yürürlüğe giren Birinci Tek Pazar Yasası Hedefleriyle de paralellik göstermektedir. İrlanda, yakında yürürlüğe girmesi beklenen İkinci Tek Pazar Yasasının teklifi aşamasıyla yakında ilgileneceğini açıklayarak; siber güvenliğinin artırılması, e-imza/e-kimlik tespiti, veri koruması, yüksek hızda internet ve internete erişim gibi önlemlerin planlanması ve geliştirilmesinin, dolayısıyla dijital ekonominin güçlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Genel olarak ortak politikalar belirlenen bu trio döneminde, Yunanistan dönem başkanlığında özellikle denizcilik politikası olmak üzere, göç ve sınır kontrolü konularının vurgulandığı görülmektedir. Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonraki dönem

başkanlığı öncelikleri incelendiğinde, daha önce hiç denizcilik politikalarına değinilmediği, göç ve sınır güvenliği konularının ise adalet ve işleri başlığı altında değerlendirildiğini söylemek mümkündür. Bu açıardan bakıldığında, Yunanistan her ne kadar dönem başkanlığı esnasında ekonomik krizde olan ve dış yardımlarla ayakta kalmaya çalışan bir durumda olsa da (Bardakçı, 2013: 573), diğer dönem başkanlarından farklı politikalar öne sürerek sesini duyurmaya çalışmıştır.

Tablo 8. Lizbon Antlaşması Sonrasındaki 4. Trio ve Öncelikleri

	BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER	ÖNCELİKLER
4. TRIO	Temmuz-Aralık 2014	İtalya	1- İstihdam ve ekonomik büyüme 2- Avrupa vatandaşlarıyla yaklaşma: demokrasi, haklar ve özgürlük 3- AB'nin dış politikasında yeni bir ivme
	Ocak-Haziran 2015	Letonya	1- Rekabetçi Avrupa 2- Dijital Avrupa 3- Bütünleşmiş Avrupa
	Temmuz-Aralık 2015	Lüksemburg	1- Büyüme ve istihdamı artırmak için yatırımı teşvik etmek 2- AB sosyal boyutunun derinleştirilmesi 3- Göçü yönetmek, özgürlük, yargı ve güvenlik alanlarını birleştirmek 4- Dijital Pazar boyutuna odaklanarak ortak pazarı gözden geçirmek 5- Avrupa'nın rekabet gücünü küresel ve şeffaf bir çerçeveye oturtmak 6- Sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek 7- Dünyada AB'nin konumunu güçlendirmek

Kaynak. Italian Presidency, Latvian Presidency, Luxembourg Presidency, 2017.

01 Temmuz 2014-31 Aralık 2015 tarihleri arasında üçlü dönem başkanlığını yürütecek olan ülkeler İtalya, Letonya ve Lüksemburg olarak belirlenmiştir. Üç ülkenin ortak politika öncelikleri incelendiğinde, hepsinin istihdam, ekonomik büyüme, rekabet gücü, sürdürülebilir kalkınma gibi ekonomik gelişme hedeflerini ön planda tuttıkları görülmektedir. İtalya ve Lüksemburg'un AB'nin vatandaşlarıyla olan ilişkilerine vurgu yaptığı ve AB'nin sosyal boyutunun geliştirilmesine yönelik öncelikleri de olduğu anlaşılmaktadır.

Dijital Avrupa ve Dijital Pazar boyutları Letonya ve Lüksemburg tarafından, dönem başkanlıklarının öncelikleri arasında yer almaktadır. İtalya da her ne kadar bir başlık olarak değerlendirmese de, dijital tek pazarın tamamlanmasına yönelik hedefleri olduğunu, istihdam ve ekonomik büyüme başlığı altında ele almıştır. Bu üçlü dönem başkanlığı süreci, böylece dijital tek pazarın en yoğun olarak gündemde tutulduğu trio olarak değerlendirilmektedir.

Bunun yanı sıra göç konusunda da en yoğun önceliklerin ve hedeflerin de bu trio döneminde belirlendiği söylenebilmektedir. Lüksemburg'un öncelikler arasında vurguladığı göç konusuna İtalya yine alt başlıklarda değinmiştir. Ancak tüm trio üyelerinin genel öncelikleri arasında yer almasından dolayı 18 ay boyunca gündemde olan konular arasında

yer aldığı söylenebilmektedir. Ayrıca bu trio dönemindeki gündemin bu kadar yoğun olmasını, iki kurucu ülkenin trioda yer almasıyla açıklamak da mümkün olmaktadır.

Tablo 9. Lizbon Antlaşması Sonrasındaki 5. Trio ve Öncelikleri

	BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER	ÖNCELİKLER
5. TRİO	Ocak-Haziran 2016	Hollanda	1- Göç ve uluslararası güvenlik 2- Büyüme ve istihdam için inovasyon 3- İleriye dönük enerji ve iklim politikaları 4- Güçlü bir ekonomi birliği
	Temmuz-Aralık 2016	Slovakya	1- Ekonomik anlamda güçlü bir Avrupa 2- Modern Tek Pazar 3- Sürdürülebilir Göç ve Sığınma Politikası 4- Küresel aktör olarak Avrupa
	Ocak-Haziran 2017	Malta	1- Göç yönetimi 2- Tek Pazarın düzenlenmesi 3- Güvenliğin sağlanması 4- AB'nin sosyal bütünleşmesi 5- Komşularla ilişkiler ve Avrupa Komşuluk Politikası 6- Denizcilik politikası

Kaynak. The Netherlands Presidency, Slovak Presidency, Maltese Presidency, 2017.

01 Ocak 2016-30 Haziran 2017 tarihleri arasında görevde olan son trio, Hollanda, Slovakya ve Malta'dan oluşmaktadır. Üçlü dönem başkanlığının ortak politikalarını; büyüme ve rekabet edebilirlik, istihdam, Enerji Birliği, özgürlük, güvenlik ve adalet alanı politikaları, AB'nin küresel aktör olarak rolünün geliştirilmesi ile vatandaşların emniyet ve güvenliği oluşturmaktadır. Tüm trio üyelerinin Tek Pazarın düzenlenmesine öncelik verdiği görülmektedir. Ayrıca bu düzenlemelerin dijital tek pazarın yanı sıra, Enerji Birliği çerçevesinde de değerlendirilmesinin bu trio döneminde gündeme geldiğini söylemek mümkün olmaktadır. Dijital Tek Pazarın önündeki engellerin kalkmasını; e-hizmetlerin yaygınlaştırılması, pazara erişimin kolaylaştırılması, tüketicilerin korunması ve güvenliklerinin sağlanması yoluyla aşılabileceği düşüncesiyle önceliklerini belirleyen trio, Enerji Birliği ile enerji arz güvenliğinin ve AB'nin bu alandaki rekabet gücünün artacağını düşünmektedir.

Dönem başkanlarının kendi öncelikleri çerçevesinde incelendiğinde, diğer trio üyelerinden farklı olarak Malta'nın denizcilik politikasını öncelikleri arasına aldığı görülmektedir. Daha önce denizcilik politikasını öncelikleri arasında değerlendiren bir diğer ülkenin Yunanistan olması, Akdeniz ülkelerinin denizciliğin ekonomik gelişimleri açısından ne kadar önemli olduğunun farkında olmalarından kaynaklandığını düşündürmektedir.

Trio genelinden farklı bir öncelik de Slovakya'nın hedeflerinde görülmektedir. Sınır güvenliği konusunda 'Akıllı Sınırlar Paketi'nin de yürürlüğe girmesi için çalışacağını açıklayan Slovakya'dan önce bu konunun çok gündemde olmadığını söylemek mümkündür. Slovakya'dan önceki dönem başkanlıklarının, aslında Şubat 2013 tarihinde gündeme gelen bu uygulamaya öncelikleri arasında yer vermedikleri görülmektedir. Slovakya'nın bu programı alt başlıklar altında değerlendirmesinin, Schengen Alanı'nın göç ve sınır güvenliği ile ilgili yaşadığı güncel gelişmelerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın tamamlandığı tarih itibariyle Malta halen dönem başkanlığını yürütmekte ve Hollanda, Slovakya ve Malta'dan oluşan trio görev yapmaktadır. Malta ve üçlü dönem başkanlığının hedeflerine ve önceliklerine ne derece ulaşabildiklerinin, ileriki çalışmalara ilham kaynağı olacağı umulmaktadır.

5. SONUÇ

Dönem başkanlığı makamı, Avrupa Birliği'nde günümüzde faaliyette olan AB Zirvesi Başkanı, Komisyon Başkanı, Dışişleri Konseyi'nin başı olan Yüksek Temsilci ile birlikte Birliğin önemli başkanlarından birini temsil etmektedir. Tüm başkanlıkların ayrı önemi ve işlevi olmakla birlikte, dönüşümlü dönem başkanlığı ile üye devletlere hem Birlik'te üst düzey temsil imkânı verilmekte, hem de birlik politikalarının oluşumuna her ülkenin katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Başkanlık sisteminin geleceği ile ilgili tartışmalarda, sürecin kendisiyle ilgili sorunların varlığı 1970'lerden beri tartışılmaktadır. Dönem başkanlığı sistemine yönelik eleştirilerin bertaraf edilmesi için Lizbon Antlaşması ile getirilen yenilikler, dönem başkanlığının işlevselliğini artırmak adına yapılmış olsa da, bazı olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir. Dönem başkanlığının iş yükünün hafifletilmesi düşüncesiyle AB Zirvesi'ne 2,5 yıllığına atanan başkanın, Konsey toplantılarına başkanlık edecek olması, dönem başkanının görünürlüğünü azaltmıştır. Ancak, dönem başkanı ülkenin fiiliyatta 6 aylık bir süre için dönem başkanlığını yürütmesine rağmen, artık dönem başkanlığı toplamda 18 aylık bir sürece yayılarak, bir anlamda paylaşımlı bir sistem getirilmiştir. Böylece triodaki ülkelerin aslında 18 ay boyunca gündemde olmalarına imkân tanınmıştır. Ancak sadece sürecin değil, ülkelerin dönem başkanlığına verdiği önemin de sorgulanması gerektiği düşünülmektedir. Dönem başkanlığı sırasının yıllar önceden belirlendiği göz önünde bulundurulduğunda, hazırlık aşamasına ne kadar önce başlanırsa o kadar çok yol alınabileceği anlaşılmaktadır.

Lizbon Antlaşması ile yürürlüğe giren yeni uygulamada, triodaki ülkelerin politika öncelikleri hem ortak politikalar kapsamında, hem de her dönem başkanı için ayrı ayrı açıklanmaktadır. Başlangıçta yeni sistemin işleyişiyle ilgili endişelerin olduğu görülmekte; üç ülke tarafından belirlenen programa trionun tüm üyelerinin saygı göstermesi, açıklanan önceliklerin devamlılığının sağlanması ve tutarlı sonuçların ortaya çıkması gibi konuların gözlem altında tutulması gerektiği düşünülmekteydi. Ancak Lizbon Antlaşması sonrasında faaliyet gösteren trioların politikaları, faaliyet raporları, öncelikleri ve sonuç raporları incelendiğinde, endişelerin aslında gereksiz olduğu anlaşılmaktadır. Raporlar analiz edildiğinde, aslında dönem başkanı ülkenin ve genel olarak trionun Birliğin genel politikalarından çok farklı söylemlerde bulunmadıkları görülmektedir. Dönem başkanı ülkenin politik olarak güçsüz bir ülke olması halinde, politika önceliklerinin ve önerilerinin dikkate alınmayacağı düşünülmesi sebebiyle Birlik politikaları kapsamında faaliyet raporları hazırlaması mümkün kılınmıştır. Ya da dönem başkanlığını devir alacak ülkeler, dönem başkanlıkları esnasında gerçekleştiremeyecekleri projeleri öncelikleri arasına almak istemeyebilirler. Bu durum, genel AB politikalarıyla eşgüdümlü söylemler kullanılmasını açıklar niteliktedir.

Dönem başkanı ülkelerin politika yapımına katkısı değerlendirilirken, dönem başkanı ülkenin faaliyetlerine yönelik bilgilere ne derece ulaşılabilir olduğu da önem teşkil etmektedir. Dönem başkanlarının projelerini ve politikalarını görünür kılmak adına, her dönem başkanının kendine özel bir internet sayfası açtığı ve bu sayfalardan tüm gelişmelerin takip edilebileceği görülmektedir. Ancak İspanya, Macaristan, Polonya ve Danimarka'nın dönem başkanlıkları ile ilgili bir internet sayfası kullanmamış olması dikkat çekicidir. Ayrıca

dönem başkanı ülkelerin internet sayfalarında sadece faaliyetlerini ve önceliklerini paylaşmadığı, aynı zamanda dönem başkanlığı sonunda bir sonuç raporu da yayınladığı görülmektedir. Genelde her ülkenin yayınladığı bu raporlarla, planlananlarla gerçekleştirilenler arasındaki bağlantının karşılaştırılması mümkün olmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi, dönem başkanlıkları genelde AB politikalarına benzer söylemler kullanmakla birlikte, özelde belirtilen ve dönem başkanlıkları boyunca yapılması planlanan konferans ve kongrelerin genellikle ilgili devletlerin dönem başkanlıkları süresinde yapıldığı görülmüştür. Ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi adına yapılacağı öngörülen ikili ticaret anlaşmalarının da çoğunun gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Öncelikler arasında belirtilen bu gibi spesifik hedeflerin genelde hayata geçirildiğini, ancak AB'nin uzun dönemli hedeflerine vurgu yapan önceliklerin, uzun vadede farklı dönem başkanlıkları tarafından da gerçekleştirilebildiğini söylemek mümkün olmaktadır.

Sonuç olarak, dönem başkanlığı sisteminin, Avrupa Birliği'nde politika yapımına etkisinin değerlendirilmesi sürecinin uzun vadede ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Bunun da en önemli sebebi, bir dönem başkanlığı sürecinde belirlenen bir politikanın, aynı dönem başkanlığı sırasında yasalaşması ya da en azından uygulanabilirliğinin sağlanmasının pek mümkün olmamasından kaynaklanmaktadır. 18 aylık dönemlere tekabül eden trioda bu durum biraz daha kolaylaşabilmektedir. Ancak Birliğin karar alma mekanizmasının yapısı göz önünde bulundurulduğunda, bir dönem başkanının öne sürdüğü bir politika alanının, uzun bir süre sonra, başka bir ülkenin dönem başkanlığı sırasında fiiliyata geçirilmesi halinde, bunun hangi ülkenin başarısı olarak lanse edileceği tartışma konusu olacaktır. Bu açılardan bakıldığında, aslında dönem başkanlığının Avrupa Birliği'nin beyni olarak da ifade edilen AB Konseyi'nde alınan kararlara genelde dolaylı olarak katkı sağladığı, ancak sembolik öneminin asla yadsınamayacağını söylemek mümkün olmaktadır.

KAYNAKÇA

- “Amsterdam Antlaşması”, <http://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf/> [Erişim Tarihi: 15 Mart 2017].
- “Avrupa Birliği’ni Kuran Antlaşma”, *İKV Yayınları*, <http://www.ikv.org.tr/images/files/A5-tr.pdf/> [Erişim Tarihi: 15 Mart 2017].
- “Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma”, *İKV Yayınları*, <http://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf/> [Erişim Tarihi: 13 Mart 2017].
- “Belgian Presidency”, <http://www.eutrio.be/> [Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2017].
- “Council of Europe”, <http://www.coe.int/en/web/portal/home/> [Erişim Tarihi: 14 Mart 2017].
- “Cyprus Presidency”, www.cy2012.eu/en/ [Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2017].
- “EU Presidency”, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/ess/eu-presidency/> [Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2017].
- “Greece Presidency”, <http://gr2014.eu/> [Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2017].
- “Irish Presidency”, [online], <http://eu2013.ie/> [Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2017].
- “Italian Presidency”, [online], <http://italia2014.eu/en/> [Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2017].
- “Latvian Presidency”, [online], <https://eu2015.lv/> [Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2017].
- “Lithuanian Presidency”, [online], <http://www.eu2013.lt/en/> [Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2017].
- “Luxembourg Presidency”, [online], <http://www.eu2015lu.eu/en/> [Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2017].
- “Maltese Presidency”, [online], <https://www.eu2017.mt/en/> [Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2017].
- “Slovak Presidency”, [online], <http://www.eu2016.sk/en/> [Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2017].
- “The European Council”, [online], <http://www.consilium.europa.eu/en/european-council/> [Erişim Tarihi: 14 Mart 2017].
- “The Netherlands Presidency”, [online], <https://english.eu2016.nl/> [Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2017].
- 1976, “Report by Leo Tindemans”, Prime Minister of Belgium to the European Council, Bulletin of the EC, 1/76.
- 1993, 93/591/EC, *Council Decision*, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31993D0591&from=EN/> [Erişim Tarihi: 14 Mart 2017].
- 1995, 95/2/EC, Euratom, ECSC, *Official Journal of the European Union*, L 1/220, 1.1.1995.
- 1999, “Helsinki European Council”, *Presidency Conclusions*, December 1999, http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm/ [Erişim Tarihi: 12 Mart 2017].
- 2002, “Seville European Council”, *Presidency Conclusions*, 13463/02, 1-42.
- 2005, 2005/902/EC, Euratom, *Official Journal of the European Union*, L 328/60, 15.12.2005.
- 2007, 2007/5/EC, Euratom, *Official Journal of the European Union*, L 1/11, 4.1.2007.
- 2009, 2009/908/EU, *Official Journal of the European Union*, L 322/28, 9.12.2009.

- 2012, “Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union”, *Official Journal of the European Union*, C 326/47.
- 2016, The European Council and the Council of the EU Through Time: Decision and Law-making in European Integration, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- 2016, 2016/1316/EU, *Official Journal of the European Union*, L 208/42, 2.8.2016.
- 2017, “The Presidency of the Council of the EU”, Council of the European Union, <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/presidency-council-eu/> [Erişim Tarihi: 13 Nisan 2017].
- AKDOĞAN, M., 2013, “1961’den Günümüze Avrupa Konseyi’nin Gelişimi ve İşlevi”, Ed. TEZCAN, E., *Başlangıçtan Günümüze Avrupa Birliği Kurumları*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 159-198.
- BARDAKÇI, S. (2013), “Tüneldeki Yılandan Avro’ya: Ekonomik ve Parasal Birlik Çerçevesindeki Kurumsal Yapılanma”, Editör: Ercüment Tezcan, *Başlangıçtan Günümüze Avrupa Birliği Kurumları*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, s.528-583.
- BATAKLAR, S., 2013, “Topluluklardan Günümüze Bakanlar Konseyi”, Ed. TEZCAN, E., *Başlangıçtan Günümüze Avrupa Birliği Kurumları*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 253-318.
- BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK, G., 2008, “Avrupa Birliği’nin Kurumsal Yapısı ve Lizbon Antlaşması”, Ed. AKÇAY, B., KAHRAMAN, S. ve BAYKAL, S., *Avrupa Birliği’nin Güncel Sorunları ve Gelişmeler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 203-234.
- BOZKURT, E., ÖZCAN, M. ve KÖKTAŞ, A., 2011, *Avrupa Birliği Hukuku*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- CANDAN, T., 2014, “Konsey/Bakanlar Konseyi”, Ed. AKÇAY, B. ve GÖÇMEN, İ., *Avrupa Birliği Tarihçe, Kurumlar ve Politikalar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 169-186.
- Declaration on Article 16 (9) of the Treaty on European Union concerning the European Council decision on the exercise of the Presidency of the Council, O.J. 2008 C-115/341.
- DINAN, D., 2005, *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- GÜNUĞUR, H., 2007, *Avrupa Birliği’nin Hukuk Düzeni*, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, Ankara.
- KARLUK, R., 2011, *Avrupa Birliği Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları*, Beta Yayınları, İstanbul.
- LEWIS, J., 2003, “The Council of the European Union”, *European Union Politics*, Ed. CINI, M., Oxford University Press, United Kingdom, 148-165.
- REÇBER, K., 2012, *Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri*, Dora Yayınları, Bursa.
- SAYGIN, D., 2011, “Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Vize Sorunu”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Vol.9, No.2, 2011, s.31-36.
- SAYGIN, D., 2013, “Avrupa Parlamentosu Kısıtlı Yetkiden Demokrasiye”, Ed. TEZCAN, E., *Başlangıçtan Günümüze Avrupa Birliği Kurumları*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 199-252.

- SAYGIN, D., 2017, “Afrika Güvenliğinde Cılız Bir Ses: Avrupa Birliği”, *Afrika Politikası 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı*, Ed. Çomak, H., Sancaktar, C., Çınar, H.Y., Beta Yayınları, İstanbul, s.181-190.
- VANHOONACKER, S., and SCHOUT, A., 2003, “Reforming the EU Institutions-Challenges for the Council”, The Rotating Presidency of the Council of the EU: Obstinate or Obsolete?, *European Commission*, 1-19.

NOTLAR

(1) 1999-2009 yılları arasında eski NATO Genel Sekreteri Javier Solana, 2009-2014 yılları arasında Catherine Ashton Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi görevini yürütmüştür. 2014 yılından beri de Federica Mogherini AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisidir.

(2) Bu görevi 2009-2014 yılları arasında 2 dönem boyunca eski Belçika Başbakanı Herman Von Rompuy yürütmüştür. 2014 yılından itibaren ise eski Polonya Başbakanı Donald Tusk, AB Konsey başkanı olarak görev yapmaktadır.

(3) Tablolara hazırlanan ve gösterilmeye çalışılan üçlü dönem başkanlığı sistemi ve dönem başkanı ülkelerin öncelikleri hakkındaki bilgiler, dönem başkanlarının oluşturdukları internet adreslerinden ve İktisadi Kalkınma Vakfı'nın dönem başkanlığı sistemini açıkladığı internet sitesinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

AVRUPA BİRLİĞİ DÖNEM BAŞKANLIĞI SİSTEMİ VE AVRUPA BİRLİĞİ POLİTİKALARINA ETKİSİ

Mehlika Özlem ULTAN

(Yrd.Doç.Dr., Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü, E-posta: ozlemultan@gmail.com)

Özet

Avrupa Birliği'nde, 6 ayda bir değişen rotasyon sistemiyle gerçekleşen dönem başkanlığı, ülke devlet ve hükümet başkanlarının kendilerini uluslararası alanda gösterebilecekleri bir sistemdir. Dönem başkanlığını yürüten üye ülke, trio olarak adlandırılan üçlü gruplar halinde bir arada çalışmaktadırlar. Trio, uzun vadeli hedefler belirlemekte ve 18 aylık bir süre boyunca ön planda olacak önemli konuları belirleyen ortak bir gündem hazırlamaktadır. Avrupa Birliği'nin başından beri var olan bu sistem, genişleme ve derinleşme süreçleriyle yenilenmiş ve daha verimli hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma kapsamında, özellikle Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra dönem başkanlığı yapan ülkelerin politikaları analiz edilecektir. Bu çerçevede trionun ortak bir politika mı yürüttüğü yoksa her dönem başkanı ülkenin kendi önceliklerini mi uygulamaya çalıştığı araştırılacaktır. Sonuç olarak, politik öneme sahip olan bu sistemin, Avrupa Birliği'nde politika yapımına ne derece katkı sağladığı anlaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği Konseyi, Dönem Başkanlığı Sistemi, Trio.

JEL Kod: F53, N44

THE SYSTEM OF THE PRESIDENCY OF THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION AND ITS EFFECTS TO THE EU POLICIES

Abstract

The rotating presidency, which takes place every 6 months in the European Union, is a system in which the heads of states and governments can show themselves in the international arena. Member states which are holding the presidency work together closely in groups of three, called trios. The trio sets long-term goals and prepares a common agenda determining the major issues over an 18 month period. This system, which has existed since the beginning of the European Union, has been renovated and developed by processes of enlargement and deepening. In this study, especially after the entry into force of the Treaty of Lisbon, the politics of the countries that preside over the term will be analyzed.

In this framework, it will be analyzed that whether the trio has a common policy or each president country tries to apply the country's own priorities. As a result, it will be attempted to understand the extent to which this system, which has a political prescription, contributes to policy-making in the European Union.

Anahtar Kelimeler: *The Council of the EU, The Presidency System, Trio.*

JEL Codes: *F53, N44*

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği 1952'den beri faaliyet gösteren bir örgüt olmakla birlikte, zaman zaman hükümetlerarası niteliğinin sorgulandığı durumlarla karşılaşmaktadır (Saygın, 2011: 31). Avrupa Birliği dönem başkanlığı sistemi, Birliğin hükümetlerarası niteliğinin altını çizen önemli unsurlardan birini teşkil etmektedir. Avrupa Birliği Konseyi çatısı altında yer alan dönem başkanlığı sistemi, Birlikteki ülkelerin seslerini duyurabileceği bir sistem olarak da öneme sahiptir. Altı aylık sürelerden oluşan rotasyon sistemiyle, dönem başkanlığı yapan ülkelerin politik konularda aldığı hedefler ve uygulama planları, AB'nin karar alma mekanizmasına etki eden ve politika oluşturulmasına imkân tanıyan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

AB'nin hükümetlerarası niteliğini vurgulamasının yanı sıra, rotasyon sistemi sebebiyle demokratikliğinin de altının çizildiğini söylemek mümkündür. Birliğin devlet başkanlarından oluşması nedeniyle sembolik ve politik öneme sahip olan dönem başkanlığı sisteminin anlaşılabilmesi için öncelikle, Avrupa Birliği Konseyi'nin işleyişine ve gelişimine kısaca değinilecektir. Daha sonra dönem başkanlığı ve trio sistemi açıklanacak, AB Konseyi, AB Zirvesi ve kurucu antlaşmalarla geçirdiği değişimler değerlendirilecektir. Özellikle Lizbon Antlaşması'ndan sonra son haline kavuşan dönem başkanlığı sisteminde, dönem başkanlığı yapan ülkelerin politik öncelikleri irdelenecek ve bu önceliklerin AB politikalarına dönüşme süreci kapsamında bir değerlendirme yapılacaktır.

2. AVRUPA BİRLİĞİ KONSEYİ

Avrupa Birliği'nde Konsey terimi, tek bir organa verilen bir terim olmadığı için öncelikle Konsey olarak ifade edilen organların kısaca açıklanması yerinde olacaktır. Türkçeye çevrildiğinde kavram karmaşası yaşanır gibi olmakta, organların İngilizce isimleri değerlendirildiğinde herhangi bir kavram karmaşasının olmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda Konsey kavramının karıştırılabileceği üç ayrı kurum olduğunu söylemek mümkündür.

Avrupa Konseyi (The Council of Europe), 5 Mayıs 1949 tarihinde kurulan Avrupa'nın ilk siyasal kuruluşlarından biridir. Avrupa Birliği kurumlarından biri olmayan Konsey, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi ve ortak Avrupa kimliğinin artırılması amacını taşımaktadır. Avrupa Konseyi'ne, Türkiye'nin de aralarında olduğu 47 devlet üyeyken, 6 devlet de gözlemci üyelik statüsüne sahiptir. Ayrıca Avrupa Birliği Adalet Divanı ile karıştırılan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de, bu kurumun yargı denetim mekanizması olarak faaliyet göstermektedir (Council of Europe, 2017).

Avrupa Konseyi (The European Council), 1974 yılında faaliyete geçmiş, 1993 yılında yasallık kazanmış ve 2009 yılında Avrupa Birliği'nin asli kurumlarından biri haline gelmiştir (Akdoğan, 2013: 160). 28 üye ülkenin bakan düzeyindeki temsilcilerinden oluşmakta ve AB Zirvesi ya da Avrupa Zirvesi isimleriyle de anılmaktadır. Karar alma mekanizmasına dâhil olmayan Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin politik önceliklerini belirlemek amacını

taşımaktadır (The European Council, 2017). 1993 yılında alınan bir karar doğrultusunda (Council Decision, 93/591/EC, 8, 1993), ‘Avrupa Birliği Konseyi’ olarak nitelendirilmesi karara bağlanmıştır. Ancak Lizbon Antlaşması kapsamında, Avrupa Birliği’nin İşleyişine İlişkin Antlaşma’nın (ABİİA) 237-243. maddeleri arasında sadece Konsey (The Council) olarak ifade edilmektedir (Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 2012). Bu çalışma kapsamında kavram karmaşasından kaçınmak adına, bu kurum için AB Zirvesi ifadesi kullanılacaktır.

Avrupa Konseyi (The Council of the European Union), 1951 Paris Antlaşması ile oluşturulmakla birlikte, bugünkü Avrupa Birliği’nin ana kurumlarından birini teşkil etmektedir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nu kuran Paris Antlaşması’nda Yüksek Otorite (şimdiki Komisyon) önemli yetkilere sahip iken, Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu kuran Roma Antlaşması ile Konsey’in yetkileri artırılmıştır. Böylece hem yasama hem de yürütme organı olarak etkin bir konuma sahip olmuştur. Bazı kaynakların Bakanlar Konseyi olarak nitelendirmesi söz konusu olmakla birlikte, bakan düzeyindeki temsilcilerden oluşan Avrupa Konseyi (The European Council) ile karışması ihtimalinden dolayı, bu çalışma kapsamında AB Konseyi şeklinde ifade edilecektir.

2.1. Avrupa Birliği Konseyi’nin Antlaşmalar Nezdinde Gelişimi

Bu başlık altında AB Konseyi ile ilgili tüm gelişmeler değerlendirilmeyecektir; ancak dönem başkanlığı sisteminin daha iyi anlaşılması adına, AB Konseyi’nin yapısının açıklanması gerektiği düşünülmektedir. AB Konseyi, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nu kuran 18 Nisan 1951 tarihinde imzalanan Paris Antlaşması ile oluşturulan dört temel AB kurumundan birisidir (Bataklar, 2013: 254).

AB Konseyi, Avrupa Parlamentosu ile birlikte Birliğin yasama organı olarak faaliyet göstermektedir (Saygın, 2013: 229). 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması’nın 146. Maddesinde AB Konseyi’nin kuruluş niteliği açıkça belirtilmekte, üye devlet temsilcilerinden oluşacağı ve hükümetlerin üyelerinden birini temsilci olarak yetkilendireceği ifade edilmektedir (Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma, 2017: 215). 1967 yılında yürürlüğe giren Füzyon Antlaşması ile AKÇT, EURATOM ve AET’nin Konseyleri birleştirilerek tek bir konseye dönüştürülmüştür. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile oluşturulan üç sütunlu yapıda Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ikinci sütunu oluşturmaktadır (Avrupa Birliği’ni Kuran Antlaşma, 2017). Birliğin ekonomik ve siyasi açıdan olduğu kadar savunma konusunda da desteklenmesi gerektiği görüşünü savunan Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının oluşturulması görevi AB Konseyi’ne verilmiştir (Saygın, 2017: 183).

AB Konseyi’ndeki toplantılara genelde dışişleri bakanları katılmaktayken, görüşülecek konulara göre diğer ilgili bakanlarla da AB Konseyi toplantıları yapılmaktadır. Maastricht Antlaşması’nda yer alan, AB Konseyi’nin bakan seviyesindeki birer temsilciden oluşmasına yönelik ifadesi doğrultusunda dışişleri bakanlarının etkisi azaltılmaya çalışılmış, teknik konularla ilgili bakanlıkların katılımının artırılması amaçlanmıştır. Ancak bu durum, AB Konseyi oluşumlarını/konfigürasyonlarını çeşitlendirmiş ve bakanların katılacakları toplantı sayılarının artması sebebiyle toplantılarında çakışmalar yaşanması söz konusu olmuştur. Bunun sonucunda, Aralık 1999 Helsinki Zirvesi’nde Konsey oluşumlarının en fazla 15 olacağı ifadesi kullanılmıştır (Helsinki European Council, 1999). Haziran 2002 Sevilla Zirvesi’nde ise 9 Konsey oluşumu olması kararlaştırılmış ve isimleri şu şekilde belirtilmiştir (Seville European Council, 2002: 22):

- ❖ Genel İşler Konseyi,
- ❖ Ekonomik ve Finansal İşler Konseyi,

- ❖ Adalet ve İç İşleri Konseyi,
- ❖ İstihdam, Sosyal Politika, Sağlık ve Tüketici ile İlgili Sorunlar Konseyi,
- ❖ Rekabet Konseyi,
- ❖ Ulaşım, Telekomünikasyon ve Enerji Konseyi,
- ❖ Tarım ve Balıkçılık Konseyi,
- ❖ Çevre Konseyi,
- ❖ Eğitim, Gençlik ve Kültür Konseyi.

Bu oluşumlar kapsamında yapılan toplantılara dönem başkanı başkanlık etmektedir, dolayısıyla AB Konseyi toplantıları genellikle AB dönem başkanlığını yürüten ülkenin topraklarında yapılmaktadır (Günoğur, 2007: 257).

13 Aralık 2007 tarihinde imzalanan ve 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması kapsamında, Avrupa Birliği Antlaşması'nın 16. Maddesinin 9. fıkrası "Konsey Başkanlığı, dışişlerinin hariç olmak üzere, Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 236. maddesine uygun olarak belirlenen şartlar kapsamında, eşit bir rotasyon sistemine göre Konsey'deki üye devletlerin temsilcileri tarafından yerine getirilir." (Reçber, 2012: 478) ifadesini kullanmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 236. maddesine göre; AB Konseyi, Dışişleri Konseyi haricindeki konfigürasyonlar ve konfigürasyon başkanlıkları ile ilgili kararları nitelikli çoğunlukla alacaktır (Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 2012). AB Konseyi tek bir yasal kurum olmasına rağmen, içerisinde 10 farklı oluşum barındırmaktadır. Tartışılan konunun niteliğine bağlı olarak toplanan bu oluşumlardan 'Genel İşler Konseyi'ne daha önce 'Dışişleri Konseyi' de dâhil iken, Lizbon Antlaşması ile iki oluşum birbirinden ayrılmış ve Dışişleri Konseyi ayrı bir oluşum olarak belirlenmiştir (The European Council and the Council of the EU Through Time, 2016: 33).

Günümüz itibariyle, AB Konseyi'nin 28 üyesi bulunmaktadır. AB Konseyi üyesi bakanların, karar alma süreçlerinde kullandıkları oylarla, temsil ettikleri üye devlet hükümetini taahhüt altına sokma yetkileri bulunmaktadır. Üye devletlerin Brüksel'deki daimi temsilcilerinin ya da üst düzey bürokratların katıldığı toplantılarda üst düzey bakanların hükümetleri adına AB Konseyi'nde oy kullanma yetkileri bulunmamaktadır (Candan, 2014: 172).

AB Konseyi; yetkileri ve AB'nin diğer kurumları karşısındaki konumu itibariyle, nihai karar verici AB kurumlarından biridir. Üye devletlerin bakanları da kendi devletlerinin çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler. Bu açıdan bakıldığında, AB'nin hükümetlerarası niteliği açıkça ortaya çıkmaktadır. Ancak bakanların karar alırken, Birliğin genel çıkarlarını göz ardı etmeden hareket ettikleri de unutulmamalıdır.

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DÖNEM BAŞKANLIĞI SİSTEMİ

Üç atla çekilen Rus kızıağı anlamına gelen "Troyka" modeli, başkanlık görevinin daha etkin hale getirilmesi amacıyla uygulanmaya başlanmıştır. Bu sisteme göre, halen dönem başkanlığını yürüten ülkenin bakanlarıyla, bir önceki ve bir sonraki ülkelerin bakanları bir araya gelerek sorunları çözmeye çalışmaktadır (The Presidency of the Council of the EU, 2017).

Dönem başkanlığını yürüten ülkenin belli sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluklar, Birliğin sürekli genişlemesi ve derinleşmesi sebebiyle gittikçe artan bir öneme sahip olmaktadır. Dönem başkanının sorumlulukları ve yetkilerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Bozkurt vd, 2011: 105):

- ❖ AB Zirvesi ve AB Konseyi arasındaki koordinasyonu sağlamak,

- ❖ AB Konseyi'nde yapılan toplantıların gündemini belirlemek ve başkanlık etmek,
- ❖ AB Konseyi'nin diğer organlarla ilişkilerinde AB Konseyi'ni temsil etmek,
- ❖ Üye devletler arasındaki görüş ayrılıklarını, anlaşmazlıkları uzlaşma yoluyla çözmeye çalışmak,
- ❖ Karar almada tutarlılığı ve sürekliliği sağlamak.

Dönem başkanlığı sisteminin yapısı, antlaşmalar, AB Konsey kararları ve AB Zirveleri ile alınan kararlar doğrultusunda değişim göstermiştir. Dönem başkanlığı sisteminin günümüzdeki işleyişinden bahsetmeden önce, tarihsel gelişiminin değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

3.1. Dönem Başkanlığı Sisteminin Gelişimi

Dönem başkanlığı, Birliğin kendisi kadar eski bir sistemdir. Kurucu ülkeler, genel bir başkan seçmek yerine, kurumun politik yönünü temsil edecek başkanın dönüşümlü olarak başkanlık etmesinin daha yararlı olacağına ve daha işlevsel olacağına karar vermişlerdir. Bu durum, Avrupa Kömür ve Çelik Antlaşması döneminde 3 aylık periyotların olması şeklinde kararlaştırılmışken, Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması ile bu dönemlerin 6 aya çıkarılması karara bağlanmıştır (Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma, 2017: 2015).

Dönem başkanlığı sistemine yöneltilen eleştirileri, 1970'li yıllardan beri görmek mümkündür. O dönemdeki eleştiriler de günümüzdekilerle benzerlik göstermektedir. Politikaların uygulanmasında sürekliliğin sağlanmasında yaşanan zorluklar, genişlemeler sonucu dönem başkanlığı sırasının geç gelmeye başlaması, başkanın siyasi niteliğini kötüye kullanabilecek olması, yetersiz hazırlık zamanı nedeniyle tam olarak düzenlenemeyen kararlar alınması ve artan işgücü gibi sebeplerle dönem başkanlığı sisteminin eleştirildiği görülmektedir. Dönem başkanlığının iş yükü artarken, süresinin altı ayla sınırlı olması nedeniyle politikaların oluşturulması için yeterli hazırlık süreci bulunmamaktadır. Bu durum alınan kararların doğruluğu ya da yeterliliği konusunu tartışılır hale getirmektedir (Vanhoonacker and Schout, 2013: 4). Bu eleştirilere çözüm bulmak amacıyla yapılan ilk ve en önemli raporun 1975 yılında yayınlanan Tindemans Raporu'dur. Tindemans Raporu, dönem başkanlığı süresinin 1 yıla uzatılmasını önerirken, başkanlığın rotasyonu değişmemek üzere, bazı görevlerin tek bir ülkenin ya da tek bir kişinin sorumluluğuna verilmesini teklif etmiştir (Report by Leo Tindemans, 1976). Ancak ileride de anlatılacağı gibi, buna yakın bir değişim ancak Lizbon Antlaşması ile hayata geçirilebilecektir.

Dönem başkanlığı sistemi Maastricht Antlaşması'nın J5/3 maddesi ile düzenlenmiş (Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma, 2017: 115), Amsterdam Antlaşması'nda da 18/3-4 maddesinde ele alınmıştır (Amsterdam Antlaşması, 2017: 13). Buna göre dönem başkanlığı sistemi, 1 yıl içerisinde 2 defa, Ocak ve Temmuz aylarında dönem başkanlığının değişmesi yoluyla işlemektedir. Üye ülkelerin dönem başkanlığı sırası başlangıçta alfabetik sıraya göre düzenlenmekteydi (Karluk, 2011: 377). 1995 yılında alınan bir kararla, 2003 yılına kadar olan dönem başkanlıklarının sırası belirlenmiştir. Bundan sonra yapılacak sıralamaların da belirlenen bu çerçevede doğrultusunda ilerlemesi kararlaştırılmıştır (Official Journal of the European Union, L 1/220, 1995).

Tablo 1. 1995 Yılında Belirlenen Dönem Başkanlığı Sırası

BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER
Ocak-Haziran 1995	Fransa
Temmuz-Aralık 1995	İspanya
Ocak-Haziran 1996	İtalya
Temmuz-Aralık 1996	İrlanda
Ocak-Haziran 1997	Hollanda
Temmuz-Aralık 1997	Lüksemburg
Ocak-Haziran 1998	İngiltere
Temmuz-Aralık 1998	Avusturya
Ocak-Haziran 1999	Almanya
Temmuz-Aralık 1999	Finlandiya
Ocak-Haziran 2000	Portekiz

BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER
Temmuz-Aralık 2000	Fransa
Ocak-Haziran 2001	İsveç
Temmuz-Aralık 2001	Belçika
Ocak-Haziran 2002	İspanya
Temmuz-Aralık 2002	Danimarka
Ocak-Haziran 2003	Yunanistan
Temmuz-Aralık 2003	İtalya
Ocak-Haziran 2004	İrlanda
Temmuz-Aralık 2004	Hollanda
Ocak-Haziran 2005	Lüksemburg
Temmuz-Aralık 2005	İngiltere

Dönem başkanlığı sisteminde yaşanan değişimlerden bir diğeri 2005 yılında alınan bir Konsey kararıyla yapılmıştır. Artan üye sayısı, dönem başkanlığı sıralamasının tekrar belirlenmesini gerektirmiştir. Ayrıca bu karar alınırken, 2006 yılının ikinci yarısında dönem başkanlığı yapacak olan Almanya ile 2007 yılının ilk yarısında dönem başkanlığı yapacak olan Finlandiya'nın dönem başkanlıkları sırası da değiştirilmiştir (Official Journal of the European Union, L 328/60, 2005).

Tablo 2. 2005 Yılında Belirlenen Dönem Başkanlığı Sırası

BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER
Ocak-Haziran 2006	Avusturya
Temmuz-Aralık 2006	Finlandiya
Ocak-Haziran 2007	Almanya
Temmuz-Aralık 2007	Portekiz
Ocak-Haziran 2008	Slovenya
Temmuz-Aralık 2008	Fransa
Ocak-Haziran 2009	Çek Cumh.
Temmuz-Aralık 2009	İsveç
Ocak-Haziran 2010	İspanya
Temmuz-Aralık 2010	Belçika
Ocak-Haziran 2011	Macaristan
Temmuz-Aralık 2011	Polonya
Ocak-Haziran 2012	Danimarka

BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER
Temmuz-Aralık 2012	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
Ocak-Haziran 2013	İrlanda
Temmuz-Aralık 2013	Litvanya
Ocak-Haziran 2014	Yunanistan
Temmuz-Aralık 2014	İtalya
Ocak-Haziran 2015	Letonya
Temmuz-Aralık 2015	Lüksemburg
Ocak-Haziran 2016	Hollanda
Temmuz-Aralık 2016	Slovakya
Ocak-Haziran 2017	Malta
Temmuz-Aralık 2017	İngiltere
Ocak-Haziran 2018	Estonya

Üye sayısında yaşanan artış ve küçük ülkelerin görev esnasında karşı karşıya kaldıkları zorluklar, sistemin yavaş yavaş değişmesine sebep olmuştur. Yapılacak değişikliklerle iki küçük devletin arka arkaya dönem başkanlığı yapmasından kaynaklanan sorunların önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Sonuç olarak, hem AB Konseyi'nin faaliyetlerinde devamlılık sağlanması, hem de politik açıdan çok etkili olmayan ülkelerin gücü artırılarak, yaşanabilecek aksaklıkların önüne geçilmesi planlanmıştır (Karluk, 2011: 377).

AB dönem başkanlığı sıralaması, 2007 yılında Birliğe üye olan 2 devletin de dönem başkanlığı sistemine dâhil edilmesi için, 1 Ocak 2007 tarihinde alınan bir AB Konseyi kararıyla yeniden değiştirilmiştir. Bunun sonucunda 2018 yılının ikinci yarısı Bulgaristan, 2019 yılının ikinci yarısı ise Romanya'nın dönem başkanlığı yapmaları kararlaştırılmıştır (Official Journal of the European Union, L 1/11, 2007).

Tablo 3. 2007 Yılında Belirlenen Dönem Başkanlığı Sırası

BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER
Temmuz-Aralık 2018	Bulgaristan
Ocak-Haziran 2019	Avusturya
Temmuz-Aralık 2019	Romanya
Ocak-Haziran 2020	Finlandiya

2007 yılında imzalanan ve 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile dönem başkanlığı sistemi yeniden değişikliğe uğramıştır. Antlaşmayla sistemde yapılan en önemli iki değişiklikten ilki; AB Konseyi'nin nitelikli çoğunlukla karar almasına ilişkin olurken, ikinci değişiklik dönem başkanlığı sisteminin işleyişinde olmuştur (The European Council and the Council of the EU Through Time, 2016: 31). Avrupa Birliği Antlaşması'nın 18. maddesine göre artık Dışişleri Konseyi ile diğer Konsey oluşumları birbirlerinden ayrılmıştır. Buna göre, Dışişleri Konseyi'ne Birliğin Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi(1) başkanlık edecek, diğer Konsey oluşumlarındaki başkanlığın belirlenmesi kararı, Zirve tarafından nitelikli çoğunlukla alınacaktır (Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 2012).

Hükümetlerarası Konferansın sonuç bildirisine eklenen 9 numaralı bildiriye bulunan taslak Zirve kararı incelendiğinde "Dışişleri Konseyi dışındaki Konsey başkanlıkları, önceden belirlenmiş ve üç üye ülkeden oluşan takımlar tarafından 18 aylık bir süre için üstlenilecektir. Söz konusu takımların belirlenmesinde eşit rotasyon usulü uygulanırken, üye ülkeler arasındaki farklılıklar ve Birlik içerisindeki coğrafi denge göz önünde bulundurulacaktır. Bu takımlara dâhil olan her üye devlet, Dışişleri Konseyi dışındaki Konseylere 6 aylık bir süre için başkanlık edecek, takımı oluşturan diğer üye ülkeler, başkanlığı elinde bulunduran üye ülkeye tüm sorumluluklarında, ortak bir program dâhilinde yardımcı olmakla yükümlü olacaklardır. Takımları oluşturan üye ülkelerin, kendi aralarında alternatif düzenlemeler yapabileceği de aynı düzenleme ile kabul edilmektedir." (C-115/341, O.J. 2008: 339) ifadesi ile dönem başkanlığının yeni işleyiş mekanizması açıklanmaktadır. Buna göre, artık dönem başkanlığı resmi olarak 6 aylık bir dönemi kapsamakta, fakat fiilen 18 aylık bir sürece tekabül etmektedir. Ayrıca, üçlü dönem başkanlığı sistemi artık 'Trio' olarak adlandırılmaktadır.

2009 yılında alınan AB Konseyi kararı doğrultusunda trio belirlenirken, artan üye sayısı, üye devletlerin çeşitliliği ve coğrafi dağılımlarının göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir (Official Journal of the European Union, L 322/28, 2009). AB Konseyi kararında yer alan bir diğer değişiklik, dönem başkanları sıralamasının yeniden düzenlenme tarihinin belirlenmesidir. 1995 yılındaki AB Konseyi kararlarında sıralama bittikten sonra

başkanlığın tekrar baştan başlaması öngörülürken, 2009 yılındaki kararda dönem başkanlığı yapacak ülkelerin 2020 yılına kadar belirlendiği, ondan sonraki ülkelerin belirlenmesinin ise 1 Temmuz 2017 tarihinden önce tamamlanması gerektiği ifade edilmiştir (Official Journal of the European Union, L 322/28, 2009).

2007 ve 2009 yıllarında yapılan değişikliklerin ardından, dönem başkanlığı sırasıyla ilgili son AB Konseyi kararı 2016 yılında alınmıştır. 2013 yılında Hırvatistan'ın AB üyesi olmasıyla sıralamada değişiklik yapılması gerekmiştir. Buna göre, Hırvatistan Ocak-Temmuz 2020 tarihleri arasında ilk dönem başkanlığı görevini yerine getirecektir. Ayrıca bu kararla birlikte, Avrupa Birliği'nden çıkması gündemde olan İngiltere'nin dönem başkanlığı kaldırılmış, yerine İngiltere'den sonra dönem başkanlığı yapacak olan ülkeler öne çekilmiştir. Sonuç itibarıyla, Temmuz-Aralık 2017 döneminde İngiltere yerine Estonya'nın dönem başkanlığı yapması kararlaştırılmıştır. Ayrıca dönem başkanlığı sıralaması 2030 yılına kadar yeniden düzenlenmiştir. (Official Journal of the European Union, L 208/42, 2016).

Tablo 4. 2016 Yılında Belirlenen Dönem Başkanlığı Sırası

BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER
Temmuz-Aralık 2017	Estonya
Ocak-Haziran 2018	Bulgaristan
Temmuz-Aralık 2018	Avusturya
Ocak-Haziran 2019	Romanya
Temmuz-Aralık 2019	Finlandiya
Ocak-Haziran 2020	Hırvatistan
Temmuz-Aralık 2020	Almanya
Ocak-Haziran 2021	Portekiz
Temmuz-Aralık 2021	Slovenya
Ocak-Haziran 2022	Fransa
Temmuz-Aralık 2022	Çek Cumhuriyeti
Ocak-Haziran 2023	İsveç
Temmuz-Aralık 2023	İspanya
Ocak-Haziran 2024	Belçika
Temmuz-Aralık 2024	Macaristan
Ocak-Haziran 2025	Polonya
Temmuz-Aralık 2025	Danimarka
Ocak-Haziran 2026	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
Temmuz-Aralık 2026	İrlanda
Ocak-Haziran 2027	Litvanya
Temmuz-Aralık 2027	Yunanistan
Ocak-Haziran 2028	İtalya
Temmuz-Aralık 2028	Letonya
Ocak-Haziran 2029	Lüksemburg
Temmuz-Aralık 2029	Hollanda
Ocak-Haziran 2030	Slovakya
Temmuz-Aralık 2030	Malta

Yukarıdaki tabloda, dönem başkanlığı sırasının son hali görülmekle birlikte, Lizbon Antlaşması ile geçilen üçlü dönem başkanlığı sisteminin ülkelere göre sıralamasına bir sonraki bölümde tablolara yer verilecektir.

Lizbon Antlaşması ile AB Zirvesi'ne dönem başkanının başkanlık etmesi durumu kaldırılmıştır. Artık 2,5 yıllığına seçilen, bir defaya mahsus tekrar seçilmesi mümkün olan ve

herhangi bir ulusal görevde bulunamayacak olan başkan, AB Zirvesi'ne başkanlık edecektir.(2) Daimi Zirve başkanlığının yürürlüğe girmesi, mevcut rotasyon sisteminin etkinliğini ve işlevselliğini kaybettiğine yönelik eleştirileri bertaraf etmek amacını taşımaktadır. Bunun en önemli göstergesi, 28 üyeli AB'de (İngiltere'nin dönem başkanlığı sisteminden çıkarılmasıyla 27), dönem başkanlığı sırası ancak 13,5 yılda bir aynı ülkeye gelmektedir. Bu kişinin aynı zamanda AB Zirvesi'ne de başkanlık ettiği göz önünde bulundurulduğunda, 6 aylık bir zaman diliminde Zirve çalışmalarına yön verilmesinin etkinliği tartışılmaktadır. Buna ek olarak, başkanın hem Zirvelere, hem AB Konseyi'ne başkanlık etmesi, hem de kendi ülkesinde başbakanlık ya da devlet başkanlığını yürütmesi, tüm bu görevlerin yürütülmesindeki verimliliği azaltacaktır. Bu sebepten ötürü, Lizbon Antlaşması, AB Zirvesi'nin başına 2,5 yıllığına tek bir başkan getirmekte ve bu kişinin kendi ülkesinde herhangi bir ulusal görevde bulunmayacağını da belirtmektedir (Bayraktaroğlu Özçelik, 2008: 212). Bu durum dönem başkanlığı sisteminin önemini azaltmasa da uluslararası arenada görünürlüğünü azaltmıştır. 6 ayda bir değişen dönem başkanı yerine, 2,5 yıllığına seçilen başkanın AB Konseyi toplantılarına başkanlık edecek olması bu durumun bir göstergesidir (The European Council and the Council of the EU Through Time, 2016: 33).

Dönem başkanlığının üçlü gruplanan ülkeler halinde, trio sistemiyle yapılmasının bazı avantajları bulunmaktadır. Yeni sistemle birlikte, yoğun iş yükünün ve sorumluluğun tek ülkeye değil, trioda yer alan diğer ülkelere de paylaştırılması mümkün olacaktır. Dönem başkanlığı süresinin uzaması, uzun dönemli politikaların uygulanabilirliğini arttıracaktır. Bunun gibi avantajların yanı sıra, üçlü dönem başkanlığı sisteminin bazı zayıf yönleri de bulunmaktadır. Örneğin, görev dağılımı yapılması esnasında prestijli politika alanlarında sorumluluk alacak olan ülkelerin seçilmesi konusunda anlaşmazlıklar yaşanması söz konusu olabilecektir. Yeni trio sisteminde farklı ülkelerin olması, bürokratik işlemlerin farklı dillere çevrilmesi dolayısıyla teknik işlerin uzamasına ve ülkeler arasında bazı koordinasyon sorunları çıkmasına sebep olabilecektir (Vanhoonacker and Schout, 2013: 12-13).

Siyasi açıdan önem teşkil eden dönem başkanlığı görevini yürüten ülkenin bazı sorunlarla karşı karşıya kaldığı da unutulmamalıdır. Bu sorunların başında, fiziki açıdan küçük ve aynı zamanda siyasi açıdan zayıf olan ülkelerin hem Birlik içerisinde hem de uluslararası arenada Birliği etkili temsil edip edemediği meselesi gelmektedir. Ayrıca dönem başkanlığı süresi olan 6 ay içerisinde başlatılan projeleri tamamlamamak da diğer bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sürenin trio sistemi ile toplamda 18 aya çıkarılması ile aşılına çalışıldığı daha önce de ifade edilmiştir. Ancak projelerin tamamlanması aşamasında dönem başkanı ülkenin Komisyon ile ilişkilerinin de oldukça önemli olduğu göz ardı edilmemelidir (Günoğur, 2007: 261). Projelerin politika olarak uygulanmaya başlaması ve yasalaşması aşamalarında Komisyon'un hızlı hareket etmesi, dönem başkanlığı bitmeden projelerin olumlu bir şekilde sonuçlanmasına imkân tanıyacaktır.

4. DÖNEM BAŞKANI ÜLKELERİN ÖNCELİKLERİ VE POLİTİKALARI

1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması'nın uygulanması sürecinde ilk trio (üçlü başkanlık sistemi), İspanya-Belçika-Macaristan üçlüsünden oluşmaktadır (The European Council and the Council of the EU Through Time, 2016: 31). 2007 yılından beri fiilen uygulanmakta olan bu sistemin farklılaştırılmış hali, Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra resmîyet kazanmıştır. Lizbon Antlaşması'nda yer alan altı aylık dönem başkanlığı sisteminin, üç üye ülkenin 18 aylık bir başkanlık takımı oluşturması ile değiştirilmesi hükmünün uygulanabilirliği de, İspanya-Belçika-Macaristan triosunun faaliyetleri doğrultusunda analiz edilmeye başlanacaktır. Üçlü dönem başkanlığında, 6 aylık dönem başkanlığından farklı olan en önemli unsur; 18 aylık sürede bu görevi yürütecek olan

ülkelerin bu süre için hazırlanan ortak bir gündeme sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Aşağıdaki tablolar, trio dönemleri, tarihleri ve amaçlarıyla dönem başkanı ülkelerin açıkladıkları öncelikleri doğrultusunda hazırlanmıştır.(3) Böylece hem 18 aylık trionun ortak gündemi, hem de dönem başkanı ülkenin önceliklerinin ayrı ayrı anlaşılması hedeflenmiştir.

Tablo 5. Lizbon Antlaşması Sonrasındaki 1. Trio ve Öncelikleri

	BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER	ÖNCELİKLER
1. TRIO	Ocak-Haziran 2010	İspanya	1- Lizbon Antlaşması'nın Uygulanması 2- Ekonomik iyileşme 3- Avrupa Birliği'nin küresel güç haline gelmesi 4- AB vatandaşlarına yönelik politikalar
	Temmuz-Aralık 2010	Belçika	1- Ekonomik krizden çıkış ve yeniden ekonomik büyüme 2- Yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadele 3- İklim ve çevre sorunlarının iyileştirilmesi 4- Özgürlük, adalet ve güvenlik politikaları 5- Avrupa Birliği'nin dış ilişkilerdeki küresel etkinliğinin artırılması 6- Lizbon Antlaşması'nın tam olarak uygulanabilir kılınması
	Ocak-Haziran 2011	Macaristan	1- Büyüme, istihdam ve sosyal katılım 2- Daha güçlü bir Avrupa'nın kurulması ve geleceğin korunması 3- Vatandaşlarına yakın bir Avrupa 4- Sağduyulu genişleme ve global yaklaşım

Kaynak. Belgian Presidency, EU Presidency, 2017.

Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra faaliyet gösteren ilk trioda 3 ülkenin de bazı başlıklar çerçevesinde ortak hareket ettiği anlaşılmaktadır. Bu başlıklardan en önemlileri ekonomik krizin etkilerinden çıkmak, ekonomik büyüme, istihdam ve sosyal katılım olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm trio üyelerinin bu amaçlara öncelik verdiği ve ortak politika yürütmeye çalıştığı görülmektedir. Tüm trio üyelerinin ortak önceliklerinden bir diğeri ise Avrupa Birliği'nin küresel bir güç haline gelmesi ve dış ilişkilerinde etkinliğini artırmasıdır. Genişlemenin küresel güç olmaya yapacağı katkının da tüm trio üyeleri tarafından altının çizildiğini belirtmek mümkündür.

Lizbon Antlaşması'nın getirdiği yeniliklerin tam olarak uygulanması konusu ise ilk dönem başkanı olan İspanya ve ondan sonra dönem başkanı olan Belçika'nın öncelikleri arasında yer almaktadır. Lizbon Antlaşması ile ilk defa seçilen AB Zirve Başkanı, Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi ve dönem başkanı ülkenin, hep birlikte uyum içinde çalışacağı konusunun özellikle vurgulandığı görülmektedir. Ayrıca İspanya dönem başkanlığı sürecinde Avrupa Parlamenterleri sayısının 18 yeni koltukla artırılması, AB Vatandaşları Girişimi'nin uygulanabilirliği üzerinde çalışılması ve Birlik olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmak için görüşmelerinin başlatılması İspanya'nın Lizbon Antlaşması'nın uygulanabilirliği konusunda atacağı adımlar olarak belirlenmiştir. Belçika da bu doğrultuda AB kurumları ile uyum içinde çalışarak Antlaşma'nın uygulanabilirliğini artırmayı hedeflediğini açıklamıştır.

Macaristan ve İspanya'nın öncelikli alanlar arasında belirlediği vatandaşlarına yakın bir Avrupa konusunda, Lizbon Antlaşması'nda yer alan Avrupa Vatandaşları Girişimi'nin

desteklenmesi, adalet ve içişlerinde işbirliğinin sağlanması, insan haklarının korunmasına yönelik faaliyetlerin artırılması ve Schengen alanı ile ilgili konuların da görüşülmesi hedeflenmektedir.

Son öncelikli başlık ise iklim, çevre ve enerji politikalarına yönelik atılacak adımları belirtmektedir. Bu konunun önemine dikkat çekmek adına, Macaristan ve Belçika'nın dönem başkanlıkları sırasında birçok konferans ve seminer düzenlenmesi planlanmıştır. Ayrıca Macaristan'ın ortak tarım politikasına öncelik vereceği yönündeki açıklamalarla, AB'nin geleceğe yönelik adımlar atması gerektiğinin de altı çizilmektedir.

Tablo 6. Lizbon Antlaşması Sonrasındaki 2. Trio ve Öncelikleri

	BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER	ÖNCELİKLER
2. TRIO	Temmuz-Aralık 2011	Polonya	1- Ekonomik büyüme 2- AB'nin enerji, gıda ve askeri güvenliğinin geliştirilmesi 3- Avrupa'nın açıklığının/şeffaflığının savunulması
	Ocak-Haziran 2012	Danimarka	1- Daha Sorumlu bir Avrupa 2- Daha Dinamik bir Avrupa 3- Daha Yeşil bir Avrupa 4- Daha Güvenli bir Avrupa
	Temmuz-Aralık 2012	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	1- Daha etkin ve sürdürülebilir bir Avrupa 2- Gelişime önem veren, daha verimli bir ekonomiye sahip bir Avrupa 3- Dayanışma ve sosyal uyum ile vatandaşlarına daha çok anlam ifade eden bir Avrupa 4- Dünyaya ve komşularına daha yakın bir Avrupa

Kaynak. Cyprus Presidency, EU Presidency, 2017.

1 Temmuz 2011-31 Aralık 2012 tarihleri arasında faaliyet gösteren ikinci trionun üyelerini sırasıyla Polonya, Danimarka ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi oluşturmaktadır. İkinci trionun ilk trio gibi genel konulara öncelik verdiği görülmektedir. İlk trioda olduğu gibi Polonya, Danimarka ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin ortak önceliğini de, ekonomik büyüme ve istihdam alanlarının artırılması yoluyla ekonomik krizin etkilerinden kurtulmaya çalışmak oluşturmaktadır. Danimarka'nın 'daha sorumlu bir Avrupa' başlığı altında ekonomik yönetişime, 'daha dinamik bir Avrupa' başlığı altında ise istihdamın artırılmasına oldukça önem verdiği anlaşılmaktadır.

Bir diğer önceliğin iklim, çevre ve enerji politikaları doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Danimarka iklim, çevre ve enerji politikalarını ortak tarım politikası, ortak balıkçılık politikası, ortak taşıma politikası gibi diğer AB politikaları ile daha uyumlu hale getirmek için çalışacağını ifade etmiştir. Polonya da ortak tarım politikasının önemine dikkat çekmiş ve ortak tarım politikasının gıda güvenliğini ve kırsal kalkınmayı sağlamada yardımcı olacağını belirtmiştir.

Güvenlik konusunda Polonya'nın daha çok askeri konulara önem verdiği, Birliğin askeri ve sivil kapasitesinin güçlendirilmesi ve AB-NATO diyalogunun konsolide edilmesini hedeflediği görülmektedir. Danimarka ise, "Daha Güvenli bir Avrupa" hedefi kapsamında, Avrupa vatandaşlarının güvenliğinin sağlanması, uluslararası suçlar ve terör ile mücadelenin

önemsenmesi, yasa dışı göç ile mücadelenin sağlanması konularına öncelik vermiştir. Bu doğrultuda etkin ve verimli bir Avrupa Göç Sistemi oluşturmak, Schengen Alanındaki ülkeler arasında işbirliğini geliştirmek ve Avrupa'nın dış sınırlarında güvenliği artırmak hedeflenmiştir. Ayrıca AB'nin adalet ve içişleri politikalarına katılmama kararı olan Danimarka'nın, diğer trio üyelerinden daha fazla güvenlik konusunda önceliklerini açıklamış olması, dönem başkanlığı esnasında işbirliği yapmasını engelleyici nitelik taşımadığını da göstermektedir.

Polonya Avrupa'nın açıklığının ve şeffaflığının savunulması konusunu, aday ülkelerle müzakerelerin yürütülmesi ve Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında ele almaktadır. Ancak bu konuyu trio içerisinde öncelik olarak belirleyen tek ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin ise bir önceki trionun hedefleri doğrultusunda öncelikler belirlediği, vatandaşlara daha yakın bir Avrupa ile AB'nin küresel gücünü artırmaya yönelik faaliyetleri teşvik edeceği görülmektedir.

Tablo 7. Lizbon Antlaşması Sonrasındaki 3. Trio ve Öncelikleri

	BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER	ÖNCELİKLER
3. TRIO	Ocak-Haziran 2013	İrlanda	1- Kalıcı insan merkezli büyüme 2- İstihdam dostu büyümeye ve Avrupa'nın kaynaklarına yatırım 3- Avrupa ve Dünya: Ortaklarla kazan-kazan taahhütler
	Temmuz-Aralık 2013	Litvanya	1- Güvenilir 2- Büyüyen 3- Açık bir AB yaratma
	Ocak-Haziran 2014	Yunanistan	1- Büyüme ve istihdam 2- AB-Avro Alanı entegrasyonunun daha ileri bir aşamaya götürülmesi 3- Göç ve sınır kontrolü 4- Denizcilik politikası

Kaynak. Irish Presidency, Lithuanian Presidency, Greece Presidency, 2017.

1 Ocak 2013-30 Haziran 2014 tarihleri arasında görev yapacak olan üç ülke, İrlanda, Litvanya ve Yunanistan olarak belirlenmiştir. Bu üç ülkenin ortak faaliyet planı olarak yayınladıkları program incelendiğinde; AB'nin ekonomik büyümesinin sağlanması, iş imkânlarının artırılması ve istihdamın sağlanması, Tek Pazar'ın derinleştirilmesi, mali istikrar reformlarının arttırılması ve Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'nin güçlendirilmesi konularına öncelik verildiği anlaşılmaktadır. Ortak politikalar dışında her dönem başkanının öncelikleri ayrı ayrı değerlendirildiğinde hem benzer, hem de farklı konulara yer verildiği görülmektedir. Ortak politika çerçevesinde tüm trio üyeleri, büyüme, istihdam, ekonomik kalkınma gibi ekonomik gelişmenin önemine vurgu yapan politikalar izleyeceklerini açıklamışlardır. Bu durum aslında Nisan 2011 tarihinde yürürlüğe giren Birinci Tek Pazar Yasası Hedefleriyle de paralellik göstermektedir. İrlanda, yakında yürürlüğe girmesi beklenen İkinci Tek Pazar Yasasının teklifi aşamasıyla yakında ilgileneceğini açıklayarak; siber güvenliğin artırılması, e-imza/e-kimlik tespiti, veri koruması, yüksek hızda internet ve internete erişim gibi önlemlerin planlanması ve geliştirilmesinin, dolayısıyla dijital ekonominin güçlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Genel olarak ortak politikalar belirlenen bu trio döneminde, Yunanistan dönem başkanlığında özellikle denizcilik politikası olmak üzere, göç ve sınır kontrolü konularının vurgulandığı görülmektedir. Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonraki dönem

başkanlığı öncelikleri incelendiğinde, daha önce hiç denizcilik politikalarına değinilmediği, göç ve sınır güvenliği konularının ise adalet ve işleri başlığı altında değerlendirildiğini söylemek mümkündür. Bu açıardan bakıldığında, Yunanistan her ne kadar dönem başkanlığı esnasında ekonomik krizde olan ve dış yardımlarla ayakta kalmaya çalışan bir durumda olsa da (Bardakçı, 2013: 573), diğer dönem başkanlarından farklı politikalar öne sürerek sesini duyurmaya çalışmıştır.

Tablo 8. Lizbon Antlaşması Sonrasındaki 4. Trio ve Öncelikleri

	BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER	ÖNCELİKLER
4. TRIO	Temmuz-Aralık 2014	İtalya	1- İstihdam ve ekonomik büyüme 2- Avrupa vatandaşlarıyla yaklaşma: demokrasi, haklar ve özgürlük 3- AB'nin dış politikasında yeni bir ivme
	Ocak-Haziran 2015	Letonya	1- Rekabetçi Avrupa 2- Dijital Avrupa 3- Bütünleşmiş Avrupa
	Temmuz-Aralık 2015	Lüksemburg	1- Büyüme ve istihdamı artırmak için yatırımı teşvik etmek 2- AB sosyal boyutunun derinleştirilmesi 3- Göçü yönetmek, özgürlük, yargı ve güvenlik alanlarını birleştirmek 4- Dijital Pazar boyutuna odaklanarak ortak pazarı gözden geçirmek 5- Avrupa'nın rekabet gücünü küresel ve şeffaf bir çerçeveye oturtmak 6- Sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek 7- Dünyada AB'nin konumunu güçlendirmek

Kaynak. Italian Presidency, Latvian Presidency, Luxembourg Presidency, 2017.

01 Temmuz 2014-31 Aralık 2015 tarihleri arasında üçlü dönem başkanlığını yürütecek olan ülkeler İtalya, Letonya ve Lüksemburg olarak belirlenmiştir. Üç ülkenin ortak politika öncelikleri incelendiğinde, hepsinin istihdam, ekonomik büyüme, rekabet gücü, sürdürülebilir kalkınma gibi ekonomik gelişme hedeflerini ön planda tuttukları görülmektedir. İtalya ve Lüksemburg'un AB'nin vatandaşlarıyla olan ilişkilerine vurgu yaptığı ve AB'nin sosyal boyutunun geliştirilmesine yönelik öncelikleri de olduğu anlaşılmaktadır.

Dijital Avrupa ve Dijital Pazar boyutları Letonya ve Lüksemburg tarafından, dönem başkanlıklarının öncelikleri arasında yer almaktadır. İtalya da her ne kadar bir başlık olarak değerlendirmese de, dijital tek pazarın tamamlanmasına yönelik hedefleri olduğunu, istihdam ve ekonomik büyüme başlığı altında ele almıştır. Bu üçlü dönem başkanlığı süreci, böylece dijital tek pazarın en yoğun olarak gündemde tutulduğu trio olarak değerlendirilmektedir.

Bunun yanı sıra göç konusunda da en yoğun önceliklerin ve hedeflerin de bu trio döneminde belirlendiği söylenebilmektedir. Lüksemburg'un öncelikler arasında vurguladığı göç konusuna İtalya yine alt başlıklarda değinmiştir. Ancak tüm trio üyelerinin genel öncelikleri arasında yer almasından dolayı 18 ay boyunca gündemde olan konular arasında

yer aldığı söylenebilmektedir. Ayrıca bu trio dönemindeki gündemin bu kadar yoğun olmasını, iki kurucu ülkenin trioda yer almasıyla açıklamak da mümkün olmaktadır.

Tablo 9. Lizbon Antlaşması Sonrasındaki 5. Trio ve Öncelikleri

	BAŞKANLIK DÖNEMLERİ	ÜLKELER	ÖNCELİKLER
5. TRİO	Ocak-Haziran 2016	Hollanda	1- Göç ve uluslararası güvenlik 2- Büyüme ve istihdam için inovasyon 3- İleriye dönük enerji ve iklim politikaları 4- Güçlü bir ekonomi birliği
	Temmuz-Aralık 2016	Slovakya	1- Ekonomik anlamda güçlü bir Avrupa 2- Modern Tek Pazar 3- Sürdürülebilir Göç ve Sığınma Politikası 4- Küresel aktör olarak Avrupa
	Ocak-Haziran 2017	Malta	1- Göç yönetimi 2- Tek Pazarın düzenlenmesi 3- Güvenliğin sağlanması 4- AB'nin sosyal bütünleşmesi 5- Komşularla ilişkiler ve Avrupa Komşuluk Politikası 6- Denizcilik politikası

Kaynak. The Netherlands Presidency, Slovak Presidency, Maltese Presidency, 2017.

01 Ocak 2016-30 Haziran 2017 tarihleri arasında görevde olan son trio, Hollanda, Slovakya ve Malta'dan oluşmaktadır. Üçlü dönem başkanlığının ortak politikalarını; büyüme ve rekabet edebilirlik, istihdam, Enerji Birliği, özgürlük, güvenlik ve adalet alanı politikaları, AB'nin küresel aktör olarak rolünün geliştirilmesi ile vatandaşların emniyet ve güvenliği oluşturmaktadır. Tüm trio üyelerinin Tek Pazarın düzenlenmesine öncelik verdiği görülmektedir. Ayrıca bu düzenlemelerin dijital tek pazarın yanı sıra, Enerji Birliği çerçevesinde de değerlendirilmesinin bu trio döneminde gündeme geldiğini söylemek mümkün olmaktadır. Dijital Tek Pazarın önündeki engellerin kalkmasını; e-hizmetlerin yaygınlaştırılması, pazara erişimin kolaylaştırılması, tüketicilerin korunması ve güvenliklerinin sağlanması yoluyla aşılabileceği düşüncesiyle önceliklerini belirleyen trio, Enerji Birliği ile enerji arz güvenliğinin ve AB'nin bu alandaki rekabet gücünün artacağını düşünmektedir.

Dönem başkanlarının kendi öncelikleri çerçevesinde incelendiğinde, diğer trio üyelerinden farklı olarak Malta'nın denizcilik politikasını öncelikleri arasına aldığı görülmektedir. Daha önce denizcilik politikasını öncelikleri arasında değerlendiren bir diğer ülkenin Yunanistan olması, Akdeniz ülkelerinin denizciliğin ekonomik gelişimleri açısından ne kadar önemli olduğunun farkında olmalarından kaynaklandığını düşündürmektedir.

Trio genelinden farklı bir öncelik de Slovakya'nın hedeflerinde görülmektedir. Sınır güvenliği konusunda 'Akıllı Sınırlar Paketi'nin de yürürlüğe girmesi için çalışacağını açıklayan Slovakya'dan önce bu konunun çok gündemde olmadığını söylemek mümkündür. Slovakya'dan önceki dönem başkanlıklarının, aslında Şubat 2013 tarihinde gündeme gelen bu uygulamaya öncelikleri arasında yer vermedikleri görülmektedir. Slovakya'nın bu programı alt başlıklar altında değerlendirmesinin, Schengen Alanı'nın göç ve sınır güvenliği ile ilgili yaşadığı güncel gelişmelerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın tamamlandığı tarih itibariyle Malta halen dönem başkanlığını yürütmekte ve Hollanda, Slovakya ve Malta'dan oluşan trio görev yapmaktadır. Malta ve üçlü dönem başkanlığının hedeflerine ve önceliklerine ne derece ulaşabildiklerinin, ileriki çalışmalara ilham kaynağı olacağı umulmaktadır.

5. SONUÇ

Dönem başkanlığı makamı, Avrupa Birliği'nde günümüzde faaliyette olan AB Zirvesi Başkanı, Komisyon Başkanı, Dışişleri Konseyi'nin başı olan Yüksek Temsilci ile birlikte Birliğin önemli başkanlarından birini temsil etmektedir. Tüm başkanlıkların ayrı önemi ve işlevi olmakla birlikte, dönüşümlü dönem başkanlığı ile üye devletlere hem Birlik'te üst düzey temsil imkânı verilmekte, hem de birlik politikalarının oluşumuna her ülkenin katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Başkanlık sisteminin geleceği ile ilgili tartışmalarda, sürecin kendisiyle ilgili sorunların varlığı 1970'lerden beri tartışılmaktadır. Dönem başkanlığı sistemine yönelik eleştirilerin bertaraf edilmesi için Lizbon Antlaşması ile getirilen yenilikler, dönem başkanlığının işlevselliğini artırmak adına yapılmış olsa da, bazı olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir. Dönem başkanlığının iş yükünün hafifletilmesi düşüncesiyle AB Zirvesi'ne 2,5 yıllığına atanan başkanın, Konsey toplantılarına başkanlık edecek olması, dönem başkanının görünürlüğünü azaltmıştır. Ancak, dönem başkanı ülkenin fiiliyatta 6 aylık bir süre için dönem başkanlığını yürütmesine rağmen, artık dönem başkanlığı toplamda 18 aylık bir sürece yayılarak, bir anlamda paylaşımlı bir sistem getirilmiştir. Böylece triodaki ülkelerin aslında 18 ay boyunca gündemde olmalarına imkân tanınmıştır. Ancak sadece sürecin değil, ülkelerin dönem başkanlığına verdiği önemin de sorgulanması gerektiği düşünülmektedir. Dönem başkanlığı sırasının yıllar önceden belirlendiği göz önünde bulundurulduğunda, hazırlık aşamasına ne kadar önce başlanırsa o kadar çok yol alınabileceği anlaşılmaktadır.

Lizbon Antlaşması ile yürürlüğe giren yeni uygulamada, triodaki ülkelerin politika öncelikleri hem ortak politikalar kapsamında, hem de her dönem başkanı için ayrı ayrı açıklanmaktadır. Başlangıçta yeni sistemin işleyişiyle ilgili endişelerin olduğu görülmekte; üç ülke tarafından belirlenen programa trionun tüm üyelerinin saygı göstermesi, açıklanan önceliklerin devamlılığının sağlanması ve tutarlı sonuçların ortaya çıkması gibi konuların gözlem altında tutulması gerektiği düşünülmekteydi. Ancak Lizbon Antlaşması sonrasında faaliyet gösteren trioların politikaları, faaliyet raporları, öncelikleri ve sonuç raporları incelendiğinde, endişelerin aslında gereksiz olduğu anlaşılmaktadır. Raporlar analiz edildiğinde, aslında dönem başkanı ülkenin ve genel olarak trionun Birliğin genel politikalarından çok farklı söylemlerde bulunmadıkları görülmektedir. Dönem başkanı ülkenin politik olarak güçsüz bir ülke olması halinde, politika önceliklerinin ve önerilerinin dikkate alınmayacağı düşünülmesi sebebiyle Birlik politikaları kapsamında faaliyet raporları hazırlaması mümkün kılınmıştır. Ya da dönem başkanlığını devir alacak ülkeler, dönem başkanlıkları esnasında gerçekleştiremeyecekleri projeleri öncelikleri arasına almak istemeyebilirler. Bu durum, genel AB politikalarıyla eşgüdümlü söylemler kullanılmasını açıklar niteliktedir.

Dönem başkanı ülkelerin politika yapımına katkısı değerlendirilirken, dönem başkanı ülkenin faaliyetlerine yönelik bilgilere ne derece ulaşılabilir olduğu da önem teşkil etmektedir. Dönem başkanlarının projelerini ve politikalarını görünür kılmak adına, her dönem başkanının kendine özel bir internet sayfası açtığı ve bu sayfalardan tüm gelişmelerin takip edilebileceği görülmektedir. Ancak İspanya, Macaristan, Polonya ve Danimarka'nın dönem başkanlıkları ile ilgili bir internet sayfası kullanmamış olması dikkat çekicidir. Ayrıca

dönem başkanı ülkelerin internet sayfalarında sadece faaliyetlerini ve önceliklerini paylaşmadığı, aynı zamanda dönem başkanlığı sonunda bir sonuç raporu da yayınladığı görülmektedir. Genelde her ülkenin yayınladığı bu raporlarla, planlananlarla gerçekleştirilenler arasındaki bağlantının karşılaştırılması mümkün olmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi, dönem başkanlıkları genelde AB politikalarına benzer söylemler kullanmakla birlikte, özelde belirtilen ve dönem başkanlıkları boyunca yapılması planlanan konferans ve kongrelerin genellikle ilgili devletlerin dönem başkanlıkları süresinde yapıldığı görülmüştür. Ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi adına yapılacağı öngörülen ikili ticaret anlaşmalarının da çoğunun gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Öncelikler arasında belirtilen bu gibi spesifik hedeflerin genelde hayata geçirildiğini, ancak AB'nin uzun dönemli hedeflerine vurgu yapan önceliklerin, uzun vadede farklı dönem başkanlıkları tarafından da gerçekleştirilebildiğini söylemek mümkün olmaktadır.

Sonuç olarak, dönem başkanlığı sisteminin, Avrupa Birliği'nde politika yapımına etkisinin değerlendirilmesi sürecinin uzun vadede ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Bunun da en önemli sebebi, bir dönem başkanlığı sürecinde belirlenen bir politikanın, aynı dönem başkanlığı sırasında yasalaşması ya da en azından uygulanabilirliğinin sağlanmasının pek mümkün olmamasından kaynaklanmaktadır. 18 aylık dönemlere tekabül eden trioda bu durum biraz daha kolaylaşabilmektedir. Ancak Birliğin karar alma mekanizmasının yapısı göz önünde bulundurulduğunda, bir dönem başkanının öne sürdüğü bir politika alanının, uzun bir süre sonra, başka bir ülkenin dönem başkanlığı sırasında fiiliyata geçirilmesi halinde, bunun hangi ülkenin başarısı olarak lanse edileceği tartışma konusu olacaktır. Bu açılardan bakıldığında, aslında dönem başkanlığının Avrupa Birliği'nin beyni olarak da ifade edilen AB Konseyi'nde alınan kararlara genelde dolaylı olarak katkı sağladığı, ancak sembolik öneminin asla yadsınamayacağını söylemek mümkün olmaktadır.

KAYNAKÇA

- “Amsterdam Antlaşması”, <http://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf/> [Erişim Tarihi: 15 Mart 2017].
- “Avrupa Birliği’ni Kuran Antlaşma”, *İKV Yayınları*, <http://www.ikv.org.tr/images/files/A5-tr.pdf/> [Erişim Tarihi: 15 Mart 2017].
- “Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma”, *İKV Yayınları*, <http://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf/> [Erişim Tarihi: 13 Mart 2017].
- “Belgian Presidency”, <http://www.eutrio.be/> [Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2017].
- “Council of Europe”, <http://www.coe.int/en/web/portal/home/> [Erişim Tarihi: 14 Mart 2017].
- “Cyprus Presidency”, www.cy2012.eu/en/ [Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2017].
- “EU Presidency”, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/ess/eu-presidency/> [Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2017].
- “Greece Presidency”, <http://gr2014.eu/> [Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2017].
- “Irish Presidency”, [online], <http://eu2013.ie/> [Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2017].
- “Italian Presidency”, [online], <http://italia2014.eu/en/> [Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2017].
- “Latvian Presidency”, [online], <https://eu2015.lv/> [Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2017].
- “Lithuanian Presidency”, [online], <http://www.eu2013.lt/en/> [Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2017].
- “Luxembourg Presidency”, [online], <http://www.eu2015lu.eu/en/> [Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2017].
- “Maltese Presidency”, [online], <https://www.eu2017.mt/en/> [Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2017].
- “Slovak Presidency”, [online], <http://www.eu2016.sk/en/> [Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2017].
- “The European Council”, [online], <http://www.consilium.europa.eu/en/european-council/> [Erişim Tarihi: 14 Mart 2017].
- “The Netherlands Presidency”, [online], <https://english.eu2016.nl/> [Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2017].
- 1976, “Report by Leo Tindemans”, Prime Minister of Belgium to the European Council, Bulletin of the EC, 1/76.
- 1993, 93/591/EC, *Council Decision*, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31993D0591&from=EN/> [Erişim Tarihi: 14 Mart 2017].
- 1995, 95/2/EC, Euratom, ECSC, *Official Journal of the European Union*, L 1/220, 1.1.1995.
- 1999, “Helsinki European Council”, *Presidency Conclusions*, December 1999, http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm/ [Erişim Tarihi: 12 Mart 2017].
- 2002, “Seville European Council”, *Presidency Conclusions*, 13463/02, 1-42.
- 2005, 2005/902/EC, Euratom, *Official Journal of the European Union*, L 328/60, 15.12.2005.
- 2007, 2007/5/EC, Euratom, *Official Journal of the European Union*, L 1/11, 4.1.2007.
- 2009, 2009/908/EU, *Official Journal of the European Union*, L 322/28, 9.12.2009.

- 2012, “Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union”, *Official Journal of the European Union*, C 326/47.
- 2016, The European Council and the Council of the EU Through Time: Decision and Law-making in European Integration, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- 2016, 2016/1316/EU, *Official Journal of the European Union*, L 208/42, 2.8.2016.
- 2017, “The Presidency of the Council of the EU”, Council of the European Union, <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/presidency-council-eu/> [Erişim Tarihi: 13 Nisan 2017].
- AKDOĞAN, M., 2013, “1961’den Günümüze Avrupa Konseyi’nin Gelişimi ve İşlevi”, Ed. TEZCAN, E., *Başlangıçtan Günümüze Avrupa Birliği Kurumları*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 159-198.
- BARDAKÇI, S. (2013), “Tüneldeki Yılandan Avro’ya: Ekonomik ve Parasal Birlik Çerçevesindeki Kurumsal Yapılanma”, Editör: Ercüment Tezcan, *Başlangıçtan Günümüze Avrupa Birliği Kurumları*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, s.528-583.
- BATAKLAR, S., 2013, “Topluluklardan Günümüze Bakanlar Konseyi”, Ed. TEZCAN, E., *Başlangıçtan Günümüze Avrupa Birliği Kurumları*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 253-318.
- BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK, G., 2008, “Avrupa Birliği’nin Kurumsal Yapısı ve Lizbon Antlaşması”, Ed. AKÇAY, B., KAHRAMAN, S. ve BAYKAL, S., *Avrupa Birliği’nin Güncel Sorunları ve Gelişmeler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 203-234.
- BOZKURT, E., ÖZCAN, M. ve KÖKTAŞ, A., 2011, *Avrupa Birliği Hukuku*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- CANDAN, T., 2014, “Konsey/Bakanlar Konseyi”, Ed. AKÇAY, B. ve GÖÇMEN, İ., *Avrupa Birliği Tarihçe, Kurumlar ve Politikalar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 169-186.
- Declaration on Article 16 (9) of the Treaty on European Union concerning the European Council decision on the exercise of the Presidency of the Council, O.J. 2008 C-115/341.
- DINAN, D., 2005, *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- GÜNUĞUR, H., 2007, *Avrupa Birliği’nin Hukuk Düzeni*, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, Ankara.
- KARLUK, R., 2011, *Avrupa Birliği Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları*, Beta Yayınları, İstanbul.
- LEWIS, J., 2003, “The Council of the European Union”, *European Union Politics*, Ed. CINI, M., Oxford University Press, United Kingdom, 148-165.
- REÇBER, K., 2012, *Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri*, Dora Yayınları, Bursa.
- SAYGIN, D., 2011, “Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Vize Sorunu”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Vol.9, No.2, 2011, s.31-36.
- SAYGIN, D., 2013, “Avrupa Parlamentosu Kısıtlı Yetkiden Demokrasiye”, Ed. TEZCAN, E., *Başlangıçtan Günümüze Avrupa Birliği Kurumları*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 199-252.

- SAYGIN, D., 2017, “Afrika Güvenliğinde Cılız Bir Ses: Avrupa Birliği”, *Afrika Politikası 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı*, Ed. Çomak, H., Sancaktar, C., Çınar, H.Y., Beta Yayınları, İstanbul, s.181-190.
- VANHOONACKER, S., and SCHOUT, A., 2003, “Reforming the EU Institutions-Challenges for the Council”, The Rotating Presidency of the Council of the EU: Obstinate or Obsolete?, *European Commission*, 1-19.

NOTLAR

(1) 1999-2009 yılları arasında eski NATO Genel Sekreteri Javier Solana, 2009-2014 yılları arasında Catherine Ashton Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi görevini yürütmüştür. 2014 yılından beri de Federica Mogherini AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisidir.

(2) Bu görevi 2009-2014 yılları arasında 2 dönem boyunca eski Belçika Başbakanı Herman Von Rompuy yürütmüştür. 2014 yılından itibaren ise eski Polonya Başbakanı Donald Tusk, AB Konsey başkanı olarak görev yapmaktadır.

(3) Tablolarla hazırlanan ve gösterilmeye çalışılan üçlü dönem başkanlığı sistemi ve dönem başkanı ülkelerin öncelikleri hakkındaki bilgiler, dönem başkanlarının oluşturdukları internet adreslerinden ve İktisadi Kalkınma Vakfı'nın dönem başkanlığı sistemini açıkladığı internet sitesinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE VERGİ ÖDEME GÜCÜNE ULAŞMA TEKNİKLERİ

Şerif Emre GÖKÇAY

(Araş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölümü Mali Hukuk ABD,
Tel: 0532 608 04 54, E-mail: emregokcay@gmail.com)

ÖZET

Mali güce göre vergilendirme vergi hukukunun temel anayasal ilkelerinden biridir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 73. maddesinin 1. fıkrasında yer alan “herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür” ifadesi ile vergilemede mali güç ilkesi anayasal bir vergileme ilkesi niteliği kazanmaktadır. Çalışmada, mali güç ile ödeme gücü kavramları karşılaştırılmakta, Türk vergi sisteminde mali güç ilkesi ve mali güce ulaşma teknikleri incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mali Güç, Geçim İndirimi, Artan Oranlılık, Ayırma İlkesi

Jel Sınıflandırması: K34, E62, H24

METHODS TO ACCESS ABILITY TO PAY PRINCIPLE IN TURKISH TAX SYSTEM

ABSTRACT

Taxation according to the ability to pay is one of the basic constitutional principles of tax law. With the provision in Turkey Constitution paragraph 1 of Article 73 “Everyone, to meet the public expenditure according to his financial power, is obliged to pay taxes.” the ability to pay is defined as a constitutional principle of taxation. The study will be composed of; comparison of concepts of ability to pay and economic – fiscal power, inspection of the principle of ability to pay and techniques to realize the ability to pay principle in the Turkish tax system.

Key Words: Ability to Pay Principle, Minimum Living Allowance, Progressive Taxation, Discrimination Principle

Jel Classification: K34, E62, H24

1. GİRİŞ

Gelişen ekonomik koşullarla birlikte devletin işlevlerinin gelişmesi ve buna bağlı olarak harcamalarının artması, mali kaynak ihtiyacını artırmıştır. Artan mali kaynak ihtiyacının bir sonucu olarak vergi olağan ve sürekli bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Verginin sürekli bir gelir kaynağı haline gelmesiyle birlikte niteliği de değişmiştir. Tarihsel süreçte ilk çağlarda; ihtiyari olan, aynı olarak ödenen ve ahlaki – dini yaptırımları olan vergi, günümüzde zorunlu, nakdi ve hukuki yaptırımlara tabi bir niteliğe bürünmüştür (Neumark, 1975: 44).

Verginin niteliğindeki bu değişim kişilerin vergiye karşı tepkilerini de şekillendirmiştir. Bu tepkiler üzerinden kişiler ile devlet arasında vergi üzerinden oluşan mücadele sonucunda oluşan vergileme ilkeleri anayasal meşruiyet kazanmıştır. Böylece kanunsuz ve temsilsiz vergilendirmenin yapılamayacağı ilkesi, eşitlik ilkesi ve mali güç – ödeme gücü ile orantılı vergilemenin yapılacağı ilkesi anayasalarda yerlerini almaya başlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 73. maddesinin 1. fıkrasında yer alan “*Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.*” hükmü ile vergilemede mali güç ilkesi anayasal bir vergileme ilkesi olarak belirlenmiştir.

Vergilemede mali güç ilkesi, vergileme ile kişinin mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin sınırlarını çizmektedir (Öncel ve diğ. 2015: 15). T.C. Anayasa m.73-1 ile vergilemede mülkiyet hakkına müdahale kişilerin mali gücü ile sınırlandırılmaktadır.

Vergi ödeme gücünün tespitinde mali güç ve ödeme gücü farklı ekonomik büyüklükleri kapsamaktadır. Ödeme gücü, kişilerin en az geçim indiriminin üstünde kalan gelirlerini kapsamaktadır. Bu açıdan ödeme gücü kişilerin gelirlerini kavramakta ancak tüketim ve servet vergi ödeme gücü dışında değerlendirilmektedir. Mali güç ise kişinin gelir, tüketim ve servetini kapsamaktadır. Bu çerçevede mali gücün, ödeme gücüne göre daha geniş kapsamlı olması nedeniyle sosyal devlet ilkesine uygun düştüğü savunulmaktadır. Mali gücün ödeme gücüne göre daha geniş bir ekonomik kapsamının olması vergilemede adalet ve etkinlik açısından da daha uygun sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir.

Kişilerin vergi ödeyebilme güçlerinin tespitinde farklı görüşler mevcuttur. Anayasamızda yer alan mali güç ifadesi ile kişilerin vergi ödeyebilme güçlerinin kişilerin gelir, servet ve harcamaları ile ilişkilendirildiği şeklindedir.

Anayasamızda yer alan mali güç ilkesinin uygulanmasına ilişkin vergi kanunlarımızda kişilerin mali güçlerine ulaşılmasını ve kişilerin mali güçleri doğrultusunda vergilendirilmesini sağlamaya yönelik pek çok düzenleme yer almaktadır.

Çalışmanın amacı Anayasamızda yer alan mali gücün tanımının yapılması, mali gücün göstergelerinin belirlenmesi ve mali güce ulaşmada vergi kanunlarında hangi tekniklerden yararlanıldığının saptanmasıdır.

2. MALİ GÜÇ KAVRAMI

Kişilerin vergi ödeme güçlerinin bir göstergesi olarak mali güç¹ ve ödeme gücü kavramları kullanılmaktadır. Mali güç kavramına ilişkin maliye ve hukuk doktrininde kabul görmüş ortak bir tanım yoktur. Mali güç ile ödeme gücü kavramları birbirlerine yakın kavramlar olarak görünmekle birlikte içerdikleri iktisadi unsurlar açısından birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

2.1. Mali Gücün Tanımı

Mali güç kavramı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 73. maddenin 1. fıkrasında yer almaktadır. Anayasa'nın ilgili maddesine göre kanun koyucu, vergileri kişilerin mali güçlerine göre belirlemek, vergi mükellefleri de mali güçlerine göre vergi ödemekle yükümlüdürler. İlgili madde ile vergileme ile kişilerin mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin sınırı kişinin mali gücü ile çizilmektedir. Fakat Anayasa'da mali güç ile neyin kastedildiği veya mali gücün ne olduğu ile ilgili bir tanım veya ölçüt yer almamaktadır (Budak, 2010: 1).

Mali gücün neyi ifade ettiği konusunda çeşitli görüşler vardır.

Adam Smith'e göre kişilerin vergi ödeme güçlerinin göstergesi devletin himayesi altında elde ettikleri gelirdir. Kişiler gelirleri itibariyle devlet masraflarına katılmalıdır. (Tekir, 1993: 39).

Adolph Wagner'e göre, bir kişinin gelirinin kendi ve ailesinin geçimini sağlayabilecek olan gelirden fazla olan kısmı, kişinin vergi ödeme gücünü oluşturmaktadır. (Aksoy, 2010: 239 – 240).

Neumark (1975) mali güce göre vergileme ilkesine eş anlamlı olarak, nispiyet prensibi – şahsi ödeme gücüne göre vergileme prensibi – iktidar prensibi kavramlarını kullanmıştır. Neumark'a (1975) göre mali güce göre vergileme ilkesi vergilemede adaletin önemli bir koşuldur. Şöyle ki; *“bireylerin vergisel malî güçleri vergi ölçüsünün en önemli kistası olduğu müddetçe bu durum bugün - fakat daha evvelden de – âdil sayılır”*. Neumark (1975) mali güç kavramının kapsamına, kişilerin gelirlerini, servetlerini ve kısmen de olsa tüketimlerini dâhil etmektedir. Bu anlamda kişilerin gelir, servet ve tüketimleri vergi ödeme güçlerinin temel bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Neumark'a (1975) göre vergilemede mali güç ilkesinin iki sonucu vardır. İlki kişilerin vergi mükellefiyetlerini kişilerin mali güçleri ile sınırlandırmasıdır. İkincisi ise vergi yükünün kişiler arasındaki göreceli dağılımı ile ilgilidir.

Kaneti'ye (1989) göre mali güç kişilerin iktisadi gücü ile eşdeğer olup bireylerin vergi ödeyebilme gücünü ifade etmektedir. Kaneti'ye (1989) göre mali güç, iktisadi güçle aynı anlamdadır ve çeşitli unsurları içermektedir. Gelir, varlık, zenginleşme ve harcamalar mali gücün unsurlarıdır. Söz konusu unsurların ileride gerçekleşeceği varsayımı kişilerin mali güçlerini etkilememektedir, çünkü mali güç kişinin o anki fiili durumu ile ilişkilidir. Kaneti'ye (1989) göre kişilerin mali güçlerinin artması sonucu vergi yüklerinin de artması gerekmektedir. Fakat artan oranlı vergileme mali güce göre vergileme ilkesinin değil sosyal devlet ilkesinin bir sonucudur. Mali güce göre vergilendirme ilkesi mali gücü fazla olanın daha az mali gücü orana kıyasla daha fazla vergi vermesini gerektirmektedir.

---

¹ Bir sıfat tamlaması olan mali güç terimi, İngilizce ability to pay ve Fransızca capacite d'imposition kelimeleri ile ifade edilmektedir. İngilizce ability to pay ise hem mali güç hem de ödeme gücü anlamlarında kullanılabilir.

Şanver'e (1982) göre mali güç, edim gücünü ifade etmektedir. Bu anlamda en az geçim indirimi ve artan oranlılık sosyal devlet ilkesinin gerekleri olarak ortaya çıkmaktadır (Şanver, 1982: 400).

Öncel – Kumrulu – Çağan'a (2015) göre ise mali güç kişilerin ekonomik ve şahsi durumlarının göz önüne alınarak vergilendirilmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda; *“Mali güce göre vergilendirmeyi sağlamak için çeşitli araçlardan ve tedbirlerden yararlanılabilir. Bunlar, en az geçim indirimi, artan oranlı vergi tarifeleri, ayırma kuramı, sosyal amaçlı vergi muaflık ve istisnaları ile vergi indirimleri, veraset ve intikal vergisi, zorunlu ihtiyaç maddelerinin hafif, lüks tüketim maddelerinin ağır vergilendirilmesi olarak sayılabilir. Bu tedbirlerle amaçlanan sonuçların elde edilebilmesi için yansımının olmaması gerekir. Vergilendirme sosyal amaç taşıyan muaflık, istisna ve indirimlerin sosyal devlet ilkesine bağdaşabilmesi için tek ölçüt mali güçtür.”* (Öncel ve diğ. 2015: 55).

Aksoy (2010) ise kişilerin vergi ödeme gücü, kişinin fizyolojik yaşam ve varlığını devam ettirebilmesi için gereken asgari ekonomik imkânlarının verginin kapsamı dışında bırakılması ile ilişkilendirmektedir. Bu amaç için de vergilemede mükelleflerin vergi ödeme güçlerini belirleyen subjektif unsurlarının hesaba katılması gerekmektedir.

Vergi ödeyebilme gücünü ifade eden mali güç tarihsel perspektif içinde de değişen ekonomik koşullara bağlı olarak değişmiştir.

İlk çağlarda kişilerin mali gücünün göstergesini kişilerin mülkleri – işledikleri arazinin büyüklüğü ifade etmekteydi (Dikmen, 1969: 66). Aynı ekonomiden nakdi ekonomiye geçiş ile birlikte kişilerin geliri mali güçlerinin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir (Smith, 1997: 237). Kapitalist ekonomik sistemin ilerleyen aşamalarında sermaye birikiminin artması ile birlikte servet de mali gücün kapsamına girmiştir (Nadaroğlu, 1998: 308; Öncel ve diğ. 2015: 53; Turhan, 1993: 320).

Ödeme gücü kişinin gelirinin en az geçim düzeyini aşan kısmı olarak tanımlanmaktadır. Mali güç kavramı ise ödeme gücü kavramına göre daha geniş bir kavramı ifade etmektedir. Ödeme gücü ile kişinin geliri vergi ödeyebilme gücünün bir sınırı olarak kabul edilmekte, mali güçte ise kişinin gelir, servet ve tüketim harcamaları kişinin vergi ödeyebilme gücünü belirlemede dikkate alınmaktadır.

2.2. Mali Güç ile Ödeme Gücü Kavramları

Mali güç kavramının açıklanmasında ödeme gücü kavramından da yararlanılabilir. Zira 1961 ve 1982 Anayasalarının yapım süreçlerinde bu iki kavram sık sık karşılaştırılmış ve tartışılmıştır.

Ödeme gücü ilk olarak 1957 İtalya Anayasası'nda bir ilke olarak yer almıştır. 1957 tarihli İtalya Anayasası'nın 53. maddesinde; *“Herkes kendi ödeme gücüne göre kamu harcamalarına katılmak zorundadır ve vergi sistemi artan oranlılık esaslarına göre kurulur.”* İfadesi yer almaktadır (Gürbüz, 1981: 140).

1961 Anayasası'nın Temsilciler Meclisi'nde görüşülmesi sırasında Bedii Feyzioğlu mali güç kavramı yerine ödeme gücü kavramının kullanılmasını önermiştir. Vergilendirmede ödeme gücü ilkesinin benimsenmesi ile gelirin vergilendirilip servetin vergi kapsamı dışında bırakılacağını belirtmiş ve ödeme gücü ilkesi ile kişilerin en az geçim indiriminin üstünde kalan gelirlerinin vergilendirileceğini belirtmiştir. Başkan Necip Bilge ise, mali güç kavramının nakit ve nakdi temsil eden değerleri içerdiğini ifade ederek Bedii Feyzioğlu ile aynı görüşü paylaştığını açıklamıştır. Anayasa Komisyonu sözcüsü Muammer Aksoy ise,

ödeme gücünün daha dar, mali gücün ise daha geniş kapsamlı olmasından ötürü mali güç kavramının kullanılması taraftarı olduğunu belirtmiştir² (Öztürk, 1966: 2204 – 2209).

Söz konusu tartışmalardan sonra 1961 Anayasası'nda “mali güç” ilke olarak kabul edilmiştir. (Öztürk, 1966: 2228 – 2229).

1982 Anayasası'nın görüşmelerinde ise, Beşir Hamitoğulları mali gücün sosyal devlet ilkesine uygun düştüğünü savunmuştur. Akif Erginay ise mali güç kavramı ile kişinin gelir ve servetinin, ödeme gücü ile kişinin nakdi varlığının veya vergi kapasitesinin anlaşılacağı ileri sürmüştür (Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 1982: 541).

Söz konusu 1961 ve 1982 Anayasalarının hazırlıkları sırasındaki tartışmalardan yola çıkarsak ödeme gücü kişilerin gelirini temel alan vergileme kapasitesi; mali güç ise daha geniş anlamda kişilerin gelir, servet ve tüketimlerini temel alan vergilendirme kapasitesi olarak tanımlanabilir.

Tüm bu tartışmaların bir sonucu olarak 1961 ve 1982 Anayasalarında daha kapsamlı bir ölçüt olan mali güce göre vergilendirme ilkesi benimsenmiştir.

3. TÜRK VERGİ HUKUKUNDA MALİ GÜÇ İLKESİ

Vergilemeye ilişkin ilkeler ilk olarak 1876 Anayasası'nda yer bulmuştur (Kumrulu, 1981: 149). 1876 Anayasası'nın 20. maddesinde yer alan; “*Kararlaştırılan yükümler kendi kanunlarına göre tüm uyruklar arasında herkesin kudreti oranında salınır ve bölüştürülür*” maddesi ile verginin kişilerin kudreti – gücü oranında alınacağı anayasal teminat altına alınmıştır. (Tanör, 2006: 136). 1876 Anayasası mali güce göre vergilendirme ilkesine ilişkin hükümleri içeren ilk anayasa olması bakımından önem taşımaktadır (Varcan, 1987: 4).

1921 Anayasası ise vergilendirme ile ilgili herhangi bir hüküm içermemektedir.

20 Nisan 1924 yılında kabul edilen 1924 Anayasasında (Teşkilatı Esasiye Kanunu) vergilendirme ile hükümler Anayasanın 84. ve 85. maddelerinde düzenlenmiştir. 84. maddede “*Vergi devletin umumi masarifine halkın iştiraki demektir*” hükmü ile verginin tanımına yer verilmiştir. 85. maddede ise verginin kanuniliği ilkesine yer verilmiştir.

1961 Anayasası'nda “Vergi Ödevi” başlıklı 61. maddede yer alan “*Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.*” hükmü ile mali güç vergilemede bir anayasal ilke olarak kabul edilmiştir (Erginay, 1964: 21 – 28).

1982 Anayasası'nın “Temel Hak ve Ödevler” kısmının “Siyasi Hak ve Ödevler” başlıklı bölümünde yer alan “Vergi Ödevi” başlıklı 73. madde ile mali güç ilkesi anayasal bir ilke olarak korunmuştur.

1876, 1961 ve 1982 anayasalarında mali güç bir anayasal ilke olarak belirlenmesine rağmen, söz konusu anayasalarda mali gücün tanımı yapılmamış ve hangi unsurları içerdiği belirtilmemiştir. Bu açıdan mali gücün tanımı ve unsurları Anayasa Mahkemesi'nin kararları ile kapatılmaya çalışılmıştır.

Anayasa Mahkemesi'nin 06.07.1995 tarih ve E.1994/80, K.1995/27 sayılı kararında mali güç ilkesi, genellik ilkesi ile birlikte vergilemede adalet ve eşitliği sağlamak üzere

---

² Bir şahsın tüm parasını gayrimenkule yatırıp ödeme gücünün olmadığını iddia edebileceğini bu nedenle daha geniş kapsamlı olan mali güç kavramını tercih ettiğini belirtmiştir.

değerlendirilmektedir. Kararda kişilerin mali güçleri oranında vergi yüküne tabi olmalarının vergide eşitlik ilkesinin bir sonucu olduğuna yer verilmektedir³.

Anayasa Mahkemesi'nin 18.07.1995 tarihli ve E.1994/84, K.1995/33 sayılı kararına göre mali güç vergi yükümlülüğünün bir ölçütüdür ve vergilemede kişilerin ekonomik ve kişisel durumlarının dikkate alınmasını ifade etmektedir. Mali güce göre vergilendirme ilkesinin bir sonucu olarak mali gücü fazla olanın, az olana kıyasla daha fazla vergilendirilmesi gerekmektedir. Kararda kişilerin gelir, sermaye ve harcamalarının mali gücün unsurları olduğu belirtilmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin 23.07.2003 tarih ve E.2003/48, K20.03/76, sayılı kararlarında ise; mali gücün ödeme gücünün kaynağı olduğu belirtilmiş ve mali güç ilkesinin vergilemede eşitlik ilkesinin uygulanmasında bir araç olduğu ifade edilmiştir⁴.

Anayasa Mahkemesi'nin 06.07.1995 tarihli, E.1995/4, K.1995/28 sayılı kararı; 05.01.1965 tarih, E.1963/198, K.191965/1 sayılı kararı; 06.07.1995 tarih, E.1995/4, K.1995/28 sayılı kararında mali gücün göstergelerine yer verilmiştir. Kararlarda mali gücün hangi ölçülerde belirleneceği konusunda kanun koyucuya bir sınır çizilmediği belirtilmiştir. Kararlarda mali gücün göstergeleri olarak; gelir sağlayacak araçların, gelir, servet ve harcamaların kabul edilebileceği belirtilmiştir.

4. TÜRK VERGİ HUKUKUNDA MALİ GÜCÜNÜN GÖSTERGELERİ

Anayasalarımızda mali gücün tanımına yer verilmemiş olmasına rağmen gerek 1961 ve 1982 Anayasalarının yapım sürecinde yaşanan tartışmalar gerekse Anayasa Mahkemesi'nin kararları doğrultusunda, gelir ve servet ve harcamaların mali gücün göstergeleri olarak kabul edilebileceği sonucu çıkmaktadır. Bu sebeple Türk vergi hukukunda mali güç kavramı ile anlaşılması gereken kişilerin gelir, servet ve harcamalarını içeren geniş anlamda bir ödeme gücüdür. Gelir, servet ve harcamalar hem kişinin mali gücünün hem de vergi matrahının bileşenlerini oluşturmaktadır⁵.

4.1. Gelir

Gelir, esas olarak iktisadi bir kavramdır (Neumark, 1946: 21). İktisat biliminde gelir, üretim sürecine katılan faktörlerin oluşturulan hâsıladan aldıkları paylar biçiminde tanımlanmaktadır (Turhan, 1993: 221).

Alman maliyeci Neumark gelir kavramını açıklarken -iktisadi bakımdan gelir kavramı üzerinde tam bir kararlılık olsa da- mali bakımdan da gelirin tanımlanmasının ayrıca gerekli olduğunu belirtmiştir. Çünkü vergi hukukunun kendi sistematığı içerisinde gelir kavramını bazı noktalarda farklı düşünüp buna göre değerlendirebileceği görüşünü savunmuştur. Öyleyse mali bakımdan gelir yorumlanırken daha çok vergi kanunları ile paralel hareket edilmelidir. Bu açıdan baktığımızda iktisadi anlamda her gelir vergiye tabi olmayabilecektir. Vergi hukuku açısından gelir ilgili vergi kanunlarında belirtilen ve yargı kararları ile belirginleşen değerler toplamıdır (Neumark, 1946: 21).

Gelir, kişinin mali gücünün büyük bir bölümünü temsil eden bir bileşendir. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nda gerçek kişilerin gelirleri, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nda da esas olarak tüzel kişilerin gelirleri kişilerin vergi ödeyebilme güçleri ile ilişkilendirilmiştir.

³ Anayasa Mahkemesi, 06.07.1995, E.1994/80, K.1995/27, (Resmi Gazete: 02.02.1996, 22542).

⁴ Anayasa Mahkemesi, 23.07.2003, E.2003/48, K20.03/76, (Resmi Gazete: 11.09.2004,25580).

⁵ Anayasa Mahkemesi, 06.07.1995, E.1994/ 80, K.1995/ 27, (RG: 02.02.1996,22542).

193 sayılı kanunda gelir; “bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarı” olarak tanımlanmıştır. Kanunda tanımlanan kazanç ve iratların safi tutarı ise gelir vergisinin matrahını oluşturmaktadır.

Gelir elde edildiği kaynağa göre farklı düzeylerde mali gücü temsil edebilmektedir. Vergilendirmenin mali güç oranında yapılabilmesi için emek üretim faktörü temelli gelirler ile sermaye üretim faktörü temelli gelirlerin safi tutarlarının farklı usullerde belirlenmesi gerekmektedir (Dikmen, 1969: 339). Nitekim Türk vergi sisteminde G.V.K.’nın 2. maddesinde, vergilendirilecek gelir türleri; ticari, zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları, diğer kazanç ve iratlar olarak sıralanmış ve her bir gelir unsurunun kendi özel durumu içinde değerlendirilmesi öngörülmüştür (Öncel ve diğ. 2015: 245). Emek ve sermaye temelli gelirlerin vergilendirilmesinde emek lehine üstünlüklerin tanınması ise ayırma ilkesi olarak tanımlanmaktadır.

Gelirin niteliğinin yanı sıra gelirin toplandığı ailenin nüfusu da mali gücün bir belirleyicisidir. Zira aynı miktarda gelir farklı nüfustaki aileler açısından farklı mali güçleri temsil edebilmektedir. Bu açıdan özellikle ailenin mali gücünün bir ölçütü olarak aile gelirin yanı sıra ailenin nüfusu veya ailedeki çocuk sayısı da dikkate alınmalıdır.

Gelirin subjektif bir yapısının olmasından dolayı vergilendirilmesinde en az geçim indirimi, artan oranlılık ve ayırma ilkesi gibi mali güce ulaşmada kullanılan tekniklerin uygulanması diğer vergi türlerine göre daha kolaydır (Turhan, 1993: 222).

4.2. Servet

Mali gücün tespitinde sadece gelirin dikkate alınması, kişinin vergi ödeyebilme gücünün eksik kavranması sonucunu doğurabilir (Nadaroğlu, 1998: 309). Bu açıdan kişilerin gelirin yanı sıra kişilerin servetleri de mali güçlerini temsil etmektedir (Turhan, 1993: 222). Bu nedenle kişilerin mali gücünün tespitinde gelirlerinin yanı sıra servetleri de dikkate alınmalıdır.

Servet, gelirin birikmiş şeklidir (Budak, 2010: 109). Gelirin aksine servet dinamik (akım) değil statik (stok) bir büyüklüktür (Türk, 2005: 146). Servet gelirlerinin emek gelirlerine kıyasla daha güvenli ve sürekli olması nedeniyle aynı değerde emek gelirinden daha yüksek bir mali gücü içerdiği savunulmaktadır (Budak, 2010: 109 – 110).

Servetin vergilendirilebilecek bir mali gücü içermesi, servetin gelir sağlaması veya sağlamamasından bağımsızdır (Edizdoğan, 2000: 140 – 141). Fakat servetin vergilendirilmesi genellikle servetin gelir sağlaması veya değerinin artması ile birlikte gerçekleşmektedir (Turhan, 1993: 222).

Mali güce ilişkin vergilemelerde vergi matrahı genellikle söz konusu ekonomik birimin veya değer gelir getirebilme kabiliyeti ile ilişkilendirilmektedir. Bu anlamda gelir getiren servetin vergilendirilmesi gelir getirmeyen servetin vergilendirilmesine göre teknik açıdan daha uygundur. Gelir getirmeyen servetin vergilendirilmesinin teknik zorluklarının yanı sıra, mükelleflerin iktisadi faaliyetleri üzerindeki olumsuz etkileri de dikkate alınmalıdır (Başaran, 1998: 71). Ancak servet gelir sağlaması veya sağlamasının belli bir vergi ödeme gücünü içermektedir. Bu anlamda mali güç kapsamında servetin vergilendirilmesi gerekmektedir.

Genellikle servetin vergilendirilmesi, periyodik olarak, değer artış kazancı biçiminde veya servetin el değiştirmesi sırasında gerçekleşmektedir. Emlak vergisi, motorlu taşıtlar vergisi gibi vergilerde servet periyodik olarak vergilendirilmektedir.

Servet vergileri gerçek servet vergiler ve görünürde (itibari) servet vergileri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Servetin getirisinin vergi matrahı olması halinde söz konusu vergiler görünürde (itibari) servet vergileri olarak tanımlanmaktadır (Nadaroğlu, 1998: 349). Vergi matrahının servetin değeri olması halinde gerçek servet vergilerinden söz edilebilir. Gerçek servet vergilerine örnek olarak Türkiye’de 1942 yılında yürürlüğe konulan ve 1944 yılında kaldırılan Varlık Vergisi ile halen yürürlükte bulunan Veraset ve İntikal Vergisi örnek olarak gösterilebilir (Tuncer, 1966: 46).

4.3. Tüketim

Gelir ve servetin yanı sıra kişilerin tüketimleri de mali güçlerini belirlemektedir. Kişinin tüketim gücü aynı zamanda kişinin vergi ödeyebilme gücünün yani mali gücünün bir bileşenidir.

Tüketim mali gücün unsurlarından biri olmakla birlikte tüketim vergileri nitelikleri itibariyle şahsileştirilmeye elverişli değildir (Neumark, 1950: 55). Tüketim vergilerinde matrah genellikle satın alınan mal – hizmetin fiyatıdır. Kişilerin gelirlerinden tüketime ayırdıkları pay arttıkça ödedikleri tüketim vergisinin mali güçlerine olan oranı da artmaktadır. Düşük gelirli kişilerin yüksek gelirli kişilere göre gelirlerinin daha büyük bir oranını tüketime yönlendirdiği varsayımı altında tüketim vergilerinin mali güçle ters oranlı bir ilişkisi olduğu kabul edilebilir (Kaneti, 1989: 92). Bu nedenle mali güce ulaşma konusunda objektif tüketim vergilerinin ne derece sağlıklı sonuçlar vereceği tartışmalıdır.

Lüks tüketim mallarının – hizmetlerinin vergilendirilmesi veya temel ihtiyaç mallarına ilişkin tüketim vergisi oranının düşük tutulması tüketim vergilerinin mali gücü daha sağlıklı bir biçimde kavramasına imkân sağlamaktadır.

Türkiye’de uygulanmakta olan başlıca tüketim – harcama vergileri; katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, özel iletişim vergisi, şans oyunları vergisi, damga vergisi ve gümrük vergisidir.

5. TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE MALİ GÜCE ULAŞMA TEKNİKLERİ

Türk vergi sisteminde mali güce göre vergilendirme anayasal bir ilke olarak yer almasına karşın mali güce ulaşmada hangi tekniklerin uygulanacağı belirtilmemiştir. Anayasa Mahkemesi’nin 06.07.1995 tarih, E.1995/6, K.1995/29 sayılı kararında mali gücün tespiti için; en az geçin indirimi, artan oranlı vergilendirme, sermaye iratlarının ücretlere göre farklı vergilendirilmesi tekniklerinin uygulandığı belirtilmiştir⁶.

Konuyu bu karar kapsamında ele alacak olursak Türk vergi sisteminde mali güce ulaşma bakımından, geçim indirimi artan oranlılık ve ayırma ilkesi tekniklerinin uygulandığını ileri sürmek mümkündür. Söz konusu üç tekniğin dışında mali güce ulaşmada; sosyal amaçlı muaflik, istisna ve vergi indirimleri; servetlerin vergilendirilmesi ve zorunlu tüketim mallarının düşük oranda lüks tüketim mallarının ise yüksek oranda vergilendirilmesi teknikleri de eklenebilir (Öncel ve diğ. 2015: 53 – 55).

⁶ Anayasa Mahkemesi, 06.07.1995, E.1995/6, K.1995/29, (RG: 22.04.1996,22619).

5.1. En Az Geçim İndirimi

En az geçim indirimi, kişinin kendi veya ailesinin asgari ihtiyaçlarını karşılayacak bir tutarın vergiden veya matrahtan indirilmesidir. Bu yöntemde kişilerin vergi ödeyebilme mali gücü, kişinin kendisinin veya ailesinin en az geçimini sağlayacak gelir düzeyinden sonra başlamaktadır. Bu nedenle kişilerin en az geçim düzeylerine kadarlık olan geliri vergilendirilmemektedir (Dikmen, 1969: 373).

En az geçim indiriminin belirlenmesine yönelik yaklaşımlar; fizyolojik, kültürel ve medeni (sosyal) yaklaşımlar şeklinde sınıflandırılabilir. (Dikmen, 1958: 42; Akdoğan, 2007: 222; Oktar, 2016:26).

Fizyolojik yaklaşımda en az geçim düzeyini kişinin fizyolojik varlığını sürdürmesi için gereken imkânlar belirlemektedir. Buna göre en az geçim düzeyi, fizyolojik varlığın sürdürülmesine yetecek düzeydir. Söz konusu yaklaşımda kişinin vergi ödeme gücü fizyolojik varlığını sürdürmesi için gereken koşulların sağlanmasından sonra ortaya çıkmaktadır (Dikmen, 1958: 42).

Kültürel yaklaşımda en az geçim düzeyi sosyal sınıfların yaşam düzeylerine göre belirlenmektedir. Söz konusu yaklaşımda en az geçim düzeyi farklı meslek gruplarına veya farklı sosyal durumlara göre değişmektedir. Örneğin en az geçim düzeyi köylü ve şehirli; işçi, esnaf, memur, serbest meslek erbabı, tacir ve benzerleri için farklı olarak tespit edilmektedir. Burada en az geçim düzeyinin temel ölçütü kültürel ihtiyaçların karşılanmasıdır (Dikmen, 1958: 44).

Medeni (sosyal) yaklaşımda ise en az geçim düzeyi belirli bir toplumun belirli bir zamanda ulaştığı medeniyet düzeyine göre belirlenmektedir. (Neumark, 1956:149) Bu yaklaşımda en az geçim düzeyi, refah ve beşerî değerın asgarî seviyesi olarak ifade edilmektedir (Dikmen, 1958: 45).

5.1.1. En Az Geçim İndirimi Yöntemleri

En az geçim indirimi yöntemi; gelirden indirim, vergiden indirim ve bölme yöntemi olmak üzere üç biçimde uygulanmaktadır.

Gelirden indirim yönteminde mükellefin gelirinden en az geçim indirimi tutarı düşülmekte ve gelirin kalan kısmı vergilendirilmektedir (Tekir, 1993: 60). Bu yöntemde gelirin en az geçim düzeyinin üzerindeki kısmı vergi matrahını oluşturmaktadır.

Ödenecek vergi miktarı = Vergi oranı x (Gelir – En az geçim indirimi) (Akdoğan, 2007: 225).

Türkiye’de 1968 yılından önce ve 1981 – 1986 arası olmak üzere iki dönem gelirden indirim yöntemi uygulanmıştır (Akdoğan, 2007: 225; Oktar, 2016: 26).

Vergiden indirim yönteminde ise kişinin en az geçim düzeyi vergilendirmeden sonra dikkate alınmaktadır. Yöntemde kişinin geliri en az geçim indirimi yapılmaksızın matrah olarak dikkate alınmakta ve vergilendirme yapılmaktadır. Vergilendirmeden sonra en az geçim gelir düzeyine isabet eden vergi miktarı toplam vergiden indirilmektedir (Nadaroğlu, 1998: 319).

Ödenecek vergi miktarı = (Gelir x Vergi oranı) – (En az geçim düzeyi x Vergi Oranı)

Vergiden indirim yöntemi 1968 – 1980 yılları arasında Türkiye’de uygulanmıştır (Akdoğan, 2007: 225).

Bölme (katsayı) yönteminde ise kişinin geliri eşi ve çocuklarının sayısına ve belli katsayılarla göre bölünmekte ve daha sonra vergilendirilmektedir (Nadaroğlu, 1998: 319) Bu yöntemde matraha konu olacak ailenin geliri eş ve çocukların sayısına bölüneceğinden ve gelirin bölünen her bir kısmı da ayrı ayrı vergilendirileceğinden dolayı matraha konu olacak gelire alt tarifelerdeki oranlar uygulanacak ve ailenin vergi yükü aile bireyleri sayısı oranında hafifleyecektir (Akdoğan, 2007: 228 – 229).

5.1.2. Türk Vergi Sisteminde En Az Geçim İndirimi

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nda yer alan indirim, istisna ve muaflıkların bir kısmı mali güce ulaşma amacını taşımakta iken bir kısmı sosyal, siyasi ve ekonomik amaçlıdır (Sonsuzoğlu, 1997: 135). GVK m. 23 kapsamında düzenlenen istisnalar çoğunlukla sosyal amaç taşımakta iken bir kısmı da mali güce ulaşılmasına yöneliktir⁷. Bunun dışında örneğin GVK m. 16'da yer alan istisna siyasal amaç taşımaktadır⁸.

En az geçim indirimi uygulaması Türk vergi mevzuatında ilk olarak 1950 yılında 5421 sayılı kanun ile yer almış ve uygulamasına 1968 yılında 980 sayılı kanunla yapılan değişiklik ile başlanmıştır. 1521 sayılı kanun 1960 tarihinde 193 sayılı kanun ile yeniden düzenlenmiştir. En az geçim indirimi uygulaması 01.01.1986 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılmıştır. (Oktar, 2016: 26; Budak, 2010: 193).

En az geçim indirimi uygulaması ile gelirin kişinin geçimini sağlamaya yetecek miktarının vergi dışı bırakılması ve bununla birlikte kişinin ailevi durumunun da dikkate alınması amaçlanmıştır (Sonsuzoğlu, 1997: 127). En az geçim indiriminin ilk uygulanma biçimi matrahtan indirim biçiminde olmuştur (Dikmen, 1956: 99). 1968 yılında en az geçim indiriminde, matrahtan indirim yerine vergiden indirim uygulamasına geçilmiştir⁹. (Bulutoğlu, 2004: 61).

2361 sayılı kanun ile 01.01.1981 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere en az geçim indiriminin kanundaki adı genel indirim olarak değiştirilmiş ve daha önce beş çocuk olan üst sınır üç çocuk olarak değiştirilmiştir (Sonsuzoğlu, 1997: 128 – 129). En az geçirimi uygulamasına 3239 sayılı kanunla da 01.01.1986 tarihinden itibaren geçerli olmak son verilmiştir.

En az geçim indirimi uygulamasına 04.04.2007 tarihinden itibaren 01.01.2008 yılından sonra sadece ücret gelirlerinde uygulanmak üzere 5615 sayılı kanun ile tekrardan vergi mevzuatında yer verilmiştir.

En az geçim indirimi uygulaması, “Asgarî geçim indirimi” başlığı altında GVK'nın 32. maddesinde yer almaktadır¹⁰.

⁷ Sonsuzoğlu'na (1997) göre; “Anılan maddede başkaca, istisnalar da düzenlenmiş olup, 1997 yılı için hizmet erbabına işyerinde verilen ve günlük 300.000.TLYi aşmayan yemek bedelleri, işveren tarafından hizmetlinin işe geliş gidişi için işverenin yaptığı taşıma giderleri, maden işletmelerinde ve fabrikalarda çalışan işçilere ve özel kanunlarına göre barındırılması gereken memur ve müstahdemlere, konut tedariki ile bunun ısıtma, aydınlatma ve su giderleri ile brüt alanı 100 metrekareyi aşmamak kaydıyla mülkiyeti işverene ait olan konutların sağladığı menfaatler de istisna edilmiştir. Söz konusu istisnaların ödeme gücünü kavramaktan ziyade sosyal amaçlı oldukları kanaatindeyiz.”

⁸ GVK m.16: Yabancı elçilik ve konsoloslukların 15'inci maddeye girmeyen memur ve hizmetlerinin yalnız bu işlerinden dolayı aldıkları ücretler karşılıklı olmak şartıyla Gelir Vergisi'nden istisna edilir.

⁹ Söz konusu sistem değişikliği, Halil Nadaroğlu tarafından "siyasi, mali hile" olarak nitelendirilmiştir.

¹⁰ İlgili madde;

Yeni düzenleme ile birlikte en az geçim indirimi yönetiminin sadece adı korunmuştur. Çünkü en az geçim indirimi yeni düzenleme ile birlikte tüm gelir unsularında değil sadece ücret gelirlerinde uygulanabilecek özel bir indirim niteliğine bürünmüştür. Ayrıca ücret geliri elde eden tüm kişiler de söz konusu indirimden yararlanamamakta, sadece gerçek usulde vergilendirilen kişilere yararlanma imkânı tanınmaktadır (Budak, 2010: 198). Mevcut haliyle söz konusu uygulama en az geçim indirimi yönteminden ziyade ayırma ilkesi çerçevesinde değerlendirilebilecek niteliktedir.

5.2. Artan Oranlık

Vergi oranı, mükellefin gelir veya servetinin tarhiyata tabi tutulacak yüzdesini ifade etmektedir (Tekir, 1993: 66). Verginin hesaplanması sırasında vergi oranı matraha uygulanır.

Vergilemede artan oranlık, vergi matrahının artması / azalması ile birlikte uygulanacak vergi oranının da artmasını / azalmasını ifade eder (Nadaroğlu, 1998: 257). Matrah arttıkça uygulanacak vergi oranının da artması, vergilemenin mali güç ile orantılı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Buna göre mali gücü yüksek olanlardan yani matrahı yüksek olanlardan daha fazla vergi alınmaktadır (Akdoğan, 2007: 232).

5.2.1. Artan Oranlığın Uygulanma Teknikleri

Artan oranlık; sınıf usulü, dilim usulü, gizli ve tersine artan oranlık olmak üzere dört biçimde uygulanabilmektedir (Turhan, 1993: 55).

5.2.1.1. Sınıf Usulü (Katı) Artan Oranlık

“Ücretin gerçek usûlde vergilendirilmesinde asgarî geçim indirimi uygulanır.

Asgarî geçim indirimi; ücretin elde edildiği takvim yılı başında geçerli olan ve sanayi kesiminde çalışan 16 yaşından büyük işçiler için uygulanan asgarî ücretin yıllık brüt tutarının; mükellefin kendisi için % 50'si, çalışmayan ve herhangi bir geliri olmayan eşi için % 10'u, çocukların her biri için ayrı ayrı olmak üzere; ilk iki çocuk için % 7,5, üçüncü çocuk için %10, diğer çocuklar için % 5'idir. Gelirin kısmî döneme ait olması halinde, ay kesirleri tam ay sayılmak suretiyle bu süreye isabet eden indirim tutarları esas alınır. Asgarî geçim indirimi, bu fıkraya göre belirlenen tutar ile 103 üncü maddedeki gelir vergisi tarifesinin birinci gelir dilimine uygulanan oranın çarpılmasıyla bulunan tutarın, hesaplanan vergiden mahsup edilmesi suretiyle uygulanır. Mahsup edilecek kısmın fazla olması halinde iade yapılmaz.

İndirimin uygulamasında "çocuk" tabiri, mükellefle birlikte oturan veya mükellef tarafından bakılan (nafaka verilenler, evlat edinilenler ile ana veya babasını kaybetmiş torunlardan mükellefle birlikte oturanlar dâhil) 18 yaşını veya tahsilde olup 25 yaşını doldurmamış çocukları, "eş" tabiri ise, aralarında yasal evlilik bağı bulunan kişileri ifade eder.

İndirim tutarının tespitinde mükellefin, gelirin elde edildiği tarihteki medenî hali ve aile durumu esas alınır. İndirim, yukarıdaki oranlara göre hesaplanan tutarları aşmamak kaydıyla, ücret geliri elde eden aile fertlerinden her biri için ayrı ayrı, çocuklar için eşlerden yalnızca birisinin gelirine uygulanır. Boşananlar için indirim tutarının hesabında, nafakasını sağladıkları çocuk sayısı dikkate alınır.

Ücretlerin vergilendirilmesinde asgarî geçim indirimi uygulandıktan sonra, varsa teşvik amaçlı diğer indirim ve istisnalar dikkate alınır.

Bakanlar Kurulu, indirim konusu yapılacak toplam tutarın asgarî ücretin yıllık brüt tutarını aşmaması şartıyla ikinci fıkrada belirtilen asgarî geçim indirimi oranlarını arttırmaya veya kanunî oranına kadar indirmeye yetkilidir.

Asgarî geçim indiriminin uygulama dönemleri ve mahsup şekli ile diğer hususlara ilişkin usûl ve esaslar Maliye Bakanlığınca belirlenir.” şeklindedir.

Sınıf usulü artan oranlılıkta matrah dilimlerinin değişmesi ile vergi oranı değişmektedir (Akdoğan, 2007: 234 – 235). Bu yöntemde gelirin bulunduğu matrah diliminin yükselmesi halinde uygulanacak vergi oranı da artmaktadır. Matrahın sınıf değiştirmesi halinde yeni vergi oranı tüm matraha uygulanmaktadır.

5.2.1.2. Dilim Usulü (Global - Adi) Artan Oranlık

Dilim usulü artan oranlılıkta vergi matrahı dilimlere bölünmekte ve öngörülen vergi oranları söz konusu dilimlere uygulanmaktadır (Nadaroğlu, 1998: 259). Tarifede öngörülen her bir dilime uygulanacak vergi oranları artan bir seyir izlemektedir.

Örneğin; gelirin

13.000 TL'ye kadar olan kısmı için % 15

30.000 TL'nin 13.000 TL'si için 1.950 TL, fazlası için % 20

70.000 TL'nin 30.000 TL'si için 5.350 TL, fazlası için % 27

70.000 TL'den fazlasının 70.000 TL'si için 16.150 TL, fazlası % 35 oranında vergilendirileceğini ön gören bir tarife, dilim usulü artan oranlı bir yapıdadır. Artan vergi oranı matrahın tümüne değil, tarifede belirtilen dilime uygulanmaktadır.

Söz konusu gelir vergisi tarifesinin şu şekilde olduğunu varsayarsak;

13.000 TL'ye kadar % 15

13.000 TL - 30.000 TL arası % 20

30.000 TL - 70.000 TL arası % 27

70.000 TL ve fazlası % 35 oranında vergilendirilir.

Bu durumda tarife sınıf usulü artan oranlı bir yapıya kavuşmaktadır. Çünkü matrah dilimlerinin değişmesi ile vergi oranı değişmektedir. Değişen (artan) vergi oranı tüm matraha uygulanmaktadır.

Türk gelir vergisi sisteminde dilim usulü artan oranlılık tarifesi (GVK m.103) uygulanmaktadır.

5.2.1.3. Gizli Artan Oranlık

Gizli artan oranlılık bir tarifeden ziyade vergiden indirim yöntemidir. Gizli artan oranlı vergi matrahından yapılan indirimler neticesinde bireylerin vergi dilimlerinin değişmesi sonucu ortaya çıkmaktadır (Schmölders, 1976: 92). Bu yöntemde düz oranlı tarife uygulanmakta olup yapılan indirim veya eklemeler neticesinde kişilerin vergi yükü değişmektedir (Neumark, 1950: 156).

5.2.1.4. Tersine Artan Oranlık

Tersine artan oranlılık da gizli artan oranlılık gibi bir vergi tarifesi değildir (Budak, 2010: 139). Tersine artan oranlılık özellikle tüketim üzerinden alınan vergilerde yer almakta ve kişinin gelir düzeyinin artması ile vergi yükünün azalması şeklinde ortaya çıkmaktadır (Turhan, 1993: 57). Özellikle tüketim üzerinden alınan vergilerde, düşük gelir düzeyindeki kişilerin tüketim eğilimlerinin yüksek olması sebebi ile ödedikleri vergilerin gelirlerine oranla yüksek olması tersine artan oranlılık olarak ifade edilmektedir (Akdoğan, 2007: 240). Tersine artan oranlılıkta mali güç ile ödenecek vergi arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

5.2.2. Türk Vergi Sisteminde Artan Oranlık

5.2.2.1. Gelir Vergisinde Artan Oranlık

Gelir vergisine ilişkin vergi tarifeleri GVK m.103'te “*Esas Tarife*” başlığı altında düzenlenmiştir.

1999 - 2006 yılına kadar ücret gelirleri dışındaki gelirlerin vergilendirilmesinde GVK'nın 103. maddesinde yer alan gelir dilimlerine karşılık gelen vergi oranları beş puan artırılarak uygulanmıştır. 5479 sayılı kanun ile 01.01.2006 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere ücret dışı gelirlere uygulanan farklı vergi tarifesi uygulamasına son verilmiştir (Budak, 2010: 219).

GVK'nın 103. Maddesinde, 284 seri numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliği ile 2017 takvim yılı gelirlerinin vergilendirilmesinde esas alınmak üzere aşağıdaki tutarlar belirlenmiştir.

“Gelir vergisine tabi gelirler;

13.000 TL'ye kadar % 15

30.000 TL'nin 13.000 TL'si için 1.950 TL, fazlası % 20

70.000 TL'nin 30.000 TL'si için 5.350 TL, (ücret gelirlerinde 110.000 TL'nin 30.000 TL'si için 5.350 TL), fazlası % 27

70.000 TL'den fazlasının 70.000 TL'si için 16.150 TL, (ücret gelirlerinde 110.000 TL'den fazlasının 110.000 TL'si için 26.950 TL), fazlası % 35

oranında vergilendirilir.”

GVK'nın 103. maddesinde, dilim usulü artan oranlık esası benimsenmiştir. Tüm gelir unsurlarına 103. maddedeki tarife uygulanmakla birlikte ücret dışındaki bazı gelir unsurlarının bir kısmı ise değişik oranlarda tevkifat usulüyle vergilendirilmektedir. Hangi gelir unsurlarının vergi tevkifatı usulüyle vergilendirileceği GVK m. 94'te belirtilmiştir.

5479 sayılı kanun ile 01.01.2006 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere ücret dışı gelirlere uygulanan farklı vergi tarifesi uygulamasına son verilmesi ile birlikte, ücretliler üzerindeki vergi yükü artırılmıştır.

5.2.2.2. Kurumlar Vergisinde Artan Oranlık

1949 tarihli Kurumlar Vergisi Kanunu'nda, kurumlar vergisi oranı iki ayrı oran olmak üzere sermaye şirketleri ve kooperatifler için %20 ve diğer kurumlar için %35 olarak belirtilmiştir. 1969 yılında 1137 sayılı Kanun ile sermaye şirketleri ve kooperatiflere uygulanan vergi oranı % 25'e yükseltilmiş diğer kurumlara uygulanan kurumlar vergisi oranı % 35'te kalmıştır.

İlerleyen dönemlerde ikili kurumlar vergisi oranı uygulamasına son verilmiştir. Kurumlar vergisi oranı 1986 yılında % 46, 1999 yılından itibaren geçerli olmak üzere de % 30 olarak belirlenmiştir (Budak, 2010: 226). 2006 yılından itibaren 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile birlikte kurumlar vergisi oranı % 20 olarak belirlenmiştir.

5.2.2.3. Motorlu Taşıtlar Vergisinde Artan Oranlık

Motorlu taşıtlar vergisinin artan oranlı bir yapıya sahip olup olmadığı öğretide tartışmalı bir konudur. Motorlu taşıtlar vergisi servet üzerinden alınan bir vergi türüdür ve spesifik matrahlı bir yapıya sahiptir. Motorlu taşıtlar vergisinde tarifeler araçların cinsi, yaşı,

silindir hacmi, oturma yeri, azami toplam ağırlığı, motor gücü ve kalkış ağırlığı gibi ölçütler esas alınarak düzenlenmiştir.

Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununun 5. ve 6. maddelerinde dört tarife yer almaktadır. Tarifelerde yaş ve motor hacmi ölçütleri yer almaktadır. Hesaplanan vergi miktarı araçların yaşı arttıkça ve motor hacmi azaldıkça azalmaktadır. Vergi oranındaki bu değişme farklılaştırılmış oran uygulaması olarak kabul edilebilir. (Turhan, 1993:100; Karakoç, 2013:1287; Ulusoy ve Akdemir, 2013:104; Budak, 2010: 232 – 233)

5.2.2.4. Emlak Vergisinde Artan Oranlılık

Motorlu taşıtlar vergisi gibi emlak vergisi de bir tür servet vergisidir. Emlak vergisinde verginin matrahı binanın ve arazinin Emlak Vergisi Kanunu hükümlerine göre tespit olunan vergi değeridir

Emlak vergisinde oranlar 01.01.2002 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, bina vergisinde, meskenlerde %0.1, diğer binalarda %0.2; arazi vergisinin %0.1, arsalarda ise %0.3 olmak üzere sabit oranlıdır Söz konusu oranlar büyük şehir belediye sınırları ve yakın - komşu alanlar içinde % 100 artırılarak uygulanmaktadır. Emlak vergisindeki tarife değişimi de motorlu taşıtlar vergisinde ifade edildiği gibi farklılaştırılmış oran uygulaması olarak değerlendirilebilir.

5.2.2.5. Katma Değer Vergisinde Artan Oranlılık

Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 28. maddesinde vergi oranı %10 olarak belirlenmiştir. Aynı maddede Bakanlar Kuruluna bu oranı, dört katına kadar artırmaya, % 1'e kadar indirmeye, bu oranlar dâhilinde çeşitli mal ve hizmetler ile bazı malların perakende safhası için farklı vergi oranları tespit etme yetkisi verilmiştir.

Söz konusu yetki dâhilinde Bakanlar Kurulu genel ve indirimli oran olmak üzere iki tür oran belirlemiştir. Genel oran ise %18'dir. İndirimli oran ise %1 ve %8 olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılmaktadır.

5.3. Ayırma İlkesi

Mali güce ulaşmada kullanılan bir diğer yöntem ayırma ilkesidir. En az geçim indirimi ve artan oranlılık yöntemlerinde gelirin niceliği itibariyle farklı mali güçleri temsil ettiği üzerinde durulmuştur (Akdoğan, 2007: 242). Ayırma ilkesinde ise gelirin niteliği itibariyle de farklı mali güçleri temsil ettiği fikri temel dayanak olarak alınmaktadır.

Ayırma ilkesine göre, emekten ve sermayeden elde edilen gelirler farklı mali güçleri temsil etmektedir (Şener, 2001: 219). İlkede bir birikimden kaynaklanan sermaye gelirlerinin emek gelirlerine nazaran daha yüksek bir mali güç içerdiği savunulmaktadır (Saraçoğlu, 2001: 61). Bu nedenle emek gelirleri sermaye gelirlerine kıyasla daha düşük bir vergi yüküne tabi tutulmalıdır.

Ayırma ilkesinde gelir salt emek ve salt sermaye geliri olarak ele alınmamaktadır. Gelir emek, sermaye ve emek ile sermayenin değişik oranlardaki birleşimleri olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (Budak, 2010: 141). Bu yöntemde gelirin miktarından ziyade gelirin elde edildiği kaynak önem taşımaktadır. Emekten doğan gelirlerin daha düşük bir mali gücü temsil etmesi sebebiyle sermayeden elde gelirlere göre daha az vergilendirilmesi gerekmektedir (Akdoğan, 2007: 242 – 243).

5.3.1. Ayırma İlkesinin Uygulanması

Vergi sistemlerinde ayırma ilkesi; gelir kaynaklarının sınıflandırılması ve farklı vergi oranların uygulanması, sermaye gelirleri üzerinden ilave vergi alınması, emek gelirlerine vergisel indirimler ve vergi tarifelerine sınırlama konulması olmak üzere dört biçimde uygulanmaktadır (Budak, 2010: 143).

5.3.1.1. Gelir Kaynaklarının Sınıflandırılması ve Farklı Vergi Oranların Uygulanması

Gelirin kaynağı; emek, sermaye ve emek – sermayenin çeşitli bileşimleri olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Tekir, 1993: 93). Bu sınıflandırmaya göre gelirler; emek gelirleri, sermaye gelirleri ve emek ile sermayenin çeşitli oranlarda bileşimlerinden doğan gelirler olmak üzere üç gruba ayrılır. Bu üçlü sınıflandırmaya ilaveten emek ve sermayenin çeşitli bileşimlerinden doğan gelirler de içerdikleri emek – sermaye oranına göre alt gruplara ayrılabilir (Akdoğan, 2007: 242).

Gelir kaynaklarının içerdikleri emek ve sermaye miktarına göre sınıflandırılmasından sonra her grup için farklı vergi oranları uygulanmaktadır (Neumark, 1950: 165). Farklı vergi oranları emek gelirleri lehine tespit edilmektedir.

5.3.1.2. Sermaye Gelirlerinden İlave Vergi Alınması

Bu yöntemde gelirler kaynaklarına göre herhangi bir ayırma tutulamadan vergilendirilmekte fakat sermaye gelirleri üzerinden ilave bir vergileme işlemi daha yapılmaktadır (Budak, 2010: 143).

5.3.1.3. Emek Gelirlerine Vergisel İndirimler

Söz konusu yöntemde emek ve sermaye kaynaklı gelirler aynı oran üzerinden vergilendirilmekte fakat emek kaynaklı gelirlerin bir kısmı indirim yöntemiyle vergi dışı bırakılmaktadır (Budak, 2010: 144). Vergisel indirimler yoluyla emek kaynaklı gelirlerin sermaye kaynaklı gelirlere göre vergi yükü daha düşük olmakta ve korunmaktadır (Tekir, 1993: 78).

5.3.1.4. Vergi Tarifelerine Sınırlama Konulması

Bu yöntemde, gelir vergisi tarifesi dilim ve oranları sermaye gelirlerine eksiksiz bir biçimde uygulanmakta, emek gelirlerine ise sınırlı olarak uygulanmaktadır (Akdoğan, 2007: 246). Böylece emek kaynaklı gelirler sermaye kaynaklı gelirlerle kıyaslandığında daha düşük vergi oranları üzerinden vergilendirilmektedir.

5.3.2. Türk Vergi Sisteminde Ayırma İlkesi

5.3.2.1. Gelir Vergisinde Ayırma İlkesi

Gelir vergisi kanununda gelirin unsurları içerdikleri emek – sermaye bileşimine göre; ticarî kazançlar, ziraî kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları ve menkul sermaye iratları olmak üzere altı unsura ayrılmıştır. Yedinci unsur olan diğer kazanç ve iratlar ise safi artış kuramı kapsamında değerlendirilmektedir.

Gelir unsurlarından ücret salt emeğin geliri olarak kabul edilmektedir. Ticarî kazançlar, ziraî kazançlar ve serbest meslek kazançları emek ve sermayenin çeşitli bileşimlerinden doğan kazançlardır. Gayrimenkul sermaye iratları ve menkul sermaye iratları ise salt sermayeden doğan kazançlardır.

Ayırma ilkesine göre emeğin geliri olan ücretler diğer gelir unsurlarına göre daha zayıf kabul edildiğinden vergisel açıdan korunması gerekmektedir. Bu amaç altında GVK'da çeşitli düzenlemeler yer almaktadır. Bunlar; en az geçim indirimi, farklı vergi tarifesi uygulaması, sakatlık indirimi ve sermaye gelirlerine ek vergi uygulamasıdır. Bunlardan en az geçim indirimi uygulamasına çalışmanın önceki bölümünde yer verildiğinden ötürü bu başlık altında detaylı açıklamaya yer verilmeyecektir.

5.3.2.1.1. Farklı Vergi Tarifesi Uygulaması

1999 - 2006 yılına kadar ücret gelirleri dışındaki gelirlerin vergilendirilmesinde GVK'nın 103. maddesinde yer alan gelir dilimlerine karşılık gelen vergi oranları beş puan artırılarak uygulanmıştır. Ücret dışı gelirlere vergi oranlarının artırılarak uygulanması sonucu emek gelirlerinin sermaye gelirleri karşısında korunması sağlanmıştır. Fakat 5479 sayılı kanun ile 01.01.2006 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere ücret dışı gelirlere uygulanan farklı vergi tarifesi uygulamasına son verilmiştir (Budak, 2010: 219).

01.01.2006 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere ücret dışı gelirlere uygulanan farklı vergi tarifesi uygulamasına son verilmesi ile birlikte, ücretliler üzerindeki vergi yükü göreceli olarak artırılmıştır. Ayırma ilkesine aykırı bu durum sonucu ücret gelirlerinin vergilendirilmesi açısından mali güç ile gelirin niteliği ve kişisel durum arasındaki bağlantı zayıflamıştır.

5.3.2.1.2. Engellilik İndirimi

Ayırma ilkesi çerçevesinde uygulanan bir diğer yöntem engellilik indirimidir. 1981 yılına kadar engellilerin elde ettikleri ücretleri tam istisna kapsamında hükme bağlayan GVK m.31; izleyen yıllarda engellilik indirimini özel indirim kapsamında hükme bağlamıştır (Sonsuzoğlu, 1997: 142).

27. 12. 1980 tarihli 2361 sayılı Kanun ile engellilik indirimi özel indirim olarak kabul edilmiştir. Engellilik indirimi ile ilgili son düzenlemeler 03.05.2013 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 6462 sayılı kanunla yapılmıştır¹¹.

GVK'nın 31. maddesi ile düzenlenmiş olan engellilik indirimi uygulamasında, çalışma gücünün en az %80'ini kaybetmiş bulunan hizmet erbabı birinci derece sakat, en az %60'ını kaybetmiş bulunan hizmet erbabı ikinci derece sakat, en az % 40'ını kaybetmiş bulunan

---

¹¹ GVK m.31'in son hal şu şekildedir:

“Engellilik indirimi

Madde 31

Çalışma gücünün asgarî % 80'ini kaybetmiş bulunan hizmet erbabı birinci derece engelli, asgarî % 60'ını kaybetmiş bulunan hizmet erbabı ikinci derece engelli, asgarî % 40'ını kaybetmiş bulunan hizmet erbabı ise üçüncü derece engelli sayılır ve aşağıda engellilik dereceleri itibariyle belirlenen aylık tutarlar, hizmet erbabının ücretinden indirilir.

Engellilik indirimi;

- Birinci derece engelliler için 440.000.000 lira, (296 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile 2017 yılı için 900 TL.)

- İkinci derece engelliler için 220.000.000 lira, (296 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile 2017 yılı için 470 TL.)

- Üçüncü derece engelliler için 110.000.000 liradır. (296 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile 2017 yılı için 210 TL.)

Engellilik derecelerinin tespit şekli ile uygulamaya ilişkin esas ve usuller Maliye, Sağlık ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik bakanlıklarınca bu konuda müştereken hazırlanacak bir yönetmelik ile belirlenir.”

hizmet erbabı ise üçüncü derece sakat olarak belirtilmiştir. Maddede sakatlık dereceleri ile ilintili aylık tutarlar, hizmet erbabının ücretinden indirilmektedir. Burada matrahtan indirim söz konusudur. Buna göre 2013 takvim yılında uygulanmak üzere sakatlık indirimi, birinci derece saktalar için 900,-TL, ikinci derece sakatlar için 400,-TL, üçüncü derece sakatlar için 210,-TL olarak uygulanmaktadır.

5.3.2.1.3. Sermaye Gelirlerine Ek Vergi Uygulaması

Kurum kazançlarında uygulanan gelir vergisi stopajı sermaye gelirlerine uygulanan ek bir vergi niteliğindedir. Kurum kazançlarında uygulanan gelir vergisi stopajı ile kişilerin kurum karından elde ettiği kar payları gelirleri hem kurumlar vergisine hem de gelir vergisine tabi tutulmakta böylece sermaye gelirleri ek vergi alınmak suretiyle emek gelirlerine göre daha ağır bir vergi yükü ortaya çıkmaktadır (Sonsuzoğlu, 1997: 144).

Kurum karı kurumlar vergisi kapsamında %20 oranında vergilendirilmekte daha sonra bu kardan dağıtılan kar payından gelir elde edilen gelir de gelir vergisine tabi tutulmaktadır. Böylece sermaye gelirlerine ek bir vergi uygulanmış olmaktadır.

5.3.2.2. Kurumlar Vergisinde Ayırma İlkesi

1949 tarihli Kurumlar Vergisi Kanunu'nda, kurumlar vergisi oranı iki ayrı oran olmak üzere sermaye şirketi ve kooperatifler için %20 ve diğer kurumlar için %35 olarak belirlenmiştir (Bulutoğlu, 2004: 170). 1969 yılında 1137 sayılı kanun ile sermaye şirketleri ve kooperatiflere uygulanan vergi oranı % 25'e yükseltilmiş diğer kurumlara uygulanan kurumlar vergisi oranı % 35'te kalmıştır. Söz konusu uygulamanın ayırma ilkesine aykırı olduğu söylenebilir. Çünkü şahıs şirketleri olan kollektif ve komandit şirketler, sermaye şirketlerinden olan anonim şirketlere oranla daha yüksek bir oranda vergilendirilmektedir. Ayırma ilkesi uyarınca, emek faktörü oranı daha yüksek olan şahıs şirketlerinin sermaye temelli sermaye şirketleri karşısında vergisel açıdan korunması gerekmektedir.

5.3.2.3. Motorlu Taşıtlar Vergisinde Ayırma İlkesi

Motorlu taşıtlar vergisinde mükellefin niteliğinden ziyade taşıtların niteliği dikkate alındığından ayırma ilkesinin uygulanması söz konusu değildir (Budak, 2010: 232).

Motor gücü yüksek ve yaşı düşük araçları mali gücü üst seviyede olan kişilerin satın almasının olasılığı daha yüksek olsa da kullandıkları araçların motor güçleri veya yaşları ile kişilerin mali güçleri veya gelirlerinin emek – sermaye kaynaklı olması arasında bir bağlantının varlığını söylemek çok güçtür.

5.3.2.4. Emlak Vergisinde Ayırma İlkesi

Emlak vergisinde ikametgâh niteliğindeki meskenler ile diğer binalara ilişkin uygulanan vergi oranlarının farklı olması bir ayırma ilkesi uygulaması olarak kabul edilebilir (Budak, 2010: 239). Zira kişilerin ikametgâh olarak kullandıkları meskenlere uygulanacak vergi oranı diğer binalara ilişkin uygulanacak vergi oranından daha düşük olarak tespit edilmiştir. Buna benzer bir şekilde emeğe dayalı gelirin elde edildiği araziler üzerindeki vergi oranı da sermayeye dayalı gelirin elde edildiği arsalarla göre daha düşük bir oranda belirlenmiştir. Bu sebeple emlak vergisinde ayırma ilkesinin varlığından söz etmek mümkündür.

5.3.2.5. Katma Değer Vergisinde Ayırma İlkesi

Ayırma ilkesi elde edilen gelirin kaynağı ile ilgili olduğundan tüketim üzerinden alınan vergilerde uygulanması emek kaynaklı gelir ile ilişkilendirildiği sürece mümkündür.

Emek kaynaklı gelir elde eden kişilerin (örneğin; zanaatkârların) kullandıkları üretim araçlarının veya hammaddelerinin vergilendirilmemesi veya düşük oranda vergilendirilmesi ayırma ilkesinin bir uygulanma alanı olarak gösterilebilir (Nadaroğlu, 1998: 382). Ancak katma değer vergisinin objektif niteliği verginin şahsileştirilmesini güçleştirmekte bu nedenle de ayırma ülkesinin uygulanması güçleşmektedir.

6. SONUÇ

Gelişen ekonomik koşullarla birlikte devletin işlevlerinin gelişmesi ve buna bağlı olarak devlet harcamalarının artması, devletin mali kaynak ihtiyacını artırmıştır. Artan mali kaynak ihtiyacının bir sonucu olarak vergi olağan ve sürekli bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Verginin devlet açısından olağan ve sürekli bir gelir haline gelmesi sonucu kişilerin üzerindeki vergi yükü artmıştır. Kişilerin üzerindeki vergi yükünün artması kişilerin vergiye karşı tepkilerinin doğmasına neden olmuştur. Böylece kanunsuz ve temsilsiz vergilemenin yapılamayacağı ilkesi, eşitlik ilkesi ve ödeme gücü ile orantılı vergilemenin yapılacağı ilkesi anayasalarda yerlerini almaya başlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasası'nın 73. maddesinin 1. fıkrası ile vergilemede mali güç ilkesi anayasal bir vergileme ilkesi olarak belirlenmiştir.

Vergilemede mali güç ilkesi, vergileme ile kişinin mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin sınırlarını çizmektedir. Anayasa'nın ilgili maddesi kapsamında kanun koyucu, vergileri kişilerin mali güçlerine göre belirlemek, vergi mükellefleri de mali güçleri dâhilinde vergi ödemekle yükümlüdürler. Fakat Anayasa'da mali güç ile neyin kastedildiği veya mali gücün ne olduğu ile ilgili bir tanım veya ölçüt yer almamaktadır.

Vergi ödeme gücü kişinin gelirinin en az geçim düzeyini aşan kısmı olarak tanımlanmaktadır. Mali güç kavramı, ödeme gücü kavramına göre daha geniş bir kavramı ifade etmektedir. Ödeme gücü ile kişinin geliri vergi ödeyebilme gücünün bir sınırı olarak kabul edilmekte, mali güçte ise kişinin gelir, servet ve tüketim harcamaları kişinin vergi ödeyebilme gücü belirlenirken dikkate alınmaktadır. İlk çağlarda kişilerin mülkleri – işledikleri arazinin büyüklüğü vergi ödeme gücünün ölçütü olarak kabul edilmiştir. Aynı ekonomiden nakdi ekonomiye geçiş ile birlikte ise kişilerin geliri mali güçlerinin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Sermayeye ve ücretli emeğe dayalı ekonomik sistemin ilerleyen aşamalarında sermaye birikiminin artması ile birlikte servet de mali gücün kapsamına girmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin kararları doğrultusunda; mali gücün göstergeleri olarak gelir ve servet ve harcamaların kabul edilebileceği sonucu çıkmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin kararlarında mali gücün tespiti için; en az geçim indirimi, artan oranlı vergilendirme, sermaye iratlarının ücretlere göre farklı vergilendirilmesi tekniklerinin uygulandığını belirtilmiştir. Yürürlükteki mevzuat açısından mali güç ilkesi incelendiğinde; en az geçim indirimi yöntemine yer verilmediği, artan oranlı vergilemenin mali güç kavramından uzaklaştığı ve ayırma ilkesine de kısmen yer verildiği gözlemlenmektedir.

Türk vergi sisteminde ödeme gücü yerine daha geniş bir ekonomik içeriği kapsayan mali güç ilkesinin benimsenmesi sosyal devlet ilkesi ile vergilemede adalet ve etkinliğin sağlanması açısından uygundur. Ancak anayasal mali güç ilkesinin kanuni düzeyde desteklenmesi ve uygulanmasında çeşitli aksamalardan söz etmek mümkündür.

Gelir, kişinin mali gücünün büyük bir bölümünü temsil eden bir bileşendir. Ancak Türk vergi sistemini inceldiğimizde gelir üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının harcamalar üzerinde alınan vergilerin gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu durum mali güç ilkesinden bir sapma niteliği taşımaktadır. Türk vergi sistemini mali güç ilkesi ile uyumlu hale getirmek için sistemde gelir vergilerinin (gelir ve kurumlar vergisi) payının artırılması gerekmektedir. Bu artışın sağlanması ise vergilemede adalet ve etkinlik arasında adalet lehine bir tercihin yapılmasını gerektirmektedir.

Gelirin vergilendirilmesi ile ilgili olarak ikinci bir sonuç ayırma ilkesi temelinde oluşmaktadır. Mali güç ilkesi gereği gelir elde edildiği kaynağa göre farklı şekillerde vergilendirilmelidir. Sosyal devlet ilkesi ve mali güç ilkesi birlikte ele alındığında emek gelirlerinin sermaye gelirlerine göre daha düşük bir vergi yüküne tabi olmaları gerekmektedir. Bu çerçevede Türk vergi sisteminde gelirden veya matrahtan indirim şeklinde en az geçim indirimi, ücret gelirlerine indirimli vergi tarifesi (%5 civarında), engellilik istisnası ve şahıs şirketlerinin sermaye şirketlerine oranla daha düşük oranlı kurumlar vergisine tabi olması uygulamalarına yer verilmesi mali güç ve sosyal devlet ilkelerine uygundur.

Harcama vergilerinde ise lüks tüketim mallarının – hizmetlerinin yüksek oranda vergilendirilmesine ve temel ihtiyaç mallarına ilişkin vergi oranının düşük tutulmasına yönelik kanuni düzenlemeler tüketim vergilerinin mali gücü daha sağlıklı bir biçimde kavraması sonucuna neden olabilecektir.

KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, ABDURRAHMAN., 2007, *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- AKSOY, ŞERAFETTİN., 2010, *Kamu Maliyesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- BAŞARAN, FUNDA., 1998, Alman Anayasa Mahkemesinin -Vergi Hukukuna Önemli Gelişmeler Getiren- Varlık Vergisi Kararı, Kararın Değerlendirilmesi ve Türk Vergi Sistemine Yansımaları, *MÜ İİBF Dergisi Özel Sayı, Prof. Dr. Halil Nadaroğlu'na Armağan*, C. XIV, S. 1, 71 – 91.
- BUDAK, TAHİR., 2010, *Türk Vergi Hukukunda Anayasal Ölçüt: Mali Güç*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- BULUTOĞLU, KENAN., 2004, *Türk Vergi Sistemi*, Batı Türkeli Yayıncılık, İstanbul.
- Danışma Meclisi Tutanak Dergisi*, 1982, 137-146, Yasama Yıl 1, C.9, Ankara.
- DİKMEN, ORHAN., 1956, *Asgari Geçim İndirimi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 693, Maliye Enstitüsü No: 3, Sermet Matbaası, İstanbul.
- DİKMEN, ORHAN., *Asgari Geçim Haddi Üzerine Düşünceler*, Maliye Enstitüsü Konferansları, 2. Seri, 1958, 41 – 64.
- DİKMEN, ORHAN., 1969, *Maliye Dersleri Giriş ve Genel Vergi Teorisi*, Fakülteler Kitabevi, İstanbul.
- EDİZDOĞAN, NİHAT., *Kamu Maliyesi II*, İstanbul, Ekin Kitabevi, Bursa.
- ERGİNAY, ARİF., 1964, Anayasamızın Mali Hükümleri, *Maliye Enstitüsü Konferansları Dergisi*, 9. Seri, 21 – 28.
- GÜRBÜZ, YAŞAR, 1981, *Anayasalar*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- KANETİ, SELİM., 1989, *Vergi Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- KARAKOÇ, YUSUF., Anayasal Vergilendirme İlkeleri Üzerine Bir Değerlendirme, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 15, Özel Sayı, 2013, 1259 – 1308.
- KUMRULU, AHMET., 1981, Vergi Hukukunun Bir Kısım Anayasal Temelleri, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XXXIV, S.1-4, 147 – 162.
- NADAROĞLU, HALİL., 1998, *Kamu Maliyesi Teorisi*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- NEUMARK, FRITZ., 1946, *Gelir Vergileri, Teori ve Pratik*, (çev. Orhan Dikmen), HAK Kitabevi, İstanbul.
- NEUMARK, FRITZ., 1950, *Maliyeye Dair Tetkikler*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Neşriyatı, No: 9, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul.
- NEUMARK, FRITZ., 1975, *Vergi Politikası Adil ve Ekonomik Bakımdan Rasyonel Bir Vergi Politikasının Temel Prensipleri*, (çev. İclâl (Feyzioğlu) Cankorel), Filiz Kitabevi, İstanbul.
- OKTAR, SALİM ATEŞ., 2016, *Türk Vergi Sistemi*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- ÖNCEL, MUALLA. KUMRULU, AHMET. ÇAĞAN, NAMİ., 2015, *Vergi Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- ÖZTÜRK, KAZIM., 1966, *T.C. Anayasası, C.2, Mad.1-75*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

- SARAÇOĞLU, FATİH., 2001, Gelir Vergisi Sisteminde Ayırma İlkesi Uygulaması ve Değerlendirilmesi, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 40. Seri, 59 – 68.
- SCHMÖLDERS, GÜNTER., 1976, *Genel Vergi Teorisi*, (çev. Salih Turhan), İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 2149, Fakülteler Matbaası, İstanbul.
- SMITH, ADAM., 1997, *Ulusların Zenginliği*, (çev. Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı), Alan Yayıncılık, İstanbul.
- SONSUZOĞLU, ELİF., 1997, *Ödeme Gücüne Göre Vergileme İlkesi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞANVER, SALİH., 1982, Vergi Ödevi, *Çağdaş Anayasalarda Ekonomik ve Sosyal Haklar ve Ödevler Uluslararası Semineri*, İstanbul, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1982.
- ŞENER, ORHAN., 2001, *Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi*, Beta Yayınları, İstanbul.
- TANÖR, BÜLENT., 2006, *Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri*, YKY, İstanbul.
- TEKİR, SABRİ., 1993, *Vergi Teorisi*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- TUNCER, SELAHATTİN., 1966, *Teoride ve Pratikte Servet Vergileri*, Eskişehir İTİA Yayınları, İstanbul.
- TURHAN, SALİH., 1993, *Vergi Teorisi ve Politikası*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- TÜRK, İSMAIL., 2005, *Kamu Maliyesi*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- ULUSOY, AHMET. AKDEMİR, TEKİN., Yerel Yönetimlerin Finansman Sorunlarının Çözümünde Motorlu Taşıtlar Vergisi Önerisi, *Sosyo Ekonomi*, Ocak-Haziran 2013-1, 87 – 116.
- VARCAN, NEZİH., 1987, *Türkiye'de Vergi Politikalarının Oluşumu (Cumhuriyet Dönemi)*, Anadolu Üniversitesi İİBF Yayınları No: 43, Eskişehir.